
3 1761 04940997 2

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS,

DER

CHRISTENEN,

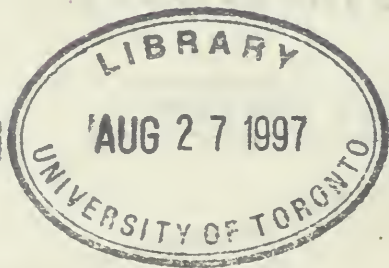
DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

TWAALFDE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCVI.

LIBRARY
AUG 2 7 1997
UNIVERSITY OF TORONTO

B E R I G T.

De acht eerſte eeuwen van het Christendom hebben meer uitgebreidheid van behandeling vereischt, dan ik mij in het begin van dit Werk had voorgeſteld. Trouwens, het zijn deze eeuwen, in welken, de verſchillende gevoelens, gebruiken en plegtigheden onder de Christenen het eerst zijn opgekomen en ingevoerd, welke vervolgens het grootſte onderſcheid tusſchen de bijzondere gezindheden der Christenen van later tijden hebben uitgemaakt, en tot heden toe uitmaken; inzonderheid tusſchen de Proteſtanten *en* Roomschgezinden. *Om deze reden verdienden zij ook breeder ontvouwd te worden.*

Doch van het begin der IXde eeuw af kunnen wij ons merkelijk bekorten; de tijden van

daar tot de gelukkige Kerkhervorming leveren veel minder belangrijke onderwerpen op, en de onwetendheid en het Bijgeloof, welke gedurende dezelven alom in de Christenheid de overhand hadden, verdienen naauwelijks eenige breedvoerigheid, zoodat het alszins voldoen zal, indien men de gebeurtenisſen van dezelven kortelijk, hoewel te gelijk naauwkeurig, en naar waarheid, ſchetſe.

IN-

I N H O U D

VAN HET

TWAALFDE DEEL.

VIERDE BOEK.

Bevattende het vierde tijdperk; van de opkomst van MOHAMMED, in de zevende eeuw, tot het begin der kruistogten, of het Pausſchap van GREGORIUS VII, in de elfde eeuw.

EERSTE AFDEELING.

Van de opkomst van MOHAMMED, tot den dood van KAREL den Grooten, van het jaar 622 tot 814.

VERVOLG VAN HET VIERDE HOOFDSTUK.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Bij-

ZESDE HOOFDSTUK.

KER-

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

VIERDE BOEK.

BEVATTENDE HET VIERDE TYDPERK; VAN DE OPKOMST VAN MOHAMMED, IN DE ZEVENDE EEUW, TOT HET BEGIN DER KRUISTOGTEN, OF HET PAUSSCHAP VAN GREGORIUS VII, IN DE ELFDE EEUW.

EERSTE AFDEELING.

VAN DE OPKOMST VAN MOHAMMED, TOT DEN DOOD VAN KAREL DEN GROOTEN, VAN HET JAAR 622 TOT 814.

VERVOLG VAN HET VIERDE HOOFDSTUK.

Toestand der Geestelijkheid. Bisschoppen, Monniken, Kanunniken. Roomsche Bisschoppen enz.

Terwijl het gezag en aanzien der Bisschoppen, in deze eeuwen, zoo hoog geklommen was, dat zij als de eigenlijke bestuurders der Christelijke Kerk mogten aangemerkt worden, nam tevens de eerbied voor de Monnikenstand meer en meer toe; deze werden, bij hunnen eersten oorsprong, niet onder de *Clerici* of *Geestelijken*, maar onder de *Laici* of *Leeken* geteld, doch ten dezen tijde, al-

IV BOEK 1 Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Toeneming

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

hoewel zij niet door eenig gezag van eenige Kerkvergadering, tot den Geestelijken Stand in het algemeen verheven werden, begon men echter hen allengs meer en meer onder de *Geestelijken* te rekenen, zoo zelfs, dat het woord *Clericare* de beteekenis kreeg, van *iemand Monnik te maken* (*). Dewijl de *Monniken* zich bijzonder beijverden, om de Heidenen tot het Christendom te bekeeren, werden deze Zendelingen doorgaans tot *Priesters*, (*Presbijteri*,) aangesteld, gelijk anderen tot *Diakenen*, terwijl zij te gelijk *Monniken* bleven. Vele Monniken werden ook tot Bisschoppen verkoren, terwijl *Abten* te gelijk *Bisschoppen* waren, die naar het schijnt de uitgestrektheid van het Kloostergebied tot hun Kerspel hadden. Aan sommige Kloosters was dit eigen, dat derzelver *Abten* den tijtel van Bisschop voerden, gelijk de *Abt* van het Klooster *Lobbes* aan de *Sambre* in het Bisdom van *Luik*, hetwelk in het jaar 638 gesticht werd (†). Uit de Kloosters werden ook Priesters gezonden om Opzieners te zijn van Landgemeenten, die van deze Kloosters afhingen. (§). Op de Kerkvergaderingen verscheenen de Abten, en bekleedden dikwijls de plaats der Bisschoppen, ook onderteekenden zij meer-

mend aanzien der Monniken.

(*) DU FRESNE *Glossar. med. et inf. Latinit. T.* I. *V. Clericus et Clericare.*

(†) THOMASSIN *Vet. et nova Eccles. Discipl. de Beneficiis* P. I. *Libr.* III. *Cap.* 15. *pag.* 673. *Vol.* I.

(§) MABILLON *Annal. Cod. S. Bened. Tom.* II. *Libr.* XXVII. *pag.* 380.

meermalen derzelver befluiten, voor de *Presbijteri*, doch zij werden beiden voorgegaan door den *Aartsdiaken*; ook had fomtijds de *Diaken*, als plaatsvervanger van zijnen Bisfchop, bij zulke onderteekening, den rang voor de *Abten*, doch men vindt ook voorbeelden, dat de *Abten* zelfs teekenden voor den *Aartsdiaken* der *Metropolitaankerk*. Ook konden zij reeds, naar het voorfchrift der tweede *Niceïsche* Kerkvergadering van het jaar 787 (*), zoo zij anders van eenen Bisfchop ingezegend, en *Presbijteri* waren, mindere Kerkedienaren, bijzonder Voorlezers, door oplegging der handen inwijden. Ook zal de *Roomfche* Bisfchop BONIFACIUS IV, op eene Kerkvergadering, in het jaar 610, aan de Monniken vergund hebben, als zij regtmatig in den Priesterlijken Stand verheven waren, om alle de ambtsverrigtingen van eenen Priester waar te nemen. Evenwel bleven zij, als *Monniken*, nog fteeds van de *Geestelijken* onderfcheiden.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdft. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Men befchouwde voorts over het algemeen het Monnikenleven, als een uitmuntend leven, (*melior vita*,) men bewonderde hunne heiligheid, en verdienftelijkheid, en kende aan velen van hunne hoofden, en ftichters van nieuwe Ordens of Kloosters, de kracht van wonderwerken toe. Zelfs begon men reeds federt eenigen tijd hunne levenswijze, met nadruk, *Godsdienst*, (*religio*,) te noemen. Op de *vijfde Synode* te *Orleans*, in het jaar 549

Eerbied en achting voor het Monnikenwezen

(*) *Can.* 14. *ap.* HARDUIN. *T.* IV. *p.* 496.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

549 (*), werd reeds de kleeding, welke eene jonge dochter, bij hare intrede in het Klooster, ontving, *vestimenta religionis* genoemd, en thans beteekende *religionis habitus*, *ſub evangelica religione vivere*, het *Kloosterleven*; en de Monniken werden *religioſi* genaamd, gelijk naderhand bij de *Franſchen religieux*; en gelijk bij de *Italianen religione* meermalen eene *Monnikenorde* aanduidt. Voor lang werd het *Monnikenleven*, als een *tweede Doop*, aangezien, door hetwelk, als door den Doop, de zonden vergeven werden (†). Menige Vorsten en Vorstinnen omhelsden dezen ſtand, als den eenigen weg tot Christelijke volmaaktheid, en werden ſtichters en ſtichteresſen van Kloosters, in welken zij vervolgens hun leven doorbragten. En alhoewel *Geestelijken* vaak, tot ſtraf wegens begane misdaden, in een Klooster werden gebannen, en afgezette Koningen en Grooten in Kloosters werden opgeſloten, zulks verminderde geenszins de hoogächting voor dit Monnikenleven, omdat men hetzelve als eenen ſtand van boetdoening, ter wegneming van alle zonden en gebreken, en leidende tot de ware volmaking van Godsdienſtigheid, beſchouwde.

De Orde der Benedictynen breidt

Dit aanzien, en deze vermeerdering der Monniken, had ongemeen veel te danken, aan de vermaardheid en den regel van den Heiligen BENEDICTUS,

(*) *Can.* 19. *ap.* HARD. *Tom.* II.

(†) DACHER. *Spicil. Tom.* I. *pag.* 486.

TUS, dien men, niet ten onregt, den *Patriärch der Westerſche Monniken* noemt. Gedurende de geheele VIIde eeuw, lag wel het Hoofdklooster dezer Orde op den *Berg van Caſinus*, thans *Monte Casſino*, in de asch, zijnde door de *Langobarden* in het jaar 589 afgebrand. Maar omtrent het jaar 721 bouwde een rijk burger van *Brescia*, PETRONAX, niet alleen hetzelve weder op, maar voegde 'er nog een tweede Klooster bij, aan den voet des Bergs, waar thans de ſtad *San Germano* ligt, alwaar hij zelf Abt werd. Evenwel hadden de eerſte Leerlingen van BENEDICTUS en hunne navolgers zijne voorſchriften in *Italië* en buiten hetzelve allerwege verbreid, hoewel daar uit niet volgt, dat ook niet andere regels bij andere Monniken in waarde bleven, gelijk de regel van den Heiligen COLUMBANUS, in vele *Frankiſche* Kloosters. In het midden echter der achtſte eeuw werd, ten minſten in het *Oost-Frankiſche* Gebied, door beſluiten van Kerkvergaderingen, de waarneming van den regel van BENEDICTUS aan de Monniken en Nonnen aangeprezen (*).

zich meer en meer uit.

In het binnenſte van het *Oost-Frankiſche* Rijk, of het tegenwoordig *Duitschland*, maakten de *Benedictyner Monniken* zich bijzonder verdienſtelijk, door hunnen ijver en werkzaamheden. Terwijl BONIFACIUS en zijne medehelpers arbeidden aan de voortplanting van den Christelijken Godsdienst in de-

(*) Over dit onderwerp zijn verſcheidene ſchriften gewisſeld tusſchen MABILLON en zijne Tegenſchrijvers.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

deze Gewesten, gaven de Kloosters, welke zij, niet zelden in onbebouwde en woeste plaatsen stichtten, gelegenheid tot meerder bevolking en bebouwing der landen. Zij zelven en vele boeren, door Vorsten en Grooten, met uitgestrekt Landsgebied aan de Kloosters geschonken, leiden rondöm in de nabijheid derzelven dorpen en vlekken aan, waar uit zoo vele steden in *Duitschland* haar begin genomen hebben. Hier kwam bij, dat deze Monniken zich ook bezig hielden met het *onderwijs der kinderen*, en *scholen* in hunne Kloosters stichtten, welke van de IXde eeuw af de voornaamste, ja genoegzame eenigste inrigtingen waren in *Duitschland*, om eenige geleerdheid te verkrijgen en voort te planten.

Duitschland kreeg deze *Benedictynen* voornamelijk van de *Angelsaksen* en *Ieren*. Onder de eerstgemelden schijnt de regel van BENEDICTUS, zoo al niet door den stichter des Christendoms in *Kent*, AUGUSTINUS zelven, ten minsten kort na zijnen tijd, ingevoerd te zijn (*). Bij de *Oud-Britsche* Christenen werd dezelve eerst aangenomen, nadat zij zich met de Kerkgebruiken der *Roomsche* Kerk veréenigd hadden; dus ook bij de *Ieren* of *Schotten*, zoo als zij in de VIIde eeuw genoemd werden. Doch in *Spanje* duurde het langer; daar kende men, onder de regering der *Westgothen*, geene andere voorschriften voor Monniken, dan Oostersch-Egijptische. DONATUS, die, in het jaar 570, het *Ser-*

(*) MABILL. *Ann. Ord. S. Ben. T.* I. *p.* 274-494. *cet.*

Servitaansche Klooster ſtichtte, en die als de Vader der *Spaansche* Monniken kan aangezien worden, maakte zijne eigene ſchikkingen, waar in hij de ouden navolgde (*). ISIDORUS, Aartsbisſchop van *Hispalis* of *Sevilla*, die tot het jaar 636 geleefd heeft, en van wien wij, op zijne plaats, onder de geleerde mannen van dezen tijd geſproken hebben, ſtelde in het door hem geſtichte Klooster, (*Coenobium Honorianum*,) een eigen voorſchrift op voor zijne *Spaansche* Monniken (†).

Regel van ISIDORUS.

In de Voorrede zegt ISIDORUS tot de Monniken, dat, wie naar de volmaaktheid ſtreeft, de regelen der oude Vaderen moet waarnemen; maar dat hij voor den genen, die niet in ſtaat was, dezelven te vervullen, den zijnen ontworpen had; welke de onderſte trap van eenen Monnik was, die zich ten minſten van zonden bekeerd had. Hij ſcherpt vervolgens eerst en vooräl in, dat zij toch het Klooster geſloten houden, en ver van de woonplaatſen der menſchen afgezonderd leven. Tot hunnen *Abt* moet een man verkoren worden, van rijpe jaren, beproefde heiligheid, geduld en nederigheid, in alles voorbeeldig, en bekwaam, om elken Monnik naar zijnen toeſtand liefderijk te behandelen. De *Monniken* moeten *Apostolisch* leven, eensgezind zijn, alles gemeen

(*) CENNI *de Antiquit. Eccles. Hisp. Tom.* II. *Disſ.* VI. *pag.* 320.

(†) *In Cod. Regull. quas SS. Patres Monachis et Virginib. ſanctimonialibus ſervandas præſcripſere* HOLSTENII P. II. *pag.* 198. *Romæ* 1661. 4*to.*

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

meen hebben, en het tegenbeeld opleveren van alle ondeugden. *Wie de wereld verloochent*, zal eerst drie maanden lang in het verblijf der vreemdelingen, (*hospitale*,) dienen. Ook zal hij zijn *vermogen* vooräf onder de armen verdeelen, of aan het Klooster schenken, en schriftelijk belooven, dat hij 'er altijd in blijven zal. Wien zijne *Ouders* daar toe bestemd hebben, mag het ook niet weder verlaten, gelijk SAMUEL. Een *slaaf* mag niet eer een Monnik worden, voordat zijn Heer hem vrij gelaten heeft; want de plaats *Job*. XXXIX. 8. *Wie heeft den woud-ezel vrij henen gezonden? en wie heeft de banden des wilden ezels gelost?* kan op den Monnik toegepast worden, die, vrij van wereldsche verhinderingen, God dient. — Geen *Monnik* mag zich iet *eigens* vervaardigen of bezitten, zelfs om geene *bijzondere Cel* verzoeken. Even min mag hij zich in *wereldsche bezigheden* mengen. Elke Monnik moet eenig *handwerk* verrigten. Evenwel moet hij zijn bepaalden tijd hebben van *bidden* en *lezen*. Alles wat zij gewerkt hebben, brengen zij aan den Opziener of *Proost*, (*Præpositus*,) en deze geeft het aan den Abt, (*Princeps Monachorum*.) Voorts bepaalt hij hunne spijzen, vasten, kleding, en de straffen voor overtredingen enz.

FRUCTUOSUS schrijft insgelijks regels voor Monniken,

Een ander Bisschop in het *Westgothische* Rijk, van niet minder aanzien, FRUCTUOSUS, die uit het Koninklijk Geslacht afstamde, schreef insgelijks voor de Monniken eenen nieuwen regel voor. Hij had omstreeks het jaar 647 reeds zeven Kloosters in *Lusitanië*, *Asturië*, *Gallicië*, en op het eiland

Ga-

Gades, (*Kadix*,) geſticht. In plaats van dezelven te beſturen, verborg hij zich in de diepſte Woeſtijnen, waar hij bijna door een' jager, die hem voor een wild dier aanzag, doodgeſchoten zou zijn. Maar de Monniken, zijne leerlingen, uit het *Complutenſisch* Klooster in *Luſitanië*, zochten hem op, en noodzaakten hem, het opzigt over hetzelve op zich te nemen. De toevoer van Klooster-kweekelingen, die zich tot hem begaven, werd eindelijk zoo ſterk, dat de Koning denzelven verbood, uitgezonderd aan vrouwsperſonen. Ook bevonden zich wezenlijk, in de Woeſtijn, waar hij toen woonde, omtrent 80 jonge dochters, om hem tot leidsman van dergelijke levenswijs te hebben; voor welke hij aldaar een Klooster bouwde. Allengs verzamelden zich geheele huisgezinnen met hunne kinderen, ook oude lieden van beiderlei kunne bij hem, die allen in den Monnikenſtand wilden treden. Om hun te voldoen, moest FRUCTUOSUS aan dezen ſtand eene nieuwe gedaante geven, en zich eenigermate ſchikken naar de zwakheid van zijne vrome medeburgers, hoewel dezen zulks meestäl meer in ſchijn, en uit onzuivere beginſelen, waren. Sedert eenigen tijd, hadden in *Spanje* verſcheidene echtgenooten, met hunne kinderen en dienstknechten, woningen geſticht, onder den naam van Kloosters, in welken zij in gemeenſchap leefden, en eenen door hen gekozenen Abt ſcheenen te gehoorzamen; maar zich eigenlijk alleen zijn' zegen over hunne willekeurige levenswijze lieten mededeelen. Het ware oogmerk van deze zeldzame inrigting was: Zij wilden zich

van landsdienften en belastingen onder dit voorwendfel ontflaan, dat zij Monniken waren. Dit deeden niet alleen de landlieden, maar hunne Priesters begunftigden het ook, omdat zij anders vreesden, hunne tienden te zullen verliezen, als zij hun dit zoogenoemde Kloosterleven niet toeftonden. Ondertusfchen was dit misbruik ook onder de *Angelfakfen* ingeflopen (*). FRUCTUOSUS ging hetzelve nadrukkelijk te keer, en ontwierp voor de talrijke Monniken, die hem als hun opperhoofd veréërden, twee regelen; hij zelf, die een tijd lang Abt en Bisfchop van zijn Klooster *Duma* in *Gallicië* was, werd, in het jaar 656, door de Kerkvergadering te *Toledo*, tot Aartsbisfchop van *Bracara* in *Gallicië* benoemd (†). Hij overleed omtrent het jaar 675, fteeds onvermoeid in het ftichten van nieuwe Kloosters en Kerken, waar aan hij zelfs, bij nacht, arbeiden liet (§).

Regula Magistri.

Nog in die zelfde VIIde eeuw, in welke deze regels voor de *Spaanfche* Monniken behooren, fchreef een onbekende Abt in het *Frankifche* Rijk 'er eenen dergelijken aan zijn Klooster voor, die onder den naam van *Regel des Leeräars*, (*regula magistri*,) bekend is, en die uit 95 afdeelingen beftaat (**). In het eerfte Hoofdftuk van denzelven wor-

(*) *Auctor anonymus Vitæ S. Fructuofi in* HOLSTEN. *Cod. regg. Monast. l. c. pag.* 226.

(†) *Concil. Tolet.* X. *ap.* HARD. *T.* III. *pag.* 984.

(§) MABILL. *Annal. Ord. S. Bened. T.* I. *p.* 437.

(**) HOLSTEN. *Cod. Regg. pag.* 293-462.

worden *vier ſoorten van Monniken* beſchreven, zoo als men ze reeds uit ouder tijden kent, *Coenobitæ*, *anachoretæ*, *ſarabaitæ* en *gyrovagi*, de vierde van welken de opſteller zoo uitvoerig en levendig beſchrijft, als de ſchandelijkſte ſchuimloopers van het éénc Klooster in het ander, dat men daar uit moet afleiden, dat dezen in de *Frankiſche* Gemeenten niet zeldzaam moeten geweest zijn.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

IJver van BENEDICTUS van Aniana omtrent den Monnikenſtand.

Daar ſedert de IVde eeuw zoo vele Monniksregelen waren opgeſteld en ingevoerd, was eene verzameling en vergelijking derzelven noodzakelijk geworden. Deze werd in het begin der IXde eeuw ondernomen door BENEDICTUS, Abt van *Aniana*, wel te onderſcheiden van den Heiligen BENEDICTUS, ſtichter van de Orde der *Benedictynen*. Hij was afkomſtig uit *Gothië* of *Septimanië*, in het Zuiden van *Frankryk*, waar zijn Vader, Graaf van *Magelone* of *Magdelone*, een dapper Krijgsbevelhebber, was. In zijne eerſte jeugd leefde hij aan het Hof van den Koning PIPYN, wiens mondſchenker hij werd. Ook bleef hij in dienst bij deszelfs Zoon KAREL *den Grooten*, tot in het jaar 774, in hetwelk hij deszelfs krijgstogt in *Italië* bijwoonde. Maar van daar terug gekeerd, ging hij, volgens eene gelofte, die hij, bij gevaar van te verdrinken, gedaan had, in het Klooster van den Heiligen SEQUANUS, in het Hertogdom *Burgundië*. Hier martelde hij, gelijk een zijner leerlingen verhaalt (*), zijn ligchaam derdehalf jaar lang op eene ongeloofe-

(*) *Vita S. Benedicti Abb. Arian. auctore Ardone ſeu*

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

felijke wijze door den honger, flapeloosheid, en ellendige kleeding; ook geloofde hij, dat de regel van den Heiligen BENEDICTUS alleen voor zwakke eerstbeginnenden geschikt was, waaröm hij voor zich verkoos die, welke door PACHOMIUS en BASILIUS ontworpen waren. Evenwel kreeg hij zin in den eersten, toen zijn Abt hem tot Keldermeester, (*Cellarius*,) of Opziener der Voorraadkameren aanstelde. Omtrent zes jaren daar na, als de Abt overleden was, verkozen de Monniken hem, eenparig, tot deszelfs opvolger. Maar hij onttrok zich door de vlugt, en rigtte op de landgoederen van zijnen Vader, aan de kleine rivier *Anianus*, een Kluisje op, waar in hij eenige jaren, in alle behoeftigheid, onder vrome oefeningen, leefde. Allengs kreeg hij hier zoo vele navolgers en leerlingen, dat hij, in de nabijheid, verscheidene Kloosters aanleide, in welken zij met elkander kampten, om hem gelijk te komen. Nu kon het ook niet wel anders, of hij moest een wonderdoener zijn. Men vertelde dus van hem, dat hij door zijn gebed den voortgang van eenen brand, als ook van eene overstrooming gestuit, en ook een zwerm van sprinkhanen verdreven hebbe. — Met het aangroejen van zijne vereering, verhief zich ook zijn Kloosterhutje tot een prachtig gebouw. Sedert het jaar 782 stichtte hij, met hulp van eenige Grooten, een heerlijk Klooster, rustende op marmeren pilaren, met verscheidene Ker-

seu Smaragdo, ejus discipulo in MABILLON. *Act. SS. Ord. S. Bened. Sec.* IV. P. I. *pag.* 194. *sq.*

Kerken omringd, in hetwelk men lampen, kelken, en andere gereedschappen van zilver, ook andere kostbare kunstwerken, en *reliquiën* in gouden vaten en kasten vond. Thans verzamelde hij Voorlezers, Zangers, Spraakkundigen en Schriftuitleggers, voor zijn Klooster, als ook vele Boeken. Van KAREL *den Grooten* verkreeg hij een' Gunstbrief, waar bij zijn Klooster van alle regtsgebied der Bisschoppen, en van alle belastingen vrijverklaard werd, ook zou het den Monniken in hetzelve vrijstaan, na de dood van hunnen Abt, een' ander te kiezen, die den Regel van den Heiligen BENEDICTUS zou laten waarnemen. BENEDICTUS verkreeg vervolgens onder Keizer LODEWYK, Zoon van KAREL, het opzigt over de *Frankische* Kloosters in het gemeen, en moest op deszelfs bevel in het jaar 817 te *Aken* met de aanwezende Abten en Monniken aan een ontwerp van verbetering van het Monnikenwezen arbeiden. Hij onthield zich vervolgens in het Klooster *Inda*, thans *St. Cornelis Munster*, niet ver van *Aken*, hebbende te *Aniana* eenen anderen Abt aangesteld. Hij overleed te *Inda*, in het jaar 821, in eenen ouderdom van LXX jaren.

Deze *Hervormer der Monniken* verzamelde de oude Monniksregelen in een afzonderlijk Boek, hetwelk in den *Codex regularum etc*, onder den naam van L. HOLSTENIUS, na deszelfs dood uitgegeven, geplaatst is. Nog stelde hij een werk op, *Concordia Regularum* genoemd; hetwelk de *Benedictyner* HUGO MENARD het eerst met zijne Ophelderingen,

te

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

te *Parys* in het jaar 1638 in 4to in het licht heeft gegeven. Het gene men overigens van kleine leerſtellige en ſtrijdſchriften aan dezen BENEDICTUS toeſchrijft (*), is van geen belang, en behoort misſchien aan een' jonger Schrijver.

BEDA, ALCUIN, KAREL de Groote voorſtanders der Monniken.

Bij deze ijveraars en voorſtanders van het Monnikenwezen kunnen ligtelijk meer anderen gevoegd worden. BEDA, zelf een Monnik, de geleerdſte van dezen tijd, gaf aan de Monniken groot aanzien, door zijne geleerdheid. ALCUIN, ſchoon geen Monnik, was echter ijverig werkzaam tot verbetering van de inrigting der *Franſche* Kloosters, en ter beöefening der Wetenſchappen in dezelven. KAREL *de Groote*, niet één der gewone Vorsten van dit Tijdperk, die alleen wisten van Kloosters te ſtichten en te verrijken, en daar hunne aandacht in te oefenen, leide zich toe, om ze nuttig te maken voor den Staat, den Godsdienst, en de Wetenſchappen (†).

Groot aantal Monniken.

Het kan dus niemand verwonderen, dat het getal der Monniken verbazend toenam, zoodat zij, in verſcheidene Landen, het getal der genen, die in de wereld bleven leven, evenaarden, en de wereldſche menſchen te boven gingen in de bezitting van de wereldſche goederen, waar toe zelfs de verſlapping in de ſtrengheid van het Monnikenleven veel toebragt, dewijl men zich toch altijd verbeeldde, de Christelijke volmaaktheid nader te zijn.

Toen

(*) In BALUZ. *Miscell. Libr.* V. *pag.* 1-62.

(†) MABILL. *Ann. Ord. S. Bened. T.* II. *L.* XXV.

Toen de vermaarde *Angelſakſiſche* Biſſchop WILFRID, omtrent het jaar 677, naar *Rome* reisde, liet hij in zijn vaderland, hetwelk naauwlijks eerst het Christendom volkomen omhelsd had, vele duizend Monniken achter (*). Omtrent 30 jaren vroeger waren 'er in het Kerspel van *Vienne*, in het Zuiden van *Frankryk*, meer dan 1,200 Monniken, en bijkans 300 Nonnen. Honderd jaren later waren zij nog talrijker, maar hadden tevens meer eene verbetering en hervorming in hunne zeden noodig.

Vermaarde Kloosters aangelegd.

Eene menigte *Kloosters* is in dit Tijdperk geſticht, welke in vervolg van tijd zeer beroemd zijn geworden; doch geen van allen kan in vergelijking komen, met het Klooster of Abdij van den Heiligen DIONYSIUS, (*St. Denys*,) den Patroon van *Frankryk*, over wiens graf, vermaard door wonderen, reeds voor lang eene Kerk geſticht was, en reeds voor het midden der VIde eeuw een Klooster. Maar DAGOBERT I, beheerſcher van het *Frankiſche* Rijk, van het jaar 628 af, een wellustig Vorst, die daaröm in dezen Heiligen zich eenen magtigen voorbidder bij God wenschte te verkrijgen, herbouwde deze Kerk en Klooster, met zoo veel pracht, dat men hem eenigermate voor derzelver ſtichter kan groeten. Aan de Kerk werd goud, zilver, juweelen, zijde en marmer, overdadig verſpild; de vloer was met ingelegd of mozaïkwerk bedekt; boven het graf van den Heiligen, en op den gouden hem gewijden altaar kwam een kunstſie-

(*) MABILLON *l. c. Tom.* I. *pag.* 539.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ſiraad, door de hand van den Heiligen ELIGIUS of ELOY vervaardigd. Achtduizend ponden lood werden tot het dak der Kerk verbruikt; en de koperen deuren voor dezelve liet de Koning zelfs uit de Kerk van den beroemden HILARIUS, Bisſchop van *Poitiers*, overbrengen; ook ſchonk hij Koninklijke inkomſten aan dezelve, in geld, dorpen, landerijën, en andere goederen. Met gelijke pracht werd het Klooster, tegen de Kerk aangelegen, opgebouwd, als mede eenige andere bijgebouwen. Allengs vormde zich hier de ſtad *St. Denys*. De Abt is de eerſte van alle *Franſche* Abten, en vrij van het regtsgebied van den Bisſchop van *Parys*. In de Kerk is ſedert DAGOBERT de begraafplaats der meeste Koningen van *Frankryk* geweest; daar werden ook verſcheidene rijkskleinoodien, en het gewijde rijksvaandel, (*l'Oriflamme*,) bewaard, hetwelk de Koningen voor dezen op hunne veldtogten medenamen (*). Voorts werden in het *Frankiſche* Rijk nog geſticht de Abdij van *Corbie* in *Pikardië*, omtrent het jaar 659, door de Koningin BATHILDIS, en meer anderen. In *Duitschland* of het toenmalige *Oostfranken*, de vermaarde Kloosters van *Reichenau*, *St. Emmeram*, *Prum*, *Fulda*, *Hersfeld*, en meer anderen.

Vrijheden der Kloosters.

De aanwas en vermeerdering der Monniken en der Kloosters, in deze eeuwen, bragten ook derzelver vrijheden van het opzigt en het beſtuur der Bis-

(*) *Gesta Domini Dagoberti Reg. Francor. in* DUCHESNE *SS. Hist. Franc. Tom.* I. *pag.* 572.

Biſschoppen, van tijd tot tijd, met zich, waar toe ook de *Roomſche* Biſschoppen hun behulpzaam waren, om hen nader aan zich te verbinden, en door hun aantal en dienstvaardigheid hunne eigene bedoeling van grootheid en verheffing te ſtijven. Ook waren 'er Kloosters, die van Koningen geſticht, onder derzelver bijzondere beſcherming bleven, en daaröm *Koninklijke*, en ook in het vervolg *vrijë Kloosters* genoemd werden, dewijl zij volſtrekt geen Biſchoppelijk regtsgebied erkenden, enkel den Koning rekenſchap ſchuldig waren, en van denzelven hunne Abten ontvingen. Evenwel deeden de Biſſchoppen veelal hun best, om hun regtsgebied over de Kloosters te handhaven en te onderſteunen. Onder anderen erkenden wel de *Spaanſche* Biſchoppen (*), dat velen van hen de Monniken als Lijfeigenen behandelden, en zich zoo veel van de regten der Kloosters aanmatigden, dat zij bijna hun eigendom werden, waar door een zoo aanzienelijk erfdeel van CHRISTUS, (*illustris portio Christi,*) in eene ſchandelijke dienstbaarheid gebragt was; maar even daaröm vermaanden zij hunne medebroederen, over de Kloosters niet meer magt te oefenen, dan de Kerkelijke wetten hun toeſtonden, dat is, de Monniken tot een heilig leven op te leiden, Abten en andere Kloosterämbten aan te ſtellen, en de overtredingen der Regelen te verbeteren. Op dezelfde wijze zorgden verſcheidene *Frankiſche* Kerkver-

(*) *Concil. Tolet.* IV. *a.* 633. *Can.* 51. *ap.* HARDUIN. *Tom.* III. *pag.* 889.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

vergaderingen, zelfs nog in het laatst der regering van KAREL *den Grooten*, voor Bisfchoppelijke regten omtrent de Kloosters, aan welken ook de noodige verbeteringen der Kloosters werd opgedragen (*).

Verbasteringen der Monniken.

In der daad, hoe min het thans iemand in gedachten mogt komen, dat deze geheele levensïnrigting ftrijdig was met het ware doel van den Godsdienst, en het welzijn der Burgermaatfchappij, evenwel was de afwijking der Monniken van derzelver oorfpronkelijke inrigting, om, door afzondering van de wereld, en godvruchtige oefening, zich boven anderen te volmaken, tot het genot eener toekomende zaligheid, blijkbaar genoeg voor elken fchranderen opmerker. De Monniken in het Oosten, die het naast bij hunne oude ftrenge levenswijze bleven, zag men niet zelden als gevaarlijke Dweepers uit hunne Woeftijnen te voorfchijn komen, treurige onrusten aanrigten, en door hunne onwetendheid, bijgeloof, hoogmoed, en norschheid bewijzen, dat zij veel flechter menfchen geworden waren, dan zij waarfchijnelijk in het gezellig en werkzaam leven zouden geweest zijn. In het Westen verbasterden zij op eene andere wijze; daar gaven zij zich over aan gemak, aan praal en weelde, zelfs aan eenen krijgszuchtigen geest (†). Sommige Abten waren te

(*) *Concil. Arelat. a.* 813. *Can.* 6. HARDUIN. *Tom.* IV. *pag.* 1004. *Concil. Moguntiac. ejus. a. C.* 12. *ibid. pag.* 1011. *Can.* 20. *pag.* 1013.

(†) MABILLON, die dit erkent ook van de Benedicty-

te ſtreng, anderen te zacht; over het algemeen heerschte eene neiging tot prachtige Kloostergebouwen, welke door milde begiftigingen werd aangevuurd; de hebzucht van vele Abten, de verkwisting van anderen was zigtbaar; vaak werden hunne ambten verkocht; verſcheidenen door eenen en denzelfden Geestelijken te gelijk bezeten, hetwelk men *pluralitas beneficiorum* noemde, en waar van omtrent het jaar 718 HUGO, uit het *Karolingiſche* Stamhuis, een treffend voorbeeld opleverde, die te gelijk Bisſchop van *Rouan*, *Parys*, en *Bayeux*, en Abt van *Fontenelle* en *Jumiege* was. Men gaf wel tegen alle deze afwijkingen, bij herhaling, menigvuldige wetten, in Kerkvergaderingen, waar bij zich het gezag der Koningen voegde (*), maar evenwel vindt men ook, in volgende eeuwen, onder anderen, voorbeelden genoeg, van Geestelijken, die ten krijg trokken; onder welken men evenwel de *Veld-Abten*, (*Abbates Castrenſes*,) niet moet rekenen, die de Opzieners der Geestelijken of Monniken waren, die bij dag en bij nacht den Godsdienst bezorgden bij de legers, die te veld waren (†).

Bij

tyner Monniken, tot de hervorming dier orde door BENEDICTUS van *Aniana*, doet tevens onderzoek naar de reden dezer verbastering *Præf. ad Acta SS. Ord. Ben. Sec.* IV. P. I. §. 6. *pag.* 101. *ſqq.*

(*) Men vindt verſcheidene zoodanige wetten en beſluiten in HARD. *Concil. Tom.* III.

(†) MABILLON. *Annal. Ord. S. Benedict. Tom.* I. *pag.* 323.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Verbastering der Nonnen.

Bij de *Nonnen* en andere ſoorten van vrouwen, welke de Wereld verlaten, of daar den naam van hadden, want ſommigen woonden in afgezonderde Cellen of Kluizen, (*Recluſæ*,) anderen hadden zekeren Kloosterregel aangenomen, en zich tot altijddurende kuischheid verbonden; (*Canonicæ*,) nog anderen hadden den ſluijer van den Bisſchop plegtig ontvangen, en bleven ongehuwd in hare familie; (*Virgines privatæ*;) of het waren weduwen, die zich ook dit teeken van onderſcheiding lieten geven, en niet weder trouwden; (*Viduæ velatæ*;) bij deze allen was ook veel te verbeteren; hoewel men de hoofdinrigting liet blijven, hoe zeer dezelve ook, over het geheel, nadeelig was. Vele *Abdisſen* leiden zelfs mannen de handen op, en zegenden hen in met het teeken des kruis; ook gaven zij aan vrouwen den *ſluijer* met den Priesterlijken zegen; welk één en ander KAREL *de Groote* haar deed verbieden (*). Tevens verbood hij, dat men aan geene jonge dochters *vóór haar XXVſte jaar* den ſluijer zou geven, ten ware eene dringende noodzakelijkheid den Bisſchop daar toe dwong (†); de gewoonte van eenige Oosterſche Kloosters, om eene *Non*, bij hare inwijding, met *zijde*, *goud* en *juweelen opgeſchikt*, voor het Altaar te leiden, en na de inwijding een *zwart* kleed aan te trekken, werd in de *Trullaanſche* Kerkvergadering (§) afge-

(*) *Capit.* I. *a.* 789. *C.* 74. *ap.* BAL. *T.* I. *p.* 238.

(†) *l. c. pag.* 239.

(§) *Ap* HARD. *Tom.* III. *pag.* 1680.

gefchaft, met deze bijgevoegde reden, dat eene aankomende Non alles ter zijde behoorde te leggen, wat haar de aangenaamheden der wereld in het geheugen kon brengen, opdat haar niet een traantje mogt ontvallen, hetwelk den aanfchouweren kon doen vermoeden, dat zij de wereld noode verliet. Op de Kerkvergadering te *Tours* (*), van het jaar 813, erkenden de daar op KARELS bevel bijëengekomene Bisfchoppen en Abten, dat 'er in de Nonnenkloosters veel te verbeteren was; dat de *Abdisfen* voor een gedeelte, wegens hare *flechte levenswijs*, ten kwade berucht waren, en ook daar in van hare onderhoorigen werden nagevolgd; aan welken zij zelfs de noodige fpijze, kleederen, en andere behoeften onthielden. Reeds had ook eene andere Kerkvergadering, onder de regering van KARELS Vader, PIPYN (†), aan de Bisfchoppen in last gegeven, om in de Nonnenkloosters *regelmatige zeden* in te voeren enz. Ook werden 'er, in deze eeuwen, bijzondere *regels* voor de *Nonnen* gefchreven; gelijk reeds CÆSARIUS in de VIde eeuw gedaan had. LEANDER, Bisfchop van *Hispalis*, of *Sevilla*, die men, wegens het ijverig beftrijden der *Arianery* onder de *Westgothen* in *Spanje*, den *Apostel der Westgothen* genoemd heeft, ftelde tegen het einde dier eeuw eenen regel op, welke thans, naar allen fchijn, in *Spanje* veel gezag had: *Regula, five de inftitutione virginum et contemtu mun-*

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdft. na C. G. Jaar 622. tot 814.

(*) *Ap.* HARD. *Tom.* IV. *pag.* 1026.

(†) *Conc. Vern. a.* 755. *T.* III. HARD. *p.* 1995.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

mundi, ad Florentinam Sororem Liber (*), behelzende onder anderen vermaningen, om wereldlijke vrouwen, en alle, zelfs heilige mannen, te mijden; niet met eene *Non* alleen te fpreken; fteeds het lezen en bidden beurtelings waar te nemen, en als zij iet arbeiden, zich te laten voorlezen; het Oude Testament, bijzonder het *Hooglied*, niet vleefchelijk te lezen; maar daar in de liefde van CHRISTUS en zijne Kerk te erkennen; den wijn enkel als eene artzenij, en het brood, enkel wegens ligchaamszwakte, te gebruiken; alle lagchen voor zonde te houden; volftrekt niets eigens te bezitten, dewijl dit een foort van echtbreuk, diefftal en bedrog is. Om van andere meer gewone voorfchriften niet te gewagen. — DONATUS, die omtrent het jaar 624 Bisfchop te *Vefontio*, (*Befançon*,) werd; maar zelfs in deze waardigheid, gelijk voorheen, als Monnik te *Luxovium*, voortging te leven, heeft insgelijks zulken regel nagelaten, die in 77 afdeelingen beftaat (†), in welke de geest van kleinigheden en flaaffche ftrengheid overäl te befpeuren is. Zoo wordt onder anderen bevolen, dagelijks, ja elk uur, zijne gedachten, gemoedsbewegingen, onnutte woorden en werken aan de Abdis te biechten, dewijl zulke biecht van den dood bevrijdt. Eene *Non*, die, bij het eten of drinken, niet om eenen zegen bidt, en 'er niet *amen* op zegt, zal zes klappen krijgen; zoo ook, als zij, zonder noodzake, onder het

(*) *In* HOLSTEN. *Cod. Regg. Monast.* P. III. *p.* 153-183.

(†) *Ap.* HOLSTEN. *l. c. pag.* 75-120.

het eten spreekt, of met het mes op tafel klopt, en dergelijke kleinigheden meer.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Canonici of Kanunniken.

Terwijl de Monniken en Geestelijken elkander lieverlede naderden, werd nog een middelstand tusschen beiden opgerigt, die der *Canonici* of *Kanunniken*. Dewijl deze naam eigenlijk gebruikt werd van lieden, *die naar eenen gemeenschappelijken regel* (κανων,) *leven*; hoewel de oudste beteekenis in de *Grieksche* Kerk die genen aanduidde, *die in het Kerkeboek waren opgeschreven*: (εκ τȣ κανονος της Εκκλησιας,) zoo begrijpt men ligtelijk, waaröm ook de Monniken somtijds dezen naam, of in het Latijn dien van *Regularis*, gedragen hebben. Maar ook de *Clerici* of Kerkelijken en Geestelijken zelve heetten, om ééne van beide deze redenen, zoo wel in de Oostersche als Westersche Kerk, *Canonici*; gelijk onder anderen de *wetten* van KAREL *den Grooten* bewijzen (*). Doch, juist bij de eigenlijke *Clerus* of Geestelijkheid nam thans eene nieuwe en engere beteekenis van dit woord een begin. Men gaf dezen naam aan die genen, die, met hunnen Bisschop in één huis wonende, aan eene gemeenschappelijke tafel etende, en zekere Godsdienstige oefeningen ten zelfden tijd verrigtende, wel een soort van Kloosterleven leidden, maar evenwel niet in den Monnikenstand overgingen.

Men heeft, in het voorgaande der Geschiedenis

(*) Qui ad *Clericatum* accedunt, quod nos nominamus *Canonicam* vitam. *Capit. a.* 789. *Cap.* 71. *Tom.* I. BALUZ. *pag.* 238.

nis (*), gezien, dat AUGUSTINUS te *Hippo* de eerſte geweest is, die zijne Geestelijkheid tot eene ſoortgelijke gezelſchappelijke levenswijze verëenigde; ſchoon nu eenige Bisſchoppen zijn voorbeeld mogen gevolgd zijn, evenwel was zulks niet algemeen, veel min, dat men den oorſprong der *Kanunniken*, met dezen of genen, reeds in de tijden der Apostelen zou kunnen opſporen.

Maar CHRODEGANG, of CHRODOGAND, ook RODEGANG genoemd, Bisſchop van *Mets*, ſedert het jaar 741, was de eerſte, die eenen Regel voor de Geestelijkheid ſchreef, waar door het gemeenſchappelijk leven voor dezelve meer behagelijk, uitgebreider, en vaster gegrond werd, dan ooit te voren. Hij ſtamde uit een aanzienelijk *Frankisch* geſlacht af, en was aan het Hof van KAREL MARTEL opgevoed, van wien hij het ambt van *Referendarius*, gelijk van deszelfs Zoon PIPYN het Bisdom van *Mets* verkreeg. Hij was zeer welſprekend, in de *Frankiſche* en *Latijnſche* talen geöefend, en zeer weldadig jegens de dienstknechten van God, en jegens weduwen en weezen. Hij verëenigde de Geestelijkheid onder malkanderen, deed hen, als in een Klooster, bijëenwonen, en gaf hun een voorſchrift tot hunne Kerkelijke verrigtingen, waar bij hij genoegzaam voor hun onderhoud zorgde, opdat zij niet noodig zouden hebben, vergankelijke bezigheden te bezorgen, en den Godsdienst alleen waar zouden kunnen nemen. Hij onderwees hen genoeg-

zaam

(*) Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 68.

zaam in de Heilige Schrift, en in het *Roomsche* Gezang, ook beval hij hun, zich naar de *Roomsche* Kerkeördening te gedragen; hetwelk tot hier toe te *Mets* geene gewoonte was. Zoo als de meeste Bisschoppen van dien tijd, was hij ook vlijtig in het stichten en opsieren van Kerken en Kloosters (*).

Deze CHRODEGANG ondernam eene *Hervorming* der Geestelijkheid, om de klagten over rijke, trotsche, en onbruikbare Bisschoppen, gelijk ook over luijë en onbekwame Geestelijken te gemoet te komen. Het Monnikenleven, hoe zeer van zijnen oorsprong ontäard, scheen hem daar toe het beste middel aan de hand te geven: waaröm hij, met dit oogmerk, voor de Geestelijkheid eenen regel voorschreef, volgens welken zij, op de wijze der Monniken, zouden leven, zonder Monniken te worden (†); in dezen Regel, in welks inleiding CHRODEGANG zichzelven *servus servorum Dei* noemt, prent hij eerst den jongen Geestelijken eerbied in jegens de ouden, en den ouden liefde jegens de jongen. Hij wil, dat zij allen, op eene gemeene slaapzaal, maar in afzonderlijke Cellen en bedden, ouden en jongen afwisselend, opdat de ouden op-zigt

(*) Dit is het berigt van PAULUS *Diaconus de Episcopis Metensis Ecclesiæ in* DUCHESNE *SS. Hist. Francor.* *Tom.* II. *pag.* 204.

(†) Men vindt denzelven bij DACHERY *Spicileg. Tom.* I. *pag.* 595. Zuiverder en echter bij LABB. *Tom.* VII. *Concill. pag.* 1444. enz.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

zigt zouden kunnen hebben, ſlapen zullen. Geen vrouwsperſoon, en geen Leek, zal in hunne Kloosterwoning komen, uitgezonderd, wanneer de Bisſchop, of Aartsdiaken, of *Primicerius*, iemand ten eten noodigt; edoch, niemand mag 'er met wapenen binnengaan. Ouder Geestelijken kunnen, met bewilliging van den Bisſchop, jongere medebroeders tot hunne bediening aannemen. Wanneer bij het invallen van den nacht het eerſte teeken gegeven wordt, verzamelen alle de *Canonici*, Kanunniken, (of Geestelijken,) en gaan met het tweede in de Kerk, om aldaar het *Completorium*, (of de laatſte van de zeven *Horæ Canonicæ*,) te zingen, waar na niemand meer eten of drinken, met den anderen ſpreken, in het Klooster of uit hetzelve gaan mag. Wie in de ſtad ſlaapt, moet op water en brood vasten, of eene kastijding ondergaan. In den winter ſtaat ieder op het achtſte uur in den nacht, (ten twee uren,) op, om te zingen en te bidden, en dus op de overige *Horæ Canonicæ*. Na de eerſte van deze *Horæ* vergaderen zij alle in het *Capitulum* (*Kapittel*, dus genoemd naar het *Kapittel* of Hoofdſtuk van den Regel of van den Bijbel, welk daar voorgelezen wordt,) om Gods woord te hooren; driemaal in de week worden Predikatiën gelezen. Tevens geeft de Bisſchop of Aartsdiaken zijne voorſchriften, en beſtraft de genen, die ze overtreden hebben. Van hier de nieuwe beteekenis van *Chapitre*, eene beſtraffing, en ons *Kapittelen* voor *beſtraffen*. De overige *Geestelijken* der ſtad, die niet tot dit gezelſchap behooren, zullen toch

de

de vergadering 's Zondags en op groote Feestdagen bijwonen, en met het gezelſchap eten. Dit zal uit de vergadering tot den hun voorgeſchrevenen *Handarbeid* overgaan. Tweemaal 's jaars zullen zij hunne zonden, zelfs hunne booze gedachten, aan den Bisſchop biechten; wie het noodig vindt, zulks meermalen te doen, kan bij den Bisſchop, of den door denzelven beſtemden Priester, deze belijdenis afleggen. Merkt de Bisſchop, dat iemand hem in de biecht eene zonde verzwijgen wil, dan zal hij hem afzetten, van het Avondmaal uitſluiten, gevangen zetten, en kastijden laten. De Geestelijken zullen het *Avondmaal* elken Zondag en elken Heiligendag gebruiken, indien hunne zonden hen daar niet van afhouden. Voor *grove misdaden* zullen zij door ligchamelijke kastijdingen, vasten, uitwerpen uit het gezelſchap, gevangenis, en openlijke boete geſtraft worden, gedurende de boete moet de zondaar voor de deur der Kerk uitgeſtrekt liggen, terwijl de anderen uit- en ingaan. *Lastering* en *dronkenſchap* worden met geheime of openlijke beſtraffingen, en als 'er geene beterſchap volgt, met den Ban of ligchamelijke ſtraffen geboet. In de groote vasten wordt enkel tegen den avond gegeten; van Paſchen tot Pinkſteren tweemalen daags, en zoo wordt voor meer tijden in het jaar vastgeſteld, hoe dikwijls, en wanneer geen vleesch mag gegeten worden, en meer dergelijken. In de *eetzaal* zullen *zeven tafels* zijn: de eerſte voor den Bisſchop, den Aartsdiaken, en de gasten; de vier volgenden voor de Priesters, Kerkedienaren, en gerin-

ge-

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

gere Geestelijken; de zesde voor de Abten, en de laatste voor de Geestelijken in de stad. Over tafel zwijgt alles, en hoort naar eene voorlezing uit den Bijbel. De *spijze* en *drank* worden, naar de onderscheidene tijden, naauwkeurig verdeeld. Wie zich van wijn onthoudt, zal bier krijgen, en dewijl wij, zegt CHRODEGANG, onze Geestelijkheid niet bewegen kunnen, om geheel geen *wijn* te drinken, willen wij ten minsten daar in overëenkomen, dat de dronkenschap onder haar niet heerscht. Geen *Kanunnik* is van den arbeid der *keuken* vrij, zij lossen daar elkanderen weekelijks in af, uitgezonderd de Aartsdiaken, en sommige anderen, die bezigheden van grooter nut hebben. Ook wordt het één en ander verördend over het bezorgen der *kranken*, de noodige *kleederen*, enz. der Geestelijken, als ook over de bijzondere maaltijd, (*refectio*, *verkwikking*,) die hun op de hooge Feesten zal gegeven worden. Nadien de *gemeenschap* van goederen niet meer zoo volkomen kan plaats hebben, als in de *Apostolische* Kerk, moet ten minsten iet, dat daar naar gelijkt, ingevoerd worden. Geestelijken, die van de *goederen der Kerk* leven willen, moeten hun *eigen goed*, *aan God en hunne Kerk*, bij geschrifte, schenken, doch elk lid van het gezelschap zal het *genot van zijne eigene bezitting tot zijne dood toe* behouden, en ook regt hebben, om daar van geschenken aan de armen of aan het gezelschap te doen, maar niets daar van mogen verkoopen, of op eenige andere wijze verminderen. Wanneer iemand aan een Priester voor het *vieren*

van het Avondmaal, (*Missa*,) of voor de *biecht*, of wegens *ziekte*, of *voor eenen van zijne geliefden*, het zij hij leve of dood is, een *aalmoes* geeft: zoo mag hij die aannemen, en daar mede doen, wat hij wil; maar wordt het voor al de Priesters in het gemeen gegeven: dan zullen zij 'er ook allen deel aan hebben (*). Tweemaal in de maand, zullen alle de *armen*, die in het Kerkeboek zijn opgeteekend, (*Matricolati*,) in de Kerk bijëenkomen. Daar zullen hun Predikatiën voorgelezen, en ook op andere wijze, voor hun onderwijs gezorgd, en hun het één en ander aan levensmiddelen uitgedeeld worden.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Zoodanige schikkingen werden voorts door verscheidene Bisschoppen bij hunne Geestelijkheid ingevoerd; en door KAREL *den Grooten*, bij uitnemendheid, begunstigd; ook had deze inrigting hare nuttigheid, alzoo de Bisschop eenigermate door dezelve genoodzaakt werd, om, als een voorbeeld voor zijne Geestelijkheid, en voor andere Christenen, te leven, terwijl hij meer gelegenheid had, om het oog te houden op zijne Geestelijkheid.

Doch,

(*) Dit is het oudste voorbeeld, gelijk MABILLON aanmerkt, *Annal. Ord. S. Bened. T.* II. *pag.* 183. dat 'er voor zulke ambtsbedieningen iet betaald is geworden. Voor dezen werd dikwijls, in de Kerkelijke wetten, ingescherpt, dat men, het gene men om niet ontvangen heeft, ook aan anderen om niet geven moet; hier wordt het een *aalmoes* genoemd, hetwelk echter reeds sedert eenigen tijd gebruikelijk schijnt geweest te zijn.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Doch, zoo men op het wezenlijke ziet, kon eene inrigting, welke de Geestelijkheid niet opwekte, tot vermeerdering van kennis, en het verkrijgen van de noodige bekwaamheid tot het waarnemen van hun ambt, hetwelk bijzonder behoorde te bestaan, in het volk te onderwijzen, maar welke zich bepaalde tot eenige voorlezingen uit de Heilige Schrift en van eene Predikatie en het stipt waarnemen van eenige Kerkplegtigheden, niets tot waar voordeel van het echte Christendom uitwerken. En wanneer men in het vervolg geloofde, deze gezelschappen van Geestelijken niet te veel te kunnen vermenigvuldigen en verrijken, verviel zelfs dat geringe nut spoedig, hetwelk zij nog hadden. De *Kanunniken* werden en bleven lieverlede Geestelijken zonder Leeräarambt, en zonder Gemeente, die, voor zeer groote inkomsten, enkel eenige onbeduidende Kerkelijke gebruiken en oefeningen hadden waar te nemen.

Bisschoppen van Rome.

Ten einde het Tafereel van den Staat der Geestelijkheid te voltooijen, moeten wij nog berigt doen van de Bisschoppen van *Rome*, die, gedurende dit Tijdvak, op het spoor door GREGORIUS *den Grooten* gebaand, ter vergrooting van hun gezag en invloed steeds voortgingen, alhoewel niemand zijner opvolgeren, in dit tijdvak, hem in personelijke bekwaamheden en werkzaamheid gelijk kwam (*).

SABINIANUS.

Na het overlijden van dezen werkzamen Bisschop in het jaar 604, werd SABINIANUS tot zijnen opvol-

(*) Men zie van GREGORIUS I. of *den Grooten* ons Xde *Deel*, *Bladz*. 195-230.

volger verkoren. Hij was *Diaken* der *Roomſche* Kerk, toen hij verkoren werd, zoodat de *Ouderlingen* werden voorbijgegaan, en zonder dat hij tot *Ouderling* gewijd was, hetwelk men eene inwijding *per ſaltum*, of met eenen overſprong, noemde, waar van meer voorbeelden in deze eeuwen voorkomen; waarſchijnelijk, omdat *Roomſche Diakenen* thans doorgaans gebruikt werden, om de belangen hunner Bisſchoppen ten Keizerlijken Hove te *Konſtantinopolen* waar te nemen, waar door zij gelegenheid hadden, om zich de gunst des Vorsten te verwerven. In vervolg van tijd, werd vastgeſteld, dat, indien een *Diaken* tot Bisſchop verkoren werd, hij eerst tot *Ouderling* of *Priester* moest gewijd worden, voordat hij het Bisſchoppelijk ambt kon aanvaarden. SABINIANUS ſtaat bij de meeste Levensbeſchrijveren der *Roomſche* Bisſchoppen ten kwade berugt, als afgunſtig op zijnen voorzaat GREGORIUS en deszelfs roem, zoodat hij, volgens PLATINA, zelfs getracht zou hebben, deszelfs boeken en geſchriften te laten verbranden; doch men heeft reden, om hunne onpartijdigheid in twijfel te trekken, terwijl SABINIANUS, door het openzetten der koornſchuren voor allen, behalven voor de Kloosters en Gasthuizen, zich bij de Geestelijken niet bemind zal gemaakt hebben (*).

Zijn opvolger BONIFACIUS III, in het jaar 607, die insgelijks *Diaken* en Afgevaardigde was bij den Keizer FOKAS, is bijzonder bij de *Proteſtantſche* Schrij- BONIFACIUS III.

(*) Zie *Deel* X. *Bladz.* 226.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Schrijvers daar door vermaard, omdat deze Keizer hem den voorrang heeft toegekend boven den Patriärch van *Konstantinopolen*, en gelijk men meende den titel van *algemeenen Bisschop* zou hebben opgedragen, stellende den Stoel van PETRUS, of de *Roomsche* Kerk, dus tot het *hoofd* van alle de Kerken, van waar de *Protestantsche* Schrijvers de beginselen van het Antichristendom en den oorsprong van den Antichrist afgeleid hebben. Doch wij hebben reeds elders gelegenheid gehad, in onze Geschiedenis (*), op te merken, dat FOKAS niet anders gedaan heeft, dan de *eerstheid in rang* onder de overige Gemeenten, welke door de Patriärchen van *Konstantinopolen* begon betwist te worden, aan de Gemeente van *Rome* toe te kennen, omdat *Rome* de oude Hoofdstad des Rijks was.

BONIFACIUS IV.

Van den volgenden Roomschen Bisschop BONIFACIUS IV, die in het jaar 608 zijnen voorganger opvolgde, weten wij niets, met zekerheid, hetwelk aanmerkenswaardig is, dan dat hij het *Pantheon*, of den Tempel door AGRIPPA weleer gebouwd, en aan alle de Goden der Heidenen toegewijd, van den Keizer FOKAS verzocht en verkreeg; dezen Tempel maakte BONIFACIUS tot eene Kerk, gewijd aan de Maagd MARIA, en aan alle de Martelaren, naderhand, wegens hare gedaante, bekend onder den naam van *la Rotonda*.

DEUSDEDIT en

Even min vinden wij aangeteekend van de twee volgende Bisschoppen, DEUSDEDIT van het jaar 615

(*) Zie *Deel* X. *Bladz.* 163, 164.

615 af, en van BONIFACIUS V, van het jaar 619 tot 625. Alleen dat de eerſte ſlechts *Onderdiaken* was, toen hij verkoren werd, hoedanige verkiezingen in het jaar 769 in eene Kerkvergadering te *Rome* verboden zijn geworden. BONIFACIUS V. was bedacht, op de uitbreiding en bevestiging van zijn aanzien bij de onlangs geſtichte *Angelſakſiſche* Kerk, en zond in het jaar 624 aan den Aartsbisſchop van *Canterbury*, JUSTUS, den Aartsbisſchoppelijken Mantel over, ook ſchonk hij hem het regt, om Bisſchoppen te wijden (*).

BONIFACIUS V.

HONORIUS, die het Bisdom van *Rome* van het jaar 625 tot 638 bekleedde, ſtichtte verſcheidene nieuwe Kerken en verſierde anderen, onder anderen de *St. Pieterskerk* te *Rome*, met de koperen platen, die tot hier toe het dak van den Tempel der Godin *Rome* bekleed hadden (†). Als de *Langobarden* hunnen krankzinnigen Koning ADALOALD, (of ADELWALD,) die *Katholijk* was, afgezet, en in deszelfs plaats zijnen bloedverwant ARIOWALD, een' *Ariäan*, aangeſteld hadden, verzocht hij, hoewel vergeefs, den Keizerlijken *Exarch* te *Ravenna*, zijne magt te gebruiken, om ADELWALD te herſtellen (§), nogtans bragt hij bij dezen *Langobardiſchen* Koning zoo veel te weeg, dat hij, in plaats van zekeren Patriärch van *Grado*, dien hij voor een' Ketter verklaarde, een' ander

HONORIUS

(*) BEDA *Hist. Eccl. Gent. Angl. L.* II. *C.* 7, 8.
(†) ANASTAS. *Lib. Pontif. in Honorio p.* 243-247.
(§) PAULL. *Diac. de Gest. Langob. L.* IV. *C.* 43.

IV BOEK. I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

der kon aanſtellen. Ook hield hij de *Angelſakſiſche* Bisſchoppen in zekere afhankelijkheid van zich, en deed zijn best, om het vieren van het Paaschfeest op de *Roomſche* wijze, onder alle de *Schotten* in te voeren (*). In zijnen tijd ontſtond de Ketterij der *Monotheliten*, waar over hij zich zoo gematigd en omzigtig verklaarde, dat zijne regtzinnigheid daar bij gevaar liep, en hij zelf, lang na zijne dood, door eene *algemeene Kerkvergadering*, als een Ketter, in den ban gedaan is, waar over tusſchen de Proteſtantſche en Roomſche Schrijvers in later tijden getwist is geworden, terwijl de eerstgemelden daar uit een beſluit opmaakten tegen de onfeilbaarheid in de leere, aan de Roomſche Pauſen toegeſchreven. Wij zullen in het verhaal van de verſchillen met de *Monotheliten* gelegenheid hebben, om hier van meer te zeggen, zoo veel is ondertusſchen zeker, dat uit dit geval ten klaarſten blijkt, dat men die onfeilbaarheid ten dezen tijd geheel niet geloofd of erkend heeft.

SEVERINUS.

SEVERINUS, opvolger van HONORIUS, werd in het jaar 638 verkoren, maar eerst in het jaar 640 ingewijd, omdat de Keizerlijke goedkeuring niet eerder volgde. De afgevaardigden namelijk van *Rome* te *Konſtantinopolen* moesten eerst belooven, dat de nieuwe Bisſchop de *Ecthesis* of uitlegging van den Patriärch SERGIUS en den Keizer HERACLIUS omtrent het *Monothelitisch* verſchil zou goedkeuren, hetwelk echter deze, ongeächt deze belofte, niet al-

(*) BEDA *l. c. Cap.* 18.

alleen weigerde, maar dezelve integendeel in eene Kerkvergadering te *Rome* veröordeelde. Terwijl men de bevestiging des Keizers op de gedane verkiezing afwachtte, bragt de Keizerlijke Kancelier, (*Chartularius*,) te *Rome*, MAURITIUS genoemd, een aantal *Romeinen* op zijne zijde, en hield den foldaten voor, dat de voorgaande Bisfchop HONORIUS zoo vele fchatten in het Paleis van *Lateranen*, (*Episcopium*,) bijëenverzameld had, terwijl zij de hun door den Keizer beftemde foldij, (*rogæ*,) niet ontvingen. Deze ftonden reeds klaar om in dat paleis in te breken, toen bijna alle de overige Romeinen zich, onder aanvoering van SEVERINUS, vereenigden, om hetzelve te befchermen. Hier op zag MAURITIUS van zijn oogmerk af, maar verzegelde, met de overheidsleden van zijne partij, deze fchatten, en fchreef dit aan den *Patricius* IZACIUS te *Ravenna*. Deze bande daar op de voornaamften van de Geestelijkheid uit de ftad, en haalde de fchatten uit het Paleis, een gedeelte van welken hij aan den Keizer HERACLIUS overzond (*); uit welke omftandigheid men befluiten mag, dat het gene door de Geestelijkheid als een Kerkroof werd aangemerkt, een bevel van het Hof geweest zal zijn, oordeelende, dat deze fchatten voegzamer tot de behoeften van den Staat befteed konden worden.

In het jaar 640 werd JOANNES de IVde Bisfchop van *Rome*, die in het jaar 642 reeds overleed. Men roemt hem, dat hij veel geld naar *Dalmatië* en

JOANNES IV.

(*) ANASTAS. *l. c. in Severino pag.* 249.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

en *Istrië* gezonden heeft, tot loskooping van gevangenen, die door de *Slaven* of *Slavoniërs* weggevoerd waren (*). Men heeft nog drie Brieven van hem (†), in den eersten van welken hij de *Schotsche* Geestelijkheid tracht over te halen, om het Paaschfeest op gelijken tijd en wijze met de Kerk van *Rome* te vieren; de tweede betreft den twist met de *Monotheliten*, in welken hij zich ten sterksten tegen hen verklaart, en in den derden, doet hij tegen de Bisschoppen ten voordeele der Monniken de uitspraak, dat het den laatstgemelden geöorloofd zal zijn, in hunne Kerken Leeräars en Priesters aan testellen.

THEODORUS.

De naaste Bisschop van *Rome*, van het jaar 642 tot 649, was THEODORUS, Zoon van den *Patriarch* van *Jeruzalem*, in wiens tijd de bovengemelde MAURITIUS een oproer verwekte onder de soldaten te *Rome*, hetwelk met zijne doodstraf eindigde, nadat de *Exarch* hem uit de Kerk had laten halen, in welke hij gevlugt was (§). Daar de *Monothelitische* twisten nog aanhielden, deed THEODORUS twee *Patriärchen* van *Konstantinopolen* achtervolgens in den ban; doch zonder eenig gevolg bij de Oosterlingen; maar eene *Afrikaansche* Kerkvergadering, in het jaar 646 (**), staafde zijn aanzien, als Bisschop van *Rome*, grootelijks, door hun

(*) ANASTAS. *in Joann.* IV. *l. c. pag.* 251.

(†) In LABBEI *Concill. Tom.* V. *pag.* 1787.

(§) ANASTAS. *l. c. pag.* 253.

(**) *Ap.* PAGIUM *in Breviario pag.* 222.

hun besluit: „ dat men van Godsdienstzaken niets „ behoort te behandelen, voordat zij eerst bij den „ Stoel van *Rome* gebragt zijn, opdat de overige „ Gemeenten daar, als uit de naturelijke bron, het „ beginsel der reine leer ontvangen."

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

MARTINUS I.

MARTINUS I. hield terstond na zijne verheffing tot het Bisdom in het jaar 649 eene Kerkvergadering te *Rome*, waar in hij het voorschrift van den toenmaligen Keizer KONSTANS, omtrent de *Monothelitische* gevoelens, deed verwerpen (*). Nadat de *Exarch* OLYMPIUS, op last van den Keizer, om zijne tegenkanting, tegen het Hof, terwijl hij hem het Avondmaal toereikte, vergeefs getracht had, hem door zijnen Wapendrager om te brengen, naardien deze, als men ANASTASIUS (†) gelooft, deswegens van God met blindheid geslagen werd, zond de Keizer eenen anderen *Exarch*, THEODORUS CALLIOPAS, naar *Italië*, die den Bisschop MARTIN in het jaar 653 uit eene Kerk halen, en eerst naar het Eiland *Naxus* in den *Archipel*, en nadat hij daar een jaar lang in eene strenge gevangenis gehouden was, naar *Konstantinopolen* liet vervoeren. Hier werd hij te regt gesteld, en beschuldigd van eene zamenzwering met den *Exarch* OLYMPIUS tegen den Keizer, en verstandhouding met de *Saracenen*. Zijn wederstand tegen de Keizerlijke bevelen alleen, zou hem, naar het schijnt, niet strafbaar genoeg, in het oog des

(*) *Concil. Lateran. ap.* HARD. *T.* III, *p.* 687.

(†) *l. c. in S. Martino p.* 262.

des volks, gemaakt hebben. Hij werd ter dood veröordeeld, maar op voorbede van den stervenden *Patriärch* van *Konstantinopolen*, SERGIUS, werd hem het leven geschonken, maar hij werd in ballingschap gevoerd naar *Cherson*, alwaar hij, kort daar na, in het jaar 655, onder vele ellende, overleden is. Men heeft hem, na zijne dood, als eenen Heiligen en Martelaar verëerd, en wonderwerken toegeschreven, welke bij zijn graf zouden gebeurd zijn (*).

EUGENIUS I.

Nog bij het leven van MARTINUS I, in het jaar 654, verkoos de Geestelijkheid te *Rome* tot Bisschop EUGENIUS I, welke verkiezing door MARTINUS werd goedgekeurd. Behalven dat EUGENIUS mede gemoeid is geweest in den *Monothelitischen* twist, lezen wij niets merkwaardigs van hem.

VITALIANUS.

Zijn opvolger VITALIANUS, in het jaar 657, schijnt zich, in den gemelden twist, zeer gematigd gedragen te hebben. Hij zond aan den Keizer KONSTANS zijne Geloofsbelijdenis over, waar op deze aan den Apostel PETRUS, dat is, aan de Kerk van *Rome*, een gouden *Euangelieboek*, waarschijnelijk, met gouden letters geschreven, en met zeer groote juweelen versierd, ten geschenk overzond. In het jaar

(*) MARTIN. I. *Epist. in* LABBEI *Concil. Tom.* VI. *p.* 63, 74. *Commenoratio eorum, quæ sæviter et sine Dei respectu acta sunt a veritatis adversariis in sanctum et apostolicum novum revera confessorem et martyrem, Martinum Papam Romæ ap.* LABBEI. *l. c. p.* 66. ANAST. *l. c. p.* 263. *sqq.*

jaar 663 kwam deze Keizer in perfoon te *Rome*, alwaar hij van den Bisfchop vriendelijk ontvangen werd, hoewel hij de ftad van hare metalen gedenkftukken beroofde, welke hij met zich naar *Sicilië* nam (*). Daartegen had deze Bisfchop het genoegen, dat de *Angelfakfifche* Kerk zich met den Kerkedienst der *Roomfche* Kerk volkomen vereenigde, gelijk VITALIANUS dan ook in het jaar 668 den *Griekfchen* Monnik THEODORUS, maar die in den fchoot der *Roomfche* Kerk gevormd was, tot Aartsbisfchop van *Canterbury* inwijdde, die de eerfte was, wien de geheele *Engelfche* Kerk als haar hoofd erkend heeft (†). Van deszelfs geleerdheid en werkzaamheid, tot uitbreiding derzelve, hebben wij, in het voorgaande Deel, gefproken. VITALIANUS nam, ten zelfden tijde, eene andere gelegenheid waar, om zijn gezag uit te breiden. JOANNES, een Bisfchop op het eiland *Creta*, was door zijnen *Metropolitaan*, op eene Kerkvergadering van deszelfs onderhoorige Bisfchoppen, om zekere misdaad, afgezet. Deze, naar het voorbeeld van meer zoodanige misnoegde Bisfchoppen, beriep zich, hoewel zeer wederregtelijk, op den Bisfchop van *Rome*. De *Metropolitaan* liet hem daar op gevangen zetten, maar JOANNES ontkwam het, en naar *Rome* geweken zijnde, bragt hij het zoo ver, dat VITALIANUS zijne zaak op nieuw deed onderzoeken, met dien uitflag, dat de afgezette Bisfchop vrij-

(*) ANASTAS. *l. c. pag.* 267.

(†) BEDA *Hist. Eccl. Gent. Angl. L.* IV. *C.* 1.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

vrijgesproken werd. VITALIANUS schreef daar op aan den *Metropolitaan*, met eene bestraffing en een bevel, om JOANNES in zijn ambt te herstellen; ook belastte hij hem nog bijzonder, niet toe te laten, dat een *Diaken* trouwen zou, nadat hij reeds gewijd was, of dat hij bij twee Kerken dienst deed (*). Wij weten niet, of hij zijn oogmerk hier bereikt hebbe, hetwelk niet waarschijnelijk is, dewijl hij eigenlijk over dezen *Metropolitaan* niets te gebieden had. — Zeker mislukte hem eene soortgelijke onderneming tegen den Aartsbisschop van *Ravenna*, MAURUS. Alhoewel deze onäfhankelijk was van den Bisschop van *Rome*, ondernam VITALIANUS echter, hem ter veräntwoording, wegens zekere beschuldigingen, naar *Rome* te ontbieden, en hem, toen hij niet verscheen, in den ban te doen. Maar MAURUS, veilig onder de bescherming van zijnen vriend, den Keizerlijken *Exarch*, betaalde hem met dezelfde munt, en deed hem op zijne beurt in den ban. VITALIANUS ontzette hem, op eene Kerkvergadering van *Italiaansche* Bisschoppen, van zijn ambt, waar aan zich MAURUS weinig kreunde, die niet alleen zijn ambt behield, maar ook bij zijn overlijden de Geestelijkheid van zijn Kerspel verzocht, om zich nooit aan den Bisschop van *Rome* te onderwerpen (†).

Voor

(*) VITAL. *Ep. ad Paullum archiopisc. Cretens. ap.* LABB. *T.* VI. *Concil. p.* 445-448.

(†) AGNELLUS *Ravennas in Vitt. Episcc. Ravenn. ap. Murator. T.* III. *SS. rer. Ital.* HIER. RUBENS *in Hist. Ravenn. L.* IV. *ap.* PAG. *T.* I. *Breviar. p.* 236.

Voor dezen heeft men ook geloofd, dat VITALIANUS het gebruik der *Latijnsche* taal, bij den openbaren Godsdienst, in het jaar 666, door een bijzonder bevel, zou geboden hebben, doch dit berigt is reeds lang voor onwaarschijnelijk erkend.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ADEODATUS, DONUS en AGATHO.

ADEODATUS, die in het jaar 672 opvolgde, en DONUS, in het jaar 677, die ook nog geen volle anderhalf jaren Bisschop was, zijn door geene bijzonderheden merkwaardig, dan alleen dat RENOVATUS, Aartsbisschop van *Ravenna*, die eerst zijne onafhankelijkheid, (*autocephalia* noemt het ANASTASIUS,) beweerd had, onder DONUS de hoogheid van den *Roomschen* Stoel erkende (*). Ook deed de Keizer KONSTANTYN *de Gebaarde*, voorslagen tot herstelling der Kerkelijke eenheid, tusschen de *Patriärchen* van *Oud-* en *Nieuw-Rome*, welke door de *Monothelitische* twisten een' geruimen tijd afgebroken was geweest.

AGATHO zat op den *Roomschen* Stoel van het jaar 678 vierdehalf jaren; onder hem kwam deze vereeniging in der daad tot stand, maar hij moest daar bij een' zijner voorzaten opöfferen. Ingevolge het bevel van den Keizer, zond hij in het jaar 680 eenige Bisschoppen en andere Geestelijken, op de *algemeene* Kerkvergadering te *Konstantinopolen*, alwaar dezen, in zijn' naam, deel namen in de veroordeeling van de *Monothelitery*, en derzelver stichters en verdedigers, onder welken de *Roomsche* Bis-

(*) *Denuo se pristinæ sedi Apostolicæ subjugavit*, zegt ANASTASIUS *l. c. pag.* 274.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Biſchop HONORIUS met name begrepen was; welke veröordeeling zij met hunne onderteekening bekrachtigden (*). Deze inſchikkelijkheid van AGATHO werd eenigermate daar door vergolden, dat de Keizer, op zijn verzoek, behoudens het regt van bevestiging, hetwelk hem bij de verkiezing van eenen *Roomſchen* Biſchop toekwam, het geld kwijtſchold, hetwelk bij die gelegenheid betaald werd (†). Aan een' anderen kant liet echter AGATHO zijn gezag meer gelden. WILFRIED, Biſchop van *York*, was, op begeerte van EGFRIED, Koning van *Northumberland*, door THEODORUS, Aartsbiſſchop van *Canterbury*, dien de Koning door geld daar toe bewogen zal hebben, afgezet. Daar hij als een ijveraar voor den *Roomſchen* Kerkedienst bekend was, beriep hij zich, de eerſte onder de *Angelſakſiſche* Geestelijkheid, op den Stoel van *Rome*, gelijk hij dan ook door AGATHO, op eene Kerkvergadering in het jaar 679 of 680 te *Rome* gehouden, vrijgeſproken, en ſchoon de Koning hem in de gevangenis had laten werpen, eindelijk in zijn Bisdom herſteld werd (§).

LEO II.

LEO II, die in het jaar 682 verkozen werd, was, vol-

(*) *Concil. Oecum.* VI. *Act.* XVIII. *in* HARD. *Act. Concil. Tom.* III. *pag.* 1397, 1491, 1421, 1424. ANASTAS. *in Agath. pag.* 275.

(†) ANASTAS. *l. c. pag.* 276.

(§) *Concil. Rom. a.* 679. *ap.* HARD. *Tom.* III. *pag.* 1041. BEDA *Hist. Eccles. Gent. Angl. Libr.* IV. *Cap.* 12. V. 20.

volgens ANASTASIUS (*), ongemeen welfprekend, in de Heilige Schrift, als ook in de *Griekfche* en *Latijnfche* taal welgeöefend, een uitmuntend zanger, en gefchikt fpreker, (*Lingua Scholasticus*,) en over het geheel een deugdzaam, nuttig, en weldadig Leeräar. Hij nam in eenen Brief aan Keizer KONSTANTYN (†), *de zesde algemeene Kerkvergadering* plegtig aan, en vervloekte dus, onder vele andere Ketters, ook zijnen voorzaat HONORIUS, omdat hij zijne Apostolifche Gemeente niet door de Apostolifche leer gezuiverd; maar veel meer door een fchandelijk verzuim, haar onbevlekt geloof had laten befmetten. (*qui negligendo confovit hæresin, et regulam traditionis maculari confensit.*) Ook zond hij de Handelingen der Kerkvergadering, ten deele, weder met veröordeeling van HONORIUS, en aanprijzende Brieven, aan de Bisfchoppen van *Spanje*, aan zekeren Graaf aldaar, en zelfs aan den Koning ERWIG (§). Daartegen onderwierp de Keizer de Kerk van *Ravenna* aan hem; zoodat elke nieuwverkozen Bisfchop derzelve, in het vervolg, ouder gewoonte, te *Rome* zou ingewijd worden. Bij deze gelegenheid vernieuwde LEO de wet van GREGORIUS *den Grooten*, dat 'er voor den Aartsbisfchoppelijken Mantel niets betaald zou worden; maar te gelijk verbood hij het vieren der gedachtenis van den Aartsbisfchop MAURUS, die zijne on-

(*) *l. c. pag.* 289.

(†) *Ap.* HARD. *Tom.* III. *pag.* 1470.

(§) LEON. II. *Ep.* II, III, IV, V. *l. c. p.* 1729.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

onäfhankelijkheid van *Rome* zoo driftig beweerd had (*).

BENEDICTUS II.

BENEDICTUS II. was reeds in het jaar 683 tot opvolger van LEO verkoren, maar het duurde bijna een jaar, eer hij ingewijd kon worden, omdat de Keizerlijke bevestiging niet eer was aangekomen. Waarſchijnelijk was dit wel eene aanleiding, dat de Keizer KONSTANTYN bevel gaf, dat men eenen verkozenen Bisſchop, zonder bevestiging van het Hof af te wachten, terſtond zou inwijden (†), zonder dat daar uit volgt, dat 's Keizers goedkeuring onnoodig verklaard werd; ook is deze bevestiging terſtond door de volgende Keizers weder als noodzakelijk op nieuw gevorderd en herſteld. Maar KONSTANTYN was zulk een vriend van BENEDICTUS, dat hij hem de afgeſnedene haren van zijne beide Zonen toezond, opdat hij hen dus als zijne Zonen zou aannemen (§), juist als eenigen tijd daar na KAREL MARTEL aan den *Langobardiſchen* Koning LUITPRAND het haar van zijnen Zoon PIPYN met hetzelfde oogmerk toezond (**).

JOANNES V.

Van den volgenden Bisſchop van *Rome*, JOANNES V, die BENEDICTUS II in het jaar 685 opvolgde, maar reeds in het volgende jaar 686 overleed, lezen wij niets bijzonders, dan dat hij zijn regt handhaafde tegen den Aartsbisſchop van *Caralis*,

(*) ANASTAS. *in Leone* II. *pag.* 289.

(†) ANASTAS. *pag.* 293.

(§) ANASTAS. *l. c.*

(**) PAULL. *Diacon. de Gest. Langob. L.* VI. *C.* 53.

lis, (thans *Cagliari*,) in *Sardinië*, die zonder zijn verlof eenen Bisschop op dat eiland ingewijd had, waaröm hij in eene Kerkvergadering dezen Bisschop onmiddelijk onder het gezag van den Roomschen Bisschop bragt (*).

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622, tot 814.

CONON.

Zijn opvolger CONON leefde niet langer dan tot het jaar 687. De Geestelijkheid met de overheid en andere aanzienelijke lieden hadden, bij de nieuwe verkiezing, een verschil gehad met de Krijgsbevelhebbers, die ook tot dezelve hunne toestemming moesten geven; eindelijk verëenigden zich de beide partijën op CONON, eenen ouden en eerwaardigen Priester. CONON vermaakte, bij zijn overlijden, een aanzienlijk geschenk, (*benedictio in auro, roga*,) aan de Geestelijkheid, Kloosters, en Gasthuizen te *Rome*. Een Aartsdiaken, PASCHALIS, wien de uitdeeling van hetzelve was aanbevolen, bood het aan den *Exarch* JOANNES aan, indien hij hem aan het Bisdom wilde helpen; maar als 'er verschil ontstond over de verkiezing, werd de Ouderling SERGIUS, onverwachts, door de aanzienelijkste lieden en het volk op den Zetel geplaatst. De *Exarch*, dit niet kunnende beletten, noodzaakte echter SERGIUS, om hem de 100 ponden gouds te betalen, welke PASCHALIS hem beloofd had; waarvoor SERGIUS, ten einde de zaak hatelijk te maken, de kostbare lampen, welke voor het Graf van PETRUS hingen, ten onderpand gaf (†).

Ten

(*) ANAST. *l. c. pag.* 296.

(†) ANAST. *in Con. p.* 298. *in Sergio p.* 302.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

SERGIUS.

Ten tijde van SERGIUS nam de goede verstandhouding tusschen de *Roomsche* Bisschoppen en Grieksche Keizeren weder een einde. JUSTINIAAN II, (met den bijnaam, *de afgesneden neus*,) liet, in het jaar 691, de *Trullaansche* Kerkvergadering te *Konstantinopolen* bijëenkomen, als een aanhangsel van de vijfde en zesde algemeene Kerkvergaderingen. In dezelve werden onder 102 Kerkregelen, (*Canones*,) sommigen vastgesteld, welke aan de Roomsche Kerk en derzelver Bisschoppen, niet aangenaam waren. In een' van dezelven, den XIIIden, werd den Ouderlingen en lagere Geestelijken toegestaan, in hun huwelijk, ook gedurende hun ambt, te blijven voortleven; in den IIden werd bepaald, dat niet meer dan 85 *Apostolische Kerkregelen* als echt zouden aangenomen worden. In den XXXVIsten worden de beruchte Kerkregels van *Chalcedon*, en tevens een oudere van de eerste Kerkvergadering van *Konstantinopolen* herhaald, volgens welken de *Patriärchen* van *Oud-* en *Nieuw-Rome gelijke voorregten* genieten; en de laatste ook de *tweede* plaats bekleeden zou. De XXVste vernieuwt den Apostolischen *Canon*, uit kracht van welken ieder Geestelijke, die op den Zondag of op den Sabbath, (enkel die in de Heilige week uitgezonderd,) vasten zou, afgezet; maar een Leek, die dit doet, uit de Kerkgemeenschap gesloten moet worden: en dit, voegt de vergadering 'er bij, behoort ook in de *Roomsche* Kerk onveränderlijk te gelden, in welke men, tot hier toe, strijdig met de Kerkelijke wetten, op den Sabbath gevast had. Dezelfde straffen

wer-

werden in den 67ſten *Canon* gedreigd aan de genen, die, uit lekkerheid, *het bloed van eenig beest*, als ſpijs toebereid, gebruiken zou, omdat dit in de Heilige Schrift verboden was. Eindelijk verbiedt de Kerkvergadering, om CHRISTUS, *onzen God*, *in de gedaante van een Lam*, *af te beelden*, nademaal het voegzamer was, in plaats van dit ſchaduwbeeld, hem, als een volkomen mensch, voor te ſtellen, en door deze beſchouwing Godzalige aandoeningen te verwekken (*).

SERGIUS had op deze vergadering geene Afgevaardigden gezonden, evenwel had hij zijnen Zaakgelastigden of Gevolmagtigden, (*Apocriſiarius*, *Responſalis*,) aan het Keizerlijke Hof. Men liet ook ter onderteekening der beſluiten, terſtond achter de onderteekening des Keizers, en voor de overige *Patriärchen*, eene ledige plaats open voor den *Patriärch* van *Rome*; gelijk hem de Keizer ook een afſchrift dezer beſluiten ter onderteekening toezond. Maar SERGIUS duldde zelfs niet, dat zij openlijk voorgelezen werden, en verklaarde, liever te willen ſterven, dan de daar in voorkomende nieuwigheden te onderteekenen (†). De Keizer, verbitterd door dezen tegenſtand, zond den Overſten van zijne Lijfwacht, (*Protoſpatarius*,) ZACHARIAS, om SERGIUS naar *Konſtantinopolen* te voeren. Maar de ſoldaten verwekten een oproer, en jaagden ZACHARIAS, met gevaar zijns levens, weg. Doordien de Keizer, juist

(*) *Concil. Quiniſext. ap.* HARD. *T.* III.

(†) ANAST. *in Serg. pag.* 307.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

juist ten dezen tijde, in het jaar 695, werd afgezet, bleef dit oproer ongestraft, en de *Roomsche* Kerk heeft de bovengemelde besluiten nooit aangenomen (*). Voorts bevorderde SERGIUS met ijver de bekeering der *Friezen*, door WILLIBRORD, ook werd in het jaar 688 de *Westsaksische* Koning CEADWALLA door hem gedoopt (†).

JOANNES VI.

Het oproer onder de soldaten, ten voordeele van SERGIUS, was een slecht voorbeeld, hetwelk van meer dergelijken gevolgd werd, hoewel het tevens een nieuwe stap was, tot vermeerdering van het gezag der *Roomsche* Bisschoppen. Als onder zijnen opvolger JOANNES VI, die in het jaar 701 naauwelijks derdehalve maand het Bisdom bestuurde, de nieuwe *Exarch* te *Rome* kwam, verwekten de soldaten weder tegen denzelven een oproer, zoodat hij ter naauwernood door den Bisschop gered werd. Behalven in soortgelijke oproeren, vertoonden zich de zwakheid der Keizerlijke regering in *Italië* in den flaauwen tegenstand, welke aan de *Langobarden* gedaan werd. GISULF, derzelver Hertog te *Beneventum*, plunderde en verwoestte *Kampanië*, en naderde zelfs *Rome*, wanneer JOANNES deze gelegenheid waarnam, om zich weldadig te betoonen, door den Hertog te bewegen, om terug te trekken, en alle de gevangenen vrij te koopen (§).

JOANNES VII.

Aan zijnen opvolger JOANNES VII, zond de Keizer

(*) ANASTAS. *l. c. pag.* 307-310.

(†) BEDA *Hist. Eccles. Gent. Anglor.* L. V. C. 7.

(§) ANAST. *l. c. pag.* 315, 316.

zer JUSTINIAAN II, die om dezen tijd weder op den troon hersteld was, de besluiten der *Trullaansche* Kerkvergadering, om die in eene te houden Kerkvergadering goed te keuren of te veränderen; maar de Bisschop was te *schroomvallig*, om één van beiden te doen (*). Gewigtiger is het geen, ten aanzien van dezen Bisschop, door PAULUS *den Diaken* (†), en ANASTASIUS (§), welke Schrijvers echter malkander hier hebben nageschreven, verhaald wordt, te weten, dat ARIBERT, Koning der *Langobarden*, een Gewest in *Opper-Italië*, *Alpes Cottiæ* geheeten, dus genoemd naar eenen Koning, ten tijde van AUGUSTUS, en het hedendaagsche *Piemont*, het *Genueesche*, en een deel van het *Milaneesche* bevattende, aan de Roomsche Kerk geschonken, of wel *hersteld* hebbe. Doch, daar men in ouder tijden noch in het vervolg niet de geringste spoor van zoodanige bezitting der *Roomsche* Bisschoppen vindt, en de zaak zelve zeer onwaarschijnelijk is, mag men met later Schrijvers denken, dat de woorden *Patrimonium Alpium Cottiarum* niet meer zullen betekenen, dan zekere landerijën en goederen, welke aan de *Roomsche* Bisschoppen in die *Italiäansche* Gewesten geschonken waren, hoedanigen zij ook elders en bijzonder in *Sicilië* bezaten.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

SISINNIUS.

SISINNIUS, die in het jaar 708 niet langer dan twintig dagen Bisschop was, zorgde echter in dien kor-

(*) ANASTAS. *in Joh.* VII. *pag.* 320.
(†) *De Gest. Langob. Libr.* VI. *Cap.* 28.
(§) *l. c. pag.* 319.

IV BOEK I Afdéel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

korten tijd voor de herſtelling der muren van *Rome* (*), niet omdat hij het gebied over deze Hoofdſtad had, maar enkel om zich geliefd en verëerd te maken, hetwelk hem en zijne opvolgers in zoo ver gelukte, dat de *Romeinen* zich dra gewenden, om hunnen Bisſchop meer te verëeren, dan hunnen Oppervorst, den Keizer. Ook was de tegenwoordige Keizer JUSTINIAAN II, een der verächtelijkſte en nietswaardigſte Vorsten. Eens van den troon verſtoten, van neus en tong verminkt, was hij, na zijne herſtelling, een woeste wreedäard, die eenigen tijd daar na ook weder van den troon geſtoten en van het leven beroofd is.

KONSTANTINUS.

Men kan uit deze omſtandigheden gevoegelijk reden geven van de buitengewone eer, welke hij aan KONSTANTINUS, den opvolger van SISINNIUS bewees. Hij ontbood dezen, in het jaar 710, bij zich, waarſchijnelijk, om hem voor zich te winnen, en een einde te maken van het verſchil over de *Trullaanſche* Kerkvergadering. Te *Konſtantinopolen* werd de Bisſchop, door 's Keizers Zoon TIBERIUS, met alle de Grooten, en door den *Patriärch*, met zijne Geestelijkheid, te gemoet gegaan, en ingehaald; vervolgens verzocht JUSTINIANUS hem te *Niceä* te komen, waar hij zich bevond. Hier viel JUSTINIANUS, met de kroon op het hoofd, (*cum regno in capite*,) voor hem neder, en kuste hem de voeten; den volgenden dag ontving de Keizer het Avondmaal van hem, beval zich aan zijne voorbede bij

(*) ANASTAS. *pag.* 321.

R. Vinkeles, inv. del. et sculp.

Hier viel JUSTINIANUS, met de kroon op het hoofd, voor hem neder en kuste hem de voeten: —

XII. D. Bladz. 50.

bij God aan, voor zijne zonden; ook bevestigde hij alle de voorregten der *Roomsche* Kerk, en liet hem vervolgens terug reizen (*). Men weet, dat de Keizers te voren de voetkus ontvingen, evenwel behoeven wij ons ook over de laagheid van JUSTINIANUS niet te verwonderen, maar dat de Bisschop van *Rome* zich zulke vernedering van zijnen Vorst liet welgevallen, is eene van die nieuwigheden, door welke deze Bisschoppen over het algemeen in deze VIIIste eeuw hunnen voorzaten meer en meer ongelijk zijn geworden. — Waarschijnelijk heeft de Kerkvoogd van *Rome*, bij deze gelegenheid, de *Trullaansche* Kerkvergadering aangenomen, ten minsten zoo ver zij niet strijdig was, met de gebruiken van zijne Kerk. Door denzelfden Keizer JUSTINIANUS II, werd ook de Aartsbisschop van *Ravenna* aan den Bisschop van *Rome* onderworpen, hetwelk echter niet zonder opschudding schijnt geschied te zijn, waaröm de Aartsbisschop FELIX van het gezigt beberoofd, en naar *Pontus* in ballingschap gevoerd werd (†).

FILIPPICUS BARDANES, die in het jaar 711 JUSTINIANUS II van den troon en leven beroofde, verklaarde zich terstond ten voordeele der *Monotheliten*, wier leere hij ook te *Rome* poogde te doen aannemen; maar de Bisschop KONSTANTINUS liet veeleer, met goedvinden der *Romeinen*, eene schilderij van de VI algemeene Kerkvergaderingen in de

(*) ANAST. *in Constantino.*

(†) ANAST. *in Constantino.*

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

de St. Pieterskerk plaatſen; ook werd de naam des Keizers bij den Godsdienst niet genoemd, zijne beeldtenis niet in de Kerk gebragt, dat is, de Keizer werd, het geen tot hier toe zonder voorbeeld was, ſtilzwijgend in den ban gedaan; ook wilden de *Romeinen* hunnen nieuwen Hertog of Landvoogd PETRUS, hun door den *Exarch* gezonden, niet aannemen, omdat hij een *Monotheliet* was, waar bij verſcheidenen gewond en gedood werden, tot dat de Paus door zijne Geestelijken tusſchen beiden kwam. Ook werd de geblindde Aartsbisſchop van *Ravenna* herſteld, nadat hij berouw beleden had van zijnen tegenſtand (*). Maar in het jaar 713 gebeurde 'er eene geheele omwenteling. FILIPPICUS werd vermoord, en ANASTASIUS, die hem opvolgde, was regtzinnig. Dus nam KONSTANTINUS deszelfs Geloofsbelijdenis gewillig aan, en zond terſtond zijnen Zaaksgelastigden naar *Konſtantinopolen*. Ook werd thans PETRUS Hertog of Bevelhebber te *Rome*, terwijl hij beloofde, niemand lastig te zullen wezen.

GREGORIUS II. Onder hem begint Rome zich aan hetgebied derGriekſche Keizeren te

De volgende *Roomſche* Bisſchop GREGORIUS II. is, in vele opzigten, merkwaardig, maar inzonderheid door zijnen twist met LEO den *Iſauriër*, over den Beeldendienst, en de gevolgen van dezen twist. — GREGORIUS II wordt door ANASTASIUS een godzalig, in de Schrift geleerd, welbeſpraakt, en verſtandig man genoemd. Alhoewel de Keizer ANAS-

(*) ANASTAS. en PAULL. *Diacon. de Gest. Langob. Libr.* VI. *Cap.* 34.

ANASTASIUS reeds in het jaar 716 afgezet werd, wordende door THEODOSIUS opgevolgd, bragt dit echter geen hinder toe aan de herſtelde verëeniging der Kerken van *Rome* en *Konſtantinopolen*. — Ook zorgde GREGORIUS van eerſten af voor de herſtelling der muren van *Rome* en der goederen van zijne Kerk, daar hij het ſtadje *Cumæ*, door den *Langobardiſchen* Hertog van *Benevento* haar ontnomen, met den bijſtand van den *Griekſchen* Hertog van *Napels*, weder aan zich bragt. Ook wist hij LUITPRAND, Koning der *Langobarden*, die hare bezittingen in de *Cottiſche Alpen* wilde intrekken, tot gunſtiger gedachten te bewegen (*). Door middel van WINFRID, of BONIFACIUS, den zoogenoemden Apostel der *Duitſchers*, onderwierp hij zich de *Oostfrankisch-Duitſche* Gemeenten. De Bedevaarten der *Angelſakſen* naar *Rome* werden ook van tijd tot tijd menigvuldiger, en bij eene zulke gelegenheid leide omtrent het jaar 721 een Koning van dit volk den grond tot eene nadere verbindtenis met de Kerk van *Rome*, welke naderhand aanleiding gegeven heeft tot de ſchatting, bekend onder den naam van *St. Pieters-penning* (†). Eenige jaren vroeger was THEODO, Hertog van *Beyeren*, insgelijks te *Rome* gekomen, om het Graf van PETRUS te bezoeken. Zelfs werd *Rome* meer en meer vermaard door heilige en wonderdoende geſchenken.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

onttrekken.

(*) ANASTAS. *in Gregor.* II. PAULL. *Diac. l. c. Libr.* VI. *Cap.* 36.

(†) Zie *Deel* XI. *Bladz.* 214.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ken. Aan EUDO, Hertog van *Aquitanië*, werden in het jaar 725 de ſponſen als een geſchenk gezonden, met welke men de tafel van GREGORIUS afveegde. In het volgende jaar ſchreef hij aan den *Roomſchen* Bisſchop, dat in eenen veldſlag tegen de *Saracenen* van dezelven 375,000, doch van zijne *Franken* ſlechts 1,500 gebleven waren; te weten, hij had de gezegde ſponſen in kleine ſtukjes geſneden onder zijne ſoldaten laten uitdeelen, en van allen, die daar van iet gekregen hadden, was niemand gedood of gewond geworden (*).

Ondertusſchen was LEO *de Iſauriër* in het jaar 716 op den Keizerlijken troon gekomen. Deze gaf tien jaren daar na het berucht bevel, dat, in zijn geheele Rijk, geene Beelden van CHRISTUS, Engelen, Apostelen, Heiligen, en Martelaren geduld of godsdienſtig verëerd zouden worden. Hij gebood ook GREGORIUS hier aan, op verbeurte van zijn ambt, te gehoorzamen (†). GREGORIUS weigerde dit niet alleen, maar verklaarde ook deze onderneming voor Ketterij, en waarſchuwde ieder een, daar aan geen gehoor te geven. Zoo wij ANASTASIUS gelooven zouden, had de Keizer reeds vroeger en nu wederom, meermalen gepoogd, den *Roomſchen* Bisſchop te laten vermoorden. Doch, dewijl dit verhaal van niemand der *Griekſche* Geſchiedſchrijvers onderſteund wordt, en GREGORIUS zelf in zijne Brieven aan den Keizer 'er geen woord van gewaagt, ſchijnt dit misſchien

(*) ANAST. PAULL. *Diacon. l. c. L.* VI. *C.* 46.

(†) THEOF. *Chron. p.* 336. ANAST. *in Gregor.* II.

ſchien enkel een uitſtrooiſel geweest te zijn, om de inwoners van *Rome* tot verdediging van hunnen Bisſchop tegen het Keizerlijk Hof in het harnas te jagen. Misſchien had de Keizer bevel gegeven, om den ongehoorzamen Bisſchop gevangen te nemen, en het niet gelukken van de pogingen daar toe kunnen het gerucht begunſtigd hebben, dat men iet ergers tegen hem voornemens geweest zij.

Hoe het zij, het gedrag van GREGORIUS jegens den Keizer was van zijne zijde berispelijk genoeg: Daar hij den Keizer overäl als eenen Ketter ten toon ſtelde, en hem ten aanzien van zijn Plakaat tegen de Beelden volſtrekt niet gehoorzaamd wilde hebben, ontſtonden daar door, in een groot gedeelte van *Italië*, verſcheidene oproeren. Zoo wij het verhaal der Griekſche Schrijveren THEOFANES, GLYKAS, ZONARAS, en CEDRENUS volgen wilden, zou GREGORIUS *Rome* en geheel *Italië*, ten dezen tijde, aan de opperheerſchappij des Keizers onttrokken; en ook verboden hebben, den Keizer voortaan ſchattingen te betalen. ZONARAS (*) meldt zelfs, dat hij den Keizer, met alle *Grieken*, die met hem gevoelden, op eene *Synode*, in den ban gedaan hebbe. Maar ANASTASIUS, ſchoon in een werk, hetwelk enkel eene vertaling en uittrekſel uit de verhalen der *Grieken* is (†), hetzelfde ſchrijvende, ſtelt deze gebeurenisſen echter, in zijne *Levensbeſchrijvingen der Roomſche Bisſchoppen*, in een geheel an-

(*) *Annal. Libr.* XV. *Cap.* 4.

(†) *Hist. Eccles. pag.* 134. *Paris. fol.*

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ander licht voor. De vrome man, zoo schrijft hij van GREGORIUS II, *rustte* zich tegen den Keizer, wegens deszelfs voor het geloof beledigend bevel, *als tegen eenen vijand*, en *waarschuwde* alle Christenen schriftelijk *voor deze goddeloosheid*. Hier door werden de volken van *Italië* bewogen, om zich tegen het bevelschrift des Keizers te verzetten; geheel *Italië* nam in overweging, de boosheid des Keizers vernomen hebbende, om eenen *nieuwen Keizer te verkiezen*, en dien naar *Konstantinopolen* te geleiden. Maar GREGORIUS *stuitte* dit ontwerp, dewijl hij op de verbetering van den Keizer hoopte. — Nog zegt ANASTASIUS: GREGORIUS zocht tegen de Keizerlijke partij eene hoogere hulp, door rijkelijke aalmoezen, gebeden, vasten, en litaniën, te verkrijgen; hij dankte het volk voor deszelfs goeden wil, en bad het, om in de deugd als in het geloof standvastig te blijven; maar vermaande het tevens, *om van de liefde en trouw jegens het Romeinsche Rijk niet af te wijken*. Een Brief van GREGORIUS zelven aan URSUS, Hertog van *Venetiën* (*), schijnt ook dit verhaal van ANASTASIUS te bevestigen; dewijl hij in denzelven den gemelden Hertog opwekt, om *Ravenna*, hetwelk de *Langobarden* vermeesterd hadden, weder onder de gehoorzaamheid van den grooten Keizer LEO en deszelfs Zoon KONSTANTYN te brengen, die hij *zijne Heeren en Zonen* noemt; opdat wij, schrijft hij, vol ijver en liefde jegens ons heilig geloof, in onze ge-

wo-

(*) In BARON. *Annal. a. 726. n. 27.*

wone betrekking, en in den dienst der Keizeren vast volharden kunnen.

Ondertusschen kan men deze schijnbare tegenstrijdigheid zeer wel veréffenen; GREGORIUS heeft wel zelf geen oproer gesticht noch willen stichten tegen zijnen Oppervorst, hij matigde zich nog het regt niet aan, om Vorsten af of aan te stellen, maar zijn gedrag jegens den Keizer kon, onder de toenmalige omstandigheden van zaken, bij het reeds lang smeulend ongenoegen der *Italiänen*, en de zwakheid van het Keizerrijk, uit welke de *Langobarden* alle mogelijk voordeel zochten te trekken, niet wel andere gevolgen hebben, dan dat ten laatsten *Rome* en *Italië* voor de *Grieksche* Keizeren verloren ging, welke gevolgen de *Grieksche* Schrijvers van later tijd dan aan dezen Bisschop zullen hebben toegeschreven.

Hoe onberaden en buitensporig zijn gedrag jegens den Keizer was, kan men voorts opmaken uit twee van zijne Brieven aan denzelven geschreven, in het jaar 730 (*). In den eersten derzelven schrijft hij: dewijl de Keizer *lomp* en *ongeschikt* was, moest hij hem ook *lompe* en *ongeschikte* dingen schrijven, doch die evenwel in der daad Goddelijke kracht en waarheid behelsden. — *Zelfs de kleine kinderen*, schrijft hij, *bespotten u.* „ Ga eens in hunne scho-„ len, en zeg hun: ik ben de bestormer en vijänd „ der Beelden; en zij zullen u terstond hunne „ schrijf-

(*) *In Act. Concil. Oecum.* VII. *seu Nicæni* II. *ap.* HARD. *Tom.* IV. *pag.* I. *sqq.*

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

„ schrijftafels naar het hoofd werpen; dus zult gij „ van dwazen leeren, wat gij van verstandigen niet „ hebt kunnen leeren." Wij hebben u, laat hij 'er op volgen, uit kracht van de ons door den Prins der Apostelen opgedragene magt en gezag eene straffe willen opleggen; maar dewijl gij zelf den vloek op u gehaald hebt, moogt gij dien met uwe raadgevers behouden! Hij stelt hem voor, dat de leere der Kerk niet tot de Vorsten maar tot de Hoogepriesters, (of *Bisschoppen*,) behoore, en veilig moet worden voorgedragen. Daaröm waren dezen over de Kerk gesteld, en *behoorden zich van wereldlijke zaken en belangen te onthouden, zoo als de Vorsten zich van Kerkelijke zaken onthouden moesten* enz. Over dit laatste spreekt hij nader in den tweeden dezer Brieven, in welken hij eindelijk zegt: „ Gij drukt ons geweldadig met gewapende en vleeschelijke magt. *Wij*, die ongewapend en naakt zijn, en geene aardsche krijgsheren hebben, *roepen* CHRISTUS, den opperſten bevelhebber van het heer aller schepselen, *aan, dat hij den Duivel over u wille zenden*, zoo als de Apostel zegt: *denzulken aan den Satan over te geven, tot verderf des vleesches, opdat de geest behouden moge worden.*

Ondertusschen bragt GREGORIUS zichzelven, en de *Romeinen*, door dit gedrag, van eenen anderen kant, in geene geringe verlegenheid. Noch hij, noch zij, wilden zich geheel aan het Rijk onttrekken, maar alleen den Keizer in zoo verre gehoorzamen, als zij goedvonden; maar hier door gaven zij den *Langobarden*, welke zij haatten, niet alleen om

om derzelver verkleefdheid aan de *Arianerij*, maar ook om hunne gedurige invallen in het Keizerlijk Gebied, waar bij zij tot aan de voorſteden van *Rome* kwamen ſtroopen, ſchoon ſpel, te meer, daar derzelver omſtandigheden, onder den tegenwoordigen Koning LUITPRAND, zeer bloeijende waren. Deze nam *Ravenna* weg, met de onderhoorige landſtreek. Maar als de Keizerlijke Bevelhebbers GREGORIUS wilden gevangen nemen, vertoonden zich de *Langobardiſche* Hertogen, om hem te beveiligen, tot op de grenzen van het Hertogdom van *Rome*. Daartegen onderwierp LUITPRAND zich verſcheidene ſteden in *Emilia*, als ook het Gewest *Pentapolis*, en het ſtedeken *Sutri*, in de nabuurſchap van *Rome*, hetwelk hij echter, op het bidden, en door geſchenken van GREGORIUS, aan de Apostelen PETRUS en PAULUS verëerde. Eindelijk verëenigde hij zich met den *Patricius* EUTYCHIUS; die *Rome* in bezit nemen en 's Keizers bevelen omtrent GREGORIUS ten uitvoer brengen zoude; hij zelf wilde de Hertogen van *Spoleto* en *Benevento*, die zich aan zijne heerſchappij onttrokken hadden, weder aan dezelve onderwerpen. Hier in naar zijn oogmerk geſlaagd zijnde, kwam hij met zijn leger in de nabuurſchap van *Rome*, misſchien met oogmerk, om zelfs deze hoofdſtad des Rijks te bemagtigen. Maar GREGORIUS tot hem uitgegaan zijnde, wist hem te bevredigen, zoodat hij beloofde, niemand eenig leed te zullen doen. Ja, LUITPRAND wierp zich voor den Bisſchop ter aarde, trok zijne kostbare wapenrusting uit, en leide die, met zijne gouden kroon, en een zil-

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

zilveren kruis, voor het graf van den Apostel PETRUS neder. Vervolgens verrigtte hij zijn gebed, en verzocht den Bisfchop, dat hij zich met den bovengemelden *Patricius* vreedzaam verdragen wilde, gelijk ook gebeurde (*).

Thans begonnen de Bisfchoppen van *Rome* het oog te wenden naar de *Frankifche* Vorsten, niet juist, om hunnen opftand tegen den Keizer te ftijven, als wel om befcherming tegen de *Langobarden* te zoeken, die zij van de zwakke Keizers niet verwachten konden. Het aanzoek van GREGORIUS II. daar toe, vond echter geenen ingang, uit hoofde der goede verftandhouding, welke, ten dezen tijde, tusfchen LUITPRAND en KAREL MARTEL, plaats had.

GREGORIUS III.

GREGORIUS III, in het jaar 731 door het volk te *Rome* onverwachts en tegen zijnen wil verkoren, volgde zijnen voorganger na in den ijver ter verdediging van de Beelden. Een en andermaal zond hij eenen Afgevaardigden met vermaningen aan den Keizer, om diens geftrengheid tegen de Beelden te verzachten; als dit vergeefsch was, deed hij op eene Kerkvergadering te *Rome*, in het jaar 732, alle diegenen in den Kerkenban, die zich tegen de veréëring der Beelden van God, CHRISTUS, zijne Moeder, de Apostelen en Heiligen, zouden verzetten, onder welken de Keizer dus ook behoorde, zonder dat hij echter uitdrukkelijk genoemd wordt; ook plaatfte GREGORIUS kostbare beelden van CHRISTUS,

(*) ANASTASIUS.

TUS, de Maagd MARIA, en vele Heiligen in de Kerken van *Rome*. Daartegen liet LEO, in het jaar 732 of 733, eene talrijke vloot uitrusten, om den *Roomschen* Bisschop en de afvallige *Italiänen* tot gehoorzaamheid te dwingen; maar deze leed schipbreuk in de *Adriätische* Zee. Evenwel trok hij de inkomsten dezer Bisschoppen, of het erfgoed, (πατριμονια,) der Apostelen PETRUS en PAULUS, in *Sicilië* en *Kalabrië* in (*).

Thans scheenen de *Romeinen* en hun Bisschop geenen toevlugt overig te hebben, dan tot de *Langobarden*. Maar als zij zich in het jaar 739 de zaak der oproerige Hertogen van *Spoleto* en *Benevento* aantrokken, kwam het tot eenen oorlog, in welken de Koning LUITPRAND tot voor de poorten van *Rome* toe alles verwoestte (†).

In deze kommerlijke omstandigheden zond GREGORIUS in het jaar 741 Afgevaardigden aan KAREL MARTEL, den Vorst der *Franken*, met Brieven, en de sleutels tot het graf van PETRUS, en eenige stukken van deszelfs ketenen, en andere geschenken, met bede, dat hij de *Romeinen* tegen de *Langobarden* wilde beschermen, hem daar voor de waardigheid van *Patricius* beloovende; welke waardigheid niet alleen de verdediging, maar ook een zeker regtsgebied in *Rome* in zich bevatte (§).

De

(*) THEOPHAN. *Chronograph. pag.* 343. CEDRENUS *Comp. Hist. pag.* 457.

(†) ANASTAS. PAULL. *Diac. de Gest. Langob. Libr.* VI. *Cap.* 55, 56, 57.

(§) FREDEG. *Scholast. Chron. Contin.* P. III. *C.* 110. *Epistt.*

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

De Afgevaardigden van GREGORIUS werden door KAREL zeer vriendelijk ontvangen, en twee Geestelijken door dien Vorst, als zijne Gezanten, met heerlijke geschenken naar *Rome* gezonden, maar hij overleed in het jaar 741, eer het voorstel van GREGORIUS eenige uitwerking kon hebben. Intusschen heeft men in later tijden getwist, hoe ver het voorstel van GREGORIUS gegaan zij, en of het zich tot eene heerschappij over *Rome* hebbe uitgestrekt, gelijk eene uitdrukking in des Bisschops Brief schijnt aan te duiden, dat hij hem de bovengewaagde *sleutels* zond *ad regnum*, (tot het Rijk,) maar men heeft opgemerkt, dat de ware lezing is *ad rogam* of *rogum*, hetwelk in het Latijn ten dezen tijde eene *bede* of *verzoek* beteekende. Ook blijkt het uit het gedrag zijner opvolgeren, dat zij zich nog onderworpen rekenden aan de Keizerlijke Oppermagt.

ZACHARIAS.

Van zijnen opvolger ZACHARIAS, verzekert PAGI (*) wel, dat zijne verkiezing niet, als te voren, door den *Exarch* van *Ravenna* bevestigd is geworden, maar voert daar voor geen bewijs aan; integendeel blijkt zijne afhankelijkheid van den *Griekschen* Keizer, met wiens regeringsjaren hij ook zijne Brieven dagteekent, duidelijk uit zijne verrigtingen. Trouwens, hij zorgde voor het Keizerlijk Gebied tegen de ondernemingen der

Epistt. Gregor. III. *ad Carol. Martell. in* BARONII *Ann. ad a.* 739. *n.* 6. 740. *n.* 20.

(*) *Breviar. Gest. Pontiff. Rom. pag.* 291. gevolgd ook door BOWER in zijne *Historie der Pausen* en VENEMA *Hist. Eccl. Tom.* V. *pag.* 245. enz.

der *Langobarden*, wier Koning beloofde, de vier steden te voren aan het Hertogdom van *Rome* ontnomen, terug te zullen geven, indien de *Romeinen* hem hielpen tegen den oproerigen Hertog TRASAMUND van *Spoleto*; maar als hij zijn woord geen gestand deed, bezocht ZACHARIAS zelf hem te *Narni*, en verwierf van hem niet alleen de teruggave dier steden, maar ook van vele goederen, die aan de *Roomsche* Kerk behoorden; en de Koning sloot met den Hertog van *Rome* een bestand voor XX jaren (*).

Ondertusschen was LEO in het jaar 741 overleden, en door zijnen Zoon KONSTANTYN opgevolgd. Doch, terwijl deze met den oorlog tegen de *Arabieren* belemmerd was, liet zich zijn zwager ARTABAZUS tot Keizer uitroepen, die, om de gunst der Geestelijkheid en des volks te winnen, de Beelden weder in de Kerken invoerde (†), gelijk hij ook te *Rome* als Keizer erkend werd, zoo als blijkt uit de besluiten eener Kerkvergadering, onder ZACHARIAS, in het jaar 743, die met het tweede jaar van ARTABAZUS, en tevens ten blijke der vriendschap met de *Langobarden*, met het 32ste jaar van LUITPRAND gereekend zijn.

Nog in hetzelfde jaar stiet KONSTANTYN zijnen mededinger geheel van den troon; hij vond eenen Afgevaardigden van den *Roomschen* Bisschop te *Konstantinopolen*, dien hij terug zond, tevens aan ZACHARIAS op zijn verzoek twee landgoederen ver-

(*) ANASTAS. *in Zacharia.*

(†) NICEFOR. *Breviar. Hist. pag.* 38.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

eerende, (*duæ Masſæ*, waarſchijnlijk voor *Manſæ*) (*). Ook onderteekende deze Bisſchop ſedert zijne Brieven weder met de regeeringsjaren van KONSTANTYN (†).

In het jaar 744 overleed *Rome's* geduchtſte nabuur, de *Langobardiſche* Koning LUITPRAND, RACHIS, zijn opvolger, ſloot ſpoedig een beſtand voor XX jaren met de *Romeinen*, op voorſlag van ZACHARIAS. Hij belegerde echter kort daar na de ſtad *Perugia*, maar ZACHARIAS, zich in perſoon in zijn leger begevende, wist hem, door gebeden en geſchenken, zoo te belezen, dat hij de belegering opbrak, en zelfs in het jaar 749 zich met zijne Gemalin en Kinderen, door hem in de Pieterskerk, tot den Geestelijken Staat liet inwijden, en met hen het Monnikenleven omhelsde. AISTULF, die in zijne plaats aan de regering kwam, werd binnen kort een even zoo gevaarlijk vijand voor *Rome* en het Keizerlijk Gebied, als LUITPRAND geweest was.

ZACHARIAS keurt de verkiezing van PIPYN tot Koning van Frankryk goed.

Maar de verbindtenis tusſchen den *Roomſchen* Bisſchop en de *Frankiſche* Vorsten werd thans hoe langer hoe naauwer toegehaald. De beide Zoons van KAREL MARTEL, KAROLOMAN en PIPYN, beſtuurden een' tijd lang te zamen het *Frankiſche* Rijk, als eerſte Staatsdienaars, en maakten onder anderen, met behulp van BONIFACIUS, den beroemden Aartsbisſchop van *Mentz*, allerhande inrigtingen

gen

(*) ANASTAS. *l. c.*

(†) *Ap.* HARD. *T.* III. *p.* 1888, 1907, 1909, 1913, 1918.

gen en schikkingen in de zaken en het bestuur der Kerken in hunne landen, volgens het voorschrift en den wil van den Roomschen Bisschop. In het jaar 747 leide KAROLOMAN de regering neder, en liet zich te *Rome* door ZACHARIAS tot een' Geestelijken wijden, waar na hij, eenigen tijd, in het door hem gestichte Klooster van den Heiligen SILVESTER, op den Berg *Soracte*, en naderhand in het vermaarde Klooster *Monte Cassino*, geleefd heeft (*).

PIPYN, die nu het geheele *Frankische* Rijk in zijn gebied had, geloofde, dat het thans tijd was, het *Merovingische* Huis, hetwelk tot hier toe den naam van het Koningrijk bezat, ook daar van te ontzetten. In vertrouwen op zijn gezag bij de *Frankische* Rijksstenden, en op het gewigt, hetwelk eene goedkeuring van den *Roomschen* Bisschop hebben zou, zond hij BURKHART, Bisschop van *Wurtsburg*, en FULRADE, Abt van *St. Denys*, aan ZACHARIAS, ten einde hem de vraag voor te leggen: „ Of de tegenwoordige Koningen der *Fran*„ *ken*, die geene Koninklijke magt meer hadden, „ nog langer Koningen konden zijn? dan of niet „ veel meer die geen Koning behoorde te zijn, die „ deze magt geheel in handen had?" ZACHARIAS zich voor het laatste verklaard hebbende, werd CHILDERIK III, de laatste *Merovingische* Naamkoning, afgezet, en PIPYN in deszelfs plaats ten troon verheven. Dit verhalen alle de *Frankische* Jaarboekschrijvers, alleen in eenige bijömstandigheden verschil-

(*) EGINH. *Vit. Caroli M. C.* 2.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

schillende, en ook niet in het jaar volkomen overeenstemmende, noemende sommigen het jaar 750, anderen 752. Evenwel is dit geene reden genoeg, om met dezen en genen lateren Schrijver geheel te ontkennen, dat ZACHARIAS zich met deze gebeurdtenis gemoeid hebbe. Daartegen hebben de meeste later Schrijvers beweerd, dat CHILDERIK, op het gezag, en uit eigene magt, door ZACHARIAS afgezet, en het Rijk aan PIPYN geschonken zal zijn. De Roomsche Paus GREGORIUS VII, in de XIde eeuw, schijnt tot deze gedachte den grond gelegd te hebben, die in een' zijner Brieven ronduit beweert: „ ZACHARIAS heeft den Koning der *Fran-„ ken*, niet juist om zijne misslagen, als wel, om-„ dat hij onbekwaam was, tot het uitöefenen van „ zoo groote magt, van zijn Rijk ontzet, en PI-„ PYN, Vader van den Keizer KAREL *den Grooten*, „ in deszelfs plaats benoemd; ook heeft hij alle „ *Franken* van den eed van getrouwheid ontslagen, „ welken zij aan hem afgelegd hadden;" welke plaats ook in het Pauselijk Wetboek gevonden wordt (*). Men heeft zich ook beroepen op de uitdrukkingen, die vele *Frankische* Schrijvers in deze zaak gebruiken, en die het *gezag* en *magt* van den Roomschen Bisschop bij deze gelegenheid geöefend schijnen aan te duiden: *Secundum Rom. Pontif. sanctionem; per auctoritatem Apostolicam; ex auctoritate S. Petri Apostoli*; en in EGINHARDS leven van KAREL *den Grooten : jussu Stephani Rom.*

(*) *Decret. P. II. Caus.* XV. *Quæst.* VI. C. 3. *p.* 642.

Rom. Pontificis; als ook bij REGINO: *per auctoritatem Apostolicam jussit Pipinum Regem creari. &c.* Maar daartegen gebruiken anderen veel zachter uitdrukkingen, die alleen eene raadgeving te kennen geven: *ex consultu B. Zachariæ, Papæ urbis Romæ, per Consilium legatorum et Zachariæ Pontificis* enz. Waar uit blijkt, dat de eerste uitdrukkingen niet in den volsten nadruk moeten worden opgevat, te min, omdat de woorden *auctoritas*, *jussio*, en zelfs *præceptum*, toen meermalen gebruikt werden, in den zin van toestemming, verlof, goedkeuring enz. En het geheele beloop der Geschiedenis toont, dat de *Roomsche* Bisschop alleen als raadgever en goedkeurder zich gedragen heeft, zoodat de strijd, over het regt van Koningen af en aan te stellen, met betrekking tot dezen Bisschop van *Rome*, hier geheel noodeloos is. Dat BONIFACIUS, en andere *Frankische* Geestelijken, zich in dit geval gemengd hebben, heeft ons de Geschiedenis in het voorgaande Deel doen vermoeden, maar zij deeden zulks, als Geestelijke Rijksstenden, van het *Frankische* Rijk. ZACHARIAS zelf overleed, in dezen tijd, in het jaar 752. Hij vertaalde de vermaarde wondergesprekken van zijnen voorzaat GREGORIUS *den Grooten* in het *Grieksch*, zijnde hij zelf een geboren *Griek*, gelijk verscheidenen van zijne voorzaten. Als eenige *Venetiäansche* kooplieden eene menigte slaven van beide kunnen te *Rome* gekocht hadden, om die aan de *Arabieren* in *Afrika* te verkoopen, gaf hij hun hun koopgeld terug, en stelde alle deze ongelukkigen in vrijheid.

 Zijn

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

STEPHANUS II. STEPHANUS III.

Zijn opvolger STEPHANUS of STEVEN II, leefde niet meer dan drie dagen als Bisschop, en wordt daaröm door ANASTASIUS niet onder dezelven geteld, maar des te merkwaardiger is het vijfjarig bewind van STEVEN III, die na hem verkozen werd. AISTULF, Koning der *Langobarden*, viel ten dezen tijde het Keizerlijk gebied aan, en nam *Ravenna* weg. Terstond zond STEVEN Afgevaardigden met vele geschenken aan hem, die het ook zoo ver bragten, dat hij een bestand van 40 jaren sloot. Maar na vier maanden verbrak hij het bestand, en dreigde *Rome* zelve. Vergeefs deed STEVEN door Afgevaardigden hier voorstellen tegen; ook liepen de onderhandelingen van eenen Keizerlijken Gezant vruchteloos af. STEVEN verzocht toen den Keizer, om *Rome* en zijne *Italiäansche* landen met genoegzame magt te beschermen, maar als deze zulks verzuimde, hield STEVEN in dezen nood eenen plegtigen omgang, om de hulp van den Hemel af te bidden, doch was te gelijk bedacht, om zich de hulp van PIPYN te verwerven, die zich ook daar toe genegen toonde, en met STEVEN eene afspraak maakte, dat deze in persoon bij hem zou komen (*). Te gelijker tijd in het jaar 753 verzocht hij ook de *Frankische* Grooten, dat zij, uit liefde tot den Apostel PETRUS, hunnen beschermer, met hunnen Koning, gemeenschappelijk voor de regten van den Apostel en der Heilige Kerk strijden zouden; opdat

(*) ANASTAS. *in Stephano.* STEPHANI *Epist. ad Pipin. Cod. Carol.* X. *p.* 69. *ap. Cennium.*

dat hun hunne zonden vergeven, en van dezen ſleuteldrager des Hemelrijks, naar de hem van God geſchonkene magt, hier namaals eens de poort tot het eeuwig leven geöpend worde (*). Vooräf echter begaf zich STEVEN, met een aanzienlijk gevolg, naar den Koning AISTULF te *Pavia*, en drong bij hem, maar te vergeefs, aan, om de teruggave der ſtad *Ravenna*, en van het *Exarchaat*, ja hij verwierf, ter naauwer nood, vrijheid, om zijne reize te vervolgen.

PIPYN integendeel onthaalde hem met buitengemeene eerbewijzen. Hij kwam hem in het begin des jaars 754, met zijne Gemalin, zijne Zonen, en vele Grooten, te gemoet; wierp zich voor hem ter aarde, en verzelde den Bisſchop, die te paard bleef zitten, een eind wegs, als een ſtalknecht (†); maar de *Frankiſche* Jaarboeken weten niets van zoodanige vernedering des Konings. Volgens een derzelven (§), veröotmoedigde zich de *Roomſche* Bisſchop veel dieper voor den Koning, in zak en asſche, hem, bij de barmhartigheid Gods, biddende, om hem tegen de *Langobarden* te beſchermen. Deze geheele reis van den Bisſchop, die op zichzelve niet noodig was, ſchijnt met PIPYN afgeſproken te zijn, opdat de Bisſchop dezen nieuwen Koning te meer aanzien en luiſter bij zijne onderdanen zou bezorgen, en ook

(*) STEPH. *Ep. ad Duces Franc.* XI. *ib. p.* 71.

(†) Zoo verhaalt ANASTASIUS *in Stephano* II.

(§) *Annal. Metens. ad a.* 753. *ap.* DUCHESNE *Tom.* III. *pag.* 276.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ook de *Frankische Grooten* gewilliger zou maken tot den *Italiäanschen* krijg, dan zij anders zouden geweest zijn. Ook ftemt het overig gedrag van STEVEN hier mede overëen, die PIPYN andermaal, als ook zijne beide Zonen KAREL en KAROLOMAN plegtig zalfde, tot Koningen der *Franken*, en tot *Patricii* der *Romeinen*. Voorts ontving hij de plegtigfte belofte van krachtdadige hulp en bijftand; niettegenftaande AISTULF den Broeder van PIPYN, KAROLOMAN, genoodzaakt had, zijn Klooster te verlaten, om zijnen Broeder van den oorlog met de *Langobarden* af te raden.

Inmiddels wenschte STEVEN, dat 'er tot zijne verdediging geen bloed mogt vergoten worden, waarom hij AISTULF fchriftelijk verzocht, aan de Heilige Kerk en aan het *Gemeenebest* van *Rome*, al wat daar aan ontnomen was, weder te geven, ook zond PIPYN Afgevaardigden met foortgelijke voorftellen; maar niettegenftaande PIPYN hem daar voor geld aanbood, weigerde AISTULF volftrekt het ontnomene aan den Heiligen PETRUS weder in te ruimen. Eindelijk noodzaakte PIPYN hem, in het jaar 754 of 755, met de wapenen, dat hij onder eede belooven moest, deze eifchen te zullen voldoen.

Maar naauwelijks had PIPYN *Italië* verlaten, of AISTULF fcheen zijne belofte geheel vergeten te hebben, waar over STEVEN zijne klagten bij PIPYN, dien hij zijnen *Geestelijken Gevader*, (*fpiritalis compater*,) noemt, (waarfchijnlijk, omdat hij deszelfs Zonen ten doop geheven had,) en bij deszelfs

zelfs Zonen inbragt (*), en hen bij God, de H. Maagd MARIA, onze lieve vrouw, alle hemelſche krachten, en bij dien Apostel, die hen tot Koning gezalfd had, ſmeekte, hunne gift tot dadelijkheid te brengen; voornamelijk dewijl dit tot een losprijs van hunne zielen, (*pro mercede animæ vestræ*,) zou ſtrekken, en zij voor hunne gelofte *aan God en* PETRUS *ten jongſten dage rekenſchap zouden moeten geven.* — Onmiddelijk daar na ſchreef hij weder aan deze Vorsten (†), dezelfde klagten, met bijvoeging, dat AISTULF hem naar het leven geſtaan en *in de ſteden van den Heiligen* PETRUS alles verwoest had.

Spoedig echter klom de nood te *Rome* nog hooger. AISTULF belegerde deze ſtad met het begin van het jaar 755 twee maanden lang; en verwoestte alle omliggende plaatſen te vuur en te zwaard. Hier op ſchreef STEVEN weder, in zijnen naam en in den naam der Bisſchoppen en overige Geestelijken, ook der Hertogen en andere Bevelhebbers te *Rome*, van het geheele volk en van het leger aldaar, aan de *Frankiſche* Geestelijkheid, de Grooten en Bevelhebbers van hun Rijk, om onverwijlde hulp (§); hier bij voegde hij nog een' Brief in zijn' naam alleen aan PIPYN (**); en eenen derden, op naam van den Heiligen PETRUS, met een nieuw en

(*) *Epist.* VII. *ap.* CENN. *Cod. Carol. p.* 73.

(†) *Cod. Carol. pag.* 78.

(§) *Cod. Carol. pag.* 84.

(**) *l. c. pag.* 98.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814

en zonderling voorbeeld, aan de drie meergemelde Koningen en aan alle *Franken* (*). *Deze Apostel*, en *door hem*, *de geheele Katholijke en Apostolische Roomsche Kerk*, als het *hoofd* van alle Kerken Gods, ook haar Bisschop STEPHANUS, wenscht hun daar in genade, vrede, en alle krachten tot redding van die Kerk. Vervolgens meldt hij hun de voorregten, hem van CHRISTUS geschonken, en vordert, dat zij de hem bijzonder van God toevertrouwde stad *Rome* van de onderdrukking der *Langobarden* bevrijden. Hij geeft hun de verzekering, als of hij levende voor hen stond, dat deze zijne wezenlijke vermaningen zijn, en dat hij, gelijk God het hem te voren beloofd had, de *Franken* als een uitmuntend volk beschouwde. Ook onze lieve vrouw, gaat PETRUS voort, de Moeder Gods en gedurige Maagd MARIA, bezweert u met mij, en beveelt u, zoo als ook de Troonen en Heerschappijën, en het gansche Hemelsche Heerleger, met alle Martelaren en Heiligen, dat gij mijne Stad en Kerk zult beschermen, opdat ik u mijne belooningen schenken kan. Loopt en helpt dezelve! dan zal ik u in alles bijstaan, wat gij van mij bidt, gelijk ik u reeds de overwinning over de vijänden der Heilige Kerk geschonken heb. — Welke onbeschaamde verdichting! hoe vol van ongerijmdheden, en misbruik van den naam Kerk! en welke verwarring van aardsche goederen en Geestelijke zegeningen!

De eer en staatsbelang van PIPYN zullen hem ech-

(*) *l. c. pag.* 98.

echter nog meer dan deze Brieven bewogen hebben, om in het jaar 755 AISTULF dadelijk te noodzaken, om aan den Heiligen PETRUS en zijne Kerk hare goederen weder te geven. Deze waren het *Exarchaat* van *Ravenna* en de ſteden van *Pentapolis*. PIPYNS Gevolmagtigde, de Abt FULRADE, nam de ſleutels dezer ſteden van AISTULFS Bewindslieden over, en leide ze, benevens den Giftbrief van PIPYN, bij het Graf van den Heiligen PETRUS neder; welke oorſpronkelijke Giftbrief nog ten tijde van ANASTASIUS, dat is, in de IXde eeuw, voorhanden was, ja de verdedigers der Pauſelijke Regten hebben nog in het begin der laatstverlopene eeuw beweerd, dat zij nog beſtaat, maar weinig geloof gevonden, omdat zij ze niet in het licht gebragt hebben. Dus verkreeg de *Roomſche* Bisſchop eene aanzienelijke wereldlijke bezitting, en veränderde van eenen *Leeräar en Opziener der Christelijke Gemeenten in een Wereldlijk Vorst*, en bezitter van Landen. Ondertusſchen blijft de vraag, welk regt PIPYN tot deze ſchenking had? Deze landen en ſteden hadden, eenige goederen der *Roomſche* Kerk in dezelven uitgezonderd, te voren aan de *Griekſche* Keizeren behoord, aan welken dezelve dan ook regtens hadden moeten herſteld worden, maar de ſtaatkunde leerde PIPYN, op deze wijze, de *Langobarden*, en tevens de Keizerlijke magt in *Italië* te verzwakken; terwijl hij voor zich en zijn huis meer en meer den weg baande tot het overheerſchen van *Italië*, blijvende zijne beſcherming onmisbaar voor de Bisſchoppen van *Rome*. Vergeefs verzocht hem ook

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

een Keizerlijk Gezant, onder aanbieding van groote geschenken, dat hij het *Exarchaat* en *Pentapolis* aan zijnen Heer wilde inruimen; PIPYN verzekerde met eenen eed, het gene hij eens aan den Heiligen PETRUS en de Roomsche Kerk geschonken had, zou hij hun voor geenen schat ontnemen; hij had niet ter liefde van menschen, maar ter liefde van dezen Apostel, en tot vergeving zijner zonden, zoo dikwijls gevochten. Te weten, hij had het Frankische Rijk, op eene onregtvaardige wijze, aan zijnen regtmatigen Koning ontnomen, daar voor schonk hij nu aan den Apostel eene landstreek in *Italië*, op welke hij even min regt had, opdat de Apostel voor hem bij God voor deze en andere overtredingen genade zou bezorgen.

Nog minder regt had de *Roomsche* Bisschop, om dit geschenk aan te nemen, hoe zeer de Christenheid in het Westen al sedert lang voorbereid was, om aan het Geestelijk Opperhoofd van alle Gemeenten in naam van PETRUS ook regt op de Wereldlijke bezittingen der Christenen toe te kennen. Had men in dezen tijd sporen kunnen vinden van eene gift van KONSTANTYN *den Grooten*, deze Bisschoppen zouden niet verzuimd hebben, daar van te gewagen, en de gift van PIPYN als een gevolg van dezelve te doen voorkomen.

Hoe zeer de Roomsche Bisschoppen door deze gifte van PIPYN een Wereldlijk Gebied verkregen, en hoe gewigtige gevolgen men verders uit dit begin te wachten had, is het met dit alles moeijelijk te bepalen: hoedanig eigenlijk ten dezen tijde hunne

magt,

magt, en de regering van *Rome* zij gesteld geweest. Omtrent het midden der voorgaande eeuw schreef de Koninklijke Akademie der wetenschappen te *Berlyn* eene Prijsvraag uit: „ Wanneer heeft de opperste magt der Keizeren over *Rome* geheel opgehouden? Welke regeringswijze hebben de *Romeinen* ten dezen tijde gehad? In welken tijd is de Opperheerschappij der Pausen over *Rome* gegrond?" Op deze vraag werd in het jaar 1764 de prijs toegewezen aan eene Verhandeling van FR. SABBATHIER, Professor op het Gijmnasium te *Chalons aan de Marne*, en tweeden Secretaris van het geleerd Genootschap aldaar, welke in dat jaar te *Berlyn*, en in het volgende jaar in den *Haag* herdrukt is. JOH. RUDOLF BECKER, Licentiaat in de Regten te *Lubek*, gaf daar in het jaar 1769 ook zijne Verhandeling op dezelfde vraag in het licht. Beide deze Geleerden hebben bewezen, dat de heerschappij der Keizeren te *Rome* met deze gifte van PIPYN niet heeft opgehouden, alzoo 'er nog wel 30 jaren lang bewijzen voorkomen, dat de Pausen hen voor hunne Opperheeren erkend hebben; en het is hoogstwaarschijnlijk, dat de *Roomsche* Bisschop, het *Exarchaat* verkregen hebbende, zich eigenmatig hebbe aangemerkt, als getreden in de regten der *Exarchen*, die Stadhouders der *Griekſche* Keizeren waren; ook bleef 'er nog steeds een *Hertog van Rome*, die het regtsgebied in naam des Keizers oefende.

AISTULF haastte zich echter niet zeer, om aan zijne verbindtenissen volkomen te voldoen. Na zijn over-

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

overlijden in het jaar 756, werd de Hertog DESIDERIUS op den troon der *Langobarden* tegen zijnen mededinger RACHES, Broeder van den overledenen Koning, gehandhaafd door de legermagt van PIPYN, en zelfs der *Romeinen*, onder belofte, dat hij de bedongene ſteden allen zou overleveren, en zich voorts vreedzaam gedragen. Ook ruimde hij dadelijk het Hertogdom *Ferrara*, *Faventia*, en nog twee kleine plaatsjes aan de Roomſche Kerk in. De overige werkzaamheden van STEVEN III. bepalen zich tot den twist over de Beelden, waar bij hij ons weder zal voorkomen.

PAULUS. Zijn Broeder PAULUS I, het eenigſte voorbeeld van dit ſoort in de opvolging der Roomſche Bisſchoppen, volgde hem in het jaar 757, en beſtuurde het Bisdom tot het jaar 767, zijnde hij ſteeds ijverig werkzaam, om het gene hem door PIPYN geſchonken was, te behouden, en zijne magt verder uit te breiden (*). DESIDERIUS, Koning der *Langobarden*, de beide oproerige Hertogen van *Spoleto* en *Benevento* overwonnen hebbende, deed aan den Keizerlijken Gezant bij PIPYN een voorſtel, om met den Keizer gezamenlijk *Ravenna* aan te tasten, en die ſtad voor den Keizer in te nemen, ook bleef hij weigerig, de nog beloofde ſteden aan den Heiligen PETRUS in te ruimen. Over het een en ander viel PAULUS geſtadig klagtig bij PIPYN, wien hij

(*) ANASTASIUS meldt weinig van hem, maar 31 van zijne Brieven *in Cod. Carol. ap.* CENN. *T.* I. *p.* 133-140. geven meer bijzonderheden op.

hij om krachtdadigen bijstand verzocht. Maar eenige jaren daar na zocht hij DESIDERIUS aan tegen de *Grieken*, die *Ravenna* en *Pentapolis* met eenen inval dreigden, toonende zich nog meer afkeerig van de *Grieken* dan van de *Langobarden*, onder voorwendsel van zijnen heiligen ijver voor de Beelden, maar in der daad, omdat hij de wraak van het Keizerlijke Hof duchtte, aan hetwelk hij zoo schoone landstreeken ontnomen had. Met dit alles bleef 'er nog steeds eene betrekking van afhankelijkheid jegens dat Hof overig, hetwelk blijkt, omdat hij Afgevaardigden naar *Konstantinopolen* zond, wel over den twist omtrent de Beelden, maar welke Afgevaardigden het Hof toch niet ontvangen zou hebben, indien hij zich reeds geheel van het Keizerrijk had losgescheurd.

Als PAULUS in het jaar 767 op sterven lag, drong TOTO, Hertog of Stadhouder van *Nepe*, met eenige gewapenden in *Rome*, en liet zijnen Broeder KONSTANTYN eerst tot Geestelijken en vervolgens tot Bisschop inwijden. Deze echter werd in het jaar 768 weder afgezet, dewijl twee voorname *Roomsche* Geestelijken, CHRISTOPHORUS en SERGIUS, TOTO gewapenderhand overvielen en ter dood bragten. Een *Langobardische* Priester, WALDIPERT, liet toen een' ander Priester, FILIP, tot Bisschop verkiezen; doch die spoedig genoodzaakt werd, zich in zijn Klooster op te sluiten. Eindelijk bezorgde CHRISTOPHORUS, dat, in eene vergadering der Geestelijkheid, der Grooten en voornaamste inwoners, STEVEN IV, of volgens anderen, de III, ver-

STEVEN IV

verkozen werd, waar na aan KONSTANTYN en zijne aanhangers, als ook aan WALDIPERT, de oogen werden uitgeſtoken, waar door ſommigen het leven verloren (*).

Om dezen tijd, in het jaar 768, overleed de Koning PIPYN. Zijne beide Zonen, KAREL en KAROLOMAN, die het Vaderlijk Rijk zamen deelden, zonden op verzoek van STEVEN twaalf Bisſchoppen uit hun Rijk naar *Rome*, op de Kerkvergadering, welke in de Kerk van *Lateranen* ſtond gehouden te worden. Voor deze vergadering werd de blinde KONSTANTYN gebragt, die eerst bekende, dat hij tegen zijn' wil en dank met geweld verkoren was geweest, maar als hij den volgenden dag zich poogde te verdedigen, werd hij, met ſlagen, uit de Kerk geworpen; ook nam de vergadering een beſluit, dat voortaan niemand tot *Roomsch* Bisſchop zou verkoren worden, die niet als Hoofd-Presbijter of Diaken gediend had, (*niſi per diſtinctos gradus adſcendens*, Diaconus *aut* Presbijter Cardinalis *factus fuerit;*) hetwelk het eerſte voorbeeld is van de benaming: *Kardinaal-Priester* en *Kardinaal-Diaken*. Nog werd geboden, dat de Bisſchoppen, Priesters, en Kerkedienaars, die door KONSTANTYN gewijd waren, in hunnen ſtand zouden terug keeren, ten zij zij eene algemeene goedkeuring hadden, in welk geval zij op nieuw moesten gewijd worden, (*esſe reordinandos.*) (†)

Wat

(*) ANASTASIUS *in Stephano* III.

(†) ANASTASIUS.

Wat deze vergadering ten aanzien van de Beelden besloten hebbe, zal ons in de Geschiedenis van den Beeldenstrijd voorkomen. Dit alleen moeten wij niet voorbijgaan, dat in weêrwil van haar genomen besluit de *Archivarius* der Kerk te *Ravenna*, MICHAELIUS, zonder een *Geestelijke* te zijn, zich, met gewapende ondersteuning der *Langobarden*, tot Aartsbisschop dier stad liet benoemen, en zich tegen alle verboden van den Roomschen Bisschop een jaar lang handhaafde, tot deze het eindelijk door dringende vermaningen zoo ver bragt, dat de inwoners hem hunnen opgedrongenen Aartsbisschop gevangen toezonden, en eenen anderen verkozen (*).

Nog had DESIDERIUS, Koning der *Langobarden*, aan de *Roomsche* Kerk lang of na alles niet hersteld, wat zij naar de schikking van PIPYN te vorderen had. STEVEN liet hem deswegens door de beide bovengemelde Geestelijken, CHRISTOPHORUS en zijnen Zoon, en SERGIUS voorstellen doen, Maar, volgens ANASTASIUS, werd de Koning daar door zoo verbitterd, dat hij hen uit de wereld poogde te helpen, ten welken einde hij eenige bedienden van STEVEN omkocht, om dien tegen hen op te hitsen. Ook rukte hij zelf, onder voorwendsel van zijn gebed bij *St. Pieters* Graf te willen verrigten, met eene kleine krijgsmagt voor *Rome*, waar hij den Bisschop liet verzoeken, bij hem buiten te komen, dewijl de Pieterskerk toen buiten de stad was. Ondertusschen hadden de gemelde Geestelijken schikkingen gemaakt, om

(*) ANASTAS. *in Stephan.* III.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

om 's Konings oogmerken te keer te gaan; maar STEVEN tot den Koning uitgegaan zijnde, werd van hem in de St. Pieterskerk als een gevangene gehouden, en moest op 's Konings aanhouden de beide Geestelijken bevelen, zich in hun Klooster of bij hem te begeven; waar op de *Romeinen* hen verlieten, en zij zich genoodzaakt zagen in de St. Pieterskerk te komen, waar STEVEN hen nog zocht te redden, door hen Monniken te maken, willende hen 's nachts naar *Rome* laten brengen, maar de aanhangers des Konings zich van hen meester makende, ſtaken hun de oogen uit, waar aan CHRISTOPHORUS kort daar na het leven verloor.

Geheel ſtrijdig met dit verhaal is het berigt van STEVEN zelven, in eenen Brief aan KAREL *den Grooten*, en deszelfs Moeder BERTRADA (*), waar in hij hun meldt, dat de beide Aartsbooswichten, CHRISTOPHORUS en SERGIUS, met DODO, Afgevaardigden van KARELS Broeder KAROLOMAN, hem naar het leven hadden geſtaan, zijnde hij hun geweld, met behulp van DESIDERIUS, zijnen beſchermer, ter naauwernood ontkomen. Eindelijk waren zij van de *Romeinen* verlaten, die hen hadden willen ombrengen, zoo hij niet voor hun leven geſproken had, echter had hij niet kunnen verhoeden, dat deze zijne vijänden van het gezigt beroofd waren, tegen zijnen wil en raad, gelijk hij met eede verzekert.

Deze zoo groote ſtrijdigheid, van des Biſſchops berigt, heeft verſcheidene geleerden doen gelooven, dat

(*) *Cod. Carol.* XLVI. *pag.* 267.

dat STEVEN door DESIDERIUS genoodzaakt is geweest, in dezen zin te schrijven, offchoon het ook waar is, dat ANASTASIUS (*) zelf den Koning DESIDERIUS aan de Afgevaardigden van STEVEN, toen die hem zijne beloften herïnnerden, juist zoo laat antwoorden; als met des Bisschops Brief overëenkomt: „ STEVEN mag zich wel te vrede houden," zegt hij, „ dat ik CHRISTOPHORUS en „ SERGIUS, die over hem heerschten, uit den weg „ geruimd heb, zoo dat hij niet noodig heeft, geregtigheid te eischen. Als ik hem geen' bijstand „ schenk, dreigt hem een groot ongeluk. Want „ de Koning KAROLOMAN, een vriend dezer op„ roermakers, is gereed, om hunnen dood te wreeken, en den Bisschop zelven gevangen te nemen."

Hoe het zij, als DESIDERIUS zijne belofte aan den *Roomschen* Bisschop geen gestand deed, verzocht deze de beide Koninklijke Broederen in het *Frankische* Rijk, de *Langobarden* eindelijk eens voor goed te noodzaken, den Apostel PETRUS regt te doen, dewijl zij hem eens daar van voor den Regterstoel van CHRISTUS rekenschap zouden moeten geven (†). In deze omstandigheden kan men ligt begrijpen, hoe zeer zijn ijver moest ontsteken, toen DESIDERIUS zijne Dochter aan eenen van deze Vorsten ter Gemalin aanbood. Zijn haat tegen de *Langobarden* deed hem tegen dit huwelijk, als tegen een ontwerp des

(*) *In Hadriano.*

(†) *Cod. Carol.* XLVII. *pag.* 274.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

des Duivels, uitvaren, in eenen Brief aan de Vorsten, vol bitterheid, even of hunne zaligheid hier mede gemoeid ware, daar het hem alleen te doen was, te verhinderen, dat de *Franken* en *Langobarden* vrienden werden, maar veeleer dat de eerſten de laatstgemelden noodzaakten, om hem eene aanzienelijke landſtreek af te ſtaan (*).

Dit verhinderde echter KAREL niet, om, op aanprijzing zijner Moeder, de Dochter van DESIDERIUS dadelijk te trouwen. Maar in het volgende jaar 771 zond hij haar haren Vader weder t'huis, zonder dat men de regte reden vindt aangeteekend, welke EGINHARD (†) zelf niet wist of weten wilde. Een ander Schrijver zegt, omdat zij *ziekelijk* en *onvruchtbaar* was (§). In hetzelfde jaar overleed KAROLOMAN, en KAREL vond goed, zich van zijn Broeders gedeelte van het Rijk meester te maken, ten nadeele van zijn Broeders nagelatene kinderen, die met hunne Moeder de wijk namen in het gebied van DESIDERIUS, tot groot misnoegen van KAREL, zonder dat wij lezen, dat de *Roomſche* Bisſchoppen zich nu eenigzins bekommerden over zoodanige onregtvaardige behandeling omtrent wezen.

ADRIAAN I

Toen STEVEN IV met het begin des jaars 772 overleed, volgde hem ADRIAAN I op, die bijna 24 jaren dit ambt bekleed heeft. DESIDERIUS zond hem

(*) *Cod. Carol.* XLV. *pag.* 282.

(†) *Vit. Car. M. Cap.* 18.

(§) *Mon. Sangall. de Gest. Car. M. Libr.* II. *in* CANIS. *Lectt. Ant. Tom.* II. *Part.* III.

hem Gezanten, om eene goede verstandhouding te vestigen; maar als ADRIAAN te kennen gaf, weinig vertrouwen in hem te stellen, maakte de Koning zich meester van verscheidene plaatsen, aan de *Roomsche* Kerk geschonken; wanneer ADRIAAN zich daar over door afgezondenen beklaagde, drong DESIDERIUS aan op een mondgesprek met den Bisschop, hetwelk deze standvastig weigerde, niettegenstaande een der Afgevaardigden, de Kamerdienaar PAULLUS, den Koning beloofde, den Bisschop voor hem te zullen brengen, al zou hij hem ook een strik aan den voet moeten binden. Dezen PAULLUS, die ten tijde van STEVEN IV moord en andere misdaden te *Rome* gepleegd had, liet ADRIAAN, op zijne terugkomst, door den Aartsbisschop van *Ravenna* gevangen nemen, en wilde hem met ballingschap straffen. Hetwelk hij aan de Keizeren KONSTANTYN en LEO meldde, hen verzoekende, (*deprecans eorum Imperialem clementiam,*) bevel te willen geven, hem naar eenige bewaarplaats in hun Rijk te verzenden (*). Een blijk, dat hij van deze Keizeren ten minsten nog eenigermate afhankelijk was; hetwelk bevestigd wordt door eene onderteekening van een zijner geschriften: *Imperante Domino nostro piissimo Augusto Constantino etc.*

Ondertusschen was DESIDERIUS vertoornd, omdat ADRIAAN weigerde hem een bezoek te geven, in deszelfs Gebied gevallen, zelfs trok hij in het jaar 773 met zijn leger op *Rome* aan. In dezen nood

(*) ANASTASIUS.

nood zond ADRIAAN hem drie Bisfchoppen te gemoet, die hem met den ban dreigden, indien hij verder wilde voortrukken. DESIDERIUS hier door ontfteld, keerde van *Viterbo* naar zijn land terug (*).

De Roomfche Bisfchop door dit gedrag van den *Langobardifchen* Koning als genoodzaakt, bad KAREL om bijftand, die na eenige vruchtelooze onderhandelingen, in het jaar 773, het *Langobardifche* Rijk aantastte, en DESIDERIUS in *Pavia* belegerd hebbende, in het jaar 774 hem dwong zich over te geven, makende zich voorts meester van alles, wat de *Langobarden* in *Italië* bezeten hadden. Gedurende de belegering van *Pavia* kwam KAREL in het jaar 774 te *Rome*, alwaar hij plegtig werd ingehaald, en toen ook de gifte van zijnen Vader PIPYN, en van hem zelven en zijnen Broeder, aan den Apostel PETRUS en deszelfs plaatsvervanger bevestigde en zelfs vermeerderde.

Het is ondertusfchen niet geheel duidelijk, hoe het met deze gifte gefteld zij geweest; als wij ANASTASIUS (†) volgen, zouden daar toe aanzienelijke landfchappen behoord hebben, zelfs zulken, die, gelijk het *Venetiäanfche*, nog dadelijk van den *Griekfchen* Keizer afhankelijk waren, en aan welken KAREL dus geen geven had; ook is nooit de oorfpronkelijke giftbrief door de Bisfchoppen van *Rome* in het licht gebragt, waarfchijnelijk, omdat de-

(*) ANASTASIUS.

(†) *In Adriano.*

dezelve niet zoo veel behelsde, als men geern wilde doen gelooven. Daar zijn over het geheel blijken genoeg, dat KAREL ſteeds de opperſte magt voor zich behouden heeft, over die landen en plaatſen, welke hij thans aan de Roomſche Kerk en aan den Apostel PETRUS ſchonk; zelfs vindt men die in de Brieven van ADRIAAN; dus ſpreekt deze van *zijne ſteden* in *Campanië*, en echter meldt hij (*), dat hij de *Capuanen* niet alleen aan den Apostel PETRUS, maar ook aan den Koning, (*in fide vestræ regalis potentiæ*,) den eed van trouwe heeft laten doen. Ook beklaagt zich ADRIAAN zeer over den Aartsbisſchop van *Ravenna*, LEO, die hem vele bezittingen betwistte, en 'er zich ten voordeele van zijne Kerk meester van gemaakt had. Men gelooft tevens, dat ten dezen tijde, om gezag bij te zetten aan de regten, welke de Roomſche Bisſchoppen voorwendden, de gifte van Keizer KONSTANTYN aan den Bisſchop SILVESTER is uitgevonden en verdicht, ten minſten ADRIAAN ſchrijft heel duidelijk aan KAREL (†): „ Even gelijk ten tijde van den Zaligen SILVESTER, Bisſchop van *Rome*, van den Godvruchtigen Keizer KONSTANTYN *den Grooten*, heiliger gedachtenis, door deszelfs milddadigheid, Gods Heilige Katholijke en Apostoliſche Roomſche Kerk verhoogd en verheven is geworden, en in deze Gewesten van *Hesperië* eene magt verkregen heeft, zoo mag ook in uwe hoogstgelukzalige tijden en

(*) *Cod. Carol.* LXXXVIII. *pag.* 487.

(†) *Cod. Carol.* XLIX. *pag.* 353.

en de onze, de Heilige Kerke Gods, dat is, van den Apostel PETRUS, groejen en juichen, en steeds meer en meer verhoogd blijven enz. Want zie, een *nieuw allerchristelijkste Gods Keizer* KONSTANTYN, is thans opgestaan, door wien God verwaardigd heeft, aan zijne Heilige Kerk van den Prins der Apostelen, PETRUS, alles te verleenen." Hij voegt 'er bij, dat ook al het overige, het gene aan PETRUS en de *Roomsche* Kerk door *Keizers*, *Patriciën*, en andere godvruchtige mannen, tot rantsoen van hunne zielen en vergeving van hunne zonden in *Tuscië*, *Spoleto*, *Benevento*, *Corsica*, en in het *Sabynsche* erfgoed geschonken, maar door de *Langobarden* ontroofd was, mogt wedergegeven worden. *Vele zulke giften* had hij in de *Heilige Kancelary van Lateranen bewaard*, welke hij aan KAREL door zijne Afgevaardigden liet vertoonen.

Over het algemeen hadden KAREL en ADRIAAN elkander noodig in hunne oogmerken, om hunne magt in *Italie* te vergrooten, en waren dus ook de beste vrienden; evenwel was KAREL de Vorst niet, die zich door de Roomsche Bisschoppen naar hunnen zin liet leiden. Dit leert onder anderen zijn gedrag in de twisten over de Beelden, en men behoeft niet te twijfelen, of hij werd, na de vernietiging van het *Langobardische* Rijk, ook te *Rome* veel meer geëerd en ontzien, dan te voren. ADRIAAN meldt hem zelf, in het jaar 785, dat hij het *bevel van zijne genadigste Koninklijke doorluchtigheid*, volgens het welk alle *Venetiaansche* Kooplieden, uit *Ravenna* en *Pentapolis* moesten verdre-

ven

ven worden, terſtond werkſtellig gemaakt had (*). Eenen afgevaardigden van ADRIAAN, die onbetamelijke redenen gevoerd had, hield KAREL in eene ſoort van gevangenis; eene gebeurtenis, ſchrijft ADRIAAN (†), welke ſedert het begin der wereld niet is voorgevallen, dat een gezant van den Heiligen PETRUS, door eenig volk is aangehouden. Inzonderheid is in het Pauſelijk wetboek (§) de plaats vermaard, volgens welke ADRIAAN, op eene *Sijnode* van 153 Biſſchoppen en Abten in het jaar 774 aan KAREL, die toen te *Rome* was, het Regt heeft gegeven, om eenen Roomſchen Biſſchop aan te ſtellen en te laten inwijden; hem met het *Patriciaat* bekleed, en verordend heeft, dat alle Aartsbiſſchoppen en Biſſchoppen van zijn rijk eerst van hem de beleening ontvangen zouden, eer zij ingewijd mogten worden. Men heeft wel de echtheid van deze Kerkvergadering, en dit haar beſluit, betwist, maar de zaak zelve, of de daar in erkende regten van KAREL, is toch waar. Ondertusſchen bepaalde ADRIAAN van zijne zijde, zoo veel hij ſlechts kon, de magt van dezen Vorst in de landen, die aan hem geſchonken waren. Hij wilde niet eens toegeven, dat KAREL, door eenen gezant bij de verkiezing van eenen Aartsbiſſchop van *Ravenna*, ſlechts het geringſte aandeel aan dezelve zou hebben (**). Inzonderheid prent

(*) *Cod. Carol.* LXXXIV. *pag.* 459.

(†) *Cod. Carol.* L. *pag.* 363.

(§) *Decret.* P. I. *c.* 22 *Disſtinct* LXIII. *pag.* 197.

(**) *Cod. Carol.* LIV. *pag.* 322.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

prent hij KAREL in, (*) dat, gelijk hij hem, als *Patricius* van *Rome*, bestendig vereeren zou, ook het *Patriciaat* van den H. PETRUS, hetwelk hij en zijn vader bewilligd had, onwedersprekelijk blijven moest. Hier en op meer andere plaatsen noemt ADRIAAN *Rome zijne stad*, maar te gelijker tijd geeft hij te kennen, dat hij aan KAREL onveranderlijk getrouw zal blijven (†).

LEO III. erkent KAREL als Opper heer van *Rome*.

Doch het gene de Opperscheerschappij van ADRIAAN over *Rome* geheel ongelooflijk maakt, is een der eerste stappen, welke zijn opvolger, LEO III., in het jaar 769, deed. „ Hij zond de sleutels van het graf van den Heil. PETRUS, ook het vaandel of banier der Stad *Rome*, met andere geschenken, aan Koning KAREL, en verzocht hem, eenen zijner Grooten naar *Rome* te zenden, die het *Roomsche* volk den eed van trouwe en onderwerping zou afnemen (§). KAREL zond ten dien einde den Abt ENGELBERT, door wien hij ook een groot gedeelte van den schat, welken hij in dat jaar den *Hunnen*, of eigenlijk *Avaren*, ontnomen had, aan den Heil. PETRUS liet overbrengen.

Hier mede nam tevens de Opperheerschappij der *Grieken* over *Rome* geheel en al een einde, waar van tot hier toe nog eene schaduw was overgebleven; en KAREL zag zich door dezen eed van hulde als Oppervorst dier stad erkend; waarbij nog komt, dat hij, drie jaren daar na, als zoodanig eene regts-

(*) *Cod. Carol.* LXXXV. *p.* 521. (†) *l. c. p.* 520.
(§) EGINH. *ann. ad. a* 796

regtspleging liet houden over den Bisſchop LEO zelven. Deze namelijk, werd in het jaar 799, als hij met zijne geestelijkheid en vele Romeinen een' Godsdienstigen omgang hield, van de eene kerk naar de andere, door twee zamengezworene Hofgeestelijken, PASCHALIS en CAMPULUS, gevolgd van eene menigte gewapenden, van het paard getrokken, ter aarde geworpen, en zoo mishandeld, dat zij geloofden, hem de oogen uitgeſtoken en de tong afgeſneden te hebben. Zij ſleepten hem van de eene plaats naar de andere, hem nog meer ſlaande en wondende, tot hij eindelijk van eenige getrouwe dienaren in veiligheid gebrâgt, en door den Hertog van *Spoleto* aan alle gevaar onttrokken werd. Eenige Jaarboekſchrijvers, als ook ANASTASIUS melden, dat hem het gezigt en de tong door een wonderwerk herſteld zijn geworden; maar dewijl anderen, en onder dezen oòk tijdgenooten, dit verhaal als twijfelachtig aanzien, of zich vergenoegen te zeggen, dat de zamengezworenen hun oogmerk niet hebben kunnen bereiken, is het niet noodig, zoodanig wonderwerk aan te nemen.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

KAREL, die thans belet was door den *Sakſiſchen* krijg, begeerde, dat LEO bij hem zou komen. Deze verſcheen dus te *Paderborn*. Waar hij ongemeen eerbiedig ontvangen, maar na eenige onderhandelingen met Koninklijke gevolmagtigden (*Misſi*), welke uit twee Aartsbisſchoppen, vijf Bisſchoppen, en drie Graven beſtonden, naar *Rome* terug gezonden werd. Thans hielden deze gevolmagtigden, in de eetzaal van LEO, een openlijk ge-

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

rigt over hem, hetwelk over de acht dagen duurde, maar in hetwelk de beide zamengezworenen niet in ſtaat waren, de misdaden te bewijzen, met welken zij hem bij den Koning beſchuldigd hadden. In het volgende jaar 800 reisde KAREL zelf naar *Rome*, alwaar hij gebood, dat alle aanwezende Aartsbisſchoppen, Bisſchoppen en Abten, als ook de *Frankiſche* en *Roomſche* adel, zich in de Pieterskerk zouden laten vinden. Hier zat hij met LEO en de *Prelaten*, terwijl de overigen ſtonden. Ook waren hier de beſchuldigers van LEO tegenwoordig; maar als KAREL en de *Prelaten* merkten, zegt een gelijktijdig Schrijver (*), dat zij enkel uit nijd, en niet om der geregtigheid wille, hunnen Bisſchop vervolgden, beſloten zij, dat deze zich vrijwillig, indien hij zulks begeerde, zou kunnen regtvaardigen. Volgens ANASTASIUS riepen alle *Prelaten*, toen het tot een onderzoek over LEO komen zou, uit, dat zij zich niet vermeten wilden, den Apostoliſchen ſtoel, het hoofd van alle Gemeenten, te oordeelen: want hij kon, gelijk het altijd gebruikelijk geweest was, van niemand geoordeeld worden, alhoewel hij allen oordeelde. LEO zelf verklaarde zich de oude gewoonte te willen volgen, en bereid te zijn, zich van alle beſchuldigingen te zuiveren. Den volgenden dag derhalve, betrad hij, in tegenwoordigheid dezer Vergadering, en van vele andere Romeinen, den predikſtoel in de Pieterskerk, en het Euangelie in de

(*) *Annal. Lambec. ad. a.* 800.

de hand nemende, zwoer hij, dat hij niets van de misdaden wist, daar men hem van beschuldigd had. De gezamenlijke Geestelijkheid dankte God, de Maagd MARIA, PETRUS, en alle de Heiligen, in blijde lofzangen, voor deze uitkomst. Tegen de moordenaren werd het vonnis des doods uitgesproken, maar LEO bad voor hen bij KAREL, zoodat zij enkel met ballingschap gestraft werden.

KAREL wordt Keizer van het Westen.

In datzelfde Jaar 800 nam KAREL eindelijk volkomen ook den naam en tijtel van de hoogste magt aan, welke hij reeds eenigen tijd te *Rome* had uitgeoefend. Als hij op het Kersfeest, (waarmede toen het jaar in deze hoofdstad begonnen werd, hetwelk de oorzaak is, dat sommigen het jaar 801 hier melden in plaats van het jaar 800,) in de Pieterskerk, voor het graf van PETRUS, van het gebed opstond, zette LEO hem eene kostbare kroon op het hoofd, waarop de geheele tegenwoordig zijnde volksmenigte driewerf uitriep: „ Leven en zegen „ den door God gekroonden AUGUSTUS KAREL! den „ grooten en vreedzamen *Keizer* der *Romeinen*!" LEO, die hem en zijnen zoon zalfde, wierp zich nu het eerst voor hem neder, en bewees hem zijnen eerbied, als zijnen Keizer. (*). KAREL zeide naderhand, hij zou op dat groote Feest niet in de kerk gekomen zijn, als hij geweten had, wat hier geschieden zou, zoo zeer mishaagde hem in het eerst de tijtel van *Keizer*. Ondertusschen is het zeer

(*) ANASTAS. EGINHARD *ann. ad. a.* 801. *Ann. Lambec. ad. eund.* a. *etc.*

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

zeer waarschijnlijk, dat alles volgens eene afspraak tusschen hem en LEO geschiedde. Hij verwierf zich toch, door dezen tijtel, den eersten rang onder de Westelijke Mogendheden, en vernietigde te gelijk alle nog overige aanspraken, welke de *Grieksche* Keizers op *Rome* maken mogten.

Uit het eenvoudig geschiedverhaal is blijkbaar, dat LEO geenszins het Westersch Keizerrijk aan KAREL opgedragen heeft, uit hoofde van eenig gezag, of magt, welke hij als Bisschop van *Rome* daartoe kon bezeten hebben, neen, men moet hem aanmerken als een der voornaamste *Romeinsche* grooten, die in naam des volks, KAREL tot hunnen Opperhoofd verklaarde, in plaats der *Grieksche* Keizers, aan welke zij zich reeds sedert eenigen tijd onttrokken hadden, terwijl KAREL insgelijks reeds te voren de dadelijke Opperheerschappij in *Rome* oefende, aan welke dus enkel de tijtel ontbrak. Dit blijkt ook uit het volgende gedrag van LEO, die KAREL als zijnen Vorst eerbiedigde, en hem elders in zijne brieven, *zijnen doorluchtigsten Heer* (*Serenissimus Dominus*) noemt; ook verzekert ons EGINHARD, de levensbeschrijver van KAREL (*), dat deze Vorst geheel *Italië* van *Augusta Prætoria*, (thans *Aosta* in het Vorstendom *Piemont*) tot in het benedendeel van *Calabrië*, alwaar de Grieksch-Keizerlijke landen begonnen, beheerscht hebbe, en nog meer uit KARELS *uitersten wil* (†), in welken hij 21 *hoofdsteden van zijn rijk* optelt, en onder dezen *Rome* en *Ravenna* in de eerste plaats. Op-

(*) *De Vit. Car. M. c.* 15. (†) *Ibid. c.* 33.

Op deze wijze waren de Bisfchoppen van *Rome*, die, alhoewel nog niet met uitfluiting van anderen, evenwel zich meer en meer gewenden, om den tijtel van *Papa*, of met bijvoeging *Papa Romanus* (*Paus*, *Paus van Rome*) aantematigen, onder eene nieuwe heerfchappij gekomen, van Vorsten, die voor hun geduchter konden zijn dan de Keizers van *Konftantinopolen*, echter hadden zij onder de regering van PIPYN en KAREL *den Grooten*, een' aanzienelijken aanwinst van magt gedaan, daar deze, hem noodig hebbende, tot hunne heerschzuchtige oogmerken, hen door hunne giften tot een foort van wereldlijke Vorsten verhieven, die echter van hen afhankelijk bleven. Het gevolg hier van moest, bij zwakke regeringen, en afwezenheid der Vorsten, noodzakelijk zijn een gedurige ftrijd over de zeer onbepaalde en onzekere regten van den Keizer en den Paus, in der tijd; zoo veel te meer, omdat deze Roomfche Paufen den naam van den Apostel PETRUS gebruikten, om hunne aanfpraken op alles, wat hun goed gelegen kwam, kracht bij te zetten.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdft. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Befluit.

Uit al het gene tot hier toe van de geestelijkheid gezegd is, blijkt het duidelijk, dat het Kerkebeftuur nog fteeds in eene foort van *Ariftocratie* beftond, terwijl echter te gelijk de Roomfche Bisfchoppen naar eene *Monarchie* in hetzelve ftonden, en daartoe van tijd tot tijd groote ftappen deeden. Van de vier andere hoofden der kerk, die nevens hen, als *Patriarchen*, op gelijke hoogte geftaan hadden, waren die van *Alexandrië* en *Antiochië*, en *Jeruzalem*

Algemeen Overzigt van het Kerkebeftuur.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

lem onder de *Arabieren* geraakt, en merkelijk van hunnen invloed op de belangen der Christenkerken ontzet, evenwel bleven zij nog deel nemen aan de Kerkvergaderingen in het *Griekſche* rijk, die zij ook onderteekenden. De *Patriarch* van *Konſtantinopolen*, die nu met dien van *Rome*, het beſtuur der Oosterſche en Westerſche kerk deelde, was onderworpen aan de Keizers van *Konſtantinopolen*, wier Kerkelijke wetten, gelijk de beſluiten der Kerkvergaderingen veel meer golden, dan de zijne. De *Roomſche*, gelijk wij gezien hebben, maakte groote voortgangen in zijn Kerkelijk gebied. De Aartsbisſchoppen van *Ravenna*, die in *Italië* hunne onäfhankelijkheid lang hadden gehandhaafd, moesten zich eindelijk aan hun onderwerpen. In het *Oostfrankiſche* en *Angelſakſiſche* rijk, werd het Kerkelijk gebied van *Rome* vrij vast in dit tijdperk gegrond. Minder aanzien had het onder de *Westgothen* in *Spanje*, die ook niets wisten van het Aartsbisſchoppelijk *Pallium*, veel minder, dat zij hetzelve van *Rome* begeerden; en na de vermeestering van *Spanje* door de *Arabieren* hield de invloed der *Roomſche* Bisſchoppen voor eenen tijd op dat land geheel op. Zelfs in het *Frankiſche* Rijk, alwaar men de *Roomſche* Kerkgebruiken, gelijk het Kerkgezang onder KAREL *den Grooten* (*), invoerde, gaf echter KAREL zelf Kerkelijke wetten, of liet die op Kerkvergaderingen vastſtellen, terwijl de Bis-

(*) *Capitul. Aquisgr. a.* 789. *Cap.* 78. *Tom.* I. BAL. *pag.* 239.

Bisſchop van *Rome* hem, als zijnen Opperheer, gehoorzaamde.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Verzameling van Kerkelijkewetten.

Had men in het vorig Tijdperk een begin gemaakt, van het verzamelen der Kerkelijke wetten (*), in dit tegenwoordig, werd deze arbeid voortgezet, doch gedeeltelijk met inzigt, om door ondergeſchovene en verdichte Brieven der oudſte Roomſche Bisſchoppen, de eiſchen en aanſpraken dier Bisſchoppen te onderſteunen; zoodanig was de arbeid van dien Bedrieger, die daar toe den naam van ISIDORUS misbruikte (†); zelfs CRESCONIUS of CRISCONIUS, een *Afrikaansch* Bisſchop van dezen tijd, die zoodanige verzameling van Kerkelijke wetten heeft nagelaten, heeft daar in onder de Kerkelijke wetten het eerst ook geplaatst de verördeningen der *Roomſche* Bisſchoppen, als ſtonden dezelve, in waarde en kracht van verpligting, gelijk met Sijnodale regelen of beſluiten (§). — De *Roomſche* Bisſchoppen waren ook van hunnen kant oplettend, om de Kerkelijke wetten, welke zij aangenomen of gegeven hadden, bekend te maken en aanteprijzen. Als KAREL *de Groote* in het jaar 774 te *Rome* gekomen was, ſchonk ADRIAAN hem eene verzameling van Kerkelijke wetten, (*Codex Canonum*,) waarſchijn-

(*) Zie *Deel* X. *Bladz.* 231.

(†) Zie *Deel* XI. *Bladz.* 179.

(§) Zijn werk ſtaat in JUSTELLI *Biblioth. Jur. Canon. Vet. Tom.* I. *Append. pag.* 33-112. en het uittrekſel van hetzelve onder den naam van *Breviarium Canonicum T.* I. *p.* 456-466.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ſchijnlijk, opdat deze Vorst die ook in de *Franki-ſche* Kerken zou invoeren, zoo als zij bij de *Room-ſche* aangenomen waren. Men heeft Handſchriften van dezelve in de verloopene eeuw gevonden, die in de *Karolingiſche* eeuw behooren, uit welken blijkt, dat de verzameling van DIONYSIUS daar bij ten gronde gelegd zijn, maar die tevens merkelijke veränderingen en bijvoegſelen ondergaan heeft (*).

VIJFDE HOOFDSTUK.

Algemeene Geſchiedenis van den Godsdienst en Godgeleerdheid. Christelijk Bijgeloof. Bijbelſche Canon, Bijbeluitlegging. Joannes Damascenus. *Geloofsleere. Zedeleere. Predikatiën.*

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Christelijke Regtzinnigheid.

Uit de Geſchiedenis van den Staat der Christelijke *Geestelijkheid* van dezen tijd, bijzonder der *Monniken*, kan men reeds eenigermate een beſluit trekken tot den Staat van den Christelijken Godsdienst zelven, daar hunne leer en leven zoo ſterk moest werken op de Christenbelijders in het gemeen. Hoe zeer nu, bijzonder KAREL *de Groote*, zich toeleide op de *verbetering* der Geestelijkheid, evenwel bleef de Christen Godsdienst in dien ſtaat van verbastering, welke zich reeds in het voorgaande Tijdperk aan

(*) SPITTLER *Geſch. van het Kanon. regt. enz.* (*Hoogd.*) *Bladz.* 172.

aan ons voordeed; en men mag het alleen aan de kundigheden van eenige weinige ſchrandere hoofden, en aan de merkwaardige verſchillen in dit Tijdvak toeſchrijven, dat het niet dieper en dieper gezonken is. Voor de *Regtzinnigheid* werd zorgvuldig gewaakt, door de voorſchriften en bepalingen, zelfs in bijzonderheden van geen gewigt, en met zorgvuldige keuze der bewoordingen; de Kerkvergaderingen gingen voort het leerbegrip der beroemdſte Kerkvaders, en der partij, die ſteeds gezegevierd had, door hunne beſluiten en banvloeken te ſtaven en te bevestigen. Deze beſluiten werden door de *Vorsten* verder als *Godsdienst- en Rijkswetten* bekrachtigd, dikwijls met uitdrukkingen van den grootſten eerbied. Ondertusſchen waren 'er reeds zoo vele bepalingen gemaakt, dat het niemand ligt in de gedachten kwam, om nieuwe gevoelens op te werpen; zelfs was de twist met de *Monotheliten* enkel een gevolg van den ouden twist met EUTYCHES, en hier beſliste de *zesde algemeene Kerkvergadering* van het jaar 680, met hare gewaande magt, dat niemand voortaan ondernemen zoude, om aan CHRISTUS ſlechts *eenen wil* toe te ſchrijven, maar dat twee willen in hem te ontkennen, ketterſch zou zijn en blijven. Somtijds gebeurde het echter, dat de uitſpraken der Kerkvergaderingen tegen elkanderen inliepen, hetwelk veelal daar in zijne aanleiding had, naarmate het Hof voor het één of ander gevoelen partij koos.

Geloofsbelijdenisſen

De Geloofsbelijdenisſen, het zij van algemeene Kerkvergaderingen voor hunne beſluiten geplaatst,

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

of van bijzondere perfonen, dienden enkel, om hunne volkomene overëenftemming met voorgaande voor *regtzinnig* aangenomene Geloofsbelijdenisfen aan te toonen. Toen KAREL *de Groote*, omtrent het jaar 794, het vermaarde Boek over den Beeldendienst liet opftellen, hetwelk aan de Kerkvergadering van *Frankfort aan den Main* zou voorgelegd worden, werd daar insgelijks eene Geloofsbelijdenis ingelascht (*). In dezelve wordt de leer van God, Vader, Zoon en Heiligen Geest uitvoerig, ook met het opnoemen der Ketters van de IVde eeuw, verklaard. Vervolgens worden, onder vervloekingen tegen anders gevoelenden, nog verfcheidene andere leerftellingen hier bij gevoegd; bij voorbeeld, dat, die na den Doop tot zonden vervallen, door de boete, zalig kunnen worden; dat de zielen van God gefchapen, maar niet een deel van zijn wezen zijn; dat God den mensch niets onmogelijks bevolen heeft; dat de Zoon van God, ook als mensch, alles heeft kunnen doen, wat hij wilde; dat de mensch, onäangezien zijnen vrijën wil, fteeds den Goddelijken bijftand noodig heeft enz. Eenigen tijd daar na, in het jaar 809, zond de *Roomfche* Bisfchop LEO III, zijne Geloofsbelijdenis aan de Oosterfche Gemeenten (†), welke echter aan dezelven niet volkomen heeft kunnen beha-

(*) *Car. M. de impio imagg. cultu Libr.* III. *Cap.* 1. *pag.* 259-264.

(†) *Symbolum Orthodoxæ fidei Leonis Papæ in* BAL. *Miscell. Libr.* VII. *pag.* 18.

hagen, omdat men daar in het *uitgaan des Heil. Geestes van den Vader en den Zoon* beweerd vindt.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Eerbied voor de H. Schrift

Met dit al bleef men den hoogsten eerbied voor de Heil. Schrift betuigen; op de *zesde algemeene Kerkvergadering* werd het Euängelie in het midden der vergadering gezet (*), evenwel meer tot vertooning, dan tot behoorlijk gebruik, want de uitlegging en verklaring der Schrift werd enkel ingerigt naar voorgaande Kerkleeräars en Kerkelijke besluiten, gelijk men daar uit ook voornamelijk den twist met de *Monotheliten* besliste. Eene Kerkvergadering te *Cloveshoven*, in het jaar 747, verpligtte de Bisschoppen, Abten, Abdissen, en derzelver onderhoorigen, ook zelfs de kinderen in de schoolen, tot het vlijtig lezen der Heilige Schrift (†); doch alles meer met eene goede meening, dan met de regte vrucht, dewijl slechts heel weinigen in staat waren, om den Bijbel te beöefenen, en zulks dan nog enkel naar overzettingen doen konden. In het vermaarde Boek van KAREL *den Grooten*, over de aanbidding der Beelden, wordt de Heilige Schrift ten sterksten aangeprezen, en zelfs worden, in een bijzonder *Hoofdstuk*, de voortreffelijkheid, schoonheid en nuttigheid derzelve opzettelijk ontvouwd, maar alles weder bedorven, door de Roomsche Kerk voor te stellen, als bij welke men bij ontstane vragen over het Geloof de beste verklaring bekomen kan. *Wijsgeerige* onderzoekingen over den Gods-

(*) HARD. *Concil. Tom.* III. *pag.* 1068.

(†) *Can.* 7. *pag.* 1954. *l. c.*

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Godsdienst, in den eigenlijken zin, kon men in dezen tijd niet verwachten, in welken daar toe geene behoorlijke vrijheid van denken vergund werd, en in welken het *Bijgeloof* zoo zeer de overhand had genomen, dat de aanval op het verëeren van de Beelden der Heiligen grootendeels mislukte, en de hevigste tegenkanting ontmoette.

Kracht van den Christelijken Godsdienst.

Hoe zeer echter het Bijgeloof de overhand had genomen, en hoe gering ook waarlijk verlichte kundigheden in den zuiveren Godsdienst der Christenen waren, evenwel oefende deze, schoon zoo onvolmaakte, kennis, kracht op vele opregt godvruchtige zielen, tot een levendigst gevoelen van de weldaden des Verlossers der Wereld, en tot het liefhebben van God en hunnen naasten. Zelfs zal ons de Geschiedenis bewijzen, dat men ten dezen tijde Christenen vond, die overtuigd waren van de noodzakelijkheid van *verbeteringen* in den Godsdienst, en die zelfs ten dien einde pogingen in het werk gesteld hebben.

Toenemend Bijgeloof.

Doch al dit goede werd genoegzaam verduisterd door het hooggaand *Bijgeloof*, hetwelk door de gewaande voortreffelijkheid van het *Monnikenleven* nog meer versterkt werd. Die een Monniksheilige was, of rijkelijke aalmoezen uitdeelde, Kerken en Kloosters begiftigde, zich aan de voorbidding der Heiligen aanbeval, menigvuldig vasten en bidden waarnam enz. bekommerde zich weinig over de wezenlijke verbetering van het hart, of ware deugdzaamheid des levens, terwijl voor elke ook de grofste buitensporigheid de weg tot verzoening openstond,

ſtond, alleen ten koste van een deel zijner bezitting, of door waarneming of bijwoning van eenige Godsdienſtige plegtigheid.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Giftenaan Kerkenen Kloosters

Voornamelijk had men groote gedachten van het begiftigen van Kerken en Kloosters, of het ſtichten van nieuwe, om de zonden te verzoenen, en zich aangenaam bij God en zijne Heiligen te maken. Men kan hier over oordeelen, onder anderen, uit de zegswijzen, welke KAREL *de Groote*, bij zoodanige gelegenheden gebruikt: *pro animæ nostræ remedio vel ſalute; pro Dei intuitu; ut non inveniat in nobis ultrix flamma, quod devoret, ſed Domini pietas, quod coronet; qualiter peccata nostra posſimus minuere donante Domino, et ad æterna gaudia pervenire, ſi petitionibus ſacerdotum vel ſervorum Dei libenti animo obaudimus, hoc nobis ad mercedem vel ſtabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus etc.* (*)

Aanroeping der Heiligen.

Het geloof aan de wonderwerken door de Heiligen zelfs na hunne dood gewrocht, en de vaste verbeelding, dat men door hen veilig tot God gaan kon, maakte derzelver verëering tot een hoofdgedeelte der Christelijke Godsdienst-oefening. Het is waar, aanzienelijke Godgeleerden van dit tijdvak verklaarden zich onzeker, nopens de wijze, hoe de Heiligen van ons weten, of de gebeden aan hun gedaan, vernemen konden. JULIANUS, Bisſchop van *Toledo*, tegen het einde der VIIde eeuw, was daaröm- trent onzeker, en nam eerst het gevoelen van AU-

GUS-

(*) *Cod. Lauresham. Abb. Diplom. T.* I. *p.* 3, 11, 20.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

GUSTINUS aan, dat de zielen der afgeftorvene Heiligen niets meer van deze aarde weten, dan het gene zij van onlangs overledenen of van de Engelen te weten komen; vervolgens kwam hij nader bij het gevoelen van GREGORIUS *den Grooten*, dat deze Heiligen, dewijl zij God zien, die alles weet, ook daar door de lotgevallen der menfchen verftaan. Duidelijker verklaarde hij zich nog, dat zij wel eene aangename herdenking aan hunne lievelingen op de Wereld behielden, maar dat hun gebed voor dezelven alleen in algemeene wenfchen beftaat (*). Nog beflisfender zegt ISIDORUS, de geleerdfte Bisfchop van dien tijd, insgelijks in *Spanje* (†), dat den Heiligen geene andere verëering toekomt, dan liefde en eerbied in verëeniging met hen. Maar vruchteloos ftelden deze, gelijk andere oudere Kerkleeräars, palen aan deze verëering, dewijl zij zich aan eenen anderen kant, in den vloed hunner redenen, weder zoo onvoorzigtig uitdrukten, dat de groote hoop der Christenen voortvoer in de Heiligen te aanbidden, hoewel men fteeds de verfchooning bij de hand had, dat het geene eigenlijk Goddelijke verëering was, welke hun bewezen werd. Om hier van overtuigd te zijn, behoeft men flechts de Levensbefchrijvingen van eenige Heiligen, door ALCUIN nagelaten, te lezen. Somtijds wel fchijnt hij zich te bepalen tot de aanprijzing eener vlijtige navolging van hunne deug-

(*) *Prognostic. L.* II. *C.* 26. 29. 31. *in Tom.* VII. *Biblioth. Magn. VV. Patr.*

(†) ISID. *Hispal. de Eccles. Offic. L.* I. *C.* 34.

deugden, maar ten zelfden tijde prijst hij hen als wonderdoeners, als beschermheiligen, door wier gebed de levenden van alle onheilen verlost kunnen worden, die zij in hunne Kerken aanriepen, (*salva nos!*) zoodanig aan, dat men, zulks hoorende of lezende, niet bij eene bloote navolging van hunne deugden kon blijven. Bijzonder telt hij in eene Predikatie op den sterfdag van WILLIBRORD, Bisschop van *Utrecht*, verscheidene steden op, die *Heiligen* tot hunne *beschermers* en *verdedigers* hadden; hij verzekert, dat niemand onder zijne Toehoorders aan de vergeving zijner zonden, en de verhooring van zijn gebed, vermag te twijfelen, daar hij zulken *Voorbidder bij God* heeft, en ten laatsten roept hij hem zelven aan, dat hij toch niet aflate, hun met zijne gebeden bij te staan enz. (*)

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Van alle deze *Heiligen* werden ontallijke wonderwerken verhaald, welke het *gezond menschenverstand* moesten beledigen, schoon het zich, door den stroom des tijds, gedwongen zag, om zich liever in allerhande bogten te wenden, dan het geloof tegen te spreken (†). Zelfs vonden de *Monniken*, de wonderwerken, welke in hunne Kerken gebeurden, niet zelden lastig en onverdragelijk. In het Klooster *Moyen-Moutier* in den *Elsas*, werden door den Heiligen SPINULUS, die daar in de Kerk be-

Ontelbare wonderwerken.

(*) *Opp. Tom.* II. *pag.* 157-200.

(†) MABILLON heeft daar van merkwaardige voorbeelden verzameld *Acta SS. Ord. Benedict. Sec.* III. P. I. *Praef. pag.* 87. *sqq.*

IV TOER I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622 tot 814

begraven lag, zoo vele lammen genezen, aan zoo vele blinden het gezigt weder gegeven, en andere ligchaamsgebreken hersteld, dat 'er van alle oorden eene ontallijke menigte volks zamenvloeide, en men reeds voornemens was, daar een marktvlek aan te leggen, waar op de H. HIDULF of HILDULF, stichter van dit Klooster, die ook een tijd lang Aartsbisschop van *Trier* geweest was, en in het jaar 707 overleden is, den Heiligen SPINULUS bad, daar hij stilte en rust genoot, zich ook over hem en zijne Monniken te ontfermen, en hun ook stilte in hun Klooster te laten genieten. En de *overledene Heilig verhoorde het gebed van den sterfelijken*; de wonderen hielden op, en het volk verstrooide zich weder. Nog merkwaardiger is het gedrag van den Abt GUNTRAM, in het Klooster *St. Trou.* Deze deed alle moeite, dat de wonderen, welke bij het graf van dezen Heiligen gebeurden, niet bekend werden, want, zeide hij, zij worden aan de ongeloovigen uitgedeeld, maar niet aan de geloovigen; en een ander Abt van hetzelfde Klooster, die dit verhaalt, vindt dit gezegde daar door bevestigd, omdat niet lang daar na eenige Monniken midden onder de wonderen zich niet ontzien hadden, God te beledigen. Vrijmoedig schrijft ook AUTPERT, Abt van het Klooster van den Heiligen VINCENTIUS, aan den *Vulturnus* in het *Beneventaansche* (*), dat hij de wonderen van den Abt SPALDO, stichter van zijn Klooster, en deszelfs Kloos-

ter-

(*) *Ap.* MABILLON. *l. c. pag.* 430.

terbroeders, niet wilde verhalen; het grootſte wonder was dit, dat zij de wereld met derzelver begeerlijkheid geheel verlaten hadden; *velen* ſcheenen het *wondervermogen deelächtig te zijn*, *wier namen niet opgeſchreven waren in de Hemelen*; men moest thans in de Kerk *niet wonderwerken*, *maar een volmaakt leven* zoeken; en zoo had ook de Heere zijnen leerlingen vermaand, zich daar over niet te verblijden, dat de booze geesten hun onderdanig waren, terwijl het een veel merkwaardiger wonderteeken geweest was, ontelbaren door zijne verkeering van de aarde tot den hemel, van de duisternis tot het licht over te brengen. Hoe het voor het overige met de wonderwerken van dien tijd dikwijls geſchapen ſtond, kan ons het verhaal eenigzins duidelijk maken, hetwelk de *Roomſche* Bisſchop STEVEN IV zelf geeft van zijne wonderdadige genezing, in het jaar 754, als hij zich in het Klooster van *St. Denys* bij *Parys* bevond (*): „ De Geneesheeren, zegt hij, twijfelden reeds aan mijne herſtelling, toen ik in de Kerk van gemelden Martelaar bad, en bij het Altaar den goeden Herder, den Heer PETRUS, en den Leeräar der Heidenen, den Heer PAULUS, zag, die ik uit hunne ſchilderijën kende. Ook zag ik den Zaligſten DIONYSIUS aan de regterhand van den Heer PETRUS, mager en lang, met een ſchoon gelaad, witte haren, in een zeer wit kleed met purper bezoomd, be-

(*) *Revelatio Stephani Papæ* II. *in* LABBEI *Concill. Tom.* VI. *pag.* 1649.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst na C. G. Jaar 622. tot 814.

bedekt met eenen geheel purperen mantel, die met gouden ſtarren bezaaid was. Zij ſpraken vriendelijk met malkander; PETRUS zeide: Deze onze Broeder verlangt naar zijne gezondheid; PAULUS antwoordde: Hij zal terſtond gezond worden; en leide toen vriendelijk zijne hand op de borst van DIONYSIUS, PETRUS aankijkende, die dezen Heiligen verzekerde: Zijne gezondheid komt van uwe genade. Thans, zoo gaat STEVEN voort, kwam DIONYSIUS met een wijrookvat in de ééne hand, en een' palmtak in de andere, verzeld van eenen Priester en eenen Diaken, naar mij toe, en zeide: Vrede zij u, Broeder! vrees niet, gij zult niet ſterven, voordat gij tot uwen Stoel terug gekeerd zijt; ſta gezond op, en wijd dezen Altaar ter eere Gods en zijner Apostelen, die hier ſtaan! Ik werd dadelijk gezond, en wilde doen, het gene mij bevolen was. *Nu zeiden alle omſtanders, dat ik ijlde.* Ik verhaalde dus aan hun, aan den Koning en aan zijne Grooten, wat ik gezien had, en volbragt het bevel." — Waarſchijnelijk hadden de omſtanders geen ongelijk, maar hunne twijfeling kon het wonderwerk niet hinderen; ja al was iemand niet van zoo veel aanzien, als de Paus STEVEN, echter kreunde hij zich niet aan ſoortgelijke twijfelingen; de meesten geloofden hem, en de nakomelingſchap dacht niet meer aan de bedenkingen, die tegen het wonderwerk waren ingebragt.

Heilige Reliquiën of Overblijffels.

Aan de *Heilige Overblijffelen* of *Reliquiën* ſchreef men wonderdadige krachten toe; geen wonder dus, dat zij hoogstëerbiedig ontvangen en met moeite op-

opgezocht werden; voornamelijk zulken, welke tot CHRISTUS zelven betrekking hadden, waar onder het *hout* van zijnen *kruispaal* het voornaamſte was. De ſtukken van hetzelve vermeerderden in dezen tijd ongemeen, men bewaarde ze tot wonderdadige genezingen en behoedmiddelen, zelfs voor geheele ſteden, tegen den vijänd of andere onheilen, waar van men een opmerkelijk voorbeeld ontmoet bij EUAGRIUS (*), ten opzigte van de ſtad *Apameä*, in *Syrië*. Ondertusſchen was, gelijk men geloofde, het eigenlijke kruis ſteeds te *Jeruzalem* gebleven, tot de *Perſen* hetzelve in het jaar 614 van daar wegvoerden. Toen zij het vervolgens in het jaar 628 weder moesten geven, werd het door Keizer HERACLIUS plegtig weder naar *Jeruzalem* gebragt, en toen waarſchijnelijk het Feest ingeſteld, bij de *Grieken* Σταυρωσιμος ἡμερα, bij de *Latijnen Festum exaltationis crucis* genoemd, hetwelk nog onder den naam van *Feest der Kruisverhooging* op den 14den September gevierd wordt. Ten minſten het wordt reeds in het jaar 650 gemeld. De Roomſche Bisſchop SERGIUS vond, tegen het einde der VIIde eeuw, in de ſacristij der St. Pieterskerk, een zilveren kistje, waar in ook een ſtukje, (*ineffabilis portio*, noemt het ANASTASIUS,) van CHRISTUS kruis lag, en van dien tijd af werd hetzelve van alle Christenen der Gemeente aldaar, op het eerstgenoemde Feest in de Kerk van KONSTANTYN ge-

(*) *Hist. Eccles. Libr.* IV. *Cap.* 26.

gekust en aangebeden (*). Een andere Feestdag werd gewijd aan de gewaande ontdekking en het vinden van het kruis, hetwelk, onder den naam Σταυρωφανεια, *Festum inventionis crucis*, *Feest der Kruisvinding* op den derden Meij gevierd wordt.

Behalve het *kruis* beroemde men zich nog op vele andere *Overblijffelen* van CHRISTUS. De *Frankifche* GREGORIUS (†) gewaagt van den *rok zonden naad*, die in de Kerk eener ftad van *Galatië* bewaard werd. Deze zal ten tijde van KAREL *den Grooten* in het *Frankifche* Rijk gekomen zijn, in het Klooster *Argenteuil*, bij *Parys*, waar zijne Zuster GISELA en zijne Dochter THEODORA Nonnen waren. Lang in vergetelheid geraakt zijnde, werd hij in het jaar 1156 op nieuw gevonden en vereërd, in hetzelfde Klooster; fchoon men voorwendde, denzelven ook elders te bezitten. Zoo weet BEDA (§) aan zijne Monniken veel te vertellen van den *Zweetdoek* van CHRISTUS, die naderhand te *Befançon* in het Graaffchap *Burgondië* vertoond is geworden, waar over JOAN JAKOB CHIFFLET een Boek vol geleerdheid gefchreven heeft (**).

Nog

(*) *Lib. Pontif. in Sergio.* DU FRESNE *Glosfar. ad SS. Med. et infimæ Græcitatis* V. Σταυρ. ἡμ.

(†) GREGOR. *Turon. de Gloria Martt. L.* I. *C.* 8.

(§) *Libell. de locis fanct. Cap.* 5. *Tom.* III. *Opp. pag.* 365.

(**) *De Linteis fepulchralibus Christi fervatoris crifis historica Antverp.* 1624. 4*to.*

IV BOEK. I Afdeel. V Hoofdst. na C.G. Jaar 622. tot 814.

Nog vindt men gewaagd van eene menigte andere *Reliquiën;* als de spons, met welke CHRISTUS aan het kruis gedrenkt is geworden; en van de *Maagd* MARIA, haren, melk, kleederen enz (*).

De wijzen, om *Reliquiën* te ontdekken, waren onderscheiden. Somtijds *dwongen de Godvruchtigen*, als men het gelooven wil, *ze van den Hemel af*, gelijk zekere vrouw, die drie jaren lang vruchteloos gebeden hebbende om eenig overblijfsel van JOANNES *den Dooper* te mogen hebben, eindelijk zwoer niet te zullen eten, voordat zij verhoord zou zijn. Na zeven dagen gevast te hebben, zag zij op den Altaar eenen ongemeen witten duim, dien zij vrolijk als een Goddelijk geschenk medenam. Drie Bisschoppen, gekomen, om denzelven te aanbidden, en wenschende 'er ook iet van t'huis te brengen, leiden een lap linnen onder den duim, en terstond vielen 'er drie droppelen bloed op het linnen, zoodat elk 'er eene kon medenemen (†). Doch 'er waren andere meer gewone en gemakkelijker middelen tot ontdekking van Reliquiën. Somtijds gaven de Heiligen zelf daar van aanwijzing door verschijningen en openbaringen; men *groef* 'er naar op zekere plaatsen, en vond doorgaans het één of ander; kortelings overledene voorbeelden van Monniksheiligheid lieten dagelijks nieuwe stof tot vermeerdering van deze schatten na; ook bereidde men

(*) JOAN. DALLÆUS *advers. Latinorum de cultus religiosi objecto traditionem Disputatio.*

(†) SIGEBERT. *Gembl. Chronogr. ad a.* 613.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

men zich tot zulke ontdekkingen door een *plegtig vasten*; een *liefelijke reuk* en de *onvergankelijkheid* van een ligchaam kondigden dikwijls het lijk van eenen Heiligen aan, van al hetwelk de ſchriften van deze tijden vol voorbeelden zijn, ja 'er werden niet weinige Boeken opzettelijk over dit onderwerp geſchreven (*).

Rome was bijzonder vermaard door eenen overvloed van zulke heiligdommen, waar van de Bisſchoppen dezer Hoofdſtad aan Koningen en Vorsten geſchenken maakten. Van alle oorden bragt men in het begin der VIIIſte eeuw *bezetenen* derwaards, om in het Klooster van den *Heiligen* VINCENTIUS en ANASTASIUS, eenen *Perſiſchen* Monnik, door het *beeld* en *hoofd* van den laatstgemelden van *den boozen geest verlost te worden.* Men ging ook voort, met plegtige *eeden* af te leggen bij de *Graven* der *Heiligen.* Om te zekerder te weten, of men bij het graf van een' Heiligen genezing van eene ligchaamskwaal te hopen had, lieten de zieken zich dagelijks op eene wage wegen, die men daar vond. Het verminderen van hun gewigt was dan een teeken van het begin hunner genezing. Dit had onder anderen plaats bij het graf van den Heiligen HUBERT, tot wien zich bijzonder die genen begaven, die van een' dollen hond gebeten waren (†).

De-

(*) MABILLON. *Ann. Ord. S. Bened. Sec.* III. P. I. *p.* 159. BASNAGE *Hist. de l'Egliſe T.* II. *p.* 1284.

(†) MABILLON. *l. c. p.* 670-720.

Deze eerbied voor *Reliquiën* was niet enkel volksgeloof, of een deel der Monniken Godzaligheid, neen, zij was algemeen heerſchende in de Kerk, en de ſchranderſte verſtanden prezen denzelven aan. Op de tweede Kerkvergadering te *Niceä*, in het jaar 787, las de Bisſchop BASILIUS van *Ancyra* terſtond in het begin zijne Geloofsbelijdenis voor, waar in hij onder anderen zeide (*): „ hij bad om de *voorſpraak* van onze onbevlekte vrouw, de Heilige *Moeder Gods*, der Heilige en Hemelſche *Krachten*, en van *alle Heiligen*; ook nam hij derzelver heilige en eerwaardige *overblijfſelen* met alle veréering aan; en aanbad die eerbiedig, (*τιμητικως προσκυνω*,) terwijl hij verzekerd was, aan derzelver heiligheid deel te krijgen." De voorzittende *Patriarch* TARASIUS keurde deze verklaring, in naam der vergadering, niet alleen volkomen goed; maar de vergadering bevestigde ook vervolgens alle ſoorten van veréering der Heiligen, ook plaatſte zij onder hare beſluiten de volgende, dat geene Kerk zou ingewijd worden, zonder *Reliquiën* in dezelve te brengen, en dat de Bisſchop, die dit verwaarloozen zou, zou afgezet worden. De vermaarde en geleerde ALCUIN verzocht den *Patriärch* van *Aquileja*, PAULINUS, om een *ſtukje van het levendmakende kruis*, tot een bewaarmiddel, of van andere *Reliquiën*, (*reliquiarum patrocinia*) (†). Ook ſtelde hij levensbeſchrijvingen en gedichten op ter eere der

(*) *Tom.* IV. *Concil.* HARD. *p.* 41.

(†) *Ep.* XXXVI. *Tom.* I. *Opp.* *p.* 49.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

der Apostelen, en oude en nieuwe Heiligen. Ook was KAREL *de Groote* zelf ijverig gezet op Heilige Overblijffelen, die hij in het Oosten vlijtig liet opzoeken. De *Patriärch* van *Jeruzalem* zond hem een aantal derzelven in het jaar 799, met welke hij grootendeels de Hoofdkerk te *Aken* verrijkte. In zijne veldtogten voerde hij altijd *Reliquiën* mede, waar toe Geestelijken befteld waren, om ze te dragen, wier bijzondere naam was *Capellani*, naar het dekfel of de kap, (*capa*,) over het ligchaam van den Heiligen MEERTEN, hetwelk onder de voornaamfte *Reliquiën* van het *Frankifche* Rijk behoorde, en overäl in de oorlogen medegevoerd werd (*).

Vereëring van MARIA

Men heeft wel, in vervolg van tijd, verfcheidene opftellen van veel later dagteekening opgegeven, als of zij tot de VIIde eeuw behoorden, evenwel ontbrak het, in der daad, in deze eeuw niet aan gefchriften, die bijzonder in het verheffen van de Maagd MARIA in het buitenfporige vallen. Daar toe behoort een vermaard gefchrift van ILDEFONSUS, Aartsbisfchop van *Toledo*, tot in het jaar 667, *de illibata virginitate B. Virginis contra tres infideles* (†). In dit werk zoekt hij JOVINIANUS, dien hij aanfpreekt, te overtuigen, dat MARIA, ook toen zij van CHRISTUS zwanger werd, Maagd gebleven is; tegen HELVIDIUS te bewijzen, dat zij ook, na den Verlosfer gebaard te hebben, niet opgehouden heeft, Maagd te zijn; en tegen de *Jooden*, dat haar

(*) DU FRESNE *Glosf. V. Capa et Capellani.*

(†) *In Magna Bibl. Vett. PP. T.* VII. *p.* 432.

haar maagdom door hare ontvangenisſe niets geleden heeft. Voorts is het vol laffe gekunſtelde welſprekendheid, zoo zegt hij, tot MARIA ſprekende: *In præterito munda Deo, in præſenti plena homine et Deo, in futuro generans hominem et Deum, ex foetu et virginitate læta manens, ex prole et pudore gaviſa es honore parentis; et filio et ſponſo fidelis; ita ſervans filio fidem, ut ne ipſe quidem carnis ſuæ noverit genitorem; ita ſervans ſponſo fidem, ut ipſe te ſine viro noverit genitricem.* In het beſluit van zijn werk ſpreekt hij MARIA dus aan. „ Ik val voor u neder, gij eenigſte werk der menschwording van mijnen God! Ik verdemoedige mij voor u, die alleen de Moeder van mijnen Heer bevonden zijt! ik aanbid u, die alleen de Dienaresſe van uwen Zoon bevonden zijt! Bezorg mij, dat mijne zonden uitgedelgd worden! Beveel, dat ik van de ongeregtigheid mijner werken gereinigd worde! Maak, dat ik den roem uwer deugd beminne! Openbaar mij de menigte der zoetigheden van uwen Zoon! Geef mij, het opregte geloof van uwen Zoon te ſpreken en te verdedigen! Geef mij, dat ik God en u aanhange! Uwen Zoon en u, God en u, diene! hem, als mijnen Schepper; u, als de Moeder van mijnen Schepper!" — Men heeft onder den naam van ILDEFONSUS andere ſtukken van ſoortgelijken inhoud in het licht gegeven. *Liber contra eos, qui disputant de perpetua virginitate S. Mariæ, et de ejus parturitione*, als ook *Sermones XII in præcipuis S. Mariæ feriis, de ejus parturitione, purificatione, nativitate, asſumtione*, doch anderen

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

hebben reeds getoond, dat deze van later tijd zijn.

Met deze gevoelens van ILDEFONSUS ſtemt overeen de plegtige verklaring van den *Roomſchen* Bisſchop MARTINUS I, omtrent het midden der VIIde eeuw, in eenen van zijne Brieven (*): „ *Wie* de zalige, en boven al het ſchepſel en de menſchelijke natuur, alleen den genen uitgezonderd, die uit haar geboren is, eerwaardige, altijd Maagd en Moeder van onzen Heere *niet* vereërt en *aanbidt*, die *zij* in deze en in de toekomende wereld *vervloekt*!" In de *Griekſche* Kerk heeft ANDREAS, eerst een Monnik te *Jeruzalem*, daar na Aartsbisſchop van het eiland *Creta*, die het waarſchijnelijkst geplaatst wordt tusſchen de jaren 635 en 680, twee preeken nagelaten op de geboorte van MARIA (†). Ook worden aan den vermaarden voorſtander van den Beeldendienst, GERMANUS, *Patriärch* van *Konſtantinopolen*, in de eerſte tijden der VIIIſte eeuw, eenige preeken van denzelfden inhoud toegeſchreven (§), in de eerſte derzelven zegt hij tot MARIA onder anderen: *Gij hebt even zoo veel gezag als magt, dewijl gij de Moeder der Allerhoogſten zijt!* In de derde wordt verzekerd, dat MARIA kort na haar overlijden weder opgewekt is, om in den Hemel opgenomen te worden. COSMAS, ook een Monnik

(*) *Ep.* XIV. *in* LABB. *Concill. T.* VI. *p.* 63, 64.

(†) *In* COMBEFISII *Auct. Nov. Biblioth. PP. Græco-latinor. Tom.* I. *pag.* 1290.

(§) *l. c. pag.* 1412.

nik te *Jeruzalem*, en ten laatsten Bisschop te *Majuma*, omtrent het jaar 730, heeft in zijne Lofzangen, die slechts in het Latijn voorhanden zijn (*), de Maagd MARIA, als de beschermster, de hulp, en het *heil van het menschelijk geslacht* aangeroepen; en haar inzonderheid gebeden, dat zij zijn gebed *voor haren Zoon en God zou brengen, opdat hij door haar hunne zielen mogt behouden.* De vermaardste Godgeleerde van dezen tijd onder de *Grieken*, JOANNES van *Damaskus*, heeft zich inzonderheid ter eere van de Heilige Maagd beijverd, door verscheidene Kerkredenen of Predikatiën (†); in welke hij vele bijzonderheden heeft van hare geboorte, kindsheid, ouders, maar ook van hare dood en opneming ten hemel. Een man, die haar zoo veel eer bewees, verdiende het zeker, dat de Heilige Maagd, gelijk zijn Levensbeschrijver JOANNES JUVENALIS, *Patriärch* van *Jeruzalem*, in de IXde eeuw, meldt, hem zijne regterhand weder zal gegeven hebben, welke op bevel van den *Chalif* was afgehouwen.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Alle deze oefeningen eener verbasterde Godzaligheid, aanroeping der Heiligen, veréering van derzelver Beelden en Overblijffelen, Bedevaarten naar hunne Graven, plegtige omgangen en gebeden tot hunne eer, of *Procesfiën* en *Litaniën*, werden niet alleen door eene verkwistende pracht in het verfraaijen en opsieren dier plaatsen en gedenkteekens; waar

Feest- en Heilige-dagen.

(*) *Hymn.* VI. *Bibl. Patr. pag.* 539.

(†) *Opp. Tom.* II.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

waar men ze oefende, maar ook door bepaalde *Feesttijden* en Heilige dagen voor dezelven onderhouden, en op de nakomelingschap voortgeplant. Echter, alhoewel zoo vele bijzondere plaatsen hunne beschermheiligen op zekeren Feestdag verëerden, waren toch de algemeene Feestdagen ten dezen tijde slechts nog maar weinigen in getal. De Kerkvergadering te *Mentz*, in het jaar 813, door KAREL *den Grooten* bijëengeroepen, beval (*), dat jaarlijks de volgende Feestdagen zouden gehouden worden: de *Paaschzondag*, met de geheele daar toe behoorende week; de *Hemelvaartsdag*; *Pinksteren*, even gelijk *Paschen*; de Sterfdag van PETRUS en PAULUS; het Geboortefeest van JOANNES *den Dooper*; de Hemelvaart, (*assumtio*,) der Maagd MARIA; het Inwijdingsfeest der Kerk van den Heiligen MICHAEL; de Sterfdag van den Heiligen REMIGIUS, MARTINUS, en ANDREAS; het *Geboortefeest* van CHRISTUS, vier dagen lang; *het Feest der Besnijdenis* van CHRISTUS; (*Octavæ Domini*;) het Feest van zijne *verschijning*, (*Epiphania*,) en der reiniging van MARIA. Ook zullen, voegt de vergadering 'er bij, de *Feestdagen* der Heilige *Martelaren* en *Belijders* gevierd worden in de Kerken, waar hunne heilige ligchamen rusten; als ook de *Inwijdingsdagen* der Kerken. Waar uit men ziet, hoe ligt het getal der Feestdagen moest vermenigvuldigen, dewijl deze bijzondere Feestdagen allengs algemeener werden, naarmate deze Heiligen meer vermaardheid verkregen enz.

(*) *Ap.* HARD. *Concil.* *T.* IV. *p.* 1015.

enz. Ook waren 'er menigvuldige aanleidingen tot nieuwe *Feestdagen*. Het wijden van den Heidenschen Tempel aller Goden, (*Pantheon*,) tot eene Kerk van MARIA en alle Heiligen, door BONIFACIUS IV, gaf gelegenheid, om in deze Kerk het *Feest aller Heiligen* te vieren, hetwelk vervolgens een algemeen Feest is geworden op den eersten *November*.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Liturgische schriften.

De vermenigvuldiging van Kerk- en Godsdienstplegtigheden maakte het opstellen van *Liturgiën* of Kerkedienstboeken meer en meer noodzakelijk. De vermaarde ISIDORUS schreef dus een werk over de Kerkediensten, (*de Ecclesiasticis Officiis Libri Duo*,) in hetwelk alle de Kerkgebruiken, maar ook, op zijne wijze, derzelver oorsprong en oorzaak beschreven worden, die hij, zoo veel hem maar mogelijk is, uit het Oude Testament, of van de Apostelen afleidt. Het eerste Boek handelt in vier en veertig afdeelingen van de Kerk, van de Tempels, van Koren, van de Dankliederen, Psalmen, Lofzangen, Beurtzangen, (*antiphonæ*,) antwoorden van het Koor op het gezang van éénen, (*responsoria*,) gebeden, voorlezen van den Bijbel, Boeken en Schrijvers, van het zingen van het *Hallelujah*, (*Laudes*;) van de gezangen bij het offeren van brood en wijn in het Avondmaal, (*offertoria*,) van de zeven gebeden bij het Avondmaal, (*missa*,) door welken deze gaven aan God geheiligd worden; van de *Niceensche* Geloofsbelijdenis; van het openbaar zegenen des volks; van het offer, hetwelk de Christenen God in het Avondmaal brengen, en

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

het daar mede verbonden offer of gebed voor de rust der verstorvene geloovigen; van de zeven *Canonische* uren; van den Zondag; van het Feest der geboorte en der verschijning van CHRISTUS; van den Palmzondag; van het Avondmaalsfeest, (thans Witten Donderdag, *Coena Domini*,) van den Goeden Vrijdag, den Sabbath voor Paschen, Hemelvaartsdag, Pinksteren, Feestdagen der Apostelen en Martelaren, en inwijdingen van Kerken; van de groote vasten, en de vier jaarlijksche vasten, na de Pinksteren, in de zevende maand, den eersten November, en den eersten Januarij, van het driedaagsche, en het wekelijksche vasten, van de verschillende gebruiken der Gemeenten; en eindelijk van het eten van vleesch en visch. Het *tweede Boek* handelt in 26 afdeelingen eerst van de *Geestelijken*, (*Clerici.*) 'Er zijn twee hoofdsoorten: de Kerkelijken, (*Ecclesiastici*,) die onder de regeering der Bisschoppen staan; en anderen zonder opperhoofd, (*acephali*,) die zich, dierelijk, aan hunne begeerten overlaten, en maar al te talrijk rondzwerven. Van de Kerkelijke haarscheering, (*tonsura.*) Vervolgens gaat de Schrijver de onderscheidene klasſen der Geestelijkheid door van de Priesters of Bisschoppen af tot de Deurwachters toe; hij beschrijft zes klasſen van Monniken, van welken de drie laatsten dien naam onwaardig zijn; hij schildert de Boetelingen; verders de Maagden, en in het gemeen die zich onthouden, de weduwen, de gehuwden, (van welken daaröm gezegd wordt, dat zij door een *Sacrament* vereënigd zijn, omdat zij even min, als de Kerk van

CHRIS-

CHRISTUS, mogen geſcheiden worden;) de *Katechumenen*, en hunne voorbereiding tot den Doop; dit leidt hem op het *Sijmbolum*, hetwelk de Apostelen zullen opgeſteld hebben, ten dienſte der genen, die niet lezen kunnen, of geene gelegenheid hebben, om te lezen; en op den *Geloofsregel*, door de Christelijke Leeräaren ontworpen. Dit Boek wordt beſloten met berigten van den Doop en het Heilig Olijſel. (*Chrisma.*) De Doop is, naar zijn gevoelen, drievoudig, de waterdoop, de bloeddoop door den marteldood, en de doop der tranen in de Boete. Met den gewijden *olie* worden de gedoopten gezalfd, ten teeken van hun aandeel aan de Koninklijke en Priesterlijke waardigheid; en de oplegging der handen van den Bisſchop, met zijn gebed, verwerft hun den Heiligen Geest. — Onder ALCUINS naam komt ook een dergelijk werk voor onder zijne werken: *De divinis officiis Liber*, maar anderen hebben reeds getoond, dat hetzelve enkel uit de werken van ALCUIN en andere later Schrijvers is zamengeſteld, en dat het zulke lompe misſlagen bevat, welke ALCUIN niet in ſtaat was te begaan.

Niet minder merkwaardig zijn de *Boeteboeken*, (*Libri Poenitentiales*,) in dezen tijd. In de VIde eeuw had reeds JOANNES *de Vaster*, *Patriärch* van *Konſtantinopolen*, zulk een werk vervaardigd, thans kregen de Westerſche Gemeenten een ſoortgelijk van THEODORUS, insgelijks eenen *Griekſchen* Monnik, naderhand vermaard als Aartsbisſchop van *Canterbury*, en in het jaar 690 overleden. In dit werk gaf hij eene handleiding tot eene geſchikte behande- Boeteboeken Libri Poenitentiales.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ling der *Boetelingen*, leerende de Bisfchoppen en Priesters, hoe zij de zonden, naar derzelver verfcheidene foorten en trappen van ftrafbaarheid, beoordeelen; elke hare gepaste ftraffen opleggen; en de Boetelingen vermanen, troosten, en leiden moesten. Zijn werk maakte fpoedig opgang in de geheele Latijnfche Kerk, dewijl het gemakkelijker was voor de Geestelijken, dan de verzamelingen van Kerkelijke wetten, daar zij tot hier toe gebruik van gemaakt hadden; ook werd het in verfcheidene volgende Kerkvergaderingen aan de Geestelijken aanbevolen, om het voor oogen te houden. Het voorbeeld van THEODORUS vond fpoedig navolgers; trouwens, aan BEDA wordt een foortgelijk werk toegefchreven, onder den tijtel: *De remediis peccatorum* of *Excerptum de canonibus Catholicorum Patrum, vel poenitentiæ, ad remedium animarum, Domini Egberti Archiepiscopi*, ook kan het heel wel zijn, dat dit werk den gemelden EGBERT toebehoort, die meer dan 30 jaren na BEDA geftorven is; te meer, omdat men onder zijnen naam meer dergelijke opftellen heeft (*).

Voorbeelden van voorzorg tegen het Bijgeloof

Daar de Bijgeloovigheid zoo grootelijks en algemeen de overhand nam, moet het aangenaam zijn, voorbeelden te zien van Kerkvergaderingen, enkele Geestelijken, ook van Vorsten, die zich fomtijds vrij genoeg daartegen verklaarden, en anderen 'er voor waarfchuwden. Men vindt daar toe plaatfen in de fchriften van ISIDORUS van *Hispalis* en AL-

CUIN.

(*) *Ap.* HARD. *Conçill. Tom.* III. *pag.* 1961-1986.

CUIN. De tweede Kerkvergadering van *Chalons*, van het jaar 813, drong 'er niet alleen op aan, dat, met den bijſtand des Keizers, de oude ſtrengheid der bijna geheel buiten gebruik geraakte Kerkelijke Boete weder herſteld zou worden (*), maar zij verklaarde zich tevens duidelijker over de *noodzakelijke belijdenis der zonden.* Sommigen beweerden, zegt zij, dat men aan God alleen de zonden moet belijden; anderen willen ze aan den Priester beleden hebben; het een en ander geſchiedt in de Heilige Kerk niet zonder groote nuttigheid; zoo namelijk, dat wij aan God dezelve belijden, die de zonden vergeeft; als ook, dat wij ze, naar de leere des Apostels, aan malkanderen belijden, en voor malkanderen bidden, om zalig te worden. De belijdenis voor God dus reinigt de zonden; die aan den Priester geſchiedt, leert, *hoe* zij gereinigd worden. KAREL *de Groote* zorgde in verſcheidene van zijne wetten tegen Bijgeloovigheden. In zijne wetten van het jaar 789 (†), wordt bevolen, valſche en verleidende *ſchriften*, zoo als een, hetwelk in het jaar te voren *van den hemel gevallen zou zijn*, te verbranden; de *rondzwervende Dweepers*, die gedeeltelijk *naakt* met ijzers, (waarſchijnelijk *met ketenen beladen*,) rondliepen, onder voorwendſel, dat zij *Boetelingen* waren, zouden niet geduld worden; maar als zij eene hoofdmisdaad begaan hadden, op ééne plaats blijven, arbeiden, dienen, en hun-

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

(*) HARD. *Tom.* IV. *pag.* 1036.

(†) *Capit. ap.* BALUZ. *Tom.* I. *pag.* 239.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622 tot 814.

hunne Boete naar de Kerkelijke wetten oefenen (*); ook zouden de *klokken*, (*clocæ*,) niet *gedoopt* worden (†), eene soort van wijding met wijwater, waar bij men aan dezelven namen gaf; en toch heeft hij deze gewoonte niet kunnen uitroeijen. Op de Kerkvergadering van *Frankfort*, in het jaar 794, liet hij verbieden (§), dat geene *nieuwe Heiligen verëerd* of aangeroepen, of Kapellen voor dezelven op de straten zouden opgerigt worden, men zou alleen die genen in de Kerk verëeren, die, wegens hunne verdiensten, daar toe verkoren waren. Hier kan men bijvoegen zijn gebod tegen het *misbruik der Psalmen en Euangeliën*, *om waar te zeggen* (**), en dergelijke meer, onder welke het vermaarde gebod tegen het *verëeren der Beelden* in het vervolg zal voorkomen.

Andere bijgeloovige gebruiken.

Doch het Bijgeloof werd niet in den wortel aangetast, en had zoo vele takken voortgebragt, dat het niets baatte, eenigen derzelven af te houwen. Zelfs miste men omtrent het ware oogmerk van de onberispelijkste Godsdienstige gebruiken. Men geloofde den *Zondag* dan het waardigst te vieren, wanneer men zich niet alleen van allen arbeid, zelfs van den noodzakelijksten bij den veldbouw, onthield (††), maar de *Grieksche* en *Roomsche* Christe-

(*) *l. c. Cap.* 77.

(†) *Cap.* III. *l. c. pag* 244.

(§) *l. c. pag.* 269.

(**) *Cap.* III. *a.* 789. *l. c. pag.* 243.

(††) *Conc. Cabil. circa a.* 650. *C.* 18. *T.* III. HARD. *p.* 950.

tenen durfden niet eens op dezen dag rijden, of varen, zich baden, of brood bakken (*). Daartegen hadden 'er hier en daar nog *Liefdemalen* of *Agapen* plaats, wier eigenlijke bedoeling echter al voor lang verloren was, en die nu tot ſmulpartijën in de Kerken geworden waren (†). Hoewel het zonder grond is, dat de *Roomſche* Bisſchop VITALIANUS, het *Godsdienſtig gebruik der Latijnſche taal* in de Westerſche Kerk zou ingevoerd hebben, werd het gebruik derzelve thans meer algemeen, door het invoeren van de *Roomſche Liturgie* of Kerkedienst; waar op bijzonder KAREL *de Groote* zeer gezet was, bijzonder rigtte hij Zangſcholen op, een te *Mets* en een te *Soisſons*, waar *Roomſche* Zangers de *Franken* in het *Gregoriäansch* Gezang onderwezen. Omdat het School te *Mets* het voornaamſte was, noemden de genen, die in de *Frankiſche* Kerk Latijn ſpraken, een Kerkegezang, *Metenſis*, en zij, die de *Frankiſche* taal, (*Theutonica ſive Teutisca Lingua*,) gebruikten, *Mete* of *Mette*, of ook wel *Metisca* (§).

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Het onderſcheid in het *ſcheeren* van het hoofd, naarmate men hetzelve van den Apostel PETRUS of PAULUS afleidde, werd tot eene belangrijke zaak gemaakt, waar over geheele Gemeenten zich verdeelden. 'Er was nog eene derde wijze van *ſcheeren*,

Scheering van het hoofd.

(*) THEOD. *Cant. Capit.* 7. *l. c. pag* 1773.

(†) *Syn. Trull. Cap.* 74. *l. c. pag.* 1688.

(§) *Monach. Sangall. in* CANISII *Lectt. Ant. Tom.* II. *Part.* III.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ren, welke men de *ſcheering van Simon den Tooveraar* noemde, welke alleen eene halve kroon aan de voorzijde van het hoofd uitmaakte, die van het ééne oor tot het andere ging. De vermaarde THEODORUS, Aartsbisſchop van *Canterbury*, moest, dewijl hij als een *Griekſche* Monnik te *Rome* gekomen was, en dus de *Tonſuur* of ſcheering van den Apostel PAULUS medegebragt had, eerst vier maanden lang zijn haar laten groeijen, eer hij tot *Onderdiaken* gewijd, en hem ten dien einde de kruin van het hoofd op de gewaande wijze van PETRUS geſchoren kon worden (*). PETRUS geloof en PETRUS ſcheering gingen met gelijke ſtappen voort, en door zulke beuzelingen kluisterde de Bisſchop van *Rome* meer aanhangers aan zijnen Stoel.

Leere van het Heil. Avondmaal.

Zoo naauwgezet men was, omtrent het bepalen van het ſcheeren van het hoofd, om daar in ſtiptelijk het voorbeeld van PETRUS na te volgen, zoo willekeurig handelde men met het *Avondmaal van* JEZUS. Men had, omtrent de leere van hetzelve, tot hier toe geene bepalingen gemaakt, en ſchoon men reeds ſedert de IVde eeuw begonnen had, merkelijk af te wijken van het formulier of voorſchrift der oorſpronkelijke inſtelling, echter hadden zich de Leeräars der Kerk nog volkomene vrijheid behouden, om zich ûit te drukken; trouwens, terwijl ſommigen ſpraken van eene verändering der *Sacramenten*, dat de Christenen in het Avondmaal *waarlijk het ligchaam en bloed des Heeren* ontvangen,

(*) BEDA *Hist. Eccl. Gent. Angl. L.* IV. *C.* I.

gen, waren echter hunne uitdrukkingen onbepaald, en meer wijsgeerige vernuften erkenden in hetzelve enkel *voorbeelden van het ligchaam en bloed* van CHRISTUS, of gelijk AUGUSTINUS, een *teeken* tot godzalige herïnnering voor de Christenen; of gelijk FACUNDUS, het *brood* was *niet* eigenlijk het *ligchaam* van CHRISTUS, noch de *wijn* zijn *bloed*, maar zij bevatten alleenlijk de *verborgenheid* van zijn ligchaam en bloed.

Even weinig vastigheid had deze leere ook in de VII en VIIIste eeuw. Doch nademaal men meer en meer overhelde tot het wonderbare en onbegrijpelijke, zoo moest ook de verklaring, welke daar heen leidde, meer en meer ingang vinden. In de vroegere tijden der VIIde eeuw, gaf ISIDORUS van *Hispalis* (*) deze voorstelling van het Avondmaal: „ Het *brood*, dat wij breken, is het *ligchaam* van CHRISTUS, die zegt: *ik ben het levende brood.* De *wijn* is zijn *bloed*, zoo als geschreven staat: *Ik ben de ware wijnstok.* Doch het *brood wordt daaröm het ligchaam van* CHRISTUS *genoemd*, *omdat het het ligchaam versterkt*, (*confirmat*,) en *de wijn ziet daaröm op het bloed van* CHRISTUS, *omdat hij bloed in het vleesch werkt.* Deze beide dingen zijn zigtbaar; maar door den Heiligen Geest *geheiligd* zijnde, *gaan zij over in het Sacrament des Goddelijken ligchaams.* Wanneer in dezen beker de wijn met water gemengd wordt: zoo is het volk der geloovigen met CHRISTUS vereënigd; de vermenging van

(*) *De Eccles. Offic. L.* I. *C.* 18.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

van den wijn en water is even zoo onscheidbaar, als de vereëeniging der Kerk met CHRISTUS." ANASTASIUS *Sinaita*, een Monnik op den Berg *Sinai*, in een twistschrift tegen eene *Eutychiäansche* partij (*), vraagt den Ketter, of de *gemeenschap en het offer des heiligsten ligchaams en bloeds van* CHRISTUS, hetwelk hij offert en geniet, *het ware ligchaam en het ware bloed van* CHRISTUS, den Zoon van God zij, dan *of het bloot brood* is, zoo als het bij de bakkers verkocht wordt, *alleen een voorbeeld*, (ἀντιτυπον,) van het ligchaam van CHRISTUS? De Ketter verwerpt dit laatste, waar in ANASTASIUS met hem overëenstemt, omdat CHRISTUS ons niet een *beeld* van zijn ligchaam en bloed, maar, zoo als ook elders, zijn vleesch en zijn bloed beloofd heeft. Op dezen grond daagt hij nu den Ketter uit, om hem van het gewijde brood en wijn des Avondmaals te brengen, om dat te bewaren; indien dit niet in weinige dagen bederft of verändert, dan moest zijne leere van de onverderfelijkheid van CHRISTUS ligchaam na zijne menschwording waar zijn; maar onderging het eenige verändering, dan volgde één van beiden, of, dat deze Ketters niet het ware ligchaam van CHRISTUS, maar alleen een voorbeeld of bloot brood ontvingen; of dat de Heilige Geest, wegens hunne Ketterij, niet op dezelven gedaald zij; of dat het ligchaam voor de opstanding verderfelijk geweest is. — Doch, men heeft tegen de echtheid van

(*) Ὁδηγος, *seu Dux viæ adversus Acephalos ed. Jac. Gretser. Ingolst.* 1606. *4to. Cap.* 23.

van deze plaats twijfelingen gemaakt, maar daartegen is dit zeker, dat van ORIGENES af tot op THEODORETUS toe genoeg *Griekfche* Kerkleeräars het brood en den wijn ἀντίτυπα van CHRISTUS ligchaam en bloed genoemd hebben.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Gewigtiger was de verſcheidenheid omtrent deze leere in de VIIIſte eeuw. De *algemeene*, (*Oecumeniſche*,) Kerkvergadering te *Konſtantinopolen*, in het jaar 754, die de veréering der Heilige Beelden verbood, was ook niet gunſtig voor den wondervollen zin van het Avondmaal. Die genen, zegt zij (*), mogen zich verheugen en juichen, en met alle vertrouwen te werk gaan, die het *ware Beeld* van CHRISTUS met het opregtſte hart maken, en wenſchen en veréeren, en tot heil der ziele en des ligchaams offeren, hetwelk hij zelf, onze heilige voléinder en God, terwijl hij uit ons geheellijk de ſtoffe aannam, zijnen Godsdienſtigen ten *voorbeeld* en ter duidelijkſte *herïnnering* gegeven heeft. Voorts ſpreekt zij van eene *ſtoffe tot een beeld uitverkoren*, dat is, de *Zelfſtandigheid*, (οὐσία,) *des broods*; CHRISTUS heeft gewild, *dat het brood des Avondmaals, als een zeker Beeld van zijn natuurlijk vleesch, geheiligd door de komst des Heil. Geests, een Goddelijk ligchaam*, door bemiddeling van den Priester, *zijn zoude*. Het oogmerk van de vergadering was, zich tegen het veréeren van de Beelden der Heiligen ook van dezen grond te bedienen, dat zelfs

(*) *Tom.* IV. HARD. *pag.* 363. *in Act. Concil. Oecum.* VII. *ſeu Nicæni* II.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdft. na C. G. Jaar 622 tot 814

zelfs in het Avondmaal van JEZUS wel een Beeld van zijn ligchaam, maar niet van eene menfchelijke gedaante, voorhanden zij, opdat alle Afgoderij worde voorgekomen. Maar de Kerkvergadering van *Niceä*, in het jaar 787, die ten doel had, de verëering der Beelden vast te ftellen, wederfprak haar regelregt (*): „ Het is duidelijk bewezen," zegt zij, „ dat zoo wel de Heere, als de Apostelen, en de Vaders, *het* van den Priester geöfferde *onbloedig offer nooit een Beeld; maar altijd het ligchaam zelf, en het bloed zelf genoemd* hebben. Voor de volbrenging der heiliging hebben wel eenigen der Heilige Vaderen op eene godzalige wijze, den naam *voorbeelden*, (*αντιτυπα*,) gebruikt; — maar na de heiliging van brood en wijn, worden zij eigenlijk het ligchaam en bloed van CHRISTUS genoemd; zij zijn het, en men slooft het." Ondertusfchen hebben zelfs hoogachters van deze vergadering erkend, dat zij hier iet ontkend heeft, hetwelk door vele plaatfen der aanzienelijkfte Kerkvaderen buiten alle verfchil is.

Op dezelfde wijze, als de Kerkvergaderingen, komen de beroemdfte Leeräaren der VIIIfte eeuw niet met elkanderen, ja niet regt met zichzelven, overeen. Dus komt BEDA in zijne Uitlegkundige Schriften vaak op dit onderwerp, en volgt meestäl de leerwijze van AUGUSTINUS en ISIDORUS. Onder anderen zegt hij daar over op drie plaatfen, bijna woordelijk hetzelfde; alleen dat hij 'er in zijne verklaring van LUKAS nog met meer bepaalde woorden

(*) *l. c. pag.* 370.

den bijvoegt: *in panis et vini figura* (*). „ Na dat CHRISTUS," schrijft hij, „ de plegtigheden van het Oude Testament geëindigd had, ging hij tot het nieuwe over, hetwelk de Kerk tot gedachtenis van zijne verlossing wenscht te vieren; zoo namelijk, dat hij in plaats van het vleesch en bloed van een lam, *het Sacrament van zijn vleesch en bloed, onder het beeld van brood en wijn*, heeft gesteld, waar door hij heeft aangewezen, dat hij het is, dien de Heere gezworen heeft, dat hij een Priester was in der eeuwigheid, naar de ordening van MELCHIZEDEK. Maar hij breekt zelf het brood, om te toonen, dat het breken van zijn ligchaam met zijnen vrijën wil geschieden zal." Op eene andere plaats (†) verzekert hij, dat CHRISTUS het *beeld, (figura,) van zijn hoogheilig ligchaam en bloed* aan zijne jongeren heeft uitgedeeld. Maar daartegen is eene plaats opmerkelijk, in welke hij dus spreekt (§): „ Hij wascht ons dagelijks in zijn bloed, wanneer de gedachtenis van zijn zalig lijden daar door bij het Altaar vernieuwd wordt, dat *het schepsel van brood en wijn, door de onuitsprekelijke heiliging des Geestes, in het Sacrament van zijn ligchaam en bloed overgebragt wordt, (transfertur,)* en

(*) *In Marci Euang. Cap.* 14. *Tom.* V. *Opp. pag.* 192. *in Luc. Euang. Cap.* 22. *l. c. pag.* 424. *Homil. Quadragesimal Fer.* III. *Palmar. T.* VII. *p.* 271.

(†) *Comment. in Psalm.* III. *T.* VIII. *Opp. p.* 323.

(§) *Homil. hiemal. de SS. in Epiphan. Dom. Tom.* VII. *Opp. pag.* 320.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

en op deze wijze *zijn ligchaam en bloed* niet door de handen der Ongeloovigen tot hun verderf vergoten en omgebragt; maar *met den mond der Geloovigen tot heil genomen wordt.*"

Even zoo verschillend wordt de meening van ALCUIN voorgedragen. Eene hoofdplaats van hem (*) kan in der daad tweezins verklaard worden. „ Uit water en meel, " zegt hij, „ wordt *het brood, hetwelk tot het ligchaam van* CHRISTUS *gewijd wordt; maar water en wijn wordt tot het bloed van* CHRISTUS *gewijd.* — In eenen anderen van zijne Brieven (†) schijnt hij zich nog bepaalder uit te drukken: hij spreekt daar van een' tijd, wanneer de Bisschop PAULINUS *het brood en den wijn in de zelfstandigheid van het ligchaam en bloed van* CHRISTUS *wijden* zou. Geen wonder, dat MABILLON (§) hier bij uitroept: „ Dat is ons geloof, en het geloof van onze Vaderen!" Maar gesteld ook, dat dadelijk de *Transsubstantiatie* in deze plaats te vinden was, het gene ver is van te blijken, zoo zou daar uit nog niet volgen, dat een gezegde van ALCUIN hier alles moest beslissen. Of hij de Schrijver is van het Boek, in KARELS naam uitgegeven, tegen de veréering der Beelden, is onzeker. In hetzelve komen ondertusschen gezegden voor, uit welken blijkt, dat men meer dan een *bloot beeld* in het Avondmaal wilde geloofd hebben. „ Niet een beeld,"

(*) *Ep.* LXXV. *ad fratres Lugd. T.* I. *Opp. p.* 107.
(†) *Epist.* XXXVI. *l. c. pag.* 49.
(§) *De Liturg. Gall. pag.* 95.

beeld," lezen wij daar (*), of eenige voorbeelding, (*præfiguratio*,) maar zichzelven heeft CHRISTUS aan God den Vader voor ons ten offer gebragt, — hij heeft ons geen ingebeeld kenmerk, (*indicium*,) *maar het Sacrament van zijn bloed en ligchaam medegedeeld.* Men mag het geen beeld van deze verborgenheid des Heeren noemen, maar de *waarheid*; niet de schaduw, maar het *ligchaam*." Elders (†) lezen wij: *Dit Sacrament wordt door de hand des Priesters, en door de aanroeping van den Goddelijken naam, volbragt, (conficitur.)* — Nu zou men verwachten, dat KAREL *de Groote* zich op geene andere wijze zelf zal uitdrukken, dan zijne Godgeleerden gedaan hebben; ondertusschen schrijft hij in eenen Brief aan ALCUIN (§): de Verlosser heeft aan zijne jongeren brood en drinkbeker, tot een *beeld*, (*in figuram*,) *van zijn ligchaam en bloed* gegeven.

Met meer zekerheid kan men van de *Grieksche Kerk* der VIIIste eeuw zeggen, dat zij der leere van de verändering van het brood allengs gunstig is geworden. Men kan zich hier niet beroepen op zeker werk, (Μυςικη θεωρια,) waar in de uitdrukking, *veränderen*, (*μεταποιηθηναι*,) in de voorstelling van het Avondmaal voorkomt, en hetwelk men hield voor een werk van GERMANUS, *Patriärch* van *Konstantinopolen*, dien driftigen voorstander van de vereering

(*) *Libr.* IV. *Cap.* 14. *pag.* 491.

(†) *Libr.* II. *Cap.* 27. *pag.* 208.

(§) *Ep.* LXVI. *T.* I. *Opp. Alc. p.* 89.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

eering der Beelden in de eerste tijden dezer eeuw, dewijl OUDIN (*) bewezen heeft, dat dit werk aan eenen anderen GERMANUS, *Patriärch* van die Hoofdstad, uit de XIIIde eeuw toebehoort:

Maar JOANNES *Damascenus*, de voornaamste *Dogmatische* Schrijver van deze eeuw, en ijverig voorstander van den Beeldendienst, heeft een min dubbelzinnig en uitvoerig getuigenis van zijn geloof, omtrent het Avondmaal nagelaten (†), volgens hetzelve kent hij eene verändering in den eigenlijken zin, eene vergoding, welke hij onnaarspeurelijk noemt, doch waar bij hij zich op de Goddelijke almagt beroept. Ondertusschen schijnt hij de uitdrukkingen der oude *Grieksche* Kerkleerären, van zekere *verändering* in het Avondmaal, (μεταβολη, μεταςοιχειωσις, μεταποιησις,) verkeerd verstaan, en te letterlijk opgevat te hebben; ook is ons reeds gebleken, door de aanhaling eener plaats der *Kerkvergadering* van *Konstantinopolen*, dat zijn gevoelen niet het heerschende van dien tijd, of van zijne Kerk geweest is.

Bijgeloovigheden omtrent het Avondmaal

De geneigdheid tot het wonderbare bragt allengs te weeg, dat men aan het Avondmaal gebruiken en krachten toeschreef, voor levenden niet alleen, maar ook voor dooden, ja in verscheidene omstandigheden, om zegen te schenken, of rampen weg te nemen. Naar mate men de benaming van *offer* en *offeren*, welke de oudste Christenen gebruikten, van het

(*) *Comment. de SS. Eccl. Ant. T.* I. *p.* 1674.

(†) *De fide Orthodoxa L.* IV. *C.* 13. *T.* I. *p.* 267.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

het *brood* en *wijn*, welke de Geloovigen toebragten tot het vieren van het Avondmaal, als ook van de *gebeden*, welke men met deze plegtigheid verbond, meer begon toe te pasſen op het vieren van het Avondmaal zelve, en het als een offer te beſchouwen, viel men ook ſpoediger op de gedachten, dat hetzelve als een *offer* nut kon doen, zonder dat men zelf dat brood at, of dien wijn dronk. — Men leest in de beſluiten der *Trullaanſche* Kerkvergadering (*) een verbod, om *het Avondmaal niet aan de dooden te geven.* Uit eene plaats van AMALARIUS (†) beſluit men, met waarſchijnelijkheid, dat men, in *Engeland*, het *gewijde brood* ſomtijds *den overledenen in het graf* heeft medegegeven. Het gebruik van het Avondmaal voor *ſtervenden* werd zoo noodzakelijk geächt, dat men de genen, die het brood niet meer eten konden, ten minſten den wijn liet *drinken* (§); ook ging men voort, met het den *kinderen* toe te deelen. Ook wilde men *zout* in het brood gedaan hebben, dat voor het Avondmaal geſchikt was, hetwelk echter ALCUIN afkeurt (**), die tevens te verſtaan geeft, dat men in de Westerſche Kerk reeds vaak *ongezuurd brood* daar toe verkoos. — Onder welke plegtige gebaarden en draaijingen enz. het Avondmaal in de *Roomſche* Kerk door derzelver Bisſchop bediend werd, leert

(*) *Can.* 83. *Tom.* III. HARD. *pag.* 1692.
(†) *De Eccles. Offic. Libr.* IV. *Cap.* 41.
(§) *Conc. Tolet.* XI. *T.* III. HARD. *p.* 1028.
(**) *Ep.* LXXV. *Tom.* I. *Opp. pag.* 107.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

leert haar oude Dienstboek, hetwelk grootendeels tot deze tijden behoort. *Ordo Romanus I. qualiter Missa Pontificalis celebretur.*

CHRYSOSTOMUS klaagde, in zijnen tijd, dat, wanneer het Avondmaal gevierd zou worden, de meesten van zijne Toehoorders de Kerk verlieten, en naar huis gingen, en hij had reden, dewijl het Avondmaal, volgens zijne bedoeling, door de Christenen gemeenschappelijk behoort gebruikt te worden, waar op ook de benamingen doelen, in de oude Kerk gebruikelijk, Συναξις, *Communio etc.* maar thans begon men het Avondmaal ook buiten den openbaren Godsdienst te vieren, met een klein getal Christenen, hetwelk men *Missæ privatæ* noemde; en sedert de VIIIste eeuw komen 'er voorbeelden voor, dat de Priester hetzelve alleen vierde, dit noemde men *Missa Solitaria*, (*stille Misse*,) waar mede het denkbeeld van eigenlijk *offer*, *Misöffer*, meer en meer de overhand nam. In de VIIde eeuw ontdekt men daar zelfs al sporen van. De XVIIde Kerkvergadering van *Toledo*, in het jaar 694, stelde vast (*), dat geen Priester, op straffe van afzetting, het Avondmaals-offer voor de rust der overledenen geschikt, (*Missam pro requie defunctorum promulgatam*,) voor eenen levenden vieren zou. Ja reeds in het jaar 632 vindt men, dat voor *eene overledene Godzalige vrouw*, in het *Frankische* Rijk *dertig dagen lang het Avondmaal gevierd* is geworden (†).

Dus

(*) *Can.* 5. HARD. *Tom.* III. *pag.* 1814.

(†) MABILLON. *Act. SS. Ord. S. Bened. T.* I. *p.* 356.

Dus beginnen hier reeds de naderhand zoogenoemde *Zielmisſen*. Doch in de volgende eeuw vierde men het Avondmaal tot velerhande oogmerken voor levenden en dooden. De Brieven van BONIFACIUS en zijne vrienden zijn met voorbeelden hier toe betrekkelijk opgevuld. BUGGA, eene *Engelſche* Non, verzoekt hem voor de ziel van eenen harer nabeſtaanden dit geestelijk middel meermalen te gebruiken, (*Sanctar. Misſarum oblationes*) (*). Zijn leerling LULL, Aartsbisſchop van *Mentz*, beveelt aan de Priesters en Nonnen in *Thuringen*, tot afwending van den geeſel des regens, op zekere dagen tot den avond te vasten, en vijftig Pſalmen te zingen; maar bijzonder behoorden de Priesters die *Misſæ* te houden, welke *voor goed weder* beſtemd waren; ook moest elk van hen 'ér *dertig voor den Roomſchen Bisſchop, en tien voor twee Leeken* zingen (†). Een ander Bisſchop ſchrijft aan dezen LULL, dat hij voor hem en anderen, die zich in zijne Gewesten aan den dienst van CHRISTUS gewijd hadden, het Avondmaal plegtig zou bedienen (§). De Abt GUDBERT meldt hem (**), dat hij bevolen had, 90 *Misſæ* te bezorgen voor een aantal overledene Broeders. Zelfs Kerkvergaderingen van deze tijden bevestigden dit gebruik des Avondmaals. De Bisſchoppen en Abten te *Attigni*, in het jaar 765 vergaderd, ſtelden vast (††), dat, als één

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

(*) BONIFAC. *Ep.* XXXV. (†) *Ep.* LXII.
(§) *Ep.* LXXIV. (**) *Ep.* XCV.
(††) *Tom.* III. HARD. *pag.* 2009.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

één van hen ſtierf, elk der overigen voor hem 100 *Misſæ* door den Priester zou laten zingen; maar dat elk Bisſchop 'er 30 van zou waarnemen. ALCUIN roemt ook in een gedicht de voordeelen, welke de *ziel* van eenen overledenen door deze heilige plegtigheid geniet (*). Uit het werk, in naam van KAREL *den Grooten* geſchreven, ziet men niet minder, dat hij, met zijne tijdgenooten, voor de overledenen niet alleen door gebeden en aalmoezen; maar ook door het Avondmaal, (*Misſarum ſolennia*,) gewoon was om rust te bidden (†).

De Oosterſche Kerk, doorgaans getrouwer aan de oude inrigting, ſchijnt van dit alles nog niets geweten te hebben; maar ook in de *Westerſche* werd dit niet algemeen goedgekeurd. THEODULF, Bisſchop van *Orleans*, die aan zijne Geestelijkheid verſcheidene goede voorſchriften gegeven heeft, bij voorbeeld, dat hij het begraven der dooden in de Kerken verbood (§); dat men Gode dagelijks eenige keeren zijne zonden zou belijden, omdat de belijdenis of biecht derzelven aan den Priester ſlechts raad bezorgde, hoe men ze door boete en gebed zal uitdelgen (**), gaf 'er ook eenigen omtrent het Avondmaal. Hij verördende, dat hetzelve enkel in de

(*) *Poema de Pontiff. et SS. Eccles. Ebor. p.* 812, *Tom.* II. *Opp. pag.* 250.

(†) *De Imagg. Caltu Libr.* II. *Cap.* 31.

(§) *Capitulare ad Parochiæ ſuæ Sacerdd. Cap.* 9. *ap.* HARD. *Tom.* III. *pag.* 914.

(**) *Cap.* 28. *pag.* 918.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

de Kerken, niet in bijzondere huizen, zou gehouden worden (*). Hij prees over het geheel het menigvuldig gebruik van hetzelve aan; en wilde, dat de Christenen zich door geſtrenge oefeningen daar toe zouden voorbereiden, en het inzonderheid allen zouden gebruiken, op de zondagen der groote vasten, op de drie laatſte dagen der goede week, en op Paſchen (†). Aan de Priesters verbood hij het afzonderlijk Avondmaal te houden, hetwelk in Bedehuizen gedeeltelijk voor dooden gehouden werd (§). En voorällerbood hij uitdrukkelijk, dat *geen Priester het alleen zou bedienen*, dewijl deze dienst zonder zegening van het volk, en deszelfs antwoord, niet geſchieden kon (**). Dit laatſte verbood ook de Kerkvergadering van *Mentz*, in het jaar 813 (††); want hoe kan, zegt zij, de Priester zeggen: De Heere zij met ulieden! of hoe kan hij vermanen: *Surſum corda!* als hij niemand bij zich heeft? Wij hebben hier voor uit den regel van CHRODEGANG voor zijne *Kanunniken* (§§) kunnen beſluiten, dat zulk houden van het Avondmaal met aalmoezen betaald werd; wij kunnen hier uit genoeg afleiden, hoe even daaröm zulke *ſtille misſen* en *zielmisſen* grootelijks werden aangeprezen, dewijl zij voor vele ledigloopende Priesters een beſtaan opleverden.

De

(*) *Cap.* 11. *pag.* 914. (†) *Cap.* 41-44. *p.* 222.
(§) *Cap.* 45-46. (**) *Cap.* 7. *pag.* 914.
(††) *Can.* 43. *Tom.* IV. HARD. *pag.* 1015.
(§§) Boven *Bladz.* 29.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Het Vagevuur.

De leere van het *Vagevuur*, waar door de zielen na de dood van zekere mindere overtredingen gereinigd en gezuiverd werden, die tegen het einde van het voorgaande Tijdperk door GREGORIUS *den Grooten* in hare regte gedaante voorgedragen, en met allerhande vertelfeltjes opgefchikt was, kreeg in de Westerfche Kerk, bijzonder onder de *Angelfakfen*, welke Gemeente door AUGUSTINUS, eenen afhangeling van GREGORIUS, gegrond was, haren vollen bloei, dewijl zij zoo regt gefchikt was, om de bijgelovige begrippen omtrent het nut van het Avondmaal voor overledenen te fchragen, en tevens om aanzienelijke voordeelen voor de Geestelijkheid aan te brengen. Bijzonder heeft BEDA, anders een man van uitgebreide geleerdheid, maar onbegrijpelijk ligtgeloovig, veel toegebragt om deze leer te verfterken en ingang te doen vinden. Hij heeft verfcheidene verhalen in zijne Gefchiedenis van de *Engelfche* Kerk ingelascht, van zulken, die, in verrukking van zinnen, of uit de dood opgewekt, befchrijvingen gegeven hebben van het Vagevuur, en deszelfs pijnigingen en zuiverende vlammen, b. v. van eenen *Ierfchen* Monnik FUSÆUS, die omtrent het midden der VIIde eeuw in het Koningrijk *Esfex* kwam, waar hij velen tot het Christendom bekeerde of daar in verfterkte; en die in eene ziekte uit het ligchaam gevoerd, in het vagevuur gebragt, en daar zelfs in zijne *ziel* aan zijnen fchouder en kakenbeen gebrand werd, waar van hij het lidteeken zijn ganfche leven lang aan het *ligchaam* gedragen heeft (*); en nog fter-

(*) BEDA *H. E. Gent. Angl. L.* III. *C.* 19.

ſterker van eenen DRITHELM, in de laatſte tijden der VIIde eeuw, in *Nordhumberland* (*). Deze, een getrouwd man en vader, was, in den nacht geſtorven zijnde, den volgenden morgen weder levend geworden, en deelde toen terſtond zijne bezitting onder zijne familie en de armen, en begaf zich als Monnik in de afgelegenſte plaats in een Klooster. Naderhand vertelde deze man, doch alleen aan zulken, die, of door vrees voor de pijnigingen der hel verſchrikt, of zich in de hoop der eeuwige vreugde verlustigende, door zijne geſprekken in godzaligheid wilden toenemen, en onder anderen aan zekeren Monnik en Priester, HAEMGILS, die dicht bij hem in eene Kluis leefde, en van wien BEDA zijn verhaal ontving, dat hij, door eenen glansrijken geest geleid, bij een diep dal was gekomen, van onmeetbare lengte, welks ééne zijde met vreeſelijke vlammen gevuld, maar de andere door hagel en ſneeuwjagt onverdragelijk koud was. Ontelbare zielen ſprongen geſtadig van de ééne zijde naar de andere, om vergeefs beſchutting te zoeken tegen de hitte of tegen de koude. Hij dacht, dat hier de hel was, maar zijne leidsman verzekerde hem, dat hij mishad. Daar op kwam hij in de dikſte duiſternis; alwaar onvoorziens vuurklompen, als uit eene groote bron, oprezen, en in dezelve weder terug vielen; ook verliet hem hier zijn leidsman. Thans zag hij alles vol menſchelijke zielen, die, als vonken, met den rook in de hoogte, en weder neêrge-

(*) *Libr.* V. *Cap.* 13.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

geworpen werden; hier kwam een verschrikkelijke stank bij. Achter zich hoorde hij het klagelijkst weenen, en een luidruchtig spotgelach; hetwelk hij bevond van eene schaar booze geesten te zijn, die de zielen der menschen van allerlei stand en geslacht in dien afgrond sleepten. Sommigen van deze geesten omringden hem ook met vurige oogen, monden, neusgaten en tangen; maar toen zijn leidsman weder verscheen, namen zij de vlugt. Deze leidde hem daar op in het helder licht, op eenen onëindig hoogen en langen muur, waar zich een veld vertoonde, gevuld met de welriekendste bloemen, onder eenen onbeschrijfelijken glans, en met ontelbare hoopen van vrolijke menschen, in het wit gekleed. DRITHELM dacht nu in den hemel te zijn, maar zijn leidsman onderrigtte hem beter. Hij zag een nog heerlijker licht voor zich; in hetwelk hij de liefelijkste gezangen hoorde, ook verspreidde zich van daar een alleräangenaamste geur. Nu werd hij van zijnen leidsman terug gebragt, die hem zeide: *dat het verschrikkelijke dal de plaats was, waar de zielen van die genen beproefd en getuchtigd werden, die uitgesteld hadden, hunne zonden te belijden, en zich te bekeeren*, en eerst in het sterfuur tot boete kwamen, maar die nogtans, zelfs om deze late belijdenis met de daar op volgende boete, alleen in den Oordeelsdag in den Hemel zouden komen. *Velen* van dezen *werden door het gebed der levenden, door aalmoezen, vasten, en inzonderheid door het vieren van het Avondmaal, (celebratio Missarum,)* zoo ver geholpen, dat zij nog vóór den Oor-

Oordeelsdag verlost worden. *De vuurspuwende bron* was *de opening der Hel*, en *de bloemrijke oord* ontvangt de zielen der genen, die nog niet zoo volkomen zijn, dat zij terstond in den Hemel kunnen overgaan, tot wiens nabijheid de laatst geziene schoone oord behoorde. Het zou ongeloofelijk schijnen, dat een anders geleerd man, als BEDA, zulke ongerijmdheden te boek heeft gesteld, indien zijne ligtgeloovigheid ook niet uit andere voorbeelden bekend was; zoo verhaalt hij van eenen zieken, die op het oogenblik door wijwater gezond werd (*); van dieren, die, wat aarde van het graf van eenen Heiligen, met water gemengd, gebruikt hebbende, even zoo wel als menschen, daar door gezond zijn geworden (†), als ook van eenen Monnik, welken God onverziens tot eenen Dichter en *Zanger* maakte (§) enz. Doch wij vinden ook soortgelijke verhalen van het Vagevuur niet alleen bij BONIFACIUS (**), maar zelfs heeft ALCUIN de leere van GREGORIUS aangaande het *Vagevuur* herhaald (††), en de bovengemelde droomen van DRITHELM, in eene lange reeks van verzen bezongen (§§). De Oostersche Kerk echter wist van deze leere van het *Vagevuur* niets.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Was de Godsdienst der Christenen zoo zeer verbas-

Godge-

(*) *Libr.* V. *Cap.* 4. (†) *Libr.* IV. *Cap.* 3.
(§) *Libr.* IV. *Cap.* 24. (**) *Epist* XXI.
(††) *De Trinit. L.* III. *C.* 21. *T.* I. *Opp. p.* 735.
(§§) *Poema de Pontiff. et SS. Eccl. Eborac. vs.* 875. *sqq. Tom.* II. *Opp. pag.* 250. *sqq.*

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

leerdheid. Kanon des Bijbels.

basterd, men kan ook hunne *Godgeleerdheid* in dezen tijd niet roemen. Dezelve beſtond meestäl in verzamelen en overnemen van het gene voorgaande Kerkleeräars geſchreven en geleerd hadden, zonder eigene beproeving en onderzoek, waar toe het ook aan de noodige hulpmiddelen en geregelde vrijheid van denken ontbrak; en wanneer men al de vermogens van zijnen geest ondernam te gebruiken, bepaalde men zich doorgaans tot nutteloozc of ſpitsvinnige vragen, en wanneer men over ſommige onderwerpen verſchillend ſcheen te denken, was zulks alleen daar aan toe te ſchrijven, dat oudere Kerkleeräars zich verſchillend verklaard hadden. Dus verſchilde men in dit Tijdvak, in het bepalen der Boeken, welke al of niet tot den *Kanon* of de lijst der Bijbelboeken behooren; niet omdat men zich in ſtaat bevond, of de behoorlijke pogingen aanwendde, om daarömtrent iet, met zekere gronden, vast te ſtellen, maar omdat HIËRONYMUS en AUGUSTINUS, en van dezen weder de *Griekſche* Kerkleeraars verſchilden.

Dus nam ISIDORUS van *Hispalis* (*) LXXII *Kanonieke* Boeken aan, tellende daar onder de Boeken van *Tobias*, *Judith*, *twee der Makkabeën*, en de Boeken der *Wijsheid*, en van *Sirach*. Ten aanzien van den Brief aan de *Hebreën* erkent hij, dat de meeste *Latijnen*, (of *Westerſche* Gemeenten,) omdat de ſtijl ongelijk zij aan dien van PAULUS, twijfel-

(*) *De Eccles. Offic. Libr.* I. *Cap.* 12. *Coll. ejusd. Origg. Libr.* VI. *Cap.* 1.

feläcbtig waren, of zij hem niet liever aan BONIFACIUS of KLEMENS zouden toeschrijven. Om gelijke reden hielden ook sommigen den *tweeden Brief* van den Apostel PETRUS niet voor deszelfs opstel; zoo schreven ook anderen den Brief van JACOBUS, als ook den *tweeden* en *derden* van JOANNES, aan andere Schrijvers toe. Doch op deze bedenkingen slaat hij verders weinig acht, en zijn *Kanon*, volgens AUGUSTINUS, werd in het Westen meer en meer aangenomen. Ook BEDA en ALCUIN namen denzelven over, in de gedichten van dezen laatsten vinden wij eene naamlijst van alle Bijbelboeken, met eene opgave van derzelver inhoud (*). KAREL *de Groote* eindelijk, liet, op de vergadering te *Aken*, in het jaar 789, niet alleen verbieden, dat in de Kerken geene andere dan de *Kanonicke* Boeken des Bijbels gelezen zouden worden, maar 'er ook eene lijst van dezelven bijvoegen (†).

De *Oostersche* Kerk dacht niet volkomen op dezelfde wijze over den *Kanon*. Een oud *Grieksch* Schrijver (§) verzekert, dat de *Trullaansche* Kerkvergadering van het jaar 692 eene lijst der Bijbelboeken hebbe opgesteld, die voortaan in de Kerk zouden moeten aangenomen worden. Doch, uit de besluiten dier vergadering zelve blijkt, dat zij niets vast omtrent dit stuk bepaald heeft. Daartegen heeft LEONTIUS van *Byzantium*, een Monnik omstreeks het

(*) *Carm.* VI. *Tom.* II. *Opp. pag.* 205.

(†) *Tom.* IV. HARD. *pag.* 831.

(§) *In* COTELER. *Monum. Eccles. Græc. T.* II. *p.* 600.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

het begin der VIIde eeuw, in zijn werk *over de Ketterijën* (*), naauwkeurig den tegenwoordigen *Kanon*, met uitsluiting der *Apokrijfe* schriften. Ook deelt JOANNES van *Damascus*, ten aanzien der *Israëlitische* Bijbelboeken, dezelfde lijst mede (†). Bovendien is 'er nog eene merkwaardige lijst der Bijbelboeken, die op het einde der *Chronographie* van NICEPHORUS, den *Patriärch* van *Konstantinopolen*, in het begin der IXde eeuw, staat, welke, zoo zij al niet van dezen is, ten minsten zeker tot de eerste tijden der IXde eeuw behoort. In dezelve worden eerst de *Kanonieke* Boeken des Ouden Testaments, naar de bepaling der *Grieken*, opgeteld, waar bij BARUCH, als de Schrijver van JEREMIA's *Klaagliederen*, voorkomt, en het Boek *Esther* ontbreekt. Bij het *Nieuwe Testament* wordt de *Openbaring van* JOANNES daar ook niet onder geteld. Vervolgens heeft men de Boeken, *die tegengesproken worden*, bij het Oude Testament, drie Boeken der *Makkabeën*, de Boeken der *Wijsheid* en van *Sirach*, de *Psalmen* en *Liederen* van SALOMO, de Boeken *Esther*, *Judith*, *Susanna*, *Tobit* en *Tobias*; verders de *Apokryfe* van het Oude Testament: de Boeken van *Henoch*, de *Patriärchen*, het gesprek van *Josef*, het *Testament van* MOZES en meer anderen; en eindelijk de *Apokryfe* van het Nieuwe Testament: *de reizen van* PETRUS, JOANNES,

(*) *De Sectis Act. prima in Tom.* XI. *Biblioth. PP. Paris. pag.* 498.

(†) *De fide Orthodox. Libr.* IV. *Cap.* 17.

NES, en THOMAS, XXII *Boeken* van KLEMENS, en dergelijken.

Bijbelsche oordeelkunde.

Weinig zal men, in dezen tijd, melding verwachten, van het beöefenen der oordeelkunde omtrent den Tekst des Bijbels, daar men toch geheel geen werk maakte van den oorspronkelijken Tekst, dien men niet verstond, ten minsten wat het Hebreeuwsch van het Oude Testament betreft. Evenwel was zij, ten aanzien der Latijnsche vertaling, de oplettendheid van KAREL *den Grooten* en ALCUIN niet geheel ontgaan. KAREL zegt, in een voorberigt voor de verzameling van *Predikatiën*, door hem bezorgd (*), dat hij de Boeken der H. Schrift, (in de *Latijnsche* Overzetting namelijk,) die door de onbekwaamheid der Afschrijvers bedorven waren, naauwkeurig heeft verbeterd. De *Frankische* Geschiedschrijver THAGAN (†) schrijft, dat KAREL in het laatste jaar vóór zijne dood, zoodanige verbetering bijzonder bewerkt heeft in de vier Euangelisten. (*Quatuor Euangelia Christi — cum Græcis et Syris optime correxerat.*) Men heeft deze woorden in den zin opgevat, als of men de *Latijnsche* Euangeliën met den *Griekschen* en *Syrischen* Tekst had vergeleken, doch, misschien wil de Schrijver alleen te kennen geven, dat KAREL *met hulp van eenige Grieken* en *Syriërs* aan de ver-

(*) *In* MABILLON. *Anall. T.* I. *p.* 25. *et in* BALUZ. *Capitull. Regg. Franc. T.* I. *p.* 203.

(†) *De Gestis Ludovici Pii Imp. ap.* DUCHESNE *Tom.* II. *SS. Hist. Franc. pag.* 277.

IV BOEK I. Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

verbetering van den Tekst der Euangeliën geärbeid heeft. Hoe het zij, sedert dit voorbeeld, door KAREL gegeven, namen nu de zoogenoemde *Correctoria Biblica* eenen aanvang; eene soort van oordeelkundige behandeling der *Latijnsche* affchriften; wier opstellers echter in het *Grieksch* zeer weinig, en in het *Hebreeuwsch* geheel niet kundig waren; maar met behulp van HIËRONYMUS en andere *Latijnsche* Kerkvaderen, of vertalingen van *Grieksche* schriften, de afwijkingen der Latijnsche Overzetting van den *Hebreeuwschen* en *Griekschen* Tekst opmerkten; de betere leeswijzen in hunne Handschriften opzochten, en voor openbare schrijffouten waarschuwden (*).

Overzettingen van den Bijbel.

Daartegen, alhoewel het Christendom thans onder verscheidene volken kwam, die eene Overzetting des Bijbels in hunne moederspraak noodig zouden gehad hebben, werd echter in dit Tijdperk niet gedacht aan nieuwe *Overzettingen* van den Bijbel; zelfs de *Syrische* Overzetting van het N. Testament van THOMAS van *Heraclea*, in de VIIde eeuw, was slechts eene verbeterde uitgave der *Philoxeniaansche* Overzetting.

Uitleggers van den Bijbel

Meer vlijt werd 'er besteed aan de uitlegging des Bijbels, doch, uit gebrek aan de noodige kundigheden, en door eene verkeerde wijze van uitleggen des Bijbels, die men volgde, om zich voornamelijk toe te leggen op het naarsporen van eenen hoogeren en verborgenen zin, bereikte men weinig of niet het bedoelde oogmerk. In

(*) RICH. SIMON *Hist. Crit. des versions du nouveau Testament pag.* 100.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Griek-sche HESYCHIUS.

In de *Griekfche* Kerk ontmoeten wij, in dit Tijdperk, flechts weinige Bijbeluitleggers. Onder dezelven behoort HESYCHIUS, wiens leeftijd echter onzeker is, en zelfs door FOTIUS, die van zijn werk uittrekfels geleverd heeft (*), niet opgegeven wordt, zijn voornaamfte werk, hetwelk alleen in eene flechte *Latijnfche* Vertaling voorhanden is (†), is een *Commentarius over het derde Boek van* MOZES, en bevat eene nafporing van den geheimen zin van dit Boek, en van de plegtigheden van den *Levitifchen* Godsdienst. Zoo wel Roomsch-Katholijken als Proteftanten hebben moeite gedaan, om die plaatfen uit dit werk op te zamelen, die van het Avondmaal gewagen, welke dan eene eigenlijke tegenwoordigheid, dan weder een beeld van CHRISTUS ligchaam en bloed in hetzelve fchijnen aan te duiden. Onder den naam van HESYCHIUS is nog eene kleine bijdrage overig tot de uitlegging des Bijbels: *Στιχηρον των δωδεκα προφητων, και Ησαιυ* (§), zijnde eene korte aanwijzing van den inhoud der XII *kleine Profeten*, en van JESAIAS, met eenige opbelderingen.

OLYMPIODORUS.

Met even min zekerheid kan men den leeftijd van eenen anderen *Griekfchen* Uitlegger, OLYMPIODORUS, die *Diaken* te *Alexandrië* geweest is, bepalen; doch die met de meeste waarfchijnelijkheid in de vroegere tijden der VIIde eeuw gefteld wordt. Hij

(*) *Bibl. Cod.* 269. *et* 275.

(†) Zij ftaat ook in de *Bibl. PP. Colm. T.* VII. *p.* 3-133.

(§) *In Critt. Sacris Tom.* VI.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622 tot 814

Hij schreef eenen *Commentarius over het Boek Job*, van welken een groot gedeelte bewaard is gebleven in eene verzameling van uittreksels uit uitlegkundige schriften van *Grieksche* Kerkvaderen over dit Boek. (*Catena in beatissimum Job absolutissima, e quatuor et viginti Græciæ doctorum explanationibus contexta; a Paulo Cimitolo, Perusino, Soc. Jesu, e Græco in Latinum Conversa &c. edit. secunda, Venet.* 1587. in 4to.) De gemelde Jesuit meende, dat men deze verzameling aan OLYMPIODORUS zelven te danken hebbe. Maar het is, uit Handschriften, vrij zeker, dat zij, omtrent het midden der XIde eeuw, door NICETAS, Aartsbisschop van *Heraklea* in *Thracië*, vervaardigd is.

Catenæ Patrum.

Zulke verzamelingen van als het ware *aanëengeschakelde* uitleggingen van vele *Grieksche* Kerkvaderen over een Bijbelboek, welke over elk vers, in uittreksels, dan met dan zonder naam, meestendeels uit regtzinnige, doch ook niet zelden uit Kettersche schriften, werden medegedeeld, hebben daar van, in later tijd, den naam gekregen van *Catenæ Patrum*, welker uitvinding men voor dezen verkeerdelijk aan THOMAS van *Aquino* heeft toegeschreven. Bij de *Grieken* werden zij genoemd: Επιτομη ερμηνειων, Εξηγησις συλλεγεισα εκ διαφορων πατερων enz. OLYMPIODORUS kan wel niet voor den eersten gehouden worden, die soortgelijke verzamelingen gemaakt heeft, alzoo men 'er reeds een voorbeeld van vindt in de schriften van PROCOPIUS van *Gaza*, doch hij heeft, behalven de bovengenoemde, ook dergelijke verzamelingen gemaakt over andere Bij-

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Bijbelboeken, bij voorbeeld over SALOMO's *Prediker* (*), waar in hij echter geene Schrijvers uitdrukkelijk noemt, maar die aanwijst door het woordje: *anders*.

MAXIMUS.

Eene andere wijze van Bijbeluitlegging was, het voorstellen van *vragen* en derzelver beäntwoording, waar van THEODORETUS en CYRILLUS van *Alexandrië* voorbeelden gegeven hadden. Deze werd gevolgd door MAXIMUS, eenen Monnik in de nabuurschap van *Konstantinopolen*, die eene menigte van *vragen over den Bijbel* opstelde, en in derzelver beäntwoording zijne scherpzinnigheid vertoonde (†). FOTIUS, die den inhoud derzelven ook heeft opgegeven (§), berispt het harde, gedwongene en duistere in zijnen stijl. „ Zijne oplossingen, zegt hij, gaan zeer ver af van de letter en van de bekende geschiedenis; doch wie van *anagogische* en bespiegelende oplossingen houdt, die zal nergens menigvuldiger en meer uitgewerkte aantreffen."

JOANNES van Damaskus.

Uit de geheele achtste eeuw kan men geen enkel uitlegkundig werk van eenen *Griekschen* Godgeleerden noemen, behalve de *Commentarius* van JOANNES van *Damaskus*, over de Brieven van PAULUS; en ook dit is niet meer dan een uittreksel, hetwelk hij opgesteld heeft uit de verklaringen van JOANNES CHRYSOSTOMUS, over deze Brieven, bij welken hij slechts

(*) In DUCÆI *Auctar. Bibl. PP. T.* II. *p.* 602.

(†) *Quæstiones* 64. *in locos scripturæ difficiles Tom.* I. *Opp. a Combefisio edit. Paris.* 1675.

(§) *Biblioth. Cod.* CXCII.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Uitleggers in de Latijnsche Kerk.

slechts hier en daar een klein bijvoegsel geplaatst heeft, om deszelfs gevoelen, ten minsten naar zijne meening, duidelijker uit te drukken (*).

De *Westersche* Kerk kon, in dit Tijdvak, meer uitleggers des Bijbels tellen dan de *Oostersche*, maar in den grond zijn zij van minder waarde, dan zelfs de zoo gebrekkige *Oosterschen*. In de latere tijden der VIIde eeuw schreef JULIANUS, Aartsbisschop van *Toledo*, eenige uitlegkundige werken. Een echter van die men hem te voren toegeschreven heeft, (Αντικειμενων, *hoc est, contrapositorum sive contrariorum in speciem utriusque Testamenti locorum Libri duo*) (†), is in later tijden aan deszelfs waren Schrijver BERTHAR, Abt van *Monte Casino*, in de IXde eeuw, terug gegeven. Ook wordt getwijfeld aan den *Commentarius* over NAHUM, die, hoewel niet geheel volledig, onder zijnen naam gedrukt is (§); ook is hij in der daad van geringe waarde, de Schrijver merkt terstond in het begin aan: NAHUM moet op eene viervoudige wijze verklaard worden, *historialiter* van *Ninive*, de Hoofdstad van het *Assyrisch* Rijk; *allegorice*, van de verwoesting der Wereld; *mystice*, van de herstelling des menschelijken geslachts door CHRISTUS; en *moraliter*, van de vernieuwing des zondaars tot zijne vorige waarde. Op dezelfde wijze, is 'er eene geheel *zedekundige* verklaring over de *Openbaring* van JO-

(*) *T.* II. *Opp. p.* 1-274. *ed.* LE QUIEN *Paris.* 1712.

(†) *In Biblioth. PP. Colon. T.* XV. *p.* 95.

(§) *Biblioth. PP. Colon. T.* VII. *p.* 511-527.

JOANNES, van AMBROSIUS AUTPERT, eenen *Frankischen* Benedictijner Abt, in het Klooster van den Heiligen VINCENTIUS, in *Neder-Italië*, in tien Boeken (*).

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

BEDA.

Onder alle de Uitleggers van dezen tijd is BEDA de beroemdste en vruchtbaarste. Hij heeft over de meeste Boeken des Ouden Testaments verklaringen geschreven, die echter slechts zeer middelmatig zijn, aanhalingen uit ouder Kerkvaderen, stichtelijke aanmerkingen, zoo als men in zijnen tijd verlangde, maar geheel geene kennis van het *Hebreeuwsch*, ook zijn de *Griekfche* Vertalers niet gebruikt. Zij beginnen in het IVde Deel zijner werken der *Keulsche* uitgave van 1688. Voor aan staat zijne verklaring van de Scheppingsgeschiedenis; (*Hexaëmeron*,) vervolgens zijne verklaringen over de *vijf Boeken van* MOZES; *Allegorische* uitleggingen der *Boeken* van SAMUEL; beäntwoording van *dertig vragen over de Boeken der Koningen*; *Allegorische* uitlegging der Boeken *Esra* en *Nehemia*; als ook van *Tobia*. „ Het Boek van den Heiligen TOBIAS, schrijft BEDA, is voor den Lezer zelfs in de *oppervlakte der letter* heilzaam, nadien het met de grootste voorbeelden en vermaningen van het zedelijk leven vervuld is; maar die het *allegorisch* weet te verklaren, ziet, dat de inwendige zin van hetzelve zoo veel uitmuntendheid heeft boven de eenvoudige letter, als vruchten boven de bladeren. Want

(*) *Colon.* 1536. *in* 8*vo. et in Biblioth. PP. Paris. Tom.* XIII. *pag.* 403.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Want het bevat zeker de grootste verborgenheden, (*Sacramenta*,) van CHRISTUS en de Kerk, wanneer het *Geestelijk* verstaan wordt, en TOBIAS zelf beteekent het *Israëlitische* volk." Daar na volgen *drie Boeken over het Boek Job*, doch die eer zijn toe te schrijven aan eenen *Priester*, PHILIPPUS, in de Vde eeuw, onder wiens naam zij zelfs te *Bazel* in het jaar 1527 te gelijk in 4to, en in *Folio* gedrukt zijn. Het werk van BEDA zelf, daar hij in de lijst van zijne schriften melding van maakt, moet dus verloren zijn geraakt. Zijn volgende geschrift: *Drie Boeken over de Spreuken van* SALOMO, is wel beter getroffen, voor zoo ver hij hier gelegenheid had, om zedelijke voorschriften te ontwikkelen; doch die hij niet genoeg naar den geest des Schrijvers, of uit de Oostersche wijze van voorstelling wist op te helderen, of zich voor de verstgezochte *Allegoriën* te wachten. Wat men van zijne uitlegging *over het Hoogelied* te wachten hebbe, kan men ligt opmaken, zonder ze zelfs gelezen te hebben. Zijn geschrift: *De tabernaculo et vasis ejus, ac vestibus sacerdotum Libri tres*, is insgelijks met geheimzinnige verklaringen opgevuld. In het VIIIste en laatste *Deel* van zijne werken zijn nog meer uitlegkundige stukken geplaatst, maar OUDIN heeft het waarschijnelijk gemaakt, dat behalven een *de templo Salomonis liber*, de overigen REMIGIUS van *Antissiodorum*, eenen Monnik omtrent het jaar 900, tot Schrijver hebben.

Het

(*) *De SS. Eccles. Tom.* I. *pag.* 1706.

Het gene hij over het Nieuwe Testament geschreven heeft, is van eenige meerdere waarde. In het VIde Deel van zijne werken staan uitleggingen over alle de Boeken van hetzelve; maar de uitvoerigsten *over de Brieven van* PAULUS zijn volgens MABILLON (*) het werk van FLORUS, *Diaken* te *Lyon*, in de IXde eeuw; het echte werk van BEDA had hij onder den naam van *Collectionum*, als ook *Liber Collectionum in Apostolum ex scriptis Augustini*, in Handschriften ontdekt.

Slechts een eenig van alle deze schriften verdient eene bijzondere opmerkzaamheid, *Liber retractationis*, (dus noemde hij het naar zijn groot voorbeeld AUGUSTINUS,) *in Actus Apostolorum* (†), behelzende bijvoegselen en verbeteringen op zijne vroegere uitlegging van dit Boek (§). Bijzonder heeft hij daar in een aantal plaatsen aangemerkt, in welken de *Grieksche* Tekst van de *Latijnsche* Overzetting verschilt. Hij wist niet, gelijk hij in de Voorrede zegt, of deze plaatsen door de achteloosheid van den Overzetter weggelaten, of anders uitgedrukt, of in het oorspronkelijke vervalscht waren, of in hare eerste gedaante waren blijven staan. Eene *vervalsching* wil hij niet onderstellen; veel meer waarschuwt hij zijne Lezers, soortgelijke aanmerkingen alleen *geleerdheidshalve* te lezen; maar niet, om naar dezelve *de Latijnsche Overzetting te verbeteren*; be-

(*) *Analect. Tom.* I. *pag.* 12.

(†) *Tom.* VI. *Opp. pag.* 1-28.

(§) *Tom.* V. *pag.* 625.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ALCUIN.

behalve wanneer dezelve in oude Handschriften reeds veränderd is enz. Waarlijk een schroomvallige wijze van oordeelkunde, welke weinig nut kan aanbrengen.

ALCUIN volgde genoegzaam dezelfde wijze van schriftverklaring, in welke de Kerkvaders, en zelfs BEDA, zijne leidslieden waren. Zijne *beäntwoording* van meer dan tweehonderd *vragen, over het eerste Boek van* MOZES, die hem ten grootsten deele zekere *Presbijter* SINGULF had voorgelegd (*), betreft vele noodelooze kleinigheden, en spitsvinnige of geheimzinnige verklaringen. Onder anderen wilde de gemelde SINGULF weten: waaröm de zonde van den opperſten Engel ongeneeslijk; maar de zonde des menschen geneeslijk was? Omdat, antwoordt ALCUIN, de eerste uitvinder was van zijne eigene overtreding; maar de mensch is van een' ander verleid geworden enz. Andere uitlegkundige schriften van ALCUIN bevatten geheele Boeken des Ouden Testaments; of aanmerkelijke deelen van dezelven. Naar den wensch van den Aartsbisschop ARNO stelde hij eene *korte verklaring*, of een *Handboek* op, tot verstand der *zeven Boetpsalmen*, der zoogenoemde *Trappsalmen*, en van den 119den, of zoo als hij met de *Grieken* telt, van den 118den *Psalm*. Zijn *kort begrip over het Hoogelied* verschilt weinig van de wijze van BEDA's verklaring van dit Boek. Verdragelijker is zijne *verklaring over den Prediker van* SALOMO, of liever uit het werk van HIëRONYMUS, bij-

(*) *Opp. Tom.* I. *pag.* 305 334.

bijna woordelijk afgeſchreven. Hier bij moet men nog voegen eene *uitlegging van de eigen namen der Voorvaderen van* CHRISTUS, welke hij naar den Letterlijken, Allegoriſchen, en Zedelijken zin heeft verklaard. De vraag, welke men niet op dezelfde wijze heeft beäntwoord: hoe veel kennis ALCUIN van het *Hebreeuwsch* bezeten hebbe? kan men wel uit deze ſchriften niet beſlisſen, omdat hij, wat de overzettingen uit die taal betreft, dezelve van ouder uitleggers ontleend heeft; maar al mogt hij daar ook het een en ander bijgevoegd hebben, zou men echter daar uit ſlechts tot eene zeer matige kennis van de eerſte beginſelen dier taal beſluiten kunnen.

Twee *Frankiſche* Juffers, GISLA en RICHTRUDIS, verzochten hem, om eene ſchriftelijke verklaring van het *Euangelie van* JOANNES. Om haar te voldoen, ſchreef hij eene vrij uitvoerige uitlegging van hetzelve in zeven Boeken, waar in hij, gelijk hij zelf zegt, het meeste uit AUGUSTINUS en BEDA, en voorts het een en ander uit AMBROSIUS en GREGORIUS *den Grooten* overgenomen heeft. Op gelijke wijze heeft hij, in zijne verklaring der drie *Brieven* van PAULUS, aan TITUS en PHILEMON, de uitleggingen van HIëRONYMUS, en in het gene hij over den *Brief aan de Hebreën* geſchreven heeft, Kerkredenen van CHRYSOSTOMUS over dien Brief, naar de vertaling van MUTIANUS, in een uittrekſel gebragt.

Bij dezen toeſtand der uitlegkunde des Bijbels, kon de echte en ware Godgeleerdheid weinig of geen veld winnen; men ſtreed wel voor en tegen

de-

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622 tot 814

deze of gene gevoelens, met het gezag der Heilige Schrift; maar de viervoudige zin, welken men daar aan toekende, maakte de uitspraak der Heil. Schrift zoo onzeker, dat de partijën over en weder zich van dezelve, met even schijnbaar regt, bedienden. Bij voorbeeld, de opsteller van het vermaarde Boek, onder den naam van KAREL *den Grooten*, *over den Beeldendienst*, beroept zich zeer dikwijls op plaatsen uit de Heilige Schrift. Maar wanneer hij aan de vrienden der Beelden, die zich op de woorden: *Ik heb lief den sieraad*, (*decorem*,) *van uw huis*, beriepen, antwoordt (*): *het huis des Heeren* is, of naar de *Allegorie*, de *Kerk*; of naar de *Anagoge*, *het Hemelsche Vaderland*; of naar de *Tropologie*, *de ziel des menschen*; dan behoefden zij immers slechts aan te merken, dat deze geheimzinnige zin hier niet te pas kwam, maar dat men naar den letterlijken zin aan den *Tempel* te *Jeruzalem* moest denken. Hoe zeer zij daar bij weinig voordeel voor hunne beelden konden behalen.

Zamenstel der Godgeleerdheid van JOANNES Damascenus.

Niettegenstaande deze gebrekkige uitlegkunde, zonder welke geen behoorlijk zamenstel der Christelijke Leerstukken kan gedacht worden, heeft nogtans deze eeuw een werk opgeleverd, hetwelk men als het eerste volledig *zamenstel* van *de Christelijke Geloofsleere*, vrij algemeen, heeft aangemerkt, en door hetwelk JOANNES *Damascenus* of van *Damaskus*, zich eenen roem verworven heeft.

Wij willen eerst eenig berigt van dezen Schrijver ge-

(*) CAROL. M. *de Cult. Imagg. L.* I. *C.* 29.

geven. Daar zijn verſcheidene Geleerden van dezen naam geweest, en daar onder *Mohammedaanſche Geneesheeren* van later tijden, welke FABRICIUS (*) naauwkeurig onderſcheiden heeft. Onze JOANNES was te *Damaskus* in *Syrië* geboren, welke ſtad toen onder het gebied der *Arabieren* behoorde, waarſchijnlijk omtrent het einde der VIIde of het begin der VIIIſte eeuw. Zijn vader ſchijnt geweest te zijn SERGIUS, Schatmeester van den *Chalif* ABDALMELEK. Een zeer geleerde *Italiäanſche* Monnik COSMAS, dien de *Arabieren* gevangen hadden weggevoerd, maar dien SERGIUS, op zijn verzoek van den *Chalif* bij zich gekregen had, onderwees hem in de Spraakkunde, Wijsgeerte, Wiskunde, en Godgeleerdheid. Na zijns vaders dood ſchonk hem de *Chalif*, ongeächt zijn tegenſtreven, de eerſte waardigheid, πρωτοσυμβȣλος noemt hem zijn Levensbeſchrijver JOANNES, *Patriärch* van *Jeruzalem* (†), die ons verder het volgende verhaal mededeelt. Om dezen tijd ſchreef JOANNES tegen den Keizer LEO den *Iſauriër* het één en ander ter verdediging van de Beelden der Heiligen. Dit mishaagde den Keizer zoo zeer, dat hij eenen Brief van JOANNES hebbende doen onderſcheppen, eenen anderen, met eene nagemaakte hand, liet ſchrijven, in welken JOANNES hem voorſtelde, hem *Damaskus* in handen te willen leveren, welken nagemaakten Brief LEO aan den *Chalif* zond, die terſtond, zonder

(*) *Bibl. Gr. Vol.* VIII. *pag.* 772.

(†) *Tom.* I. *Opp. Damasc. pag.* IX.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

der verder onderzoek, JOANNES de regterhand liet afhouwen, welke op de markt ten toon werd gehangen. Tegen den avond liet de onſchuldige man den Vorst om zijne hand verzoeken, verklarende, dat hij duldelooze pijn leed, tot dat die hand zou begraven zijn. De hand gekregen hebbende, leide hij ze aan zijn regter arm, viel in zijne huiskapel voor het Beeld van MARIA neder, en bad haar, zijne hand te herſtellen, die hij wegens de Heilige Beelden verloren had. Hij viel hier op in ſlaap, en zag, hoe de oogen van MARIA hem vriendelijk aanzagen, ook beloofde zij hem de gebedene herſtelling; en bij zijn ontwaken was hij volkomen herſteld; de *Chalif*, van dit wonder overtuigd zijnde geworden, wilde hem in zijne waardigheid herſtellen, maar JOANNES weigerde dit zoo lang, tot de *Chalif* hem vergunde, de Wereld geheel te verlaten (*).

JOANNES, zijn vermogen onder de armen, gevangenen, zijne ſlaven, aan welke hij de vrijheid ſchonk, zijne bloedverwanten, en eenige Kerken, verdeeld hebbende, ging vervolgens naar *Jeruzalem*, alwaar hij, in de nabuurſchap dier ſtad, in het Klooster van den Heiligen SABAS, met zijnen voormaligen leermeester en vriend COSMAS, een Monnik werd. Deze COSMAS, naderhand Bisſchop van *Majuma*, werd wegens zijne Geestelijke Liederen, die

(*) BASNAGE *Hist. de l'Egliſe Tom.* II. *pag.* 1278. heeft het ongeloofbare en ongerijmde van dit vertelſeltje volkomen ontwikkeld.

die bij de Grieken onder den Godsdienst veel gebruikt werden, door hen Μελῳδος, (*de Zanger*,) genoemd (*). In het Klooster werd JOANNES geſteld onder het opzigt van eenen ouden *Monnik*, die hem de ſtrengſte zelfsverloochening en volmaaktſte Monnikengehoorzaamheid leerde, en ten dien einde verbood eenig werk te maken van geleerdheid of dichtöefening; eens een klein lijkgedicht opgeſteld hebbende op verzoek des Broeders van eenen overledenen Monnik, dreef de oude man hem uit zijne Cel, en naauwelijks konden eenigen der eerwaardigſte Monniken hem zoo ver bewegen, dat hij hem vergiffenis ſchonk, onder voorwaarde, dat JOANNES alle vuilnis uit het geheele Klooster met zijne handen zou wegdoen. Deze begon ook op ſtaande voet zijnen arbeid; welke gehoorzaamheid den ouden Monnik zoo wel aanſtond, dat hij hem omhelsde en aan zijne borst drukte.

Kort daar na verſcheen de Maagd MARIA aan den ouden Monnik in eenen droom, en beſtrafte hem, dat hij zijnen onderhoorigen van zijne geleerde oefeningen afhield, hem tevens voorzeggende, welk nut hij daar door voor den Godsdienst en de Kerk ſtichten zou. Van dezen tijd af kreeg JOANNES nu volkomene vrijheid, om zijne wetenſchap algemeen nuttig te maken. Hij ſchreef dan Geestelijke Gezangen, waar in zijn vriend COSMAS hem hielp; en vervolgens die Boeken, welke nog onder zijnen naam voorhanden zijn. De *Patriärch* van *Je-*

(*) Boven *Bladz.* 114.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdſt na C. G. Jaar 622. tot 814.

Jeruzalem benoemde hem wel tot *Presbijter* of *Priester*, om in die ſtad te leeren, maar hij keerde toch naar zijn Klooster terug. Hij bleef zich beſtendig verzetten tegen de vijänden van de Beelden der Heiligen. Naar allen ſchijn is hij niet lang na het jaar 752 overleden; want zijn beſtrijden van de Kerkvergadering, in dit jaar te *Konſtantinopolen* gehouden, is de laatſte van zijne bekende verrigtingen. Hij wordt als een Heilige veréërd. Zijn leven is, gelijk wij zeiden, beſchreven door JOANNES, *Patriarch* van *Jeruzalem*, die 200 jaren na hem geleefd, en meer als Lofredenaar dan als Geſchiedſchrijver de pen gevoerd heeft.

Deze JOANNES van *Damaskus* was een zeer vruchtbaar Schrijver. Wij hebben (*) reeds gewaagd van zijn gevoelen over de leere van het Avondmaal, en van zijne *verklaring over de Brieven* van PAULUS (†); van zijne *Wijsgeerige* geſchriften is geſproken in de beſchrijving van den ſtaat der Wijsgeerte in dit Tijdperk (§), ook hebben wij van zijne *bijgeloovige* veréëring van de Maagd MARIA een voorbeeld bijgebragt (**). Verſcheidene kleine ſtukjes ſtaan onder zijne werken, van welke echter niet met zekerheid kan bewezen worden, dat zij allen van hem zijn. Zoo wordt hem eene *berekening van het Paaschfeest*, (*πασχαλιον*, *ſive Canon Paſchalis*,) dus

(*) Zie van hem boven *Bladz.* 132.

(†) *Bladz.* 149.

(§) Zie *Deel* XI. *Bladz.* 177.

(**) Zie boven *Bladz.* 115.

dus ook eene Rede *over de genen, die in het geloof ontslapen zijn*; zijne *Geestelijke Gezangen*, die bij de *Grieken* tot heden toe in gebruik zijn, en om welken zij hem JOANNES *den Dichter* noemen. Zij staan met die van COSMAS en anderen onder de *Poetæ Græci Christiani* te *Parys* 1609 in *Octavo*. De laatste en beste druk van zijne werken is door MICHAEL LE QUIEN bezorgd te *Parys* 1712, in twee Deelen in *Folio*.

Maar zijn meest vermaarde werk, hetwelk hem als den voornaamsten leerstelligen Leeräar, (*dogmaticus*,) uit de Christelijke Oudheid beroemd heeft gemaakt, is zijne *naauwkeurige verklaring van het regtzinnig geloof*, (Εκδοσις ακριβης της ορθοδοξης πιστεως,) thans verdeeld in vier Boeken, doch welke verdeeling, dewijl zij in de Handschriften niet gevonden wordt, men gist, dat eerst in de Westersche Kerk, toen men dit werk in het *Latijn* vertaalde, gemaakt is naar het voorbeeld van het vermaarde *Spreukboek*, PETRI LOMBARDI *Libri IV sententiarum*. In het *eerste* Boek handelt hij over *God*, zijn *wezen*, en *eigenschappen*, ook over de *Drieëenheid*; wijders over de *Schepping*. In het *tweede* Boek schrijft hij over de *Voorzienigheid*, over de *voorverördinering*, en over den *val der eerste menschen*. In het *derde* Boek wordt de leer van de *menschwording*, den *persoon*, de *naturen*, het *leven*, *dood* en *hellevaart* van CHRISTUS voorgedragen. In het *vierde* Boek, zijne *verrijzenis* en *hemelvaart*; vervolgens wordt gehandeld over het *geloof*, over den *doop*, over de *overblijfsels* en *beel-*

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622 tot 814

den der Heiligen, over de *Goddelijke wet* en de *zonde*; over den *Sabbath*, over de *besnijdenis*, over den *Antichrist*, en over de *opstanding ten jongsten dage*.

Dit werk kan te regt aangemerkt worden, als bevattende de slotsom van alle onderzoekingen, verklaringen, bepalingen, twisten, verschillen en strijd van vele voorgaande eeuwen, in de oude *Grieksche* Kerk, met betrekking tot Godgeleerde gevoelens, hebbende DAMASCENUS alles bijëenverzameld, wat Kerkvergaderingen, en Kerkvaders, bijzonder van de IVde tot de VIIde eeuw, over het Christelijk Geloof geleerd, geschreven, en beslist hebben. Wat de *volledigheid* van zijn zamenstel betreft, dezelve is niet in alle deelen evenredig. In de verklaring van de leere der *Drieëenheid*, maar voornamelijk van den *persoon* en *verëenigde naturen* van CHRISTUS kan hij aan geen einde komen. Ook brengt hij veel bij uit de Natuurkunde, Starrenkunde, Kerkelijke plegtigheden, Joodsche Godgeleerdheid enz. hetwelk eigenlijk in een zamenstel der Christelijke Geloofsleere niet behoort, of slechts behoefde aangeroerd te worden. Aan den anderen kant wordt van de *Heilige Schrift*, van de *zonde*, van het *geloof*, en van de Christelijke *bekeering* veel te weinig, en veeläl enkel als in het voorbijgaan gesproken. De *orde* van welke de Schrijver zich bediend heeft, is niet meer dan dragelijk, somtijds geheel willekeurig; in het laatste Boek ontbreekt alle verband en zamenhang. Dit toont reeds duidelijk, dat hier *een wijsgeerig ontwerp in het geheel* niet ten grond-

grondflag gelegd is; het is ook niet *eene* algemeene kunstmatige fchikking; evenwel enkele ontwikkelingen van zekere leerftukken, inzonderheid die, welke met den Godsdienst der rede verwant zijn, hebben het gene haar aanprijst in denkbeelden, bewijzen, en gevolgtrekkingen. Als *Uitlegger* der Heil. Schrift befchouwd, het geen voor een' Christelijken *dogmaticus* zoo onontbeerlijk is, heeft de Schrijver volftrekt niets uitnemends. Hij neemt de bewijsplaatfen uit den Bijbel in den zin, dien de vermaardfte Godgeleerden hebben voorgefchreven. Ondertusfchen, dewijl zijn werk juist gefchikt was voor de behoeften en naar den fmaak dier tijden, en men daar in zoo *gemakkelijk* alles bijëen vond, wat tot hier toe door de voornaamfte Kerkleerären en Kerkvergaderingen, over de Christelijke Geloofsleere gezegd en bepaald was, en dewijl eindelijk de Schrijver zoo uitmuntte in het voorftaan van de Beelden der Heiligen, behoeft men zich niet te verwonderen, dat hetzelve grooten opgang maakte in de *Griekfche* Kerk. In de *Westerfche* Kerk werd het bekend door eene Latijnfche Overzetting in de XIIde eeuw, van JOANNES BURGUNDIO, eenen Regtsgeleerden te *Pifa;* van welke zich ook PETRUS LOMBARDUS, en naderhand ook THOMAS van *Aquino*, en andere *Scholastiken* bediend hebben. JOANNES was trouwens de voorlooper der *Scholastiken*, wiens leerwijze zij volgden, fchoon zij veel verder gingen; ook kan men van hem zeggen, dat hij de *Scholastike* en *Dogmatifche* of *Pofitive* Godgeleerdheid heeft zamengevoegd, voor zoo ver hij fomtijds

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

tijds den Wijsgeer met den Verzamelaar in dit werk vereënigde.

Behalve dit werk heeft DAMASCENUS nog andere leerstellige schriften nagelaten, maar van minder beteekenis. Eene kleine verhandeling *over de Heilige Drieëenheid*, die ten minsten uit zijne werken getrokken is, bevat, meestäl in vragen en antwoorden, de toenmaals gewone belijdenis van deze leere bijzonder ook de leere van CHRISTUS. — Zijne *aanleiding tot de eerste beginselen der Geloofsleere* is grootendeels eene bovennatuurkundige voorbereiding tot verstand van de leere der Drieëenheid; zijn geschrift van de *zamengestelde natuur* is gerigt tegen de *Monophysiten*, die *Hoofdeloozen*, (*Acephali*,) genoemd werden; insgelijks zijne lange verhandeling over de *twee willen en werkingen.* Nog schrijft men hem eene *verklaring van het geloof* toe, die in het *Arabisch* voorhanden is, en waar van LE QUIEN eene *Latijnsche* Vertaling gegeven heeft. Dezelve eindigt met de betuiging, ,, dat hij niet door zijne werken, maar door het geloof in CHRISTUS, deszelfs barmhartigheid, de voorspraak der Heilige Maagd en van alle de Heiligen, hoopt geregtvaardigd en zalig te worden."

Maar het grootste van alle werken van DAMASCENUS, zijne *heilige vergelijkingen*, (*τα ἱερα παραλληλα*,) is eene leerstellig-zedekundige verzameling van uittreksels, in welke hij de leere der Heilige Schrift vergelijkt met plaatsen uit de Kerkvaders. Eerst had hij dit werk in *drie Boeken* verdeeld, waar van het *eerste* van God en Goddelijke zaken; het

het *tweede* van den toestand der menschelijke zaken; maar het *derde* van deugden en ondeugden handelde. Maar naderhand geloofde hij, het dienstiger voor den Lezer te zullen maken, wanneer hij de bijzondere onderwerpen in eene *Alphabetische* orde bragt. Dus staan 'er 51 artikelen onder de Letter *α*, bij voorbeeld: *περι Αιδιȣ θεοτητος της ἁγιας και ὁμοȣσιȣ Τριαδος; περι τȣ Αφευκτον ειναι τον Θεον; περι τȣ Ακαταληπτον ειναι τον Θεον.* Daartegen heeft de laatste letter *ω* slechts één enkel artikel: *περι Ωρας και ἡμερας θανατȣ.* Onder elk artikel of rubriek vindt men eerst een aantal Bijbelplaatsen, die denzelven ophelderen of bewijzen; en dan volgt eene reeks van overëenstemmende, dikwijls heel uitvoerige plaatsen, uit bijna enkel *Griekſche* Kerkvaderen. Ook komen 'er plaatsen in voor uit de twee Joodsche Schrijvers PHILO en JOSEFUS; doch van zedelijken inhoud, en gelijk de Schrijver zegt, tot roem der Christelijke waarheid, die ook door vijanden bevestigd wordt. Dit werk is niet zonder nut, de meeste artikelen zijn van zedekundigen inhoud; ook vindt men daar in een merkelijk aantal plaatsen uit verlorene schriften van Kerkvaderen. Voor het overige had de Schrijver, op vele plaatsen, beter keuze kunnen doen; ook is de Alphabetische orde niet zeer geschikt voor het gebruik, te min, omdat de artikelen zelden onder de regte letter geplaatst worden, gelijk zelfs uit de boven aangehaalde voorbeelden blijken kan.

Van andere *Griekſche Dogmatici* van dezen tijd is

MAXIMUS

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

en anderen.

is weinig te zeggen. De Monnik MAXIMUS (*) heeft, omtrent het midden der VIIde eeuw, over verscheidene onderwerpen, tot de *Geloofsleere* behoorende, geschreven. Maar zijne *twee Boeken over de leere van God, en de menschwording van Gods Zoon*, als ook zijne verhandeling *over de beide naturen in* CHRISTUS, en zijne *Godgeleerde bepalingen*, verscheidene opstellen over den *dubbelden wil van* CHRISTUS, tegen de *Monotheliten*, zijne *Godgeleerde Hoofdstukken*, of *uitgelezene plaatsen uit verscheidene Boeken, deels van onze, deels van uitheemsche*, (Heidensche,) *Schrijvers*, bevatten niets belangrijks, dat men niet bij ouder Kerkvaders, of ook bij JOANNES DAMASCENUS, die 'er gebruik van gemaakt heeft, vinden kan. Veel belooft wel het opschrift van een werk van den Monnik ANTIOCHUS, die nog in het jaar 629 in de *Laura*, of het Klooster van den Heiligen SABAS te *Jeruzalem* geleefd heeft, πανδεκτης της ἁγιας γραφης, of *volledig begrip der Heilige Schrift* (†), maar het bevat, in 130 *Hoofdstukken*, enkel behalve eene korte inleiding over het geloof, en eene verwerping en vervloeking van alle Ketters bij name, in het laatste Hoofdstuk, zedelessen, die deels uit de Heilige Schrift, gedeeltelijk uit de Kerkvaderen ontleend zijn.

ISIDORUS

Merkwaardiger is de leerstellige verzameling van ISI-

(*) Zie van hem boven *Bladz.* 149.

(†) *Biblioth. Patr. Paris. Tom.* XII.

ISIDORUS van *Hispalis.* In een Boek van algemeenen inhoud, (*de differentiis, ſive proprietate verborum,*) brengt hij reeds niet weinige ophelderingen bij van leerſtellige denkbeelden. (*Libr. II. de differentiis ſpiritualibus verborum.*) Ook in zijn *Encyclopedisch* werk, (*Originum ſive Etymologiarum Libri* XX,) handelen het VIIde en VIIIſte Boek van dergelijke onderwerpen, van den naam en eigenſchappen Gods, van de Drieëenheid, van Engelen en menſchen, van geloof en van alle Ketterijën. Doch zijn hoofdwerk in dit opzigt, (*ſententiarum Libri tres,*) is voor de Westerſche Kerk het voorbeeld van eene *leerſtellige leerwijze* geworden en gebleven, tot de tijden der *Scholastieken*, in de XIde eeuw. In dit werk verzamelt hij de *leerſtellingen* of *ſpreuken*, (*ſententiæ* van dezelfde beteekenis als *dogmata*,) uit Kerkvaders, eigenlijk uit AUGUSTINUS, en voornamelijk uit het werk van GREGORIUS *den Grooten.* Hij is dus van die klaſſe van Godgeleerden, die onder den naam van *ſententiarii* of *poſitivi* zijn bekend geworden. Eigenlijk is zijn eerſte Boek alleen tot het leerſtellige behoorende; het tweede en derde is zedekundig en beöefenend. In het leerſtellige heeft hij weinig of niets van zijn eigen, en dit is zoo oppervlakkig of ongepast, dat het niet verdient in aanmerking genomen te worden; 'er is zeker veel onder, hetwelk de *Scholastieken* naderhand hebben kunnen gebruiken, maar zijne leerwijze is echter veel van de hunne verſchillende.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

van Hispalis.

Het door hem gebaande ſpoor werd ook betreden door

TAJO van

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Cæsaraugusta.

door eenen anderen *Spaanſchen* Bisſchop, TAJO van *Cæſaraugusta*, (*Saragosſa*,) dezelfde die in het jaar 649 een geſchrift van den *Roomſchen* Bisſchop GREGORIUS *den Grooten*, in een nachtgezigt, te *Rome* zal ontdekt hebben; geen wonder dus, dat hij uit deszelfs werken eenvoudig een dergelijk Boek zamenſtelde, als ISIDORUS, (*Libri V Sententiarum*,) doch hetwelk niemand waardig gekeurd heeft te laten drukken (*).

ILDEFONSUS.

Het beste wel van alle Godgeleerde ſchriften in de *Westerſche* Kerk was zeker dat van eenen anderen *Spaanſchen* Bisſchop, ILDEFONSUS van *Toledo*, (*Liber adnotationum de cognitione baptismi.*) (†) Zijn oogmerk was in hetzelve alle noodige kundigheden te vervatten voor eenen Christen, die gedoopt zal worden, en eenen, die reeds gedoopt is. Hij onderwijst hen eerst kortelijk over de Drieëenheid, en de Schepping des menſchen, vervolgens komt hij op de Menschwording van CHRISTUS, en de ſchikkingen van God omtrent de herſtelling des menſchen; hij beſchrijft den Doop van JOANNES en van CHRISTUS; en toont aan, hoe men die genen tot het Christendom zal leiden, die 'er eenen afkeer van laten blijken. Thans gaat hij den onderwijzeling, (*Catechumenus*,) van ſtap tot ſtap na; hij verklaart deszelfs naam, en alle zijne voorbereidingen tot den Doop, inzonderheid de bezweeringen,

(*) MABILLON. *Anal. vet. ævi Tom.* II. *pag.* 62.

(†) In STEPHANII. BALUZII. *Miscellan. Libr.* VI. *pag.* 1-103. *ſqq.*

gen, door welken de Duivel, (*Zabulus*,) zigtbaar bedwongen wordt; zijne zalving; maar hoofdzakelijk het *Symbolum* of de Geloofsleuze, die men hem moet overgeven. Deszelfs *Apostolischen* oorsprong onderstellende, verklaart hij alle de woorden, omdat daar in alle leerstukken, (*Sacramenta*,) begrepen zijn. Langst houdt hij zich op bij de leere van CHRISTUS. — De *Heilige Schrift* merkt hij meermalen, verbonden *met de leer der Kerkvaderen*, aan, als de bron van den Godsdienst; men moet in dezelve die *Boeken*, welke van alle *Katholijke* Gemeenten aangenomen zijn, stellen boven die genen, *welke sommige Gemeenten niet aannemen.* In de *Opstanding*, zullen de ligchamen der Heiligen Geestelijk, dat is, in volmaakte schoonheid, opstaan; maar de *ligchamen der Goddeloozen met derzelver gebreken en wanstaltigheden.* Die genen zullen de zachtste straffen lijden, die, behalve de erfzonde, geene andere, of slechts geringe zonden bedreven hebben. Tot aan de Opstanding zullen de *zielen der overledenen* in zekere verborgene bewaarplaatsen opgesloten zijn. Gedurende dezen tijd bekomen zij door de overgeblevenen eenige *verligting*, gedeeltelijk, wanneer *het offer des middelaars voor hun geöfferd wordt*; gedeeltelijk, wanneer 'er *aalmoezen* in de Kerk gedaan worden. — Eindelijk verzelt hij den doopeling tot het doopwater, en dewijl hij dit met de roode zee vergelijkt, ontleent hij vele geheimzinnige toepassingen uit de Geschiedenis der *Israëliten* voor den Doop. *De Doop*, welks plegtigheden hij ook beschrijft, *zal de erfelijke en da-*

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

delijke zonden wegnemen. Daar is *drieërlei Doop*; des waters, des bloeds, en der boete. Door de uiterlijke zalving der gedoopten komt de H. Geest inwendig over dezelven, zoo als hij ook door de oplegging der handen over hen komt. Door het *dagelijksch brood* moet men elk geheiligd hulpmiddel der geloovigen, (*Sacramentum fidelium*,) verſtaan, hetwelk zij in den tijd tot het verkrijgen der eeuwige gelukzaligheid noodig hebben. Dus ook het *Heilig Avondmaal*; want, nademaal CHRISTUS het levende brood van den hemel is: zoo bidden wij heel gepast, dat hij ons dagelijks gegeven worde; of dat *wij in hem blijven, en hij in ons wone*; want dat is, *zijn vleesch eten en zijn bloed drinken. Hoe is dan*, vraagt ILDEFONSUS, *het brood zijn ligchaam? En wat heeft de drinkbeker, dat hij zijn bloed is?* Men noemt dit, antwoordt hij, daaröm *Sacramenten*, omdat men iet anders ziet, en iet anders verſtaat. Het eerſte heeft eene ligchamelijke gedaante, het andere eene Geestelijke vrucht. Om het *ligchaam van* CHRISTUS te verſtaan, moet men den Apostel hooren, die zegt: *Gij zijt het ligchaam van* CHRISTUS, *en zijne leden*. Indien gij dan dit zijt, zoo ligt de verborgenheid op de tafel des Heeren; gij hebt uwe verborgenheid tot het gene gij zijt, ontvangen, en door uw *Amen* onderſchreven. Wederöm zegt de Apostel van dit *Sacrament: Wij velen zijn één brood en één ligchaam*. Want het brood wordt in vele koorntjes, en de wijn uit vele beziën, en uit beiden ontſtaat eene eenheid. — Eindelijk volgen 'er nog voorſchrif-

ſchriften en gebeden voor de nieuwgedoopten. — In het *tweede* Boek van dit werk, (*de itinere deſerti, qua pergitur post baptismum,*) worden de voorſchriften opgegeven, welke den gedoopten tot het doel der zaligheid leiden kunnen; maar het bevat voorts zoo vele *myſtieke* uitleggingen, dat men 'er weinig aanmerkingswaardig in vinden kan.

BEDA.

Hoe vruchtbaar ook BEDA zij in godgeleerde werken, in het eigenlijk leerſtellige hebben wij echter niets van hem, dat men hem met zekerheid kan toeſchrijven. Het geſchrift, *in librum Boethii de Trinitate Commentarius*, dat onder zijne werken ſtaat, behoort hem zeker niet. Een bijzonder Boek over de Drieëenheid onder zijnen naam ligt onder de Handſchriften van eene Engelſche Bibliotheek (*). Omtrent eene talrijke verzameling van zedeſpreuken, *ſcintillæ ſive Loci Communes*, is men onzeker.

ALCUIN.

Van ALCUIN heeft men een werk: *de fide ſanctæ et individuæ Trinitatis, adglorioſum Imperatorem Carolum M. Deo devotum Libri* III. hetwelk van hem in het jaar 802 of 803 opgeſteld, doch voor een groot gedeelte uit een dergelijk werk van AUGUSTINUS ontleend is. — In een klein geſchrift: *de Trinitate ad Fredegiſum Quæstiones* XXVIII. beantwoordt hij deze hem voorgeſtelde vragen; doch zonder veel voordeel voor de eigenlijke Godgeleerde wetenſchap. Nog is 'er een geſchrift van ALCUIN, door MONTFAUCON ontdekt: *Libellus de proceſsione ſpiritus ſancti ad Carolum M.*, in welks eerſte deel

(*) CAVE *Hist. Litter. Vol.* I. *pag.* 616.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

deel hij bewijst, dat de Heilige Geest uitgaat van den Vader en den Zoon; in het tweede, dat hij de Geest des Vaders en des Zoons is; in het derde, dat de Vader en de Zoon hem gezonden heeft. Doch het denkbeeld van *uitgaan* wordt door hem geheel niet aangeroerd.

Schotsche of Ierfche Monniken.

Onder de *Ierfche* Monniken, die men ook *Schotten* noemde, onder welken vele geleerde lieden waren, meent men, dat fommigen vrijër en ftouter dan de overige Godgeleerden over de leerftellige godgeleerdheid hebben gedacht en geleerd, zoodat men hen voor de *eerfte Leeräars der Scholastieke Godgeleerdheid* in *Europa* zou moeten houden; de beroemde BENEDICTUS, Abt van *Aniane*, omtrent het begin der IXde eeuw (*), noemt hen de voornaamfte *Schoolleerären* van zijnen tijd. „ Zij bedienen zich," zegt hij, „ van eenen misleidenden *Syllogismus*, met welken zij bewijzen, dat 'er even zoo wel eene *Drieëenheid* van *Zelftandigheden* als van *Perfonen* is. Wanneer de misleide Toehoorder hun toeftemming geeft, befchuldigen zij hem, dat hij *drie Goden* veréërt; maar ontkent hij, dat de drie Perfonen ook zoo vele *Zelfftandigheden* zijn, dan werpen zij hem tegen, dat hij de *Perfonen* niet erkent."

Zedeleere

De zedeleer van dezen tijd beftond in verzamelingen van fpreuken, uit den Bijbel en uit de Kerkvaderen, uitweidingen over bijzondere deugden en ondeugden, oefeningen van Godsvrucht en Godvruch-

(*) In BALUZ. *Miscell. Libr.* V. *pag.* 54.

vruchtige gebruiken, aanwijzingen te geven van boete en ſtrenge tucht, en hen, die tot volmaaktheid wilden ſtreeven, te wijzen tot de navolging der Kluizenaren en Monniken. Zoodanige waren de ſchriften van JOANNES DAMASCENUS; MAXIMUS, ISIDORUS van *Hispalis*, en BEDA, van welken reeds gewaagd is geworden. Van gelijken aard zijn de XXIV *Ethiſche* en *Asceticſche Verhandelingen*, als ook de *Brieven* van DOROTHEUS, een' Abt in *Palæſtina*, waarſchijnelijk in de eerſte tijden der VIIde eeuw (*). — Van THALASSIUS, een' Abt in *Libyē*, in het midden dier eeuw, *vierhonderd Zedeſpreuken, van de opregte liefde, van het kuiſche leven, en van de beheering des gemoeds* (†). — Ook van JOANNES CARPATHIUS, *een Troostſchrift aan de Indiſche Monniken*, doch waar van alleen de *Latijnſche* Vertaling van den *Jeſuit* PONTANUS gedrukt is (§).

Van ALDHELM, een' *Angelſakſisch* Dichter, heeft men behalve zijn *Lofgedicht op den Maagdelijken Staat*, een *tweede*, of een vervolg van hetzelve: *over de acht Hoofdöndeugden* (**). Deze zijn bij hem, gelijk ze ook CASSIANUS opgeeft, zwelgzucht, dartelheid, geldgierigheid, toorn, ingewortelde treurigheid, angstvalligheid des harte, ijdele roemzucht, en hoogmoed; het gedicht is eene middelmatige navolging van CASSIANUS. AL-

(*) In FRONT. *Ducæi Auctuar.* PP. *T.* I. *p.* 743.

(†) *Ibid. pag.* 1179.

(§) *In Biblioth.* PP. *Colm. Tom.* VII. *pag.* 627.

(**) In CANIS. *Lectt. Ant. Tom.* I. *pag.* 755-762.

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ALCUIN schijnt, in zijn klein zedelijk Handboek, *de virtutibus et vitiis Liber*, meer te belooven; hij stelde hetzelve op, ter begeerte van den Graaf WIDO. Hij loopt ook de *acht Hoofdöndeugden* door, maar in eene andere orde, gevende aan den *Hoogmoed* de eerste plaats. Wie eene van deze ondeugden heeft, zegt hij, en zonder biecht en boete sterft, die is eeuwig verdoemd. Ook beschrijft hij vier deugden: *Voorzichtigheid*, *geregtigheid*, *dapperheid*, en *matigheid*, die bij hem, ingevolge de leerwijze van ARISTOTELES, de vier *Hoofddeugden* zijn.

Predikatiën.

Men kan uit deze gesteldheid der Zedeleere reeds opmaken, welke de heerschende smaak in deze tijden geweest zij, ten aanzien van Predikatiën of Kerkredenen. Hoe zeer KAREL *de Groote* pogingen deed, om daar in verbeteringen te brengen, men vond 'er tot hier toe dezelfde gebreken in, als in de naastvoorgaande eeuwen, zoo ten aanzien van de uitlegging des Bijbels, die men op den Kansel bragt, als ten aanzien van de Godzaligheid, die men aanbeval.

Twee vermaarde Predikers van de VIIde en VIIIste eeuw kunnen hier tot voorbeelden dienen. De Heilige ELIGIUS of ELOI, Bisschop van *Noyon*, uit wiens Predikatiën wij reeds elders (*) eene plaats hebben aangehaald. Men heeft XVI Leerredenen, die zijnen naam dragen (†), doch welke door vele la-

(*) Zie *Deel* XI. *Bladz.* 371.

(†) *In Bibl.* PP. *Colon. Tom.* VII. *p.* 252-254.

later Schrijvers niet voor de zijne erkend worden. Eenigzins wordt dit vergoed, doordien de Heilige AUEN of AUDOËNUS, de gemeenzaamste vriend van ELIGIUS, en Aartsbisschop van *Rothomagum*, (*Rouen*,) tot aan het jaar 683, ons een uittreksel der Zedelessen bewaard heeft, uit de Kerkredenen van ELIGIUS, in eene verhandeling, *de rectitudine Catholicæ conversationis*, welke aan AUGUSTINUS is toegeschreven, en onder deszelfs werken gevonden wordt, uit welke verhandeling de straksgemelde plaats genomen is.

Van de *Predikatiën* van BEDA is reeds aangemerkt, dat de meesten, die in zijne werken staan, niet echt zijn, sommigen echter zijn boven allen twijfel van onëchtheid. De gewoone gang van dezelven is deze, dat eene voorgelezene Bijbelplaats omstandig, doch even zoo dikwijls *allegorisch* en *mystisch*, als letterlijk, verklaard wordt, waar bij dan stichtelijke toepassingen gevoegd worden. Dat hij, gelijk anderen in de *Westersche* Kerk, doorgaans in het *Latijn* gepredikt heeft, alhoewel deze taal in sommige Landen geheel niet, in andere slechts verminkt en verbasterd in gebruik was, zoodat dergelijke voorstellen in deze taal voor de Ongeleerden volstrekt onverstaanbaar moesten zijn, leidt ons tot de gissing, of niet wel de *Predikatiën* van dezen tijd grootendeels enkel voor de Geestelijkheid bestemd zijn geweest. Voor de Ongeleerden geloofde men genoeg gezorgd te hebben, als men hen de *Apostolische* Geloofsbelijdenis en het *Onze Vader* liet van buiten leeren, welke beide opstellen BEDA

in

IV BOEK I Afdeel. V Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

in het *Angelsaksisch* vertaalde, ten dienste van Priesters, die geen *Latijn* verstonden, ten gebruike bij hun onderwijs. KAREL *de Groote* wilde, gelijk wij te voren gezien hebbe, dat ieder Bisschop zijne Predikatiën heel duidelijk in *Boerenlatijn* of in de *Frankische* taal vertalen, en ze houden zou op eene wijze, welke voor ieder eenen verstaanbaar was.

ZESDE HOOFDSTUK.

Godsdienstwisten. Pauliciänen. Nestoriänen en Monophysiten. Monothelitische Twisten. Maroniten. Adoptiänen. Verschillen over de Beelden der Heiligen.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Daar 'er zoo weinig gelegenheid en genegenheid was, om de Geloofsleere der Christenen te onderzoeken, en op te helderen, en men algemeen slechts ijverde, voor het gene de Vaders gezegd hadden, zoo waren ook de meeste verschillen en twisten onder de Christenen, in dit Tijdvak, takken van voorgaande; het *Muhammedanendom*, hetwelk zoo geducht was voor den uiterlijken welvaart van het *Christendom*, werkte niet behoorlijk op geleerde onderzoek, waar bij de Christenen zoo veel zouden hebben kunnen winnen, om zelve regte kennis van hunnen Godsdienst te verkrijgen; terwijl een verschil, het eenige nieuwe, in dit Tijdvak, hetwelk echter eigenlijk het Geloof niet betrof, door gebrek aan

aan kundige lieden, nu ten voordeele van het Bijgeloof beslist werd.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Voordat wij tot de bijzonderheden der Kerkelijke twisten overgaan, verdienen zulke Schrijvers gemeld te worden, die *van Ketterijën in het algemeen* geschreven hebben. Eén derzelven is TIMOTHEUS, *Presbijter* te *Konstantinopolen*, omtrent het midden der VIIde eeuw, dien echter CAVE (*) voor denzelfden gehouden heeft, met eenen TIMOTHEUS, die in het jaar 511 *Patriärch* in deze Hoofdstad geweest is. Zijn geschrift over de *genen, die in de Heilige Kerk overgaan*, is eerst door MEURSIUS (†), daar na door COMBEFISIUS (§), en eindelijk veel vollediger door COTELIER (**), in het licht gegeven. Dat dit geschrift dan korter dan vollediger voorkomt, is, omdat het tot de *Liturgiën* der *Grieken* behoorde, en daaröm van elke Gemeente willekeurig veränderd of vermeerderd werd.

Schrijvers over de Ketterijen in het gemeen. TIMOTHEUS.

TIMOTHEUS verdeelt in hetzelve de *Ketters* in drie *klassen*, in zoo verre zij zich met de *Katholijke* Kerk verëenigen willen. In de *eerste* staan dezulken, die ten dien einde *gedoopt* moeten worden; zoo als de *Taskodrugiërs*, eene sekte in *Galatië*, die met den Doop den spot dreven, en de menschwording van CHRISTUS ontkenden; — de *Akkaphoren*, (*Aquarii*,) ook *Hydroparastaten* genoemd, die

(*) *Hist. Litter. SS. Eccles. Vol.* I. *p.* 497.
(†) *In Var. Divinis Lugd. Bat.* 1619.
(§) *Nov. Auct. Græcolatinor.* PP. *T.* II. *p.* 449.
(**) *Monum. Eccles. Gr. T.* III. *p.* 377.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

die God in het Avondmaal water in plaats van brood offeren; — de *Manicheën*; — de *Markosæers*, die van MARKUS, een' medeleerling van COLARBASUS, den naam hebbende, het Avondmaal schandelijk misbruiken, en eenen zeldzamen Doop hebben; — de *Elcesiten*, die de verloochening van het Christendom enkel met den mond voor onberispelijk verklaren; — de *Nepotiänen*, van NEPOS, die een aardsch rijk van CHRISTUS voor 1000 jaren op de *Joodsche* wijze verwachtten; — de *Pelagiänen* en *Cælestiänen*; — de *Melchisedekiänen*, die thans, zegt hij, *Attinganen* heeten, omdat zij zich niet laten aanraken, halve *Joden* in het vieren van den Sabbath; — eindelijk de *Simoniänen*, *Menandriänen*, *Basilidiänen*, *Nicolaïten*, *Marciöniten*, en anderen, die met hen eensgezind zijn. Tot de *tweede klasse* rekent hij die Ketters, die niet weder gedoopt, maar alleen met den Heiligen Olie gezalfd moeten worden; te weten, de *Sabbatiänen*, ook *Quartadecimanen* genoemd, de *Novatiänen*, die de boete verwerpen, en Paschen op de *Joodsche* wijze vieren; de *Ariänen*, *Macedoniänen* en *Apollinaristen*. Eindelijk behooren tot de *derde klasse* zulken, die bij hunnen overgang tot de Regtzinnigen enkel noodig hebben, hunne Ketterij en die van anderen te vervloeken; hoedanigen zijn de *Meletiänen*, *Nestoriänen*, *Eutychiänisten*, *Dioskoriänen*, *Jacobiten*, en de overige *Acephali*. Te weten, zoo vervolgt hij, nadat de *Kerkvergadering* van *Chalcedon* DIOSKORUS had afgezet, hebben zijne vrienden zich van de Heilige Kerk afgescheiden,

en

en zich *Twijfelaars*, (*Διακρινομενοι*,) genoemd. Zij zelve hebben zich vervolgens in twaalf partijën verdeeld: *Acephali*, die het *Henotikon* van ZENO niet aannemen; — de *Dioskoriänen*; de *Condobauditen*, dus naar een huis in *Konstantinopolen* genoemd, waar zij hunne vergaderingen hielden; — de *Angeliten*, die wel den Vader, Zoon, en H. Geest van elkanderen onderscheidden; maar te gelijk beweerden, dat geen derzelven van nature God is, maar iet gemeenschappelijks heeft, te weten, de op zich zelve bestaande Godheid, welke zij ook God, Wezen, Natuur noemden; elk die daar aandeel aan heeft, is God; hunnen naam hadden zij van hunne vergaderplaats te *Alexandrië*; — de *Pauliänisten*, die slechts zekeren PAULUS MELANUS voor regtzinnig erkennen; — de *Petriten*, *Cononiten*, *Esaianiten*, en *Niobiten*, die even zoo dachten van PETRUS MONGUS, zekeren CONON, ESAIAS en STEFANUS, en NIOBES; — verders de *Maroniten*, die de vierde en de twee volgende *Oecumenische* Kerkvergaderingen verwerpen; in het *Trisagium*, (*driemaal heilig*,) de kruisiging invoegen, ook (*) die slechts éénen wil en ééne werking in CHRISTUS toelaten; zij hebben hunnen naam van het Klooster *Maro* in *Syrië*; — eindelijk de *Tritheïten*, die met PHILOPONUS drie verscheidene wezens en naturen in de Drieëenheid aannemen, en de opstanding der ligcha-

(*) Waarschijnelijk is hier het woord *Monotheliten* uitgevallen. Anders hebben wij hier geene XII maar slechts XI partijën.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

chamen ontkennen. Dit geschrift van TIMOTHEUS kon de *Katholijke* Bisschoppen onderrigten, hoe zij de zoogenoemde Ketters in hunne Gemeenten weder konden aannemen.

Van een dergelijk Boek, maar veel uitvoeriger (*), heeft JOANNES DAMASCENUS ook niet veel eer. Hij heeft daar in EPIFANIUS, THEODORETUS, en TIMOTHEUS uitgeschreven, en daar bij een berigt gevoegd van de *Ismaëliten* of *Muhammedanen*; hetwelk over het geheel onvolledig en gebrekkig is, hoewel 'er het een of ander goeds in mogt voorkomen. Hier op volgt bij hem nog eene schets van twee Christelijke partijën. Van de ééne, welke hij *Christenbeschuldigers*, (χριστιανοκατηγοροι,) noemt, zegt hij, dat zij de Christenen beschuldigden, als of zij de Beelden van CHRISTUS, de onbevlekte Maagd, Heilige Engelen en der Heiligen, even zoo veréërden, als de Heidenen hunne Afgoden. Zij werden ook *Beeldstormers* genoemd, omdat zij de Beelden overäl vernielden; als ook *Leeuwsgezinden*, (θυμολεοντες,) omdat zij de vereerers der Beelden woedend vervolgden. De andere dezer partijën, (Αποσχισαι of Δοξαριοι,) beschrijft hij als lieden, die hunne eigene eere, (δοξα,) zochten, en zich noch aan de geregtigheid Gods, noch aan zijne Priesteren, onderwierpen; zij volgden de Ketterij der *zelfzondigenden*, (Αυτοπροσκοπτων,) spoorden *Kanonieke* wetten op; en alhoewel zij gemeene lieden waren, evenwel zonderden zij zich van de *Ka-*

(*) *De Hæresibus Compend. T. I. Opp. p.* 76-113.

Katholijke Kerk af. Op de wijze der *Euchiten* of *Masſaliänen*, leerden zij de *Asketen*, zich van den openbaren Godsdienst te onthouden, en met de gebeden in de Kloosters te vergenoegen. Onëens onder malkanderen, gaven zij zich het voorkomen eener ſtrenge tucht, en zochten malkanderen te overtreffen. Sommigen van hen gebruikten noch Doop, noch Avondmaal; anderen groeteden het kruis, noch de Beelden der Heiligen niet; en wat het ergſte van allen was, zij namen geene Priesters aan. Men kan niet ligt bedenken, welke partij DAMASCENUS hiermede bedoeld hebbe; want dat het de *Manicheën* zijn zouden, gelijk LE QUIEN gegist heeft, heeft weinig ſchijn.

Tegen enkele Ketterſche partijën heeft DAMASCENUS insgelijks bijzondere ſchriften opgeſteld; waar onder zou kunnen geteld worden *eene twistrede tusſchen eenen Saraceen en Christen.* Een groot gedeelte van den Griekſchen Tekst derzelve heeft LE QUIEN getrokken uit de geſprekken van THEODORUS ABUCARA, eenen Bisſchop in *Palæſtina* of *Syrië*, die ze uit den mond zelven van DAMASCENUS ontvangen had; zoo zelfs niet dit geheele opſtel hem toebehoort. De ſchriften van dezen Bisſchop heeft GRETSER te *Ingolſtad* 1606 in 4to. en LE DUC (*) verzameld.

Manicheën; Pauliciänen.

De Christen Leeraren hadden, gelijk gezegd is, in dezen tijd, veel te ſtrijden met oude Ketterſche aanhangen, welke thans weder te voorſchijn kwamen.

(*) DUCÆUS *Auct.* PP. *T.* I. *p.* 367.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

men. Dit was het geval met de *Manicheën*, die sedert de VIIde eeuw zich in eene merkelijk veränderde gedaante, onder den naam van *Pauliciänen*, vertoonden, en zich langen tijd staande hielden, niet alleen in het *Grieksche* Keizerrijk, maar ook in het Gebied der *Chalifen*; door hen te vervolgen ontstonden zelfs kleine oorlogen; en van de XIde eeuw af breidden zij zich ook in de Westersche Landen uit. Hunne Geschiedenis is door PHOTIUS, *Patriärch* van *Konstantinopolen*, en PETRUS SICULUS, die van het Keizerlijke Hof, als Gezant, naar *Armenië*, het nieuwe Vaderland van dezen aanhang, gezonden werd, beschreven (*). Volgens het verhaal van PHOTIUS, waren het PAULUS en JOANNES, Zoonen van CALLINICE, te *Samosata* in *Syrië*, waar te voren reeds het *Manicheëndom* gebloeid had, die hetzelve omtrent het midden der VIIde eeuw weder vernieuwden. Het schijnt zelfs, dat hunne Moeder hun hetzelve had ingeboezemd. In het eerst plantten zij hunne gevoelens voort in *Armenië*. Naar den oudsten dezer Broederen hadden zij den naam *Pauliciänen*. Doch na eenigen tijd kreeg zekere *Armeniër*, KONSTANTINUS, maar die zich zelven SILVANUS noemde, een grooter aanzien bij

(*) PHOTIUS *Contra Manichæos Libri* IV. *in* MONTFAUCON *Bibl. Coislin. pag.* 349. *et* J. C. WOLF *Anecd. Gr. Tom.* I. *pag.* 1-226. *Tom.* II. *pag.* 1-283. Het verhaal van PETRUS SICULUS is door den Jesuit MATTH. RADER uitgegeven te *Ingolstad* 1604. in 4to. en staat ook in *Bibl.* PP. *Max. Lugdun. T.* XVI. *p.* 753.

bij deze partij, dan de beide Broeders. Hij wilde voor dien SILVANUS gehouden zijn, van wien PAULUS in zijne Brieven gewaagt, en wendde voor, dat hij van dezen Apostel gezonden was. Van *Mananalis*, een vlek bij *Samosata*, begaf hij zich naar *Cibossa*, een klein plaatsje in *Armenië*. Behalven een mondelijk onderwijs, wilde hij, dat zijne aanhangers alleenlijk de schriften der *Euangelisten* en *Apostelen* lezen zouden, terwijl hij, in schijn, alle *Manicheïsche* Boeken verwierp, alhoewel hij, in den grond, derzelver inhoud behield, en de gemelde heilige schriften naar derzelver zin verdraaide. Nadat hij zeven en twintig jaren lang vele inwoners van *Armenië* op zijne zijde gebragt had, gaf de Keizer KONSTANTYN zijnen Bevelhebber SIMEON in last, om hem te straffen, en de medegenooten zijner dwaling, indien zij zich wilden bekeeren, aan de *Katholijke* Leerären ter onderwijzing over te geven. SIMEON nam KONSTANTINUS met alle zijne aanhangers gevangen, en maakte met de genen, die geneigd waren, hem te verlaten, de gemelde schikking, maar gebood den overigen, hunnen Leeräar te steenigen. De meesten konden daar toe niet gebragt worden; maar zekere JUSTUS, dien hij tot Zoon aangenomen had, gaf hem den doodelijken worp met eenen steen. Ondertusschen bleef niet alleen de grootste hoop bij zijne leerstellingen; maar SIMEON zelf, verleid door gesprekken met hen, voegde zich heimelijk bij hen; en drie jaren daar na van het Hof ontvlugt zijnde, ging hij naar *Cibossa*, alwaar hij zich tot Leeräar onder deze ge-

 zind-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

zindte opwierp, en den naam TITUS aannam. Dan na een driejarig gelukkig ſlagen van zijne werkzaamheid, werd ook hij ongelukkig. De voorgemelde JUSTUS wierp hem de plaats van den Apostel voor: *Door hem zijn alle dingen geſchapen*, enz., en zeide: Misſchien waren zij beiden bedrogen, en bedrogen ook hunne aanhangers, terwijl zij geloofden, dat de Schepper van Hemel en Aarde niet dezelfde zij met den waarächtigen God en Vader van den Heere CHRISTUS; maar een ander, den Apostelen onbekend. Hier over geraakten zij met malkander in een hevig verſchil. JUSTINIANUS II, die toen regeerde, hier van kennis gekregen hebbende, liet onderzoek doen naar deze gezindte, en veröordeelde de genen, die ze niet verlaten wilden, met SIMEON ten vure. Onder de genen, die deze ſtraffe ontkwamen, was ook de *Armeniër* PAULUS, met zijne Zonen GEGNÆSIUS en THEODORUS. Van hem geloofden vele *Pauliciänen*, dat de naam van hunne partij oorſpronkelijk was. Maar tusſchen zijne Zonen, van welken hij den oudſten tot Leeräar aanſtelde, en hem TIMOTHEUS noemde, ontſtond een zoo hevige twist, dat de Gemeente, zoo lang zij leefden, geſcheurd bleef.

In de eerſte tijden der VIIIſte eeuw, liet Keizer LEO *de Iſauriër* GEGNÆSIUS naar *Konſtantinopolen* komen, en door den *Patriärch* aldaar over zijnen Godsdienst ondervragen. Hij beäntwoordde alles zoo listig, met regtzinnige woorden, dat alle Toehoorders hem van Ketterij vrijſpraken, en hij van den *Patriärch* een getuigſchrift van regtzinnigheid,

en

en van den Keizer vrijheid kreeg, om zijne werkzaamheden met volkomene vrijheid uit te oefenen. Kort daar na echter begaf hij zich, met zijne aanhangers, naar *Mananalis*, in het Gebied der *Arabieren*, alwaar hij overleed, zijnde omtrent 30 jaren lang het Opperhoofd van zijne partij geweest.

De dood van GEGNÆSIUS veröorzaakte nieuwe onrusten onder de *Pauliciänen*. Zij verdeelden zich tusfchen zijnen onëchten Zoon ZACHARIA, en eenen anderen, JOZEF, dien fommigen ook voor eenen bastäard hielden. De haat der partijën ging zoo ver, dat men tot flagen kwam, en bijna was JOZEF door ZACHARIAS vermoord geworden. Eindelijk besloten zij geheel van elkander te fcheiden. Alzoo intusfchen de *Arabieren* eenen inval in het *Romeinfche* Rijk ondernamen, vlugtte ZACHARIAS alleen in hetzelve; maar zijne aanhangers werden van de *Arabieren* nedergefabeld. Eenigen tijd daar na bergde zich ook JOZEF met de zijnen in hun oud verblijf in *Armenië*, naar *Episparis*. Hier overviel hem een Overheidsperfoon met Soldaten; zijne leerlingen werden gevangen genomen; maar hij en andere hoofden ontkwamen in *Frygië*; kort daar na zettede hij zich te *Antiöchië* in *Pifidië* neder, alwaar hij op nieuw eene Gemeente verzameld hebbende, ftierf. Vervolgens werd deze gezindte door zekeren BAANES voortgeplant. Te gelijk kreeg zij een' ander Leeräar aan SERGIUS, die zich voor den Heiligen Geest uitgaf, en eene nieuwe fcheuring tusfchen de wederzijdfche aanhangers veröorzaakte.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Schoon de Schrijvers aan de *Pauliciänen* ſteeds den naam van *Manicheën* geven, zij wijzen echter veel aan, hetwelk hun eigen was, en hen van de *Manicheën* onderſcheidde. Zij werden voornamelijk daaröm voor *Manicheën* gehouden, omdat zij den *hoogſten God* en *den Schepper der Wereld niet voor denzelfden* kenden. Doch, deze leer was niet enkel eigen aan de *Manicheën*, maar in het algemeen aan de *Gnostieken*. Vervolgens geven THOMAS en PETRUS nog de volgende dwalingen der *Pauliciänen* op: Zij lasterden de Maagd MARIA, en gedrongen wordende, om te bekennen, dat JEZUS uit haar is voortgekomen, zoo beweerden zij, dat hij zijn ligchaam van boven heeft gebragt, en door haar als door een kanaal is doorgegaan; ook zal zij naderhand meer Zonen bij JOZEF gehad hebben. Het eerſte reeds beweerd door ouder Ketters, het laatſte zelfs door *Katholijken*, doch die even daaröm voor niet zuiver regtzinnig gehouden werden. Het *Avondmaal* en den *Doop* vierden zij niet, maar verklaarden beiden op eene zeldzame wijze. Het *Kruis* wilden zij niet aanbidden of kusſen. De *Profeten* en andere Schrijvers van het Oude Testament verwierpen zij geheel; (weder volgens *Gnostiſche* ſtellingen.) Den Apostel PETRUS veräehtten zij, omdat hij CHRISTUS verloochend heeft, waaröm zij zijne Brieven niet aannamen. Zij hadden geene *Ouderlingen* en *Priesters*; zij noemden hunne Leeräars, met een woord, uit de Apostoliſche tijden, *Medehelpers*, (συνεκδημοι,) en derzelver medehelpers, *Schrijvers*; (νοταριοι,) welke zich nergens door

door van de overigen van hunne partij onderſcheidden. Ook was het eigen aan de *Pauliciänen*, dat zij de andere Christenen enkel *Romeinen* noemden; zelve zeer ondeugend geleefd zullen hebben; en eindelijk aan de kleine zetels hunner Gemeenten de namen *Macedonië*, *Achaje*, *Philippi*, *Epheſus*, enz. gegeven hebben. Men ſchijnt dus, volgens deze beſchrijvingen, hen voor eene *Gnostiſche* partij te moeten houden, die zich, niettegenſtaande vervolgingen en onderlinge verſchillen, eeuwen lang heeft weten te handhaven. Zij ſchijnen al vroeg de beſcherming der *Chalifen* genoten te hebben. Volgens THEOFANES (*), liet de *Chalif* WALID, die in de eerſte jaren der VIIIſte eeuw regeerde, den Aartsbisſchop PETRUS van *Damaskus* de tong uitſnijden, omdat hij de dwalingen der *Muhammedanen* en *Manicheën* beſtreden had, en bande hem naar Gelukkig-*Arabië*, alwaar hij volkomen den Marteldood onderging, nadat hij vooräf door een wonderwerk zijne ſpraak wedergekregen had. Het geſchrift, *een geſprek tegen de Manicheën*, dat onder de werken van JOANNES DAMASCENUS (†) gevonden wordt, heeft geene bijzondere betrekking tot de *Pauliciänen*.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Andere oude Ketters.

Wij behoeven niet te twijfelen, of 'er waren in de Christen Landen nog overblijfſels genoeg van andere oude Ketterijën; doch, daar zij nergens merkelijke bewegingen veröorzaakten, behoeven wij 'er niet van te ſpreken. De *Ariänery* nam dus eerst on-

(*) *Chronogr. pag.* 349.
(†) *Opp. Tom.* 1. *pag.* 429-467.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

onder de *Langobarden* een einde, na het midden der VIIde eeuw, onder den Koning GRIMOALD. Men vindt wel in de Handelingen der Kerkvergaderingen herhaalde Banvloeken tegen MACEDONIUS, APOLLINARIS, en andere Ketters, doch deze ijver moest men betoonen voor de regtzinnigheid, zonder dat daar uit volgt, dat 'er van hunnen aanhang nog iet overig was. Maar de voortduring der *Nestoriänen* en *Monophysiten* is merkwaardiger. Deze waren nu voor geen gevaar van onderdrukking meer blootgesteld, dewijl de Landen, welke hunnen hoofdzetel uitmaakten, onder de gehoorzaamheid der *Arabieren* gekomen waren; ook hebben zij zich daar zoo vast gezet, dat hunne nakomelingen nog steeds zeer talrijk zijn.

Nestoriänen.

Zoo lang de *Katholijken* in die Gewesten nog de overhand hadden, stonden onder den *Patriärch* van *Antiöchië* vier *Metropolitanen*, ook *Catholici* genoemd. De *Metropolitaan* van *Persië* bestuurde alle de Christenen in dat land, en in *Indië*; de Aartsbisschop van *Seleucia*, integendeel, in *Assyrië*, *Chaldeë*, en *Arabië*, zoo ver deze Landen tot het *Persisch* Rijk behoorden; hier bij kwamen nog de *Catholici* van *Armenië* en *Iberië*. Maar nadat de Aartsbisschop van *Seleucië*, als Opperhoofd der *Nestoriänen*, zich aan de afhankelijkheid van den *Patriärch* van *Antiöchië* onttrokken, en zich te gelijk tot *Catholicus* en *Patriärch* opgeworpen had, bragt hij ook spoedig den *Metropolitaan* van *Persië* onder zijne magt. Ook verleide hij zijnen zetel van *Seleucië* en *Ctesifon*, welke als ééne stad aange-

gemerkt werden, naar *Bagdad*, hetwelk de *Chalif* ALMANSOR in de VIIIste eeuw bouwde, en dewijl deze stad ook somtijds *Babylon* genoemd werd, schreef hij zich ook *Patriärch* van *Babylon*. In later eeuwen hebben zij zich ook *Patriärchen* van *Mosul*, niet ver van de puinhoopen van het Oude *Ninive*, genoemd (*).

Hunne voornaamste Patriärchen.

Men vindt bij ASSEMANI de geheele lijst dezer Patriärchen der *Nestoriänen* of *Chaldeën*, gelijk zij ook genoemd worden. Deze lijst begint van den Apostel THOMAS, die voor den Apostel der Oosterlingen gehouden wordt, doch eigenlijk was BABÆUS of BABUÆUS, de eerste van deze partij, die van het jaar 489 of 499, tot het jaar 503, het Aartsbisdom en naderhand zoogenoemde *Patriciäat* van *Seleucië* aan zich trok (†). Een der vermaardste onder dezelven was JESUJABUS van *Gadala*, naar zijne geboorteplaats, een dorp in *Arabië*, ter onderscheiding van anderen van dien naam, geheten. Hij bekleedde deze waardigheid van het jaar 629 tot 647. De *Persische* Koning SIROES zond hem als Gezant aan den Keizer HERACLIUS, om den vrede met denzelven te sluiten. Bij deze gelegenheid werd hij bij de *Nestoriänen* zoo verdacht, omdat hij met de *Katholijke Grieken* Kerkelijke gemeenschap zou geoefend hebben, dat zij zijnen naam uit hunne Kerkeboeken uitschrapten; tot dat zijne regtvaardiging en de bescherming des Vorsten zijn gezag weder her-

(*) ASSEMANI *Bibl. Orient. T.* III. P. II. *p.* 616-627.
(†) Zie *Deel* X. *Bladz.* 394.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

herſtelden. Hij zou ook van MUHAMMED eenen voor zijne gezindte voordeeligen Gunstbrief verworven hebben. Bovendien heeft hij ook verklaringen over de Pſalmen, Brieven, Redevoeringen en verhalen nagelaten (*).

Een ander van deze *Patriärchen* ANASTASIUS I, of *de Lamme*, kwam in het jaar 685 tot het bezit van dezen post, en overleed in het jaar 699, nadat hij een' tijd lang van eenen mededinger verdrongen was geweest. Hij was insgelijks een vruchtbaar Schrijver in uitlegkundige, zedelijke, geſchiedkundige, en andere werken. Zelfs heeft hij ophelderingen over de *Analytica* van ARISTOTELES geſchreven. De laatſte dezer *Patriärchen* in dit Tijdvak, TIMOTHEUS, van het jaar 778 tot 820, wist de *Perſiſche* Bisſchoppen, wier *Metropolitaan* zich van hem onäfhankelijk gemaakt, en die zich door vleeschëten, trouwen en zelfs door hunne kleding van de andere *Nestoriäanſche* Bisſchoppen onderſcheiden hadden, weder onder zijn gezag, en tot de vorige gelijkvormigheid te brengen. Onder de van hem geſchrevene Boeken handelt 'er één van de geſtarnten; een ander bevat zijn geſprek met eenen *Chalif*, die hem vele vragen over den Godsdienst voorgeſteld had, onder welken ook Kerkelijke ſchikkingen en velerhande onderzoekingen behoorden. Dat hij, door afgezondene Monniken, de Volken aan de *Kaspiſche* Zee, die het Christendom verlaten

(*) ASSEMAN. *Not. ad* EBEDJESU *Cat. Libror. Syror. C.* 71. *Bibl. Orient. T.* III. P. I. *p.* 105.

ten hadden, tot hetzelve terug gebragt heeft, hebben wij voorheen gemeld (*), als ook van het beroemde *Chineesche* gedenkstuk, hetwelk den bekeerings-ijver der *Nestoriänen* in die Landen beschrijft (†).

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Uitgebreidheid van het Kerklijk Gebied der Nestoriänen.

Hoe uitgebreid het Kerkelijk Regtsgebied van den *Nestoriäanschen Patriärch* reeds in deze eeuwen geweest zij, en verder geworden is, kan men best opmaken uit de Alphabetische Naamlijst bij ASSEMANI (§). *Damaskus* werd omtrent het jaar 800 ééne der XV aan denzelven onderworpene *Metropolitaan*-Kerken. *Nisibis*, anders *Soba* genoemd, was het lang te voren. Ook verkreeg *Samarkanda*, de Hoofdstad van *Marawalnahar*, (anders *Maracanda*,) in het oude *Sogdiana*, dit voorregt, in het jaar 714, en naauwelijks kan men twijfelen, of zelfs in *China* was ten dezen tijde deze waardigheid ingevoerd. Maar, behalve zoo vele *Asiätische* Landen, werden 'er ook allengs in *Egypte*, hetwelk de *Syriërs* *Mesren*, de *Arabiërs* *Mesr* noemden, de gronden toe gelegd. Doch eerst in de XIde eeuw klom de *Nestoriäansche* Gemeente aldaar tot den rang van eene *Metropolitaansche*.

Monophysiten en Jacobiten.

Behalven de *Nestoriänen*, en insgelijks onder de begunstigende heerschappij der *Arabieren* handhaafden de *Monophysiten* of *Jacobiten* zich, zelfs wa-

(*) Verg. *Deel* XI. *Bladz.* 303.

(†) Aldaar *Bladz* .298. volg.

(§) *Notitia Ecclesiarum Metropolitanarum, quæ sunt Patriarchæ Nestoriano subjectæ in* ASSEMAN. *Bibl. Or. Tom.* III. P. II. *pag.* 785-788.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Hunne patriärchen van Antiöchië en Amida

waren zij in *Egypte* verre de talrijksten in getal (*).

Antiöchië was de Stoel en Zetel van den *Jacobitischen Patriärch*; doch nadat SEVERUS in de eerste tijden der VIde eeuw van daar verdreven was, heeft slechts één enkele van hen, ELIAS, en wel op bevel van den *Chalif* WALID, in het jaar 711, zijn verblijf aldaar gehad. Hetzelve werd naderhand in de stad *Amida* in *Mesopotamië* verplaatst, waar het tot in de XIIde eeuw gebleven is. *Syrië*, *Palæstina*, *Armenië*, *Mesopotamië*, en *Klein-Azië*, waren de Landen, in welken de *Monophysiten* voornamelijk hunne *Metropolitanen* en Bisschoppen hadden, zonder dat zij dieper in *Azië* zijn doorgedrongen (†).

Sommigen van deze *Aziätische* Bisschoppen der *Jacobiten* zijn ook Schrijvers geweest in de *Syrische* taal. THOMAS van *Heraklea* verbeterde de *Philoxeniaansche* Overzetting van het Nieuwe Testament. De bovengemelde *Patriärch* ELIAS schreef een Boek ter verdediging van zijnen overgang tot de *Monophysiten*, gerigt tegen den *Katholyken* Bisschop LEO. — JOANNES, Bisschop te *Bostra* in *Arabië*, die in het jaar 650 overleed, schijnt Uitleggingen van den Bijbel geschreven te hebben. Maar zijn *Liturgisch* opstel, onder den titel *Anaphora*, is nog voorhanden (§); gelijk nog

(*) Zie *Deel* XI. *Bladz.* 144.

(†) ASSEM. *de Monophysit. Bibl. Or. T.* II. *post Præf.*

(§) RENAUDOT *Liturgg. Orient. T.* II. *p.* 421.

nog meer andere *Liturgiën* van *Jakobitische* Schrijvers, van DIOSKORUS, PHILOXENUS, SEVERUS van *Antiöchië*, JAKOB BARADAI, en nog drie andere *Nestoriäansche Liturgiën*. — De *Jakobitische Patriärch* DIONYSIUS, omtrent het jaar 775, muntte in een geheel ander vak uit. Zijne *Jaarboeken van het begin der Wereld*, tot op het gemelde jaar, zijn bij de *Syriërs* in eene dubbele uitgave voorhanden. ASSEMANI heeft van dezelven een uittreksel geleverd (*).

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Jakobitische Patriärchen van Alexandrië.

De *Jakobiten*, die in *Egypte*, sedert het midden der VIde eeuw zeer gedrukt waren door de *Katholijken*, herstelden zich, zoodra dit Land door de *Arabieren* veröverd was. In het jaar 630 was hun *Patriärch* BENJAMIN uit *Alexandrië* gevlugt, toen Keizer HERACLIUS, eenen nieuwen Bevelhebber, die tevens *Patriärch* zou zijn, CYRUS, derwaards gezonden had. Voorgevende, dat een Engel hem gewaarschuwd had, voor eene aanstaande hevige vervolging, raadde hij ook de Bisschoppen van zijne partij, om zich te verbergen, en bleef zelf tien jaren lang in een klein Klooster in *Opper-Thebais*, of het Landschap *Sahid*. In dezen tusschentijd werden de *Jakobiten* in *Egpyte* hard verdrukt, zoodat eene menigte van hen het geloof van *Chalcedon* aannam; terwijl anderen, na vele uitgestane martelingen, in zee werden geworpen. Doch in het jaar 641 vermeesterden de *Arabieren*, onder hunnen Veldheer AMRU, de stad *Alexandrië*. De-

(*) *l. c. Cap.* 16. *pag.* 101, 116.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Deze Veldheer, gehoord hebbende, hoe veel BENJAMIN van de *Grieken* geleden had, liet in geheel *Egypte* schriftelijk bekend maken, dat alle plaatsen, waar zich deze *Patriärch* der *Koptische* Christenen onthield, veiligheid en vrede van God hebben zouden; hij zelf zou veilig in de hoofdstad komen, en de belangen zijner Gemeente mogen behartigen. Deze gezindheden van den *Arabischen* Veldheer helderen zich op, uit den toenmaligen toestand van *Egypte*. Deszelfs inwoners bestonden gedeeltelijk uit *Romeinen*, of van *Konstantinopolen* gezonden *Grieken*, die alle Staats- Overigheids- en Krijgsbedieningen bekleedden, de Krijgsmagt ten grootsten deele uitmaakten, en omtrent 300,000 in getal, gezamenlijk *Melchiten* waren, of de regtzinnigheid van *Chalcedon* aannamen; gedeeltelijk uit geborene *Egyptenaren*, die *Kopten* of *Koptiten* heeten; hoewel ook velen van dezen uit *Nubië* en *Abysfinië* geboortig waren, of van *Joden* afstamden. Deze allen waren *Jakobiten*, en van de openbare ambten uitgesloten. Tusschen deze beide soorten van inwoners heerschte een hevige haat en vijändschap. Toen de *Arabiërs* in *Egypte* vielen, boden de *Grieken* tegenstand, maar werden overwonnen. De *Kopten* integendeel werden door AMRU, wien zij eene jaarlijksche schatting beloofden, vriendelijk behandeld, en hielpen zelfs de *Arabieren*, om de *Grieken* uit *Egypte* te drijven. BENJAMIN kwam dus weder in *Alexandrië* terug; een Klooster met eene Kerk, den Heiligen MAKARIUS gewijd, hetwelk BENJAMIN gesticht heeft, is

is nog heden, door den toeloop uit geheel *Egypte* beroemd. Hij overleed in het jaar 659 of 660, na dat hij eenen *Metropolitaan* naar *Ethiöpië* gezonden had (*).

Op dezen hersteller der *Jakobitische* partij in *Egypte*, wiens gedachtenis daaröm nog van hen met eenen Feestdag gevierd wordt, volgde zijn leerling en medehelper AGATHO, die gedurende de vervolging zijner Geloofsgenooten, tien jaren lang, als een timmerman verkleed, hen heimelijk vertroost, en het Avondmaal bediend had. Als *Patriärch* werd hij door eenen voornamen *Melchitischen* Christen, wien de *Chalif* het onäfhankelijk opzigt over alle Christenen te *Alexandrië* en in andere Landschappen van *Egypte* toevertrouwd had, onder voorwendsel van belastingen en andere eischen, tot het betalen van eene groote geldsom genoodzaakt, en in doodsgevaar gebragt. Ook onderging zijn opvolger JOANNES SEMNUDÆUS, sedert het jaar 679, eenige mishandelingen door de geldgierigheid der *Arabieren*; evenwel zag hij zijne *Jakobiten* sterk vermenigvuldigen, dewijl de *Melchiten* toen geene Bisschoppen in *Egypte* hadden. Doch thans namen ook de *Arabische* Vorsten of *Emirs* deel in de verkiezing dezer *Patriärchen*. SIMON, die deze waardigheid van het jaar 688 tot 701 bekleedde, verwierf inzonderheid uitnemenden roem. Zijne strenge levenswijze als Monnik maakte hem echter zoo gehaat, dat eenige

(*) RENAUDOT. *l. c. pag.* 156-172.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814

ge Priesters hem zochten te vergeven. Maar, als de *Emir* vier en zestig Bisſchoppen van alle Christelijke gezindten in *Egypte* voor zich liet komen, en hen, met verwijting van hunne dwaling, dat God eenen Zoon zou hebben, als ook over hunne twistzucht, vraagde: Wie onder hen de ware leer het naast kwam, neigden zij tot SIMONS zijde. De *Indiänen* begeerden van hem eenen Bisſchop, maar hij durfde hun dien niet zenden, zonder verlof van den *Chalif* (*).

Tot hier toe was het lot der *Jakobiten* in *Egypte* ſteeds veel dragelijker geweest, dan dat der *Melchiten*. Maar onder hunnen volgenden *Patriarch* ALEXANDER, die in het jaar 724 overleed, hadden de beide partijën even veel te lijden, door de geldgierigheid der *Arabiſche* Bevelhebbers. De *Patriärch* moest door geheel *Neder-Egypte* rondgevoerd worden, opdat zijne Geloofsgenooten het geld bijëen zouden brengen, hetwelk hem opgelegd was te betalen. De Bisſchoppen werden tot zware geldboeten veröordeeld; elke Monnik moest zelfs een hoofdgeld van een ſtuk gouds opbrengen. Men beroofde de Kerken gedeeltelijk van hare prachtige zuilen. Alle Christenen moesten verächtelijke kenteekenen dragen; de Monniken eenen ijzeren mouw; de overigen een looden zegel met het beeld van eenen leeuw, aan den hals afhangende; anders werden hun de handen afgehouwen. Deze en andere herhaalde onderdrukkingen maakten, dat vele Chris-

(*) RENAUDOT *l. c. pag.* 172-189.

Christenen tot het *Muhammedaansch* Geloof afvielen (*).

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

In het overige gedeelte der VIIIſte eeuw, hadden de *Egyptiſche* Christenen meestäl eene aanhoudende rust. Toen CHAIL, drie en twintig jaren achtereen, tot het jaar 762 *Patriärch* der *Jakobiten* was, verkregen zelfs de *Melchiten* voor geld, van den *Arabiſchen* Stadhouder de vrijheid, die zij 97 jaren hadden moeten misſen, om ook eenen *Patriärch* te verkiezen. Zij namen daar toe een' naaldenmaker, COSMAS, die lezen noch ſchrijven kon. Door hulp van eenige Hovelingen, kregen zij ook de Kerken terug, welke de *Jakobiten* hun ontnomen hadden (†). Men deed thans ook eenige, hoewel vergeefſche pogingen, om hen met de *Jakobiten* te verëenigen, terwijl deze laatſten hun leerſtelſel in het naburig *Nubië* verbreidden, doch echter onderderling zelven verdeeld waren in verſcheidene kleine partijën, zoo als de *Gajaniten*, en een nieuw ſoort van *Hoofdeloozen*, *Acephali*, naar hunnen ſtichter *Barſanuphiërs* genoemd, en meer anderen; hoewel hunne *Patriärchen* groote hoopen van dezelven van tijd tot tijd weder met de Hoofdgemeente verëenigden (§).

De twist met de Monotheliten.

Doch den geest van verſchillen over leerſtellingen, die in dezen tijd heerschte, kan men bijzonder kennen aan de twisten met de *Monotheliten*, dus genoemd,

(*) RENAUDOT. *l. c. pag.* 189 201.

(†) EUTYCHII *Annal. Tom.* II. *pag.* 385.

(§) RENAUDOT *l. c. pag.* 131-145. 194. 203-235

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

noemd, omdat zij slechts *éénen wil* in den persoon van JEZUS CHRISTUS wilden erkennen. Deze twist was een uitspruitsel uit den twist met de *Monophysiten*, of liever zij nam haren oorsprong uit eens poging, om dien ouden twist bij te leggen. Deze nieuwe twist duurde meer dan eene eeuw, en verdeelde de *Katholijken* onderling, met de uiterste bitterheid, en tot vervolging toe; zonder eenigen invloed op de *Monophysiten*. De *Keizers* namen als Wetgevers in denzelven bestendig en krachtig deel. Eene *algemeene Kerkvergadering* deed 'er eene beslissende uitspraak over; een *Roomsch* Bisschop, HONORIUS, werd plegtig voor een' *Ketter* verklaard; terwijl de *partij* der *Monotheliten* zich eeuwen lang staande hield. Deze zijn de tooneelen, welke deze twist heeft opgeleverd.

Oorsprong van den twist.

Vóór dat de *Arabieren*, in de laatste jaren der regering van Keizer HERACLIUS, zoo vele Landen van zijn Rijk in *Azië* en *Afrika* veröverden, hadden de *Monophysiten*, hoe zeer door wetten en Kerkbesluiten veröordeeld, evenwel nog eene zeer vermogende en talrijke gezindte, hunne wijkplaats genomen in *Armenië*, hetwelk reeds in de VIIde eeuw onder de *Persische* heerschappij gekomen was, gelijk de *Nestorianen* in het *Persisch* Rijk zelve hunne geloofsvrijheid gezocht hadden. Daar men met regt vreezen mogt, dat deze verhuizingen naar die landen meer en meer mogten toenemen, en men daaröm op de gedachten kwam, om eene verzoening met de *Monophysiten* te bewerken, kwam Keizer HERACLIUS op zijnen veldtogt tegen de *Persen* in

in het jaar 672 in *Armenië*. Hier diende zich de Bisschop PAULUS, het Opperhoofd der *Hoofdeloozen* of *Monophysiten* aldaar, bij hem aan, om met hem over zijn leerstelsel te spreken. SERGIUS, toen *Patriarch* van *Konstantinopolen*, die dit verhaalt (*), verzekert, dat de Keizer, als die vele godgeleerde kundigheden bezat, hem wederlegd hebbe, en terwijl hij de leere der Kerk tegen zijne arglistige gevoelens stelde, had hij onder anderen beweerd: *dat* CHRISTUS, *onze waarachtige God, maar eene werking had.* Als de Keizer eenigen tijd daar na, in het jaar 676, in het land der *Laziërs* gekomen was, gewaagde hij van dit gesprek met PAULUS, tegen CYRUS, den *Metropolitaan* te *Phasis* in *Lazië*, die naderhand *Patriarch* van *Alexandrië* geworden is. Deze antwoordde hem, dat hij niet regt wist, *of men ééne of twee werkingen in* CHRISTUS *leeren moest?* Op 's Keizers bevel raadpleegde CYRUS daar op SERGIUS, of hem ook eenige Kerkvaders bekend waren, die maar ééne werking van CHRISTUS geleerd hadden. SERGIUS antwoordde hem, zoo veel hij wist, en zond hem ook eene verhandeling van zijnen voorzaat MENNAS, in de VIde eeuw, welke deze aan den toenmaals te *Konstantinopolen* zich bevindenden *Roomschen* Bisschop VIGILIUS had overgegeven, waar in verscheidene plaatsen voorkwamen van Kerkvaders, omtrent ééne werking en éénen wil van onzen Verlosser. Maar

(*) *Epist. ad Honor. Episc. Rom. in Actis Concil. Oecum.* VI. *ap.* HARD. *T.* III. *p.* 1317.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Maar hij zelf zeide zijn gevoelen volstrekt niet.

Dit is het verhaal van SERGIUS den *Patriarch*, die naderhand zelf zoo veel aandeel had in de volgende verschillen. MAXIMUS, die naderhand zijn hevigste partij was, verwijt hem, dat hij het gemelde geschrift van MENNAS te voren ook aan anderen, zelfs aan twee *Monophysiten* met zijne goedkeuring gezonden, en aan dezelven verklaard had, dat hij hen door de stelling van *ééne werking in* CHRISTUS met de Kerk verzoende (*). Het geschrift van MENNAS werd zelfs op de VIde algemeene Kerkvergadering voor onëcht en ondergeschoven verklaard (†), doch misschien al te overhaast en partijdig. Buitendien meldt ook THEOPHANES (§), dat, bij de komst van HERACLIUS te *Hiërapolis* in *Syrië*, in het jaar 629, de slimme *Jakobitische Patriarch* van *Antiöchië*, ATHANASIUS, met den Keizer over Geloofszaken gesproken, en van hem de toezegging gekregen hebbe, dat hij hem het *Katholijk Patriarchaat* dier stad wilde mededeelen, als hij de Kerkvergadering van *Chalcedon* wilde aannemen. ATHANASIUS nam, geveinsdelijk, deze Kerkvergadering aan, en beleed twee naturen in CHRISTUS; maar vraagde te gelijk aan den Keizer: of men aan CHRISTUS *ééne werking* en *éénen wil*, of *twee* moest toeschrijven? De Keizer, door deze ongewone uitdrukking getrof-

(*) *Disputat. cum Pyrrho T.* II. *Opp. p.* 133.

(†) *Act.* III. *ap.* HARD. *p.* 1068. *Act.* XII. *p.* 1312.

(§) *Chronogr. pag.* 274.

troffen, schreef daar over aan SERGIUS, die, gevonden hebbende, dat de Bisschop CYRUS maar *éénen* wil en *ééne* werking beweerde, dit gevoelen des te eer omhelsde, omdat hij een geboren *Syriër* was, en *Jakobitische* ouders had. De Keizer volgde hetzelve insgelijks, en vernam vervolgens, dat ATHANASIUS het ook toegedaan was.

Of men hier verward hebbe, het geen tusschen den Keizer en den Bisschop PAULUS in *Armenië* zij voorgevallen, kan men niet wel beslissen, zoo veel ziet men, dat de beide partijën de eerste aanprijzing dezer uitdrukking van *ééne werking* en *éénen wil* in CHRISTUS aan de andere heeft toegeschreven; ondertusschen was dezelve reeds vroeger in gebruik, en scheen, toen zij nu nader in overweging kwam, aan niemand toe, iet onregtzinnigs te behelzen; ook merkte men ze aan als een middel van vereëniging tusschen *Katholijken* en *Monophysiten*. Hetzelfde oogmerk had, naar het schijnt, een bevel des Keizers aan ARCADIUS, Aartsbisschop van *Cyprus*, hetwelk wel gerigt was tegen den *Armenischen* Bisschop der *Monophysiten*, PAULUS, maar waar in tevens verboden werd, dat men *geene twee werkingen in* CHRISTUS *leeren* zoude. CYRUS, die den *Patriärch* SERGIUS raadpleegde, of men zich van deze of de tegengestelde uitdrukking bedienen moest, kreeg van hem ten antwoord: dat wel deze vraag nooit op de groote *algemeene* Kerkvergaderingen in overweging was genomen; waaröm men 'er ook geene bepaling omtrent vond, in eenige regtzinnige Kerkvergadering;

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

doch verscheidene uitmuntende Kerkleeräars, en bijzonder CYRILLUS, in sommigen van zijne schriften, hadden *ééne levendmakende werking* van CHRISTUS, onzen waarächtigen God, beweerd. MENNAS, in zijn geschrift aan VIGILIUS, had even eens geleerd. Maar dewijl CYRUS aangemerkt had, dat de Heiligste *Paus*, (*Papa*,) der *Romeinen*, LEO, in de woorden van zijnen bekenden Brief: *Elke natuur*, (eigenlijk gestalte,) *werkt in gemeenschap met de andere*, twee werkingen in CHRISTUS voordraagt; zoo moest men weten, dat wel vele aanzienelijke *Katholijke* Leeräars, terwijl zij de dwalingen van SEVERUS bestreden, zich op dien Brief beroepen; maar dat niemand van hen gezegd had: dat daar in twee werkingen geleerd zijn. Over het algemeen was hem geen regtzinnig Leeräar bekend, die twee werkingen in CHRISTUS aangenomen had (*).

Vereëniging te Alexandrië met de Monophysiten getroffen.

De gemelde CYRUS in het jaar 630 *Patriarch* van *Alexandrië* geworden zijnde, grondde zich op het bovengewaagde bevel van den Keizer, en op het voorschrift van den *Patriarch* SERGIUS, om de *Monophysiten*, (of *Theodosianen*, zoo als zij naar eenen van hunne hoofden genoemd werden,) te *Alexandrië* met de *Katholijke* Kerk te vereënigen. Zijne poging slaagde volkomen, en men trof eene overëenkomst in negen punten vervat (†), waar van het zevende onder anderen bepaalde: „ Wanneer

(*) SERG. *Ep. ad Cyr. Act.* XII. *Conc. Oecum.* VI. *p.* 1309.

(†) *Ep.* II. *Cyri ad Serg. l. c. p.* 1340.

neer iemand, die zegt, dat onze ééne Heer JEZUS CHRISTUS in twee naturen beschouwd wordt, niet belijdt — *dat één en dezelfde* CHRISTUS *en Zoon het Godebetamende, en het menschelijke, met ééne Godmenschelijke,* (θεανδρικη,) *werking naar den zaligen* DIONYSIUS *gewerkt heeft;* zoodat hij enkel in het verstand die dingen onderscheidt, uit welke deze vereeniging geschied is, en gevolgelijk erkent, dat *zij na hare physische en personelijke vereeniging onveranderd en onvermengd gebleven zijn;* en ook in dezelven *ongescheiden* en *onafgezonderd* eenen en denzelfden CHRISTUS en Zoon erkent — die zij vervloekt!"

CYRUS gaf van deze vereeniging kennis aan den Keizer, die ze ongetwijfeld zal goedgekeurd hebben, en aan den *Patriarch* SERGIUS, die dit geheele ontwerp van vergelijk bevestigde (*).

SOPHRONIUS verzet zich tegen deze vereeniging.

Weinig duurzaam nut bragt echter deze vereeniging te weeg; dewijl zich de *Monnik* SOPHRONIUS met hevigheid daartegen verzette, waar door de twist nu in ligterlaje vlam uitberstte. Deze Monnik was uit *Damaskus* geboortig, een' tijd lang, naar het schijnt, een *Sofist*, of Leeraar der Wijsbegeerte en Welsprekendheid; naderhand Monnik in een Klooster van *Palæstina*, gemeenschappelijk met zijnen vriend JOANNES MOSCHUS, aan wiens *Geestelijke Beemde* of Geschiedenis der Heiligen, hij mede deel schijnt gehad te hebben. Onder zijn' naam

(*) *Sergii Epist. ad Cyr. in Concil. Lateran. ap.* HARDUIN. *l. c. pag.* 777.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

naam zijn insgelijks nog verscheidene Predikatiën, bij voorbeeld, *op het Geboortefeest van* CHRISTUS, *op de verhooging van het eerwaardig kruis*, *op de aanbidding van hetzelve*; Lofschriften op Engelen en Heiligen; als ook Brokstukken van een Boek over den arbeid, strijden, en reizen der Apostelen PETRUS en PAULUS, en andere kleine opstellen voorhanden (*). Deze Monnik was met eenen anderen naderhand ook vermaard geworden Monnik, MAXIMUS, en anderen van zijnen stand, juist te *Alexandrië*, toen de voorgemelde vereëniging aldaar tot stand gebragt werd. CYRUS gaf hem zelfs de nieuwe punten, op welke dezelve gesloten werd, om door te zien. Maar zoodra hij ze gezien had, hief hij een geweldig klaaggeschrei aan; vergoot eenen stroom van tranen; bad en bezwoer den *Patriarch*, voor wien hij zich ter aarde wierp, op het ijverigste, dat hij toch niets van dit alles op den Predikstoel tegen de *Katholijke* Kerk wilde leeren; naardien het openbaar leerstellingen van den Goddeloozen APOLLINARIS waren. Bij dit verhaal van MAXIMUS (†) voegt SERGIUS nog (§), dat SOPHRONIUS 'er volstrekt op geslaan hebbe, dat men *twee werkingen* in CHRISTUS leeren moest, en als CYRUS hem plaatsen van Kerkvaderen toonde, die hier en daar *eene werking* beweerd hadden; en hem ook ten overvloede herïnnerde, dat de Vaders dik-

(*) FABRIC. *Bibl. Gr. Vol.* VIII. *pag.* 199.

(†) *Epist. ad Petrum Illustrem T.* II. *Opp. p.* 75.

(§) *Epist. ad Honor. in Conc. Oecum.* VI. *l. c. p.* 1313.

dikwijls, om het heil van vele zielen te winnen, bij zulke twistvragen eene Godebehagelijke toegevendheid, (οικονομια,) hadden gebruikt; en dat men thans, daar het op het heil van zoo vele duizenden aankwam, allerminst over dit onderwerp twistziek behoorde te ſtrijden; voornamelijk daar het zuivere geloof 'er niets bij leed, had SOPHRONIUS evenwel van eene zulke inſchikkelijkheid niets willen weten.

SERGIUS de Patriarch ſchrijft aan den Roomſchen Bisſchop HONORIUS.

Eindelijk kwam de *Patriarch* met den Monnik overëen, dat zij zich tot SERGIUS zouden keeren. SOPHRONIUS reisde zelf naar dezen met eenen Brief van CYRUS; maar bleef aandringen, dat de uitdrukking: *ééne werking*, uit de verdragspunten moest weggenomen worden. SERGIUS vond dit hard, en begeerde van SOPHRONIUS, dat hij hem uit de Kerkvaderen plaatſen zou toonen, waar in zij, uitdrukkelijk, en met even zoo vele woorden, leerden, dat men *twee werkingen* in CHRISTUS zeggen moest. Maar, zegt SERGIUS, dit kon hij volſtrekt niet doen. „ Dewijl ik nu overwoog, (vervolgt de *Patriarch*,) dat uit zulke twisten altijd Ketterſche partijën ontſtaan zijn, heb ik noodig geöordeeld, allen vlijt aan te wenden, opdat deze overtollige woordenſtrijd opgeheven werd. Ik heb daaröm aan den *Patriarch* van *Alexandrië* geſchreven, dat hij, nadat de verëeniging door hem geſloten was, in het vervolg niemand zou toelaten, van *eenen* of van *twee willen* te ſpreken; maar veel meer, zoo als de heilige en *algemeene* Kerkvergaderingen hebben voorgeſchreven, te belijden, *dat*

de

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

de ééne en dezelfde eeniggeborene Zoon, onze Heer JEZUS CHRISTUS, *de ware God, zoo wel de Goddelijke, als menschelijke werken werkt, en dat alle zoo wel Gode als den mensch betamelijke werking uit eenen en denzelfden vleesch geworden God, het* Woord, *onverdeeld voórkomt, en op eenen en denzelfden betrekkelijk is.*" Bij slot werd vastgesteld, dat SOPHRONIUS noch over de eene noch over de andere uitdrukking twist verwekken, maar zich met de gewone regte leer der Vaderen vergenoegen zou. Hij verzocht vervolgens om een schriftelijk antwoord van den *Patriarch*, om het aan die genen te kunnen toonen, die hem over dit punt zouden raadpleegen. Hier mede meende de *Patriarch* alle twisten te hebben afgesneden, ook stelde hij den Keizer voor, dat het best ware, verder deze vraag over eene of twee werkingen in CHRISTUS te laten rusten, en slechts bij de gebruikelijke leere der Vaderen te blijven. Dit alles schreef SERGIUS aan den *Roomschen* Bisschop HONORIUS in het jaar 634. Misschien wilde hij daar door bij dezen de indrukken voorkomen, welke SOPHRONIUS, die in dit jaar tot *Patriarch* van *Jeruzalem* verkoren was, op den *Roomschen* Bisschop zou kunnen maken, dien hij gelijk den overigen *Patriarchen*, naar eene oude gewoonte, schuldig was, van zijne verkiezing berigt te geven; hoewel hij dit omtrent dien van *Konstantinopolen* verzuimde. In het slot van zijnen Brief verzoekt SERGIUS, dat HONORIUS hem zijn gevoelen ten antwoord wilde overschrijven.

Ant-

HONORIUS antwoordde hem in eenen langen Brief.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Brief (*). In denzelven prees hij de voorzigtigheid van SERGIUS, en breedſprakig de leer van den *Perſoon* en de *Naturen* van CHRISTUS hebbende voorgedragen, leidt hij het volgende daar uit af: „*Wij belijden daaröm, eenen wil van den Heere* JEZUS CHRISTUS;" en bij ſlot vermaant hij den *Patriarch* van *Konſtantinopolen*, dat hij, met vermijding der nieuwelings opgeworpene vragen van ééne of twee werkingen, met hem enkel leeren zou, dat de *ééne* JEZUS CHRISTUS, de waarächtige God, in twee naturen, de Goddelijke en menſchelijke werken werkt; als hetwelk het regtzinnig leerſtelſel was. Het blijkt duidelijk, dat de *Patriarch* van *Rome* geheellijk inſtemde met dien van *Konſtantinopolen*, hoe zeer zijn opvolger in zijn Bisdom, en vervolgens anderen, aan de *Monotheliten* zoo veel voordeels niet hebben willen toeſtaan, van iemand van zoo veel aanzien in de Kerk op hunne zijde te hebben.

Woord van HONORIUS.

SOPHRONIUS veroordeelt de leere der Monotheliten op eene Kerkvergadering te Jeruzalem.

Dus was door drie *Patriarchen* de weg gebaand, om den vrede der Kerk te bewaren. Maar SOPHRONIUS, niettegenſtaande het geen hij den *Patriarch* SERGIUS beloofd had, zond aan dezen en aan de overige *Patriarchen*, een' wijdloopigen Brief (†), ingevolge eene door hem gehoudene Kerkvergadering, op welke hij de leere der *Monotheliten* veroordeeld had (§). In denzelven de leere der Drieeenheid, en der Menschwording, met hevige ver-

wer-

(*) *l. c. pag.* 1330-1324.

(†) *In Act. Concil. Oecum.* VI. *l. c. p.* 1257-1296.

(§) THEOFAN. *Chronogr. pag.* 274.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

werping van *Nestoriaansche* en *Eutychiaansche* dwalingen, behandeld hebbende, schrijft hij: Het blijft één CHRISTUS, Zoon en Eeniggeborene, onverdeeld in beide naturen, *die natuurlijk werkte, wat aan elke natuur wezenlijk is, naar eene natuurlijke hoedanigheid, of natuurlijke eigenschap van beide.* Had hij eene enkele niet verbondene natuur, zoo als hij naar zijn *Persoon* is, dan zou hij niet zoo werken; de éénе en dezelfde zou dat gene niet volkomen werken, wat aan elke natuur eigen is. Want, wanneer heeft de Godheid, zonder deelneming aan het ligchaam, werken van het ligchaam natuurlijk gewerkt? Of wanneer heeft het ligchaam, van de Godheid gescheiden, werken gewerkt, welke wezenlijk aan de Godheid toekomen? Het is waar, niet een ander heeft wonderwerken gewerkt, en een ander geleden; maar wel naar een' ander en ander. Even gelijk in CHRISTUS elke natuur het geen haar eigen is, onverminderd behoudt: zoo *werkt ook elke gestalte het geen haar* eigen *is, in gemeenschap met de andere.* — Wij weten, dat *de werking van elke der beide Naturen*, namelijk de wezenlijke, natuurlijke, en haar toekomende, *ongescheiden uit elk wezen en natuur* ontstaat, naar de haar ingeplante, natuurlijke en wezenlijke hoedanigheid, en zoo dat zij te gelijk eene onverdeelde en onvermengde *medewerking der andere Natuur* met zich voert. Want, dit maakt juist de verscheidenheid der werkingen, die in CHRISTUS zijn; zoo als het bestaan der naturen haar onderscheidt. Want de *Godheid* en *Menschheid* zijn niet een; alhoewel zij

zij in één perfoon verëenigd zijn. Daaröm hebben zij ook *niet ten vollen eenerlei werking* met elkander, na hare natuurlijke en perfoonelijke verëeniging; ook zeggen wij niet, dat zij *ééne* en *eenige werking* hebben, die wezenlijk, natuurlijk en geheel niet verfcheiden zou zijn enz.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdft. na C. G. Jaar 622. tot 814.

HONORIUS deed wel alle moeite, om den vrede der Kerk te handhaven. Op zijn voorftel beloofden ook de Afgevaardigden, met welke SOPHRONIUS hem zijnen Brief overgezonden had, dat hij zeker de uitdrukking van *twee werkingen* niet meer gebruiken zou, indien flechts ook CYRUS te *Alexandrië* afliet, van *ééne werking* te fpreken (*). Maar deze belofte werd niet vervuld; of de zoo evengemelde *Synodale* Brief maakte te veel opzien en indruk. Hoe het zij, Keizer HERACLIUS liet in het jaar 638 eene verördening uitgaan, die onder den naam Εκθεσις, (of *uitlegging van het geloof*,) zeer vermaard is geworden, en door welke hij de beide bovengemelde uitdrukkingen verbood; waar bij het zeer mogelijk en zelfs waarfchijnlijk is, dat SERGIUS de opfteller van dezelve geweest zij (†). Deze *Ekthefis* gelijkt meer naar eene Geloofsbelijdenis, dan naar een Keizerlijk bevel of wet. HERACLIUS draagt

De Ecthefis door Keizer HERACLIUS uitgegeven.

(*) *Ep. Honor. ad Serg. l. c. pag.* 1353.

(†) Vergelijk THEOFANES *Chronogr. p.* 275. MAXIM. *Ep. ad Petr. Illuftr. Tom.* II. *Opp. p.* 74. De *Ecthefis* zelve ftaat in de acten der *Lateraanfche* Kerkvergadering van het jaar 649. *Act. feu Secretar.* III. *ap.* HARD. *l. c. pag.* 791-795.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

draagt in dezelve zijn geloof voor van de *Drieëenheid*, de Menschwording van CHRISTUS enz. Ten aanzien van het tegenwoordig verschil zegt hij: „ Wij verkondigen de wonderen en het lijden van éénen en denzelfden, en *schrijven alle Goddelijke en menschelijke werking aan één en hetzelfde vleesch geworden Woord toe. — Wij veröorlooven geenszins aan iemand, wie hij zij, ééne of twee werkingen bij de Goddelijke Menschwording onzes Heeren te zeggen of te leeren*; maar veel meer, gelijk het de heilige en algemeene Kerkvergaderingen geleerd hebben, te belijden, dat één en dezelfde eeniggeboren Zoon, onze Heere JEZUS CHRISTUS, de ware God, *zoo wel het Goddelijke als het menschelijke werkt*, en dat alle God en den mensch toekomende werking uit eenen en denzelfden vleesch geworden God het Woord onverdeeld voorkomt, en op eenen en denzelfden betrekking heeft. — Hier voor voert de Keizer verscheidene redenen aan en besluit hier mede: dat dit de leere der Apostelen, van alle derzelver navolgers, en der algemeene Kerkvergaderingen zij; ook veröordeelt hij een aantal Ketters, en vermaant alle Christenen, om de eeuwige besluiten der van God gedrevene Leerären te volgen.

Naar allen schijn zou HERACLIUS zijn oogmerk door deze schikking bereikt hebben, indien HONORIUS langer geleefd had. SERGIUS liet ze terstond in eene vergadering van Bisschoppen, die te *Konstantinopolen* tegenwoordig waren, aannemen (*).

De-

(*) *Concil. Later. a.* 649. *Secret.* III. *p.* 798-800.

Deze *Patriarch* overleed nog in het jaar 638, maar zijn opvolger PYRRHUS bezorgde insgelijks, dat de *Ekthesis* door de Bisschoppen van zijn Kerspel aangenomen werd (*). De *Patriarch* van *Alexandrie*, CYRUS, verklaarde zich, met zijne vrienden, insgelijks voor dezelve (†). Of SOPHRONIUS zich hier bij gevoegd hebbe, is onzeker, doch dewijl *Jeruzalem*, zoo wel als *Antiöchie*, thans reeds in de magt der *Arabieren* was, kwam het op de gevoelens dezer *Patriarchen* weinig aan.

Te Rome worden de Monotheliten veröordeeld.

Maar te *Rome* gebeurde omtrent deze zaak eene geheele omwenteling. HONORIUS overleed insgelijks in het jaar 638; SEVERINUS, die in zijne plaats verkoren was, kon zijne bevestiging van het Keizerlijke Hof niet eer verwerven, voordat zijne afgevaardigden ten minsten beloofden, dat zij hem zoo veel mogelijk zouden bewegen, om 's Keizers gebod te ondertekenen (§). SEVERINUS in het jaar 640 van zijne waardigheid bezit genomen hebbende, verwierp de Keizerlijke verördening openlijk, of weigerde ten minsten ze te onderteekenen (**), doch hij overleed nog in hetzelfde jaar. Zijn opvolger JAN IV deed des te stouter stappen; en sprak in eene Kerkvergadering te *Rome*, in het jaar 641 gehouden, den banvloek uit over de leere van *eenen wil*

(*) *l. c. pag.* 800.

(†) CYRI *Epist. ad Serg. l. c. pag.* 804.

(§) *Commemoratio, quid legati Romani Constantinop. gesserint*, *in* LABB. *SS. Concill. T.* V. *p.* 1754.

(**) *Liber diurn. Roman. Pontiff. C.* 3. *tit.* 6. *p.* 39.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

wil in CHRISTUS (*). HERACLIUS, in hetzelfde jaar geſtorven zijnde, zond hij aan deszelfs Zoon den Keizer KONSTANTINUS, een' uitvoerigen Brief (†), om de gevoelens te wederleggen en te vernietigen, die tot hier toe te *Konſtantinopolen* de overhand hadden, tevens gaf hij eene vrij gedwongene verklaring aan de woorden van zijnen voorzaat HONORIUS, dien men ten onregt, zeide hij, voor een' voorſtander van deze gevoelens gehouden had. Deze Brief echter kon geene werking doen, naardien KONSTANTYN ook reeds in het jaar 641 overleed.

Ook in Afrika. Berichten van MAXIMUS.

Ondertusſchen hadden verſcheidene Bisſchoppen in *Byzacene*, *Numidie*, *Mauritanie*, en andere Landen van *Afrika*, waarſchijnelijk op het voorbeeld van den *Roomſchen* Bisſchop, de leere der *Monotheliten*, op Kerkvergaderingen, veröordeeld (§). Maar te *Konſtantinopolen* was een hoofdverdediger van deze leer, PYRRHUS, de *Patriarch*, door burgerlijke onlusten, aan welken hij deel genomen had, genoodzaakt, zijne waardigheid in het jaar 641 neder te leggen, hebbende PAULUS tot navolger (**); hij ging vervolgens naar *Afrika*, waar hij den Abt MAXIMUS aantrof. Deze was van eerſten Geheimſchrijver van den Keizer HERACLIUS Monnik, en kort daar op Abt van het Klooster te *Chryſopolis*, eene ſtad in *Azie*, tegen over *Konſtantinopolen*, ge-

(*) THEOFAN. *Chron. pag.* 275.

(†) *Ap.* HARDUIN. *Tom.* III. *pag.* 610-614.

(§) THEOFAN. *l. c.*

(**) NICEFOR. *Hist. pag.* 18.

geworden. Deze zette, het geen SOPHRONIUS tegen de *Monotheliten* begonnen had, met den hevigften ijver voort, welke ijver hem ook zoo vele onheilen heeft veröorzaakt, dat hij daar door na zijne dood onder de *Belijders* en *Heiligen* eene plaats verkregen heeft. Behalven andere fchriften, heeft hij veel gefchreven tegen de *Monotheliten*, doch meest in eenen ftroeven, gezwollenen en donkeren ftijl (*). Zijne werken zijn door FR. COMBEFISIUS uitgegeven, in twee Deelen in *Folio*, in 1675 te *Parys* (†). MAXIMUS hield, in tegenwoordigheid der *Afrikaanfche* Bisfchoppen, zonder dat ons de regte plaats bekend is, in het jaar 645 een gefprek met PYRRHUS, hetwelk ook de Stadhouder GREGORIUS bijwoonde, in hetwelk PYRRHUS zich eindelijk volkomen overtuigd verklaarde, dat het ongerijmd was, aan CHRISTUS *éénen wil* toe te fchrijven, voor zich en zijne voorzaten om vergeving verzocht, dat zij zulks uit onwetendheid geloofd hadden, en beloofde, dit voor den *Roomfchen* Bisfchop fchriftelijk te zullen herroepen. Dit is het verhaal, hetwelk MAXIMUS geeft, die dit geheele gefprek wijdloopig heeft te boek gefteld (§).

Of PYRRHUS zich in ernst zoo leerzaam betoond hebbe, zou kunnen getwijfeld worden; maar hoe het zij, hij reisde kort daar na met MAXIMUS naar *Ro-*

(*) FOT. *Bibl. Cod.* CXCII-CXCV. *pag.* 496.

(†) FABRIC. *Bibl. Gr. Vol.* VIII. *pag.* 728. OUDIN. *de SS. Eccles. Vol.* I. *pag.* 1635.

(§) *Disput. cum Pyrrho Opp. T.* II. *p.* 159-195.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Rome, in het jaar 646; en vervulde openlijk voor den *Patriarch* THEODORUS aldaar zijne belofte, waar op hij van denzelven als werkelijke *Patriarch* erkend werd (*). 'Er liep wel een gerucht, dat PYRRHUS, door geweld, tot deze herroeping genoodzaakt was, doch hetzelve is nooit genoegzaam bewezen (†). Ondertusschen duurde het niet lang, of PYRRHUS beleed weder te *Ravenna* zijn voorgaand gevoelen; waar op THEODORUS zoodanig in toorn tegen hem ontstak, dat hij niet alleen hem en zijne aanhangers in eene Kerkvergadering te *Rome* in den ban deed, maar ook toen hij dit vonnis onderteekende, onder den inkt eenige droppels van den gewijden wijn van het Avondmaal, of, zoo als THEOFANES zich uitdrukt, van het levendmakende Bloed van CHRISTUS, mengde. Naardien hij ook den *Patriarch* van *Konstantinopolen*, PAULUS, van de partij der *Monotheliten* niet kon aftrekken, sprak hij tegen dezen insgelijks den Kerkeban uit, en zette hem af; waar tegen deze zijne Afgevaardigden in de Keizerlijke Hoofdstad van de Kerkelijke Gemeenschap uitsloot, hen vervolgde, en ook eenige Priesters, die het met hen hielden, liet gevangen zetten, bannen, en met slagen mishandelen (§). Boven-

(*) ANAST. *de Vit. Pontiff. Rom. in Theodoro* THEOF. *l. c.*

(†) *Commemoratio eorum quæ sæviter acta sunt in Sanctum Martyrem Martinum* P. R. *in* LABBEI *Concill. Tom.* VI. *pag.* 72.

(§) MARTINUS *Episc. Rom. in Concil. Lateran. ap.* HARD. *T.* III. *p.* 679. *Suppl. Abb. Presb. ib. p.* 724.

vendien nam hij de vrijheid, om den Bisſchop van *Dor* in *Palæſtina*, STEPHANUS, een' driftigen aanhanger van den voormaligen *Patriarch* SOPHRONIUS, tot zijnen plaatsvervanger in de Kerken dezes Lands te benoemen, en hem last te geven, om de *Monothelitiſche* Bisſchoppen *Canonisch* af te zetten: eene onderneming, welke hij te eer kon wagen, dewijl dit land reeds ſedert verſcheidene jaren door de *Arabieren* veroverd was (*). Het grootſte deel der Bisſchoppen van *Afrika*, onder het *Romeinſche* gebied, verklaarde zich ook tegen de *Monotheliten*, alzoo MAXIMUS door zijne werkzaamheid velen van hen op zijne zijde getrokken had (†).

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Keizer KONSTANS geeft eene nieuwe wet uit Tijpus genoemd.

Thans was de twist reeds ver uitgebreid; ook werd die, met veel meer hevigheid, dan ooit te voren, voortgezet; en een deel der *Afrikaanſche* Bisſchoppen had den Keizer reeds gebeden (§); dat hij den *Patriarch* van zijne Hoofdſtad wilde noodzaken, om bij de algemeene regtzinnigheid te blijven. De *Ecthefis* was van geen nut meer; maar werd hoe langer hoe hatelijker. Onder deze omſtandigheden ſcheen het aan het Keizerlijke Hof raadzaam, een nieuw bevel omtrent deze zaak uit te vaardigen. Dit kwam in het jaar 648, onder den naam Τυπος, (*Tijpus, een voorſchrift,*) uit (**). Keizer

(*) *Stephani Dorens. Supplicatio ad Conc. Lateran. Act. ſeu Secretar.* II. *l. c. pag.* 713.

(§) *Epist. Episc. Afric. ib. p.* 734. 737. 741. 754.

(§) *l. c. pag.* 737.

(**) Het is bewaard in de Handelingen der vaak aan-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

zer KONSTANS zegt daar in, dat hij vernomen had, dat zijne regtzinnige onderdanen zeer ontrust waren, omdat fommigen maar *éénen wil* in de menschwording des grooten Gods en onzes Heilands JEZUS CHRISTUS, leerden, en dat flechts één en dezelfde de Goddelijke en menfchelijke werken verrigtte; maar anderen *twee willen* en *twee werkingen* in hetzelfde vleesch geworden Woord geloofden. De eerften beriepen zich op de éénheid des perfoons van CHRISTUS, die in twee naturen, onvermengd en ongefcheiden, het Goddelijke en menfchelijke wil en werkt; maar de anderen op de in één en denzelfden perfoon onfcheidbaar verëenigde naturen, wier onderfcheid blijft; zoodat CHRISTUS, naar elke derzelve naturen het Goddelijke en menfchelijke werkt. Ten einde de daar door ontftokene fchadelijke vlam van tweedragt uit te blusfchen, verbood de Keizer aan alle zijne regtzinnige onderdanen, in het vervolg, over éénen wil en ééne werking, of over twee willen en twee werkingen, geen twist of ftrijd te verwekken. Hij verbood dit, vervolgt hij, niet om iet te vernietigen van het gene de Heilige uitmuntende Vaderen over het menschgeworden Woord geleerd hebben; maar om alle verdere onëenigheden daar over voor te komen; hij wilde zich vergenoegen, met het gene de Heilige Schrift en de *vijf algemeene Kerkvergaderingen* daaromtrent hebben voorgefchreven; als ook met de een-

aangehaalde Kerkvergadering van *Lateranen ap. Hard. l. c. pag.* 824.

eenvoudige en ongekunſtelde uitdrukkingen der voornaamſte Vaderen, als waar op de leere en wetten der Heilige Kerk berusten. Het oude leerbegrip, zoo als het voor deze twisten heerschte, zou volſtrekt in acht genomen worden; niemand deswegens tot rekenſchap geroepen worden, omdat hij in hetzelve het één of ander gevoelen had voorgeſtaan; maar de voorheen veröordeelde Ketters zullen dat altijd blijven. Tot bevordering der algemeene eenigheid zou het afgekondigd ouder bevel worden ingetrokken. Die thans tegen dit bevel zouden handelen, zouden vooreerst aan het oordeel van den vreeſelijken en almagtigen God onderworpen zijn; maar ook van den Keizer geſtraft worden: De Bisſchoppen en andere Kerkelijken met afzetting; Monniken met verbanning en ballingſchap; de genen, die ambten bezitten, met verlies van dezelven; ambtelooze perſonen van fatzoenelijken ſtaat met verbeurdverklaring van hunne goederen; maar geringer lieden met ſlagen, en ballingſchap voor hun leven; opdat allen, uit vreeze Gods en der gedreigde ſtraffen, den Kerkevrede ongeſtoord mogten bewaren.

Hoe zeer dit voorſchrift onzijdig was, en alleen de rust van den Staat beöogde, deed het nogtans, bij de genen, die over de *Ecthesis* te onvrede waren, geene andere dan ſtrijdige uitwerking; waar toe reeds terſtond aanleiding gaf het hoogstwaarſchijnelijk vermoeden, dat de *Patriarch* PAULUS, het Opperhoofd der *Monotheliten* ten dezen tijde, de opſteller van dezen *Tijpus* zal geweest zijn. Daar ook reeds een Bisſchop van *Rome*, als mede

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

de groote ijveraar MAXIMUS, zich zoo ſterk verklaard hadden, kon men kwalijk verwachten, dat dezen in het Keizerlijk voorſchrift zouden berusten, te meer daar men aan den Vorst en Overheid geen gezag over de Geestelijkheid wilde toekennen, ten aanzien van de twisten en verſchillen over de leere, alſchoon ook de rust van den Staat daar door geſtoord mogt worden.

Gedrag van den Roomſchen Bisſchop MARTIN I.

Rome kon, voornamelijk, na de ſtappen, welke zich de Bisſchop THEODORUS veröorloofd had, hier bij niet onverſchillig blijven. Deze Bisſchop overleed in het jaar 649, maar zijn opvolger MARTIN I. had dezelfde gevoelens. Ook deze ſtelde den Bisſchop JOANNES van *Philadelphia* in *Syrië* aan tot zijnen Kerkelijken Stedehouder in het Oosten, met last, om in alle ſteden, welke tot het Kerkelijk gebied der *Patriarchen* van *Antiöchië* en *Jeruzalem* behoord hadden, Bisſchoppen en andere Geestelijken aan te ſtellen, mids dat zij van de ingeſlopene Ketterij vrij zouden zijn (*). MARTIN hield ook in het jaar 649 met 105 Bisſchoppen eene *Synode* in de Kerk van *Lateranen* te *Rome*, dus genoemd naar het naburig paleis van dezen naam, (anders de Kerk van KONSTANTYN,) en veroordeelde op dezelve te gelijk met de *leere der Monotheliten* ook het Keizerlijk *Voorſchrift* (†). De handelingen van de-

(*) *Martini* I. *Epistt. in* LABBEI *Concil. Tom.* VI. *pag.* 20-25.

(†) LABBEI *Concil. l. c. pag.* 75-385. HARD. *Tom.* III. *pag.* 687-948.

deze vergadering beſtaan, behalve de eigenlijke raadplegingen, uit vele Brieven, en oude en nieuwe ſtukken. De handelingen van elken der vijf dagen, op welken de vergadering bijëen kwam, heeten *Actio*, ook *Secretarius*, misſchien naar het groot vertrek of zaal, aan de Kerk aangebouwd, (*Secretarium*,) in hetwelk de Geestelijkheid allerlei bezigheden verrichtte, en ook de *Synoden* gehouden werden.

De Lateraanſche Kerkvergadering veröordeelt den Typus, te gelijk met de leer der Monotheliten.

De Bisſchop MARTIN opende deze vergadering met eene lange aanſpraak, waar in hij de redenen opgaf van derzelver bijëenroeping, om de dwalingen der *Monotheliten* te weeren. Vervolgens werden verſcheidene zoo ſchriftelijke als mondelijke klagten en voorſtellen gelezen en gehoord; en na het beoordeelen van den *Typus* en het lezen van de Geloofsbelijdenisſen, en plaatſen uit regtzinnige Vaders, en daar na van Ketters, om de overëenſtemming van de ſtichters der nieuwigheid, (οἱ ἔξαρχοι τῆς καινοτομίας,) gelijk men zich uitdrukte, met deze laatſten aan te toonen, ſprak de vergadering haar oordeel en vonnis over deze partij uit, in *twintig voorſtellen* of *beſluiten*, in welker *negende* bepaaldelijk die genen veroordeeld worden, die niet met de Heilige Vaderen belijden, dat de *natuurlijke eigenſchappen der Godheid* en *menschheid* in CHRISTUS onverminderd behouden zijn; die dienvolgens niet belijden, dat *twee willen* van éénen en denzelfden CHRISTUS, onzen God, de Goddelijke en de menſchelijke, eigenlijk en waarächtig zamenhangend verëenigd zijn, dewijl hij naar beide naturen, één en dezelfde, onze zaligheid natuurlijk gewild heeft;

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622 tot 814

heeft; die niet juist eene zulke vereeniging van *twee werkingen* derzelven belijden; die met de Ketters *éénen wil* en *ééne werking* van CHRISTUS aannemen; maar daar door de belijdenis der Vaderen vernietigen, en de leere van CHRISTUS *menschwording*, (οικονομια,) verloochenen; die behalve de *twee willen* en *werkingen*, nog *éénen wil* en *ééne werking* belijden; of die deze *beide tegen elkander overgeſtelde ſtellingen* loochenen en verwerpen; ook die genen, die de *Godmenſchelijke*, (θεανδρικη,) *werking*, (de uitdrukking van DIONYSIUS den *Areopagiet*,) van *ééne*, en niet van eene dubbele, Goddelijke en menſchelijke *werking* verklaren; en die eindelijk de onëenigheid en verſcheidenheid *tusſchen de twee willen en werkingen* in CHRISTUS beweeren. Nadat de vergadering nog in het algemeen ieder eenen veroordeeld heeft, die niet alles, wat de Vaders en Heilige Kerkvergaderingen geleerd hebben, tot het minſte ſtipje toe, (αχρι μιας κεραιας,) belijdt: komt zij in den XVIIIden *Canon* tot haar hoofdoogmerk. Zij veroordeelt daar in ieder eenen, die niet met haar *alle Ketters* verwerpt, en 'er den *banvloek* over uitſpreekt, onder welken zij, behalve vele ouden, ook de ſtichters en hoofden der *Monotheliten*, THEODORUS, Biſſchop van *Pharan* in *Arabië*, en de *Patriarchen* CYRUS, SERGIUS, PYRRHUS, en PAULUS, met derzelver leerlingen, ſchriften en aanhangers, noemt; verders de *hoogstgoddelooze Ecthefis*, tot welke SERGIUS HERACLIUS bepraat had; insgelijks *den even Goddeloozen Typus*, welken de regeerende Keizer,

zer, op aanſtoken van PAULUS, bekend gemaakt had, en waar in, ſtrijdig met de *Katholijke* Kerk, omtrent de ware en Ketterſche leer een gelijk ſtilzwijgen bevolen was. In de beide laatſte beſluiten veroordeelt zij nog allen, die deze Ketterijën voor waren Godsdienst uitgeven; en verdoemt in alle eeuwigheid de genen, die nieuwigheden in het Kerkelijk geloof ondernemen, en Ketterijën bevorderen, en daar ook tot hun einde bij blijven.

Gevolgen hier van voor MARTIN.

MARTIN vergenoegde zich niet ſlechts, met deze beſluiten der vergadering door eenen rondgaanden Brief alom in de Westerſche Gemeenten bekend te maken, maar had zelfs de ſtoutheid, om ze in zijn' naam en in naam der vergadering ook aan den Keizer toe te zenden, en hem te verzoeken, deze Ketters insgelijks te veroordeelen, en het waar Geloof met de Kerkvergadering te bevestigen. De Keizer, door de veräehting van zijne Rijkswet beledigd, zond in het jaar 653 den *Exarch* KALLIOPAS, met krijgsvolk naar *Rome;* die den Bisſchop afzette, en op een ſchip liet brengen, hebbende hem uit de *Lateraanſche* Kerk, waar hij zijn bed voor het Altaar had geplaatst, laten halen. Men vergunde hem het eerst op het eiland *Naxos* in den *Griekſchen Archipel* aan land te gaan; alwaar hij, even gelijk aan boord, velerhande nood en ongemakken leed. Na een verblijf van een jaar op *Naxos*, kwam hij, in het jaar 654, te *Konſtantinopolen* aan; alwaar hij voor de Keizerlijke Staatsdienaren een verhoor onderging, en in twee gevangenisſen, als de gemeenſte misdadiger, mishandeld werd. Dewijl hem half-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

halfnaakt ijzeren boeijen waren aangedaan, verwachtte men reeds een bevel, om hem ter dood te brengen. De voorbede van den zieltogenden *Patriarch* PAULUS bragt niet weinig toe, om zijn leven te behouden. Evenwel werd hij in het jaar 655 naar *Cherson*, waarschijnlijk in *Sarmatië*, gebannen; ook hier ondervond hij vele wederwaardigheden; en overleed nog in het gemelde jaar. Hier door verkreeg hij den naam van *Belijder* en *Martelaar* (*). Ondertusschen schijnt zijne beschuldiging op geheel iet anders gedoeld te hebben. Trouwens, volgens het oud verhaal, hier op den kant bijgebragt, voerde een Keizerlijk Staatsdienaar hem te gemoet, als hij van den *Typus* begon te spreken: hij moest van het Geloof geen gewag maken; te *Konstantinopolen* en te *Rome* was men even Christelijk en even Regtzinnig; thans kwam het op eene zamenzweering aan. Te weten, men beschuldigde hem, dat hij met den voormaligen *Exarch* OLYMPIUS, die oproerige onlusten tegen den Keizer verwekt had, in verbindtenis getreden was, in plaats van zich tegen hem te kanten. Wat 'er van de waarheid dezer beschuldiging zij, is onzeker; ANASTASIUS (†) geeft wel eenig licht, maar is te zeer met den *Room-*

(*) *Communoratio eorum, quæ sæviter et sine Dei respectu acta sunt a veritatis adversariis in sanctum et apostolicum, novum revera Confessorem et martyrem Martinum Papam Romæ, per epistolam cujusdam Christianissimi &c. ap.* HARD. *T.* III. *p.* 678.

(†) *In Vita Martini pag.* 128. *Tom.* I.

Roomschen Bisschop vooringenomen, en verbergt zich tevens in den heiligen nevel van een wonderwerk. Volgens hem was OLYMPIUS door den Keizer naar *Italië* gezonden, met bevel, om alle Bisschoppen zoo wel als alle Ketters aldaar te noodzaken, om den *Typus* te onderteekenen; als ook, zoo hij zich op het krijgsvolk verlaten kon, den Bisschop MARTIN gevangen te nemen. De *Exarch*, te *Rome* gekomen zijnde, vond de Kerk aldaar met de *Italiäansche* Bisschoppen veréenigd. Hij wilde, terwijl MARTIN hem het Avondmaal toediende, denzelven door zijnen zwaarddrager laten vermoorden; maar deze werd met blindheid geslagen, zoodat hij hem niet zag. OLYMPIUS, hier door overtuigd, dat de Bisschop door God beschermd werd, trof een vergelijk met hem; en ontdekte hem, wat last hij had, waar op hij kort daar na stierf in eenen ongelukkigen veldtogt tegen de *Arabieren*. Naar allen schijn maakte dit reeds beiden bij het Keizerlijke Hof verdacht, dat OLYMPIUS, in plaats van den hem opgedragenen last te volbrengen, met den reeds gehaatten Bisschop een verdrag sloot; het kan zijn, dat hij zelfs meer dan argwaan tegen zich verwekt hebbe; maar MARTIN schijnt van geene ontrouw overtuigd te zijn geworden. Deze werd ook over het geheel te hard behandeld, hoewel hij 'er zijne eigene onbedachtzaamheid de schuld van moest geven.

Lotgevallen van MAXIMUS.

Bijna te gelijker tijd met hem werd ook in het jaar 653 de Abt MAXIMUS van *Rome* naar *Konstantinopolen* gevangen overgevoerd. In het verhoor, met

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

met hem gehouden, wierpen de Staatsdienaars hem voor, dat hij den Keizer haatte, en *Egypte* met *Pentapolis* aan de *Arabieren* had willen onderwerpen. Doch hoewel 'er getuigen tegen hem werden bijgebragt, vindt men echter niet, dat deze buitendien reeds zoo onwaarſchijnlijke beſchuldiging, door hunne verklaringen, bewezen is geworden. Maar dit ziet men, met den eerſten opſlag, dat het onbezuisd gedrag, door MAXIMUS, omtrent de beide Keizerlijke wetten, gehouden, zijne eigenlijke misdaad geweest is. Gelijkerwijs hij in *Afrika* de Bisſchoppen tegen de *Ecthefis* had opgezet, zoo was het ook voornamelijk zijne ſchuld, dat de *Typus* te *Rome* zoo ſmadelijk behandeld werd. Bovendien waren de oogen der Oosterſche Bisſchoppen inzonderheid op hem gerigt, dewijl men hem als den geleerdſten Godgeleerden aanzag, die zich tot hier toe tegen de *Monotheliten* verzet had. Het is dus geen wonder, dat men de eerſte beſchuldiging tegen hem liet ſlippen, en hem tot het onderteekenen van den *Typus*, en tot vereeniging met de Kerk te *Konſtantinopolen* zocht te bewegen; waar van bij de verhooren van den Bisſchop MARTIN geheel niet geſproken was, waarſchijnlijk, omdat deze enkel naar de ingevingen van MAXIMUS gehandeld had. De Abt bekende, in zijn verhoor, niet alleen de hoofdzaak van deze beſchuldiging; maar ondernam ook te bewijzen, dat de *Typus* ſtreed met de *Niceenſche* Geloofsbelijdenis. Vergeefs had men hem gezegd, dat het geloof door dit gebod niet onderdrukt zou worden; het gebood enkel ſtilzwijgen, om

den

den vrede te behouden: juist dit ſtilzwijgen, gaf hij ten antwoord, onderdrukt het geloof volgens de Schrift. Ook bleef hij 'er bij, het geen hij al te *Rome* beweerd had, dat de Bisſchoppen alleen het regt hadden, om beſlisſingen over geloofszaken te geven; en dat het onwaar was, het geen men hem tegengeworpen had, dat elk Christelijk Koning ook Priester was. Dus ontzeide hij openlijk aan de Keizers het regt, hetwelk zij reeds zoo dikwijls zonder tegenſpraak geöefend hadden, om voorſchriften omtrent onrustige Godsdienstverſchillen te geven (*). Op de vraag, of het dan volſtrekt noodzakelijk zij, twee willen en werkingen in CHRISTUS te belijden? antwoordde hij nadrukkelijk, ja, dewijl de Kerkvaders duidelijk zeiden, dat volſtrekt geene natuur zonder hare wezenlijke werking zijn of erkend kon worden. Men verzocht hem zeer bewegelijk, den Keizer door zijne hardnekkigheid niet te bedroeven, die toch de leer van CHRISTUS niet had willen veränderen; maar alleen rust had willen ſtichten. MAXIMUS wierp zich hier op ter aarde, en zeide met tranen, hij kon God niet bedroeven, die door de Leerären der Kerk uitſpraak gedaan had, wat men gelooven moet. Hij werd vervolgens met zijnen leerling, den Monnik ANASTASIUS, in het jaar 656, op het Slot *Bizya* in *Thracië* gebragt, alwaar zij veel ongemak uitſtonden. Hier deed echter de Bis-

(*) *Relatio motionis factæ inter Dominum Abbatem Maximum et ſocium ejus atque principes, in ſecretario in* S. MAXIMI *Opp. T.* I. *p.* XXXII.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Bisschop van *Cæsareë*, THEODOSIUS, in naam van den *Patriarch* van *Konstantinopolen*, eene nieuwe proeve, om hem tot vernieuwing van de Kerkelijke Gemeenschap te brengen; deze beleed twee willen en werkingen; beloofde zelfs de afschaffing van den *Typus*; maar kreeg van MAXIMUS ten antwoord: eerst moesten alle overblijfzelen en gevolgen der te *Rome* veröordeelde Ketterij uitgedelgd worden; de Keizer moest een vermanend bevel, en de *Patriarch* zijner Hoofdstad eene *Synodale* afbede derwaards zenden; alsdan zou de *Roomsche* Bisschop zien, wat hij doen kon. In een Klooster, waarheen MAXIMUS verder gevoerd werd, deeden hem twee Staatsdienaars andermaal voorslagen, en boden hem groote beloonigen aan. Maar eene hevige verklaring, welke hij hun gaf, tergde hen zoodanig, dat zij en anderen hem sloegen, in het gezigt spogen, en met scheldwoorden overlaadden. Alle soortgelijke pogingen dus waren vergeefs. Ondertusschen hadden de *Patriarchen* van *Konstantinopolen* en *Antiöchië*, als ook de plaatsvervanger van den Alexandrijnschen, voor lang in eene vergadering het vonnis over hem geveld, dat hij, met twee van zijne leerlingen, gegeeseld, hun de tong uitgesneden, en eene hand afgekapt, en zij vervolgens ver van de Hoofdstad verbannen en gevangen gehouden zouden worden. Welk vonnis ook in het jaar 662 aan hun schijnt voltrokken te zijn. Hij overleed in hetzelfde jaar in *Lazië*, in eenen bijna tachtigjarigen ouderdom (*).

MAXI-

(*) S. MAXIMI *Confessoris Vita ac certamen p.* XXV. *Tom.*

MAXIMUS is, wegens zijne ſtandvastigheid, als een Heilige vereërd geworden; men heeft hem zelfs wonderen toegeſchreven; waaröm men ook wel andere bijzonderheden in dit verhaal in twijfel zou kunnen trekken. Zoo veel is zeker, zijn moed grensde aan ſtijfzinnigheid; en werd nog verſterkt, door het gewigt, hetwelk het Hof in hem naar de toenmalige omſtandigheden ſtellen moest.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Stilſtand van dezen twist.

Nadat twee hoofdperſonen, die den tegenſtand tegen het Keizerlijk bevel aan alle kanten aangeſtookt hadden, uit den weg waren geruimd, volgde gedurende het overige der regering van den Keizer KONSTANS, die in het jaar 668 vermoord werd, een merkelijke ſtilſtand in deze twisten. EUGENIUS, dien hij tot Bisſchop van *Rome* had laten verkiezen in plaats van MARTIN, liet door zijne Afgevaardigden te *Konſtantinopolen* de gemeenſchap met den *Patriarch* aldaar, PETRUS, vernieuwen, toen deze zich verklaarde, dat hij den wil van CHRISTUS naar zijn geheelen perſoon, en naar zijne beide naturen, onderſcheidde (*). De *Roomſche* Geestelijkheid, en het volk, waarſchijnlijk door haar aangevuurd, vergunde wel den Bisſchop niet eer Godsdienst te verrigten, vóór dat hij beloofd had, den door gemelden *Patriarch* overgezondenen Sijnodalen Brief nooit aan te zullen nemen, omdat deze de leere van twee

Tom. I. *Opp. Tomus alter S. Patris nostri Maximi, ac Confesſoris &c. l. c. pag.* XLIV. ANASTASII *Epist. ad Theodos. pag.* LXVII. *ſq.*

(*) *Relatio motionis &c. l. c. pag.* XXXVI.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

twee willen daar in niet duidelijk genoeg had voorgedragen (*), evenwel weet men niet, dat dit gevolgen gehad heeft; en de volgende Bisſchop VITALIANUS onderhield met den Keizer, die zelf te *Rome* kwam, volkomen de Kerkelijke Gemeenſchap.

Aanleiding tot vernieuwing van den twist.

Tien andere jaren verliepen ook nog gerust, onder de regering van den volgenden Keizer KONSTANTYN, *den Gebaarden*. Niet, als of de *Monotheliten* en derzelver partijën hadden opgehouden te beſtaan, maar zij zwegen naar den wil van het Hof. Ook was de Kerkelijke verbindtenis tusſchen *Rome* en *Konſtantinopolen* nog niet weder herſteld; en juist dit gaf aanleiding tot het op nieuw uitberſten van dezen twist. De *Patriarchen*, THEODORUS van *Konſtantinopolen*, en MAKARIUS van *Antiöchië*, (of *Theopolis*,) maar die ook te *Konſtantinopolen* woonde, omdat *Antiöchië* in handen der *Arabieren* was, verzochten den Keizer in het jaar 677, hun toe te laten, dat de naam van VITALIANUS, die alleen in de Kerkeboeken der Hoofdſtad, onder de *Roomſche* Bisſchoppen, ſedert HONORIUS, ſtond, mogt worden uitgeſchrapt. Ten minſten verlangden zij, dat 'er vooräf een onderzoek mogt gedaan worden, eer de opvolgers van HONORIUS konden ingevuld worden. De Keizer was onpartijdig genoeg, om dit eerst aan den *Roomſchen Patriarch* DONUS te berigten, met begeerte, dat hij eenige bekwame Afgevaardigden ter ontwikkeling van dit onderwerp

(*) ANASTAS. *Vit. Eugenii pag.* 131.

werp naar *Konſtantinopolen*. zou zenden (*).

DONUS was overleden, vóór dat hij dezen Brief bekomen kon. Maar zijn opvolger AGATHO ſchijnt bijkans meer gedaan te hebben, dan de Keizer begeerde; hij ſchijnt van deze zaak eene zaak der meeste Westerſche Bisſchoppen gemaakt te hebben. Want ook MANSUETUS, Bisſchop van *Mediolanum*, (*Milaan*,) die onder de heerſchappij der *Langobarden* leefde, ſchreef aan den Keizer, in naam van alle van hem afhangende Bisſchoppen (†), en hield hem de voorbeelden van ouder Keizers in het onderdrukken der Ketterijën voor, waar bij hij tevens hunne Geloofsbelijdenis voegde, op welker einde ook de leere van *twee natuurlijke willen en werkingen* van CHRISTUS voorkomt. AGATHO zelf verzamelde in het jaar 679 honderd vijf en twintig Bisſchoppen te *Rome*, onder welken wederöm MANSUETUS was, en anderen uit die Gewesten, als ook WILFRID van *York*, en twee *Frankiſche* Bisſchoppen. Dezen verkozen drie uit hun midden tot hunne Afgevaardigden; hij zelf benoemde voor zich nog twee Ouderlingen, eenen Diaken, en eenen Onderdiaken. Deze namen vooreerst eenen Brief der gezamenlijke vergadering aan den Keizer mede (§), in welken deze zich op de Kerkvergadering van *Lateraan*, de door dezelve bevestigde leer, en in den ban

(*) CONSTANTINI *Epist. ad Donum in act. Concil.* VI. *Oecumen. ap.* HARD. *Tom.* III. *pag.* 1044.

(†) *Ep. Manſueti l. c. pag.* 1051.

(§) *Epist.* AGATH. *et Syn. Rom. l. c. pag.* 1115.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ban gedane Leerären beriep, en van den Keizer gelijke gezindheden verwachtte. Maar in eenen veel langeren Brief, welken AGATHO hun in zijn' eigen naam medegaf (*), melde hij, deels, dat hij, uit gehoorzaamheid aan het Keizerlijk bevel, (hij noemt den Keizer, en deszelfs Broeders, deelgenooten zijner regering, *Christianisſimi Domini et filii*.) de begeerde Afgevaardigden gezonden, en hun, ter vervulling van zijnen last, Boeken van regtzinnige Leeraren medegegeven had; deels, verklaarde hij uitdrukkelijk het Geloof van zijne Kerk, hetwelk haar PETRUS voor alle volgende tijden had nagelaten; bijzonder de leere van *twee willen* in CHRISTUS, onderſteund door plaatſen uit den Bijbel; maar nog meer door getuigenisſen der beroemdſte Kerkvaderen; zoo als hij ook de tegengeſtelde Ketterſche leere uit de ſchriften van derzelver verdedigers voorſtelde; waar op hij bij ſlot den Keizer verzocht, om bevestiging van het eerstgemelde leerſtelſel, en uitroeijing van de laatstgemelde dwalingen. In het bijzonder ſmeekte hij, en met zijne geringheid elke Christelijke ziel, den Keizer *met gebogene knieën*, dat hij, bij het aanſtaande mondgeſprek, ieder eenen wilde vergunnen, zijne vrijë ſtem voor zijn geloof te mogen geven.

Zesde algemeene Kerkvergadering te Kon-

Na de aankomst van deze Afgevaardigden, in het jaar 680, te *Konſtantinopolen*, beſloot de Keizer KONSTANTYN in die Hoofdſtad eene *algemeene* Kerkvergadering te laten houden; waarom hij aan den *Pa-*

(*) *l. c. pag.* 1074-1115.

ſtantinopolen.

Patriärch GEORGIUS aldaar, (wien hij reeds het door hem en andere Biſſchoppen herhaald verzoek, om den naam van VITALIANUS te mogen doorſchrappen, toegeſtaan had,) en door dezen aan den *Antiöchiſchen Patriärch* MAKARIUS in last gaf, om de Biſſchoppen van hun Kerspel daar toe te ontbieden (*). Deze *algemeene* vergadering, de *zesde*, maar van die, welke te *Konſtantinopolen* gehouden zijn, de *derde*, kwam nog, in het gemelde jaar, tot ſtand. Zij werd gehouden in het Keizerlijk Paleis, *Trullus* of *Trullum* genoemd, hare laatſte zitting is door 166 Biſſchoppen onderteekend. Behalven de Afgevaardigden van den *Roomſchen Patriärch*, waren ook GEORGIUS en MAKARIUS, benevens de plaatsvervangers der *Patriärchen* van *Alexandrië* en *Jeruzalem* tegenwoordig. Zelfs lieten 'er zich Monniken op vinden, zoo als de Keizer ook verlangd had (†); waarſchijnlijk, omdat men hen voor geoefend hield in de twistvraag, die behandeld ſtond te worden. De Keizer zelf bekleedde in deze vergadering den post van Voorzitter, en zijne Staatsdienaars, die ſomtijds zijne plaats vervongen, zaten nevens hem (§).

De *Roomſche* Afgevaardigden maakten een begin, met de klagte, dat de voorgaande *Patriärchen* van *Konſtantinopolen*, ſedert omtrent XLVI jaren, nieuwe zegswijzen, ſtrijdig met het ware geloof, van *éénen*

(*) *Divalis ſacra ad Georgium etc. l. c. p.* 1049.

(†) *Ep. ad Donum l. c. pag.* 1048.

(§) *l. c. pag.* 1056.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

éénen wil en *ééne werking* in CHRISTUS, op de baan hadden gebragt, waarom zij den Keizer verzochten, dat hunne aanhangers eens mogten zeggen, waar uit deze nieuwigheid ontstaan was? Als de Keizer de *Patriärchen* GEORGIUS en MAKARIUS met hunne aanhangers daar toe uitnoodigde; antwoordde MAKARIUS, met anderen: dat zij geene nieuwigheden ter baan gebragt, maar hunne leerstellingen van de *algemeene* Kerkvergaderingen en de voornaamste Vaderen overgenomen hadden. De Keizer hun bevolen hebbende, dit te bewijzen, liet MAKARIUS de Handelingen der *Efezische* Kerkvergadering voorlezen, waar in, uit een geschrift van CYRILLUS, deze woorden voorkwamen van CHRISTUS: „ Zijn wil is almagtig." Maar de *Roomsche* Afgevaardigden, eenige Bisschoppen, en zelfs de Staatsdienaars ontkenden, dat hier mede iet bewezen was, nademaal, in de gemelde plaats, slechts van de Goddelijke natuur van CHRISTUS gesproken werd. Wanneer den volgenden dag uit de Handelingen der Kerkvergadering van *Chalcedon* de vermaarde Brief van LEO *den Grooten* gelezen werd; riepen deze Afgevaardigden den Keizer toe, dat daar in uitdrukkelijk twee natuurlijke werkingen in CHRISTUS geleerd werden, door deze woorden: „ Het *Woord* werkt, wat des *Woords* is, en het „ *Vleesch*, wat des *Vleesches* is." Gunstiger voor MAKARIUS waren voorgelezene plaatsen der *Patriarchen* van *Rome* en *Konstantinopolen*, VIGILIUS en MENNAS, uit de Handelingen der *vijfde* groote Kerkvergadering, in welken ééne werking en één wil in

in CHRISTUS geleerd werden. Doch de *Roomsche* Afgevaardigden bragten hier tegen in, dat dit onechte en vervalschte schriften waren. Ook velde de vergadering met de Rigters of Staatsdienaars het vonnis, dat MAKARIUS door de Kerkvergaderingen zijn gevoelen niet bewezen had. De Keizer leide hem toen op, om het uit de Kerkvaders te betoogen. Eer dit nog geschieden kon, werd de voorheen gemelde Brief van AGATHO aan den Keizer opgelezen, waar in zijn leergevoelen zoo uitvoerig verdedigd werd; als ook de Brief der Kerkvergadering van *Rome* aan die van *Konstantinopolen*. Hier op volgden drie door MAKARIUS overgegevene verzamelingen van getuigenisfen der Kerkvaderen, welke leerden, dat CHRISTUS éénen wil heeft, die ook de wil des Vaders en des Heiligen Geestes is. De *Roomsche* Afgevaardigden merkten, terstond na de voorlezing, aan, dat deze getuigenisfen vervalscht waren; nademaal zoo wel die, welke éénen wil, met betrekking tot de Drieëenheid, leerden, op den wil van CHRISTUS na zijne Menschwording toegepast, als zulke, welke eigenlijk zijne menschwording betroffen, naar den zin en naar de woorden, verminkt waren geworden. In plaats van dezelven gaven zij eene andere lijst van plaatsen der Kerkvaderen, welke duidelijk twee natuurlijke willen en werkingen beweerden; maar ook van plaatsen uit Ketters, waar in het tegendeel voorgedragen was (*).

Onverwachts verzekerde nu de *Patriärch* van *Kon-*

(*) *Ibid. pag.* 1057. *et* 1153.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Konstantinopolen, GEORGIUS (*), dat hij, na den Brief van AGATHO en de van deszelfs partij overgeleverde verzamelingen met de Boeken der Kerkvaderen overëenstemmend bevonden te hebben, denzelven ook toestemde, en zoo als zij, geloofde. Misschien had hij reeds bij het begin der Kerkvergadering besloten tot dit gevoelen over te gaan, en spoedde zich nu te meer, om zich te verklaren, daar het zigtbaar de overhand verkreeg, en ook de Keizer tot hetzelve neigde. Alle de aan hem ondergeschikte Bisschoppen van *Efeze*, *Heraklea*, *Cyzicum*, *Chalcedon*, en anderen meer, beleden terstond na hem, dat zij thans insgelijks, om dezelfde reden, twee willen en werkingen aannamen. De oude ondervinding, dat 'er op de talrijkste Kerkvergaderingen weinige onäfhankelijke stemmen waren! Toen de *Patriärch* hier op zijn voormalig verzoek terug nam, dat de naam van VITALIANUS uit de Kerkeboeken zou uitgeschrapt worden, en de Keizer daar in bewilligde, riep hem de vergadering, als den grooten en regtzinnigen KONSTANTINUS, rijkelijke lofspraken en zegenwenschen toe. MAKARIUS, die benevens den Monnik STEPHANUS, bij zijn gevoelen bleef, om zich liever in stukken te laten houwen, en in zee te werpen, dan hetzelve te verlaten, leverde zijne Geloofsbelijdenis over. De vergadering wierp hem tegen, dat hij de plaatsen der Kerkvaderen verminkt had; verklaarde hem voor een' Ketter; riep luidkeels vervloekingen over hem uit;

(*) *Pag.* 1157.

uit; liet hem den *Patriärch-Mantel* afnemen; STEPHANUS werd, onder ſchelden en vloeken, als een Ketter, uit de vergadering gejaagd; en buitendien van zijne Biſſchoppen verlaten (*).

Na het voorlezen van eenige andere ſtukken en opſtellen, tot dezen twist betrekking hebbende, zette de vergadering den gemelden *Pátriärch* plegtig af; deed hem in den ban, en verzocht den Keizer, door zijne Staatsdienaren, hem uit de ſtad te laten zetten (†). Vervolgens veroordeelde zij de Brieven, welke HONORIUS, Biſſchop, (Παπα,) van *Oud-Rome*, en SERGIUS zamen gewisſeld hadden; ja ook deze beide *Patriärchen* zelven deed zij in den ban; benevens alle de andere hoofden van deze partij, CYRUS, PYRRHUS, PETRUS, PAULUS, en THEODORUS van *Pharan*, als Ketters (§).

In de XVde zitting liet zich deze Kerkvergadering in eene belagchelijke bijzonderheid in. POLYCHRONIUS, een Ouderling, Monnik, en zeer driftig verdediger van het *Monothelismus*, ſtelde zich voor haar, met aanbieding, om zijne Geloofsbelijdenis op eenen dooden te leggen, en CHRISTUS te bidden, dat hij hem wilde opwekken; als hij niet zou opſtaan, dan mogt de vergadering en de Keizer met hem doen, wat zij wilden. De vergadering hoorde eerst zijne Belijdenis voorlezen, waar in hij een gezigt verhaalde, door hetwelk hem bekend gemaakt was, dat die gene geen Christen was,

(*) *l. c. pag.* 1157-1197. (†) *l. c. pag.* 1328.
(§) *l. c. pag.* 1332.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

was, die niet *den éénen wil in* CHRISTUS geloofde. Daar op gingen de Staatsdienaars met alle de Bisschoppen, naar een openbaar bad heen, waar ook eene menigte volks te hoop liep. POLYCHRONIUS leide zijn geschrift op een derwaards gebragt lijk; wachtte eenige uren; prevelde het iet in het oor; maar alles vergeefs. De statelijke vergadering keerde nu in het Paleis terug; verhoorde den Monnik over zijn geloof; en sprak een wijdluftig vonnis over hem uit, dat hij, als een verleider des volks en Ketter, zijne Priesterlijke waardigheid verbeurd had. Vervolgens riepen zij over hem, MAKARIUS en STEPHANUS, het *Anathema* uit; maar de Staatsdienaars, al of niet schranderder dan de Bisschoppen, eindigden de zitting, met te zeggen: „ dat 'er heden genoeg gedaan was!" (*).

In de *achttiende* zitting eindigde de vergadering haren arbeid, met het voorlezen van haar vastgesteld leerstelsel. Daar in is vooreerst bevat hare volkomene toetreding tot de besluiten der *vijf voorgaande algemeene Kerkvergaderingen*; waarom ook de Geloofsbelijdenissen der beide eersten hier ingevoegd worden. Vervolgens wordt verhaald, dat de Duivel, door zijne werktuigen, THEODORUS, SERGIUS, PYRRHUS, PAULUS, PETRUS, HONORIUS, CYRUS, MAKARIUS, en STEPHANUS, de nieuwe Ketterij van éénen wil en ééne werking in de beide naturen van CHRISTUS, hebbe uitgestrooid, waar door de dwalingen van APOLLINARIS en anderen ver-

(*) *l. c. pag.* 1373.

vernieuwd waren; maar dat de Keizer, als een nieuwe DAVID, door deze heilige vergadering, het ware geloof had laten bevestigen. Zij neemt den Brief van AGATHO aan den Keizer, en dien van zijne *Synode* volkomen aan, dewijl dezelven met de Kerkvergadering van *Chalcedon*, met den vermaarden Brief van den *Roomſchen* LEO, en de ſchriften van CYRILLUS tegen NESTORIUS overëenſtemmen. Eindelijk ſtelt zij haar geloof voor, in tegenſtelling tegen *Nestoriänen* en *Eutychiänen*; maar ook onderſcheiden van de *Monotheliten*, door de volgende bepalingen: „ Wij belijden in CHRISTUS *twee natuurlijke willen en twee natuurlijke werkingen*, ongedeeld, onveränderd, ongeſcheiden en onvermengd, naar de leere der heilige Vaderen; zoo dat deze twee natuurlijke willen malkanderen niet wederſpreken; dat zij verre! zoo als de Goddelooze Ketters gezegd hebben; zoodat zijn menſchelijke wil volgt, niet wederſtreeft of zich verzet; maar veel meer aan zijnen Goddelijken en almagtigen wil onderworpen is." Vervolgens haalt de vergadering plaatſen van den *allerwijsten* ATHANASIUS, en andere Kerkvaders, aan, die dit bevestigen, en bedreigt elken Bisſchop of Geestelijken, die van deze leere afwijkt, met afzetting; maar Monniken of Leeken met den Banvloek. Alle tegenwoordig zijnde Bisſchoppen onderteekenden dit voorſchrift der leere; ook ſchreef de Keizer na hen, dat hij het gelezen en toegeſtemd had. Vervolgens vroeg hij hen, of hetzelve met hunne algemeene bewilliging bekend was gemaakt? Zij bevestigden dit, met nieu-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

nieuwe lofverheffingen en gelukwenschingen jegens den Keizer, en nieuwe Banvloeken, welke zij over de oude Ketters, over SERGIUS, HONORIUS, en de overige voornaamste *Monotheliten* uitriepen. Ten laatsten werd eene aanspraak der vergadering aan den Keizer voorgelezen, in welke, omstandig, alles, wat hij en zij, tot bevestiging des Geloofs, gedaan hadden, ontwikkeld, en de Banvloeken tegen de meergemelde Bisschoppen ook niet vergeten werden. Op begeerte der vergadering zond de Keizer hare Handelingen, door hem onderteekend, aan de vijf *Patriärchen*; en door een bijzonder Plakaat bekrachtigde hij hare besluiten, met bedreiging van straffen tegen de overtreders (*).

De Trullaansche Kerkvergadering, onder Keizer JUSTINIAAN II.

Dus werd het gevoelen van éénen wil en ééne werking in CHRISTUS in deze Kerkvergadering meer door behulp der *Overlevering* en het gezag van Kerkvergaderingen en Kerkvaderen veröordeeld, dat wel uit den Bijbel, die zonder gebruikt te worden, voor haar opengeslagen lag, en het gene opmerkelijk is, zelfs over eenen Roomschen Bisschop werd, in de tegenwoordigheid en zonder tegenspraak der Afgevaardigden van eenen zijner opvolgeren, wegens Ketterij de ban uitgesproken. Thans scheen dan ook de aanhang der *Monotheliten* nabij den ondergang te wezen, alzoo de besluiten der Kerkvergadering door de Keizerlijke bevestiging rijkswetten geworden waren. Als JUSTINIAAN II, die sedert het jaar 658 het *Griekſche* Rijk beheerschte, ver-

(*) *l. c. pag.* 1389.

vernam, dat eenige Overheden dezelven teruggezonden hadden, onder voorwendſel, dewijl het den Keizer, als van God verördenden beſchermer des waren Geloofs, toekwam, dit onvervalscht te bewaren; liet hij de Handelingen en Beſluiten in het jaar 687 door de toen te *Konſtantinopolen* tegenwoordig zijnde *Patriärchen*, en de Gevolmagtigden van dien van *Rome*, door andere Bisſchoppen, den Raad, Hovelingen en Krijgsbevelhebbers, na ze hun te hebben doen voorlezen, onderteekenen, waar van hij aan den *Roomſchen* Bisſchop ſchriftelijk kennis gaf (*). Vier of vijf jaren daar na verördende hij, dewijl 'er op de *vijfde* noch *zesde* algemeene Kerkvergaderingen geene wetten omtrent de Kerketucht en zeden gemaakt waren, eene nieuwe Kerkvergadering, welke onder den naam van de *Trullaanſche* vermaard is geworden, gelijk wij van dezelve op hare plaats geſproken hebben (†). Hier teekenen wij alleen aan, dat op dezelve alle de zes voorgaande algemeene Kerkvergaderingen bevestigd zijn geworden; ook werden de banvloeken tegen SERGIUS, HONORIUS, en de overige hoofden der *Monotheliten* herhaald (§).

Keizer PHILIPPICUS begunſtigt

Desniettemin werd twintig jaren later met den nieuwen Keizer PHILIPPICUS, ſedert het jaar 711, de leer van *éénen wil* in CHRISTUS de regtzinnige lee-

(*) *Exemplar divinæ juſſionis Justiniani Aug. in Confirmat. ſextæ Syn. Conſtant. in actis ejusd. p.* 1477.

(†) Zie boven *Deel* XI. *Bladz.* 365.

(§) *Ap.* HARD. *Tom.* III. *pag.* 1656.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

de Monotheliten.

leere, zoo als zij misschien ook op de VIde Kerkvergadering zou geworden zijn, indien toenmaals KONSTANTYN zich voor zijne *Patriärchen* GEORGIUS en MAKARIUS verklaard had. PHILIPPICUS, te voren BARDANES genoemd, was deels van zijne ouders, deels van den leerling van den *Patriärch* MAKARIUS, den Monnik STEPHANUS, die met den *Patriärch* veröordeeld werd, in het *Monothelismus* onderwezen en opgevoed. Zoo dra hij derhalve op den troon verheven was, gebood hij, nog voordat hij in het Keizerlijk Paleis ging, de geschilderde afbeelding der VIde Kerkvergadering weg te nemen, welke daar sedert eenige jaren in eene galerij geplaatst was. Spoedig liet hij ook de namen van SERGIUS, HONORIUS, en anderen veroordeelden, door de gemelde Kerkvergadering, weder in de Kerkeboeken inschrijven, en hunne Beeldtenissen op verschillende plaatsen herstellen. Kort daar na moest het afschrift der Handelingen van de *zesde* Kerkvergadering, door den *Diaken* AGATHO bezorgd, in het Paleis verbrand worden. De Keizer geloofde misschien dezelve daar door te vernietigen, maar de *Patriärch* van *Konstantinopolen*, JOANNES, bewaarde de afschriften, die bij zijne Kerk voorhanden waren, des te zorgvuldiger. De Keizer had hem juist met dat oogmerk zijne waardigheid geschonken, opdat hij zich jegens zijne godsdienstgevoelens inschikkelijk zou betoonen; gelijk ook deze verwachting wezenlijk vervuld werd JOANNES onderteekende, met verscheidene Bisschoppen, een nieuw van den Keizer ontworpen voorschrift der leere, in het-

hetwelk het gevoelen van *éénen wil* vastgesteld werd. Dit schijnt op eene Kerkvergadering geschied te zijn, op welke tevens over de tegengestelde leer een *anathema* zal uitgesproken zijn. Bovendien zal deze Keizer ook die genen vervolgd en in ballingschap verwezen hebben, die zijn voorschrift niet wilden aannemen (*). Deze voorspoed der *Monotheliten* echter duurde slechts tot het jaar 713, wanneer PHILIPPICUS door een oproer van den troon gestoten werd, gelijk hij door een oproer op den troon gekomen was. De nieuwe Keizer ANASTASIUS II. schafte alle veränderingen van zijnen voorzaat af, en gaf aan de VIde Kerkvergadering haar gezag volkomen weder. Thans ontschuldigde zich de *Patriärch* JOANNES bij den *Roomschen Patriärch*, dat hij, onder de vorige regering, eene verstandige toegeefelijkheid, (οικονομια,) had in acht genomen, gelijk andere Kerkleerären ook gedaan hadden; ook had hij aan de *Roomsche* Afgevaardigden eene bezworene verzekering van zijne regtzinnigheid medegedeeld (†).

Maroniten.

Uit de gemakkelijkheid, met welke PHILIPPICUS de leer der *Monotheliten* de heerschende leer maakte, mag men besluiten, dat dezelve nog steeds vele aanhangers had. Te *Rome*, nam wel KONSTAN-

TI-

(*) AGATH. *Diaconi Peroratio in* COMBEFIS. *Auct. Nov. Biblioth.* PP. *Græc. T.* II. *p.* 201. *Sanctissimi* JOANNIS *Archiep. Constant. Ep. ad* CONSTANT. *Sanct. Pap. Rom. ib. p.* 212. NICEPH. *Brev. p.* 31. THEOF. *Chron. p.* 319.

(†) *Ap.* COMBEF. *l. c.*

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814

TINUS en zijne Geestelijkheid, door het volk onderſteund, des Keizers bevel niet aan, veel meer hingen de inwoners aldaar, ten teeken van hunnen ijver, eene ſchilderij der zes eerſte *algemeene* Kerkvergaderingen in de *Pieterskerk* op; het Beeld van den Keizer, dien men als een' Ketter aanzag, werd in de Kerken niet geduld, en zijn naam in het openbaar gebed niet genoemd (*); maar in het Oosten, waar het *Monothelismus* het eerst ontſtaan, en door *Patriärchen* gevestigd was; waar *Egypte*, *Palæſtina*, en andere Landen, reeds lang niet meer aan de *Griekſche* Keizers gehoorzaamden, en hetzelve eene veilige toevlugt boden, hield het zich nog lang na dezen tijd ſtaande, waar van de partij der *Maroniten* een genoegzaam bewijs is.

Reeds in de VIde eeuw was 'er een Monniken-Klooster van de Heilige MARO, gelegen in *Syrië*, tusſchen *Apamea* en *Emeſa*, aan de rivier *Orontes*; welks bewoners daaröm *Maroniten* genoemd werden. Deszelfs ſtichter was waarſchijnlijk die zelfde MARO, in de Vde eeuw, van wien THEODORETUS (†) gewag maakt. Maar tegen het begin der VIIde eeuw leefde 'er een andere MARO in deze Gewesten: en van dezen ſchijnen de gezamentlijke bewoners van den *Libanon* en *Anti-Libanon*, den naam van *Maroniten*, als eene bijzondere Godsdienst-

(*) PAUL. *Diacon. Hist. Langob. L.* VI. *Cap.* 33. ANASTAS. *in Conſtantino.*

(†) *Hist. Relig. Cap.* 16. Vergel. ASSEMANI *Biblioth. Orient. Tom.* I. *p.* 497. *n.* 5.

dienstpartij, gekregen te hebben. EUTYCHIUS, die in de IXde eeuw *Katholijk Patriarch* van *Alexandrië* was, noemt hem MARON; hij maakt hem wel, met eenen misslag, tot den stichter der *Monotheli-tische* leer, (zoo men dit anders ook niet eenigzins met het verhaal der *Grieken* overëen kan brengen,) maar daaröm is, het gene hij 'er van hem bijvoegt, niet onwaarschijnlijk, dat hij deze leer in verschei-dene steden van *Syrië* heeft uitgebreid; dat derzelver aanhangers naar hem *Maroniten* genoemd zijn; en dat de inwoners van *Hamah* het aldaar gebouwde Klooster, na zijne dood, *Dair-Marum*, of MARONS *Klooster*, genoemd hebben (*). ASSEMANI heeft dit wel voor eene Fabel verklaard, en integendeel, veel verhaald van eenen regtzinnigen JOANNES MARO, eersten *Patriarch* der *Syrische Maroniten*, die eerst omtrent het jaar 700 vermaard zal geweest zijn, maar zijne berigten, welke hij gebruikt, zijn uit de XIIde eeuw, in welke eeuw 'er eene groote verändering met de *Maroniten* is voorgevallen; terwijl ouder Schrijvers het berigt van EUTYCHIUS bevestigen. DAMASCENUS (†) heeft reeds de *Maroniten* onder de Ketters gerekend; en in eene andere plaats (§) hen beschuldigd, dat zij het bekende bijvoegsel bij het *Trisagium*, in eenen dwalenden zin, gevoegd hebben; hetwelk hij *Maronitisch denken*, (Μαρωνιζειν,) noemt.

(*) *Annal. Alexandr. Tom.* II. *pag.* 192.

(†) *Libellus de vera Sententia C.* 8. *T.* I. *p.* 395.

(§) *Ep. de hymno Trisagio l. c. p.* 485.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst na C. G. Jaar 622 tot 814.

noemt. Nog bepaalder wordt in een ander geschrift (*) gezegd, *Maroniten* waren die genen, die de *vierde*, *vijfde* en *zesde algemeene* Kerkvergaderingen verwerpen; in den Lofzang *Driemaal Heilig* de kruisiging invoegen, en *éénen wil*, als ook *ééne werking* in CHRISTUS leeren; en dat zij hunnen naam hadden van het Klooster *Maro* in *Syrië*. Dit is wel een bijvoegzel bij het schrift van TIMOTHEUS, maar toch een oud bijvoegsel, hetwelk te meer geloofwaardigheid heeft, omdat *Maroniten* en *Monotheliten* namen van gelijke beteekenis in het Oosten geworden zijn (†). Hier komt nog bij, dat de naam *Maroniten* allengs ook een bijzonder volk beteekend heeft. Dit waren de Bergbewoners van den *Libanon* en *Anti-Libanon*, die zich sedert de VI en VIIde eeuw van de Opperheerschappij des *Griekschen* Keizers onttrokken hadden; en die door de ligging van hun land begunstigd, zoo wel tegen deszelfs Bevelhebbers, als naderhand tegen de *Arabieren* in gelukkige gevechten hunne vrijheid gehandhaafd hebben. Zij werden daaröm *Mardaïten*, (of *Rebellen*,) genoemd; maar *Maroniten* heeten zij, dewijl de Abten van het Klooster *Maro* niet alleen de regering van die Gewesten aan zich trokken, maar zelfs aan de krijgsöndernemingen van derzelver inwoners veel deel namen. — Dit alles zamengenomen, maakt het meer dan waarschijn-

(*) TIMOTHEUS *de iis, qui accedunt ad Ecclesiam in* COMBEFIS. *l. c. pag.* 460.

(†) RENAUD. *Hist. Patriarch. Alexandr. Jac. p.* 149.

ſchijnlijk, dat dit volk en deze Godsdienstpartij der *Maroniten* het *Monothelismus* hebben voortgeplant. Ook is het niet ongeloofelijk, dat velen bij hen toevlugt gevonden hebben, die deswegens in het *Griekſche* Rijk als Ketters onderdrukt werden. Nog in de XIIIde eeuw ſchreef ABULFARADSCH, de *Jakobitiſche Primaat* (*), dat de *Syriſche Maroniten* zich daar door van alle Christelijke aanhangen onderſcheidden, dat zij aan de beide naturen van CHRISTUS éénen wil en ééne werking toeſchreven. Maar in het laatſte gedeelte der XIIde eeuw, nam eene groote verändering in den toeſtand der *Maroniten* een begin. WILLEM, Aartsbisſchop van *Tyrus*, die dus toen in hunne nabuurſchap leefde, verhaalt op het jaar 1182 (†), dat de *Syriſche* natie, die in de *Feniciſche* ſteden *Byblos*, *Tripolos*, en andere, naar den *Libanon* toe, woonden, nadat zij 500 jaren lang aan de Ketterij van MARO overgegeven, en van de regtzinnige Kerk afgezonderd geweest waren, zich weder met dezelve veréénigd hebbe; zijnde bij den toenmaligen derden *Latijnſchen Patriarch* van *Antiöchië*, AIMERICH, gekomen, en zich bereid verklarende, om de voorſchriften der *Roomſche* Kerk te volgen. Hij rekent derzelver getal op meer dan 40,000 menſchen, en ſtelt hunne dwaling daar in, dat zij *éénen* wil en *ééne* werking in CHRISTUS geleerd hadden, hoewel daar

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

(*) In ASSEMANI *Bibl. Orient. T.* II. *p.* 292.

(†) *Hist. rer. in partib. transmar. gest. Lib.* XXII. C. 8. *in* BONGARS. *Gest. Dei per Franc. T.* I. *p.* 1022.

IV BOEK I. Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814

daar nog andere Ketterijën mede verbonden waren. Deze overgang van het grootste deel der *Maroniten* tot de *Roomsche* Kerk, die nog tot in later tijden vervolgd is, heeft aan dezelve verscheidene geleerde *Maronitische* Schrijvers bezorgd, onder welken JOZEF SIMONIS ASSEMANI één der voornaamste is, die gepoogd heeft te bewijzen, dat zijne Voorvaders nooit het *Monothelismus* hebben voorgestaan.

Wanneer wij dezen twist met de *Monotheliten* beöordeelen, vinden wij eene spitsvinnige vraag, welken tot menigen woordenstrijd aanleiding kon geven, en welke in der daad van weinig aanbelang kon gerekend worden, wanneer de beide partijën twee ware naturen, de Goddelijke en menschelijke, in den éénen persoon des menschgeworden Woords bleven erkennen, beide de naturen met derzelver natuurlijke en wezenlijke eigenschappen en hoedanigheden; en dus even ver af van de gevoelens aan NESTORIUS en EUTYCHES toegeschreven.

Adoptiänen.

Uit dezen twist met de *Monotheliten*, welken de *Westersche* Kerken, gelijk zoo vele andere, van de *Oostersche* bekomen hadden, ontstond weldra onder de *Westerlingen* een nieuwe twist van gelijksoortige natuur, welke in spitsvinnigheid aan den *Monothelitischen* gelijk was, doch zich alleen in het Westen verspreidde, en aan welken de *Oostersche* Kerken geen deel genomen hebben. De twist betrof de vraag: Of CHRISTUS *naar zijne menschelijke natuur van God slechts als Zoon aangenomen is?* Reeds op het einde der IVde eeuw zal BONOSUS, een Bisschop te *Sardica*, die als een Ketter te boek

staat,

ſtaat, omdat hij ontkend heeft, dat MARIA altijd Maagd gebleven is, ook geleerd hebben, dat CHRISTUS geen eigen maar een aangenomen Zoon van God is, maar hij zal van de Goddelijke natuur van CHRISTUS geſproken hebben (*). Doch dit berigt is geheel onzeker en zelfs onwaarſchijnlijk.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Oorſprong van dezen twist.

Thans verwekten twee Bisſchoppen dezen twist, ELIPANDUS, en FELIX van *Urgella*. ELIPANDUS was Aartsbisſchop van *Toledo*, onder de heerſchappij van den *Arabiſchen* Vorst, die te *Corduba* zijnen Zetel had; een man, wien het niet aan ijver voor den Godsdienst ontbrak, maar wiens kennis in de Godgeleerdheid, gelijk bijna van alle Bisſchoppen van zijnen tijd, op belezenheid in de werken der Kerkvaders uitkwam. ALCUIN, in eenen Brief aan hem (†), noemt hem eene ſtad op eenen berg gebouwd, die niet verborgen kan blijven, en zoo vast bevestigd door het *Katholijk* Geloof, dat geene Ketterij hare muren ondermijnen kan." De vermaarde *Spaanſche* Rechtsgeleerde GREGOR. MAJANSIUS, (MAYANS,) heeft eenige berigten van hem en zijne Brieven verzameld (§). Zijn vriend FELIX, Bisſchop van *Urgella*, of *Orgella*, ook *Orgellis*, in het toenmalige *Aquitanië*, onder het gebied van KAREL *den Grooten*, in het *Pyreneïsch* Gebergte, thans *La ſeu d'Urgel*, uit het oude *Sedes Urgellenſis*,

(*) ISID. *Hisp. Or. L.* VIII. *C.* 5. *et de SS. Eccles. C.* 20. ELIP. *in* CAN. *Lectt. Ant. T.* II. P. I. *p.* 311.

(†) In ALCUINI *Opp. T.* I. *pag.* 863.

(§) In ALCUINI *Opp. T.* II. *Vol.* II. *App* II. *p.* 590.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

fis, in het Graaffchap *Cardagne*, hetwelk tot *Katalonië* gerekend wordt, had een' zoo beroemden naam, dat ALCUIN, vóór het begin van den twist, zich in zijne vriendfchap aanbeval (*), en ook naderhand nog zijn heilig leven prees (†). Naar het gewoon gevoelen (§) werd FELIX, omtrent het jaar 782 of 783, door ELIPAND gevraagd: of men CHRISTUS, als *mensch*, *voor den eigenen* of *voor den aangenomenen Zoon van God* houden moest? FELIX verklaarde zich voor het laatfte gevoelen, hetwelk hij ook in gefchrift verdedigde. ALCUIN (**) en PAULINUS (††) verklaren ELIPAND voor den eerften ftichter dezer Ketterij, gelijk hij ook den eerften ftap tot uitbreiding derzelve gedaan heeft. Doch dit kan gebeurd zijn, dat het gevoelen van zijnen vriend hem moed gegeven heeft, om daar mede voor den dag te komen. De van hen afhangende Bisfchoppen, vervolgens anderen in *Spanje*, en niet weinigen in de zuidelijke gewesten van *Frankryk*, waar FELIX werkzaam was, namen deze leere aan; ja zij werd wel door 20,000 Bisfchoppen, Priesters, Monniken, Leeken, mannen en vrouwen om-

(*) ALCUIN. *Ep.* IV. *T.* I. *Opp. p.* 4.

(†) *Ep. ad Elipand. l. c. p.* 863.

(§) Gegrond op het berigt van EGINHARD *Annal. Regg. Franc. ad a.* 792.

(**) *Epist. ad Leidrad. et Nefrid. Episcopp. Tom.* I. *Opp. pag.* 860.

(††) *In Libello Episc. Ital. contra Elipand feu Sacro Syllabo in* LABB. *Concill. T.* VII. *p.* 1072.

omhelsd (*). Maar de beide Bisschoppen vonden ook spoedig hunne tegensprekers, van welken BEATUS en ETHERIUS de eersten schijnen geweest te zijn; de eerste een Priester en misschien ook Monnik te *Libana* in *Spanje*, zoo veel men deze plaats kan opgeven, niet ongeoefend in het Godgeleerd leerstelsel van zijnen tijd; maar hevig en zoo dweepachtig, dat hij, als men ELIPAND en de met hem verbonden Bisschoppen mag gelooven (†), eens zijne Gemeente, door hun het einde der wereld als kort aanstaande te verkondigen, geheel zinneloos van vrees gemaakt, en tot een langdurig vasten genoodzaakt had; daar en boven zal hij door een dartel en wellustig leven berucht geweest zijn. De ander, zijn leerling, een jong Bisschop te *Orma* in *Spanje*, wien deze Bisschoppen (§) zelfs een woudezel en leeräar van wilde beesten noemen. Bij deze twee kwam nog een andere FELIX, dien men voor een' *Spaanschen* Abt houdt. ELIPANDUS, tegen wiens gevoelen deze opgemelden zich zoo door Brieven als mondeling schijnen gekant te hebben, schreef deswegens in het jaar 785 aan den Abt FIDELIS in *Asturië*, waar ook zijne partijën schijnen geleefd te hebben. In dezen Brief, na de uitspraak gedaan te hebben: „ Wie niet belijdt, dat JEZUS

„ CHRIS-

(*) ALCUIN. *Ep.* XCII. *T.* I. *Opp. pag.* 136.

(†) *Epist. Episcopp. Hispaniæ ad Episcopos Galliæ, Aquitaniæ et Austriæ in Tom.* II. *Opp. Alcuini Vol.* II. *append.* II. *pag.* 572, 573.

(§) *l. c. pag.* 573.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

„ CHRISTUS naar zijne menschheid een aangenomen „ Zoon; maar naar zijne Godheid geen aangeno„ men Zoon is, die is een Ketter, en moet ver„ delgd worden!" bezwaart hij zich al fpottend daar over, dat een *Libanenfer* eenen Aartsbisfchop van *Toledo* omtrent het waar geloof had willen onderwijzen; maar hij ontfchuldigt ETHERIUS, die nog met melk gevoed moest worden, en vordert van den Abt, dat hij hunne dwaling palen zal ftellen.

BEATUS en ETHERIUS ftelden tegen dezen Brief, welken FIDELIS hun mededeelde, een geheel Boek, om den Aartsbisfchop te wederleggen (*); fchoon men niet behoeft te twijfelen, of BEATUS was de eigenlijke opfteller van hetzelve. Vooräf gaat eene lange inleiding, waar in met Bijbelplaatfen bewezen wordt, dat men CHRISTUS als God en Gods waren eigenen Zoon belijden, maar ook zijne menschwording aannemen moet; dat hij den Heil. Geest gezonden, maar ook ontvangen heeft. Daartegen ontkennen zij, „ dat hij God onder de Goden, een aangenomene met de aangenomenen, een kind met de kinderen, en een knecht met de knechten zou zijn." Deze huilende wolven, vervolgen zij, zeggen: Geloof eenen JEZUS CHRISTUS, die tot Zoon aangenomen is! Vervolgens ter zake komende, prijzen zij de Heilige Schrift ten fterkften aan, als

(*) *Adverfus Elipandum, Archiep. Tolet. Libri duo, de adoptione Christi, Filii Dei, in* CANIS. *Lectt. Ant. Tom.* II. *pag.* 297-375.

als uit welke men hier alleen putten moet, en verzamelen plaatſen uit dezelve, in welken CHRISTUS God en Gods Zoon genoemd wordt. Hier uit beſluiten zij: Wij mogen derhalven van hem, dien de Joden gekruist hebben, niet twijfelen, dat hij de ware eigen Zoon van God, en geen aangenomen Zoon is. Ook ſcheiden wij daaröm, ſchrijven zij verders, den Vader en Heiligen Geest niet van den Zoon, wanneer wij den Zoon alleen God noemen: Want Vader, Zoon en Heilige Geest zijn tevens één God. Dien God en dezen mensch bidden wij als éénen God aan; maar voeren niet, door den mensch, een' vierden Perſoon in de Godheid in; maar wij aanbidden éénen CHRISTUS met zijn vleesch. Het is verſchrikkelijk te zeggen: *die, welke aangenomen is, wordt met dien, welke aangenomen heeft, niet God genoemd.* Wie zoo ſpreekt, ſcheidt hem, die één is, in twee *Christusſen*; makende den mensch tot één deel, en God tot het ander; want hij loochent de éénheid, naar welke de een met den ander te gelijk aangebeden wordt. — Zij vergelijken de Geloofsbelijdenis, (*Symbolus*,) welke zij verkeerdelijk de *Epheſiſche* noemen, daar het genoegzaam de *Niceïſche* is, met die, welke zij aan ELIPAND toeſchrijven; in welke vele zeldzame en duiſtere uitdrukkingen voorkomen, zonder dat wij zeggen kunnen, of de opgave echt zij, dan of het meer ſchimpende gevolgtrekkingen zijn uit zijne hoofdſtelling. Met het toetſen van deze Geloofsbelijdenis houden zij zich breedvoerig bezig, en weiden wijd en breed ook over andere onderwer-

pen

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814

pen uit. Zelfs zouden zij de leere van het Avondmaal geern willen verklaren, indien zij konden. ,, Wij eten, zeggen zij, zijn ligchaam, en drinken zijn bloed, *ut ſicut illud inviſceratur et trajicitur viſibiliter, ſic nos in illo transformamur et inviſceramur; quia Sacramentum est! myſterium est!* — In het *tweede* Boek van dit werk verdedigen de Schrijvers zich tegen het verwijt van den Aartsbisſchop, dat zij Ketters waren, en BEATUS de Antichrist. Zij geven hem deze ſcheldnamen terug, terwijl zij tevens veel omhalen van Ketters, van den Antichrist, en van den Duivel enz.

Dit verward mengelmoes, hetwelk bij ELIPAND des te minder uitwerking kon doen, dewijl hem de Schrijvers tegen de waarheid aan beſchuldigen, dat hij CHRISTUS voor een bloot mensch hield, ſchijnt van hem niet beäntwoord te zijn. Maar, misſchien nog in het jaar 785, ſchreef de *Roomſche* Bisſchop ADRIAAN I. over deze verſchillen aan de gezamentlijke regtzinnige Bisſchoppen van *Spanje* (*). In dezen Brief waarſchuwde hij hen, onder anderen, voor de leere van ELIPANDUS, den Bisſchop ASCARICUS, en anderen van hunnen aanhang; die zich niet ſchaamden eenen aangenomenen Zoon van God te belijden: eene lastering, hoedanige geen Ketter onderſtaan had uit te blaffen, uitgezonderd NESTORIUS, die Gods Zoon voor een bloot mensch had uitgegeven. Veel meer vermaande hij hen, bij de leer der twee voornaamſte Apostelen, PETRUS en

(*) In CENNII *Monum. domin. Pontif. T.* I. *p.* 443.

en PAULUS, der Heilige *Roomſche* Kerk, en der aanzienelijkſte Vaderen te blijven. Men heeft wel bedenkingen tegen de echtheid van dezen Brief ingebragt, bijzonder wegens het groot onderſcheid tusſchen dezen Brief, en eenen door denzelfden Bisſchop negen jaren later geſchreven, maar zij zijn niet genoegzaam, om dezelve te ontkennen.

KAREL de Groote mengt zich in dezen twist.

Dat KAREL *de Groote* zich in deze verſchillen mengde, gaf aan dezelven eene geheel andere wending. Als men de Handelingen eener Kerkvergadering te *Narbonne*, die wegens de Ketterij van den Bisſchop FELIX van *Urgel*, op vermaning van dezen Vorst en den bovengemelden ADRIAAN zal gehouden zijn, voor echt moest houden, zou hij reeds in het jaar 788 met zijn gezag tusſchen beiden gekomen zijn. Maar 'er zijn verſcheidene redenen, om aan deze echtheid te twijfelen (*).

Zekerder is het, dat KAREL in het jaar 792 te *Regensburg*, (toen *Raiginis* of *Ragenisburg*,) een aantal Bisſchoppen van zijn Rijk heeft doen zamen komen, om dit *Adoptiaansch* verſchil, gelijk men het noemde, te onderzoeken. Hij zelf zat in deze vergadering voor, voor welke FELIX verſchijnen moest, en in hetwelk zijn gevoelen, als Kettersch, veröordeeld werd (†). Volgens de verzekering van den volgenden *Roomſchen* Bisſchop LEO III.

(*) Zij zijn onder anderen uitgegeven door BALUZE, *de Concordia Sacerdotii et Imperii Libr.* VI. *Cap.* 25. en door LABBEI *Concill. T.* VII. *p.* 964.

(†) ALCUIN *adv. Elipand. T.* I. *Opp. p.* 882.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

III. (*) herriep FELIX zelfs op deze vergadering zijn gevoelen; KAREL zond hem hier op naar *Rome*, alwaar hij door ADRIAAN onderwezen, maar in de gevangenis! eene regtzinnige Geloofsbelijdenis opſtelde, met banvloeken over zijne voormalige leere. Waarſchijnlijk had hier bij veel dwang plaats, zoodat wij ons niet behoeven te verwonderen, dat FELIX in vrijheid herſteld en in zijn Vaderland teruggekeerd, zijn vorig gevoelen weder aannam. Evenwel verliet hij *Urgel*, omdat hij aldaar de ſtraffe van KAREL te duchten had, en zocht zijne veiligheid onder de naburige *Arabieren* (†).

ALCUIN's werkzaamheden in deze verſchillen.

Om dezen tijd was ALCUIN, op KARELS uitnoodiging, andermaal in het *Frankiſche* Rijk gekomen, en deze Vorst gebruikte hem, behalve tot andere werkzaamheden, ook tot het beſtrijden der *Adoptianen*. Eerst wederleide hij deze leere in een geſchrift, hetwelk hij aan de Abten en Monniken in *Languedok*, toen *Gothia* genoemd, overzond (§). In het begin van hetzelve klaagt hij, dat de *Nestoriaanſche* Ketterij door de ſtelling van die genen herleefde, die de Maagd MARIA niet tot de Moeder van Gods Zoon, maar van eenen aangenomenen Zoon maakten, en CHRISTUS tot zulk eenen, als wij door hem van God tot kinderen aangenomen worden. Hier tegen haalt hij uit den Bijbel aan de woorden: De-

(*) *In Conc. Rom. a.* 899. *ap.* LABB. *l. c. T.* VII. *p.* 1155.

(†) ALC. *l. c.* LEO. III. *p.* 1151. EGINH. *ann. ad a.* 792.

(§) *Libellus adverſus hæreſin Felicis Opp. Tom.* I. *pag.* 759-782.

Deze is mijn geliefde Zoon, en verzamelt voorts eene menigte van plaatsen uit de Kerkvaders, zelden slechts iet van zich zelven daar tusschen vlechtende, gelijk wanneer hij den verdediger van het tegengestelde gevoelen vraagt: Of hij dan zijne ziel ook voor eene aangenomene Dochter zijns Vaders houdt, dewijl zij, uit niet geschapen, van elders in het ligchaam gebragt wordt? dan of hij niet, naar ziel en ligchaam, geheel de eigen Zoon van zijnen Vader is? Waaröm hij dan God geene magt genoeg toekent, dat hij niet eenen eigenen en waren Zoon van den Heiligen Geest uit de Maagd MARIA geboren zou kunnen hebben, daar hij toch in den Hemel van eeuwigheid af uit zijn wezen eenen zich in alles gelijken Zoon wilde hebben? Of hij dien tot eenen aangenomenen Zoon van God maken wil, door wien hij zelf tot eenen Zoon van God aangenomen is, hetwelk *Ariaansch* zijn zou, en soortgelijke meer. Op eene andere plaats gelooft ALCUIN de oorzaak dezer dwaling daar in ontdekt te hebben, dat men *aannemen*, (*assumere*,) en tot Zoon aannemen, (*adoptare*,) voor hetzelfde gehouden hebbe; daar toch zeker de woorden des Apostels: *Uit Gods genade heeft hij voor allen den dood gesmaakt*, niet hetzelve beteekenen als: *uit aanneming tot Zoon*, en naardien CHRISTUS niet eerst mensch geworden, en daar na door de genade tot Zoon van God aangenomen is; maar reeds in het Maagdelijk ligchaam als waar God en mensch ontvangen is.

ALCUIN schreef ook nog aan den Bisschop FE-

LIX

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814

LIX zelven (*). Hij verzocht hem, op eene vriendelijke wijze, om toch geene nieuwigheden in het geloof in te voeren, hield hem eenige plaatſen van Kerkvaders voor, en verzekerde hem, dat hij en ELIPANDUS zich enkel in het eenige woord *adoptio* van de Kerk verwijderden, welk woord zij toch gemakkelijk met Bijbelſche uitdrukkingen verwisſelen konden. Middelerwijl waren ELIPANDUS en zijne aanhangers, de meeste Bisſchoppen in *Spanje*, door de lotgevallen van FELIX, zeer ontrust geworden. In eenen Brief derhalven aan KAREL *den Grooten* (†) beklagen zij zich, dat BEATUS, van wien zij de verächtelijkſte afbeelding maken, door zijn geſchrift eenige Leeräars vergiftigd had, in het welk hij ontkende, dat de Zoon van God in zijne vernedering uit het ligchaam der Maagd *de Zoonsaanneming des vleeſches* ontvangen hebbe, (*carnis adſumſisſe adoptionem.*) Zij bezweeren vervolgens den *Frankiſchen* Koning, bij het lijden en den dood van CHRISTUS, dat hij zelf, als Richter, tusſchen de beide partijën, een onpartijdig vonnis wilde vellen, en de dwaalleere van BEATUS in zijn Rijk te niet doen, die zich beroemde, ook hem tot dezelve verleid te hebben.

Te gelijk ſchreven dezelfde Bisſchoppen aan de gezamentlijke *Frankiſche* (§), en bewezen hun gevoelen uit de Schrift en Kerkvaderen, zoodat deze Brief

(*) *Tom.* I. *Opp. pag.* 787.

(†) In ALCUIN. *Opp. Tom.* II. *Vol.* II. *p.* 567.

(§) *l. c. pag.* 586.

Brief eene hoofdbron is der *Adoptiaansche* leere. Zij belijden, dat de *Zoon Gods*, die dit *van natuur* is, als *mensch* integendeel, of geworden uit eene vrouw, en onder de wet, niet door teeling, maar door *kinds aanneming*, niet van natuur, maar *uit genade Gods Zoon* is, zoo als hij zelf getuigt: *de Vader is meerder dan ik*, en gelijk zijn *toenemen in wijsheid en genade*, als ook de plaats, waar hij *vol genade en waarheid* genoemd wordt, bevestigt. Vervolgens halen zij plaatsen aan uit AMBROSIUS, HILARIUS, en andere Kerkvaderen, maar bijzonder uit de *Liturgiën* der oude Aartsbisschoppen van *Toledo*, in welke de woorden: *per adoptivi hominis passionem*, en dergelijke, meermalen van CHRISTUS voorkomen. Zij sluiten met de veröordeeling van verscheidene Ketters, en niet zonder verlangen, dat de *Frankische* Bisschoppen een nieuw onderzoek ondernemen willen.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G Jaar 622. tot 814.

Deze wensch der *Spaansche* Bisschoppen werd door KAREL vervuld. Vooreërst zond hij hunnen Brief aan den *Roomschen* Bisschop ADRIAAN, om deszelfs goedächten daar over te verstaan. ADRIAAN gaf hetzelve in eenen Brief aan de Bisschoppen van *Gallicië* en *Spanje*, welken hij aan KAREL overzond (*); in het slot van dezen Brief laat ADRIAAN hun de keuze tusschen leven en dood, zegen en vloek. Zouden zij hunne dwaling afleggen, dan stond zijne Kerkgemeenschap voor hun open; maar als de booze Geest hen in onlosmakelij-

(*) *In act. Concil. Francof. ap.* LABB. *T.* VII. *p.* 1014.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

lijke banden vasthield; dan ſlaat hij hen, uit kracht van het gezag van zijnen Stoel, en den Prins der Apostelen, met eenen onophoudelijken Banvloek, en laat hen met hunne aanhangeren aan de ſchuldige ſtraffe over. Evenwel wil hij de geloovigen niet beletten, voor hunne bekeering te bidden; maar vermaant 'er hen zelfs toe.

Kerkvergadering te Frankfort, veroordeelt de Adoptiänen.

Met dit vonnis van ADRIAAN hield KAREL zich nog niet voldaan. In het jaar 794 ontbood hij alle de Bisſchoppen van zijn Rijk te *Frankfort aan den Main*, toen *Franconofurd* geheten, om deze betwiste leer te onderzoeken. Behalven uit de eigenlijke *Frankiſche* Landen, waren hier ook uit zijn *Italiaanſche* Rijk vele Bisſchoppen tegenwoordig; zelfs had hij daar toe *Angelſakſiſche*, of, gelijk hij ze noemt, *Brittanniſche* Bisſchoppen genoodigd; en ALCUIN, alhoewel geen Bisſchop, niet eens *Presbijter*, maar geleerder dan misſchien iemand van dien ſtand ten dien tijde, bevond zich, volgens KARELS wil, mede aldaar. Hun getal was groot, maar dat 'er juist 300 geweest zijn, kan niet bewezen worden. KAREL liet aan de vergadering, in welke hij het voorzitterſchap bekleedde, den bevorens gemelden Brief der *Spaanſche* Bisſchoppen voorleggen, en begeerde, dat zij daar over hun gevoelen zouden zeggen. Na eenige raadplegingen gaven zoo wel de *Italiaanſche* als *Frankiſche* Bisſchoppen, elk bijzonder, aan den Koning hunne ſchriftelijke verklaring over. Die der eerſte was in naam der Bisſchoppen van *Ligurie*, *Æmilie*, en andere Landen van *Opper-Italië*, opgeſteld door PAULINUS, Bisſchop van

Aqui-

Aquileja (*). In het ſlot ſpreekt hij met alle zijne Bisſchoppen den Banvloek uit tegen ELIPANDUS, FELIX en hunne aanhangers, doch behoudens het regt van hunnen Heer en Vader ADRIAAN, *primæ ſedis beatisſimus Papa.*

Het tweede van deze verklaringen is de eigenlijke Sijnodale Brief der *Frankiſche* Bisſchoppen, die te *Frankfort* vergaderd waren, aan de *Spaanſche* (†); in welken zij aanmerken, dat het gevoelen der *Adoptianen* reeds in NESTORIUS veröordeeld was, en vermanen de *Spaanſche* Bisſchoppen, hunne dwaling af te leggen, welke een dubbel duivelsch bedrog was, nademaal zij daar door deels van de gemeenſchap der ware Kerk geſcheiden; deels de *Muhammedanen*, onder welken zij woonden, van het Christendom afgehouden werden. In dezen Brief heerscht echter veel meer zachtheid dan in dien der *Italianen*; de *Frankiſchen* noemen de *Spaanſchen* hunne geliefdſte Broederen; zij ſpreken geen woord van eenen banvloek; ook maken zij geheel geen gewag van den *Roomſchen* ADRIAAN. Maar het eigenlijk beſluit der *Frankforter Sijnode* viel in harder woorden uit (§), daar in wordt de Goddelooze Ketterij van ELIPANDUS en FELIX, welke bij den Zoon van God eene Zoonsäanneming geloofden, eenparig verworpen, en beſloten, dat zij in de Hei-

(*) *Libellus Episcc. Italiæ contra Elipandum, ſeu Libellus Sacroſyllabus ap.* LABB. *l. c. p.* 1022.

(†) *Ap.* LABB. *l. c. pag* 1032-1047.

(§) *Can.* I. *ap.* LABB. *l. c. pag.* 1057.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Heilige Kerk geheel en al uitgeroeid zal worden.

Deze beide Brieven, als ook den bovengemelden van ADRIAAN, zond KAREL aan de *Spaansche* Bisschoppen toe, verzeld van zijnen eigenen (*). Na eene met Bijbelplaatsen versterkte inleiding over de noodzakelijkheid, om het reine geloof te behouden; waar toe hij zich ook verpligt erkent, zegt hij hun, dat hij wel niet wist, of zij hem door hunnen Brief hadden willen leeren, of van hem geleerd worden; genoeg, hij had hun verzoek met Christelijke liefde aangenomen, dewijl een Christen niet mag ophouden te vragen en te leeren. Hij vermaant hen vervolgens, om toch bij de leere der Heilige Vaderen onverwrikt te blijven, nademaal alle Christenen in het geloof eensgezind moesten zijn. Uit liefderijke en treurige deelneming dus aan hunne afwijking van de gewone leer, had hij die schikkingen gemaakt, welke de medegezondene Brieven aanwezen. Hij zelf voegde zich ook met zijn gansche hart niet bij de listige voorstellen van eenige weinigen, maar van de heiligste menigte, en het zekerst gezag in het geloof, zoo wel den Apostolischen Stoel, als de leere der Kerkvaderen, van de oudste tijden af, zonder echter te vergeten, dat de leere der Euangelische en Apostolische Schriften hem de gewigtigste zij. Hij geeft hun levendig zijne droefheid te kennen, dat zij zich door den Duivel tot zoodanige Ket-

(*) *Caroli M. Regis Epist. ad Elipand. et ceteros Episcc. Hisp. ap.* LABB. *l. c. p.* 1047-1054.

Ketterij hebben laten verleiden. Onder anderen geeft hij hun ook te bedenken, dat, als CHRISTUS tegenwoordig is, waar twee of drie in zijnen naam vergaderd zijn, zij des te zekerder gelooven kunnen, dat hij de raadplegingen van zoo vele Heilige Vaderen op de laatste *Synode* zal bestuurd hebben. Eindelijk voegt KAREL hier nog zijne uitvoerige Geloofsbelijdenis, hoofdzakelijk over de leer der Drieeenheid, bij.

Van de *Spaansche* zijde was men insgelijks werkzaam. FELIX beäntwoordde den Brief van ALCUIN aan hem uitvoerig, en zond zijn opstel aan KAREL *den Grooten* zelven. Dit is niet meer voorhanden, dan in uittrekzels, die men in wederleggingen vindt. Te weten, KAREL begeerde schielijk, dat ALCUIN 'er tegen schrijven zou; doch deze, schoon hij dit op zich nam, verzocht tevens den Koning, om afschriften van dit Boek te zenden aan den Bisschop ADRIAAN, (*Domino Apostolico*,) den *Patriarch* PAULINUS van *Aquileja*, en de Bisschoppen RICHBON, (misschien van *Triers*,) en THEODULF van *Orleans*, opdat elk van hen eene wederlegging zou opstellen (*).

Volgens ALCUIN's begeerte, hield de nieuwe *Roomsche* Bisschop LEO, in het jaar 799 eene Kerkvergadering over deze zaak, van welke enkel eenigen van zijne aanspraken aan de vergaderde Bisschoppen voorhanden zijn (†), waar in hij hun ver-

(*) ALCUIN. *Ep.* LXVIII. *p.* 95. LXIX. *p.* 97. *T.* I.
(†) *Ap.* LABB. *l. c. pag.* 1150.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

verhaalde, wat tot hier toe, bijzonder ten tijde van ADRIAAN, met FELIX was voorgevallen, hij noemde dezen eenen drievoudig mijnëedigen, wegens zijne meermalen overtredene herroeping, en beschuldigde hem, dat hij nu nog erger dwalingen leerde; dewijl hij staande hield, dat JEZUS CHRISTUS niet de ware Zoon van God, noch waarächtig God zij, maar alleen in naam, (*nuncupativus*,) waar in hij hem echter onregt deed; voorts sprak hij het *Anathema*, en zelfs het vonnis der verdoemenis voor den Rigterstoel van God over hem uit, als hij zijne Ketterij niet verlaten wilde. Nog schreef hij tegen hem eene wederlegging, maar die verloren geraakt is.

PAULINUS stelde 'er ook eene op, die men nog lezen kan (*), en die uit drie Boeken bestaat. Van meer belang echter is de wederlegging van ALCUIN zelven (†), die uit zeven Boeken bestaat. Ook hij beschuldigt den *Spaanschen* Bisschop, niet alleen, dat hij ontkent, dat CHRISTUS, die uit de Maagd geboren is, Gods eigen Zoon is; maar dat hij hem ook met een nooit gehoord woord, *Gods Zoon in naam*, (*nuncupativus*,) noemt, en CHRISTUS *in twee Goden en twee Zonen* deelt. Verders poogt hij alle de tegenwerpingen en bewijzen van FELIX te ontzenuwen, hetwelk hem echter omtrent de eene beter gelukt is, dan omtrent de andere.

Eer ALCUIN deze wederlegging in het jaar 800 open-

(*) *In Opp. Alc. p.* 1770. *et in Opp. Paul. p.* 95.

(†) *Contra Felic. Urgelit. Episcop. Libri* VII. *pag.* 789-859. *Tom.* I. *Opp.*

openlijk bekend maakte, was de ſtaat van het verſchil al merkelijk veränderd. Alzoo de *Adoptiaanſche* partij, in het *Spaansch* Gebied van KAREL *den Grooten* ſteeds nog zeer talrijk bleef, zond deze Vorst in het jaar 796 of 797 de Aartsbisſchoppen van *Lions* en *Narbonne*, LEIDRAD en NEFRID, met den Abt van *Aniane*, BENEDICTUS, derwaarts, om hen door mondelijke voorſtellen op beteren weg te brengen: en in het jaar 800 reisden zij voor de tweede keer derwaarts. Zij waren zoo gelukkig, als zij maar konden wenſchen; LEIDRAD zal meer dan 20,000 *Adoptianen* van allerhanden ſtand bekeerd hebben; ſchoon men verzuimd heeft, ons te melden, door welke middelen dit geſchied zij. Maar zoo veel is zeker, dat zelfs FELIX, wien deze Afgevaardigden te *Urgel* aantroffen, zich genegen toonde, om zijn vorig gevoelen af te leggen (*).

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Vergadering te Aken.

FELIX kwam ook met LEIDRAD in het jaar 799 te *Aken*, alwaar KAREL eene talrijke vergadering van Grooten en Bisſchoppen van zijn Rijk bijëengeroepen had. KAREL vergunde hem, zoo als hij zelf verhaalt (†), om zijne gevoelens, welke hij uit de Boeken der Kerkvaderen, van de kindsäanneming des vleeſches in den Zone Gods, en van zijne Goddelijke benaming in de menschheid, geloofde ontleend te hebben, in zijne tegenwoordigheid en die der Bisſchoppen voor te dragen, opdat zij,

(*) ALCUINI *Ep.* XCII. *pag.* 136. *Ejusd. Epist. ad Leidrad. Nefrid. et Benedict. p.* 860. *T.* I. *Opp.*

(†) *Confesſio fidei Felicis p.* 917. *in Alc. Opp. T.* I.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

zij, of door onderzoek goedgekeurd, of door het gezag der Vaderen verworpen wierden. Het laatste, zoo vervolgt hij, is ook gebeurd. ,, Want zij hebben mijne gevoelens door plaatsen uit de schriften van CYRILLUS, van de *Roomsche* Bisschoppen GREGORIUS en LEO, en andere Vaderen, die mij tot hier toe onbekend waren; als ook door de uitspraak der onlangs te *Rome* op bevel van Koning KAREL gehoudene *Synode*, zonder eenig geweld, wederlegd. Overtuigd door deze gronden, en door de overëenstemming der algemeene Kerk, heb ik mij van gansche harte bekeerd; niet geveinsdelijk, zoo als te voren, hetwelk God weet. Ik heb dit voor vele Bisschoppen en Monniken beleden, met berouw over mijn voorgaand gedrag, en mij verklaard, dat ik mijne vorige gevoelens niet meer gelooven, noch voordragen zal."

Dood van FELIX.

ALCUIN had, volgens KARELS last, een hoofdaandeel aan de bekeering van den *Spaanschen* Bisschop genomen. ,, Ik had grooten twist met hem," schrijft hij (*); ,, FELIX bleef lang verhard, en wilde voor geen gezag wijken of toegeven; eindelijk erkende hij zijne dwaling, en beleed het *Katholijk* Geloof. Maar naardien ik de geheimen van zijn hart niet wist, liet ik zulks aan den eigenlijken Rigter derzelven over, en beval hem aan den Bisschop LEIDRAD, opdat deze hem bij zich houden en beproeven mogt, of hij waarlijk geloofde, het geen hij voorgaf, en of hij ook schriftelijk zijne voor-

(*) *Ep.* CLXXVI. *pag.* 238.

voormalige dwaling veröordeelen wilde." Wij hebben gezien, dat hij dit laatſte gedaan heeft. Desniettemin was ook deze bekeering of niet opregt, of ten minſten niet duurzaam, waarſchijnlijk, omdat vrees of eene dergelijke beweging ze hem gedeeltelijk afgeperst had. FELIX bleef bij LEIDRAD te *Lyons*; en ook bij AGOBARD, die in het jaar 816 deszelfs opvolger in dat Bisdom was. Hij zelf overleed aldaar, zoo men gelooft, in het jaar 818. AGOBARD vond hem nog wel bij zijn leven, gelijk hij ſchrijft, op eenen dwaalweg: want hij hield tegen ſommigen ſtaande, dat CHRISTUS als mensch ſommige dingen niet geweten heeft. Doch toen hem de Aartsbisſchop uit plaatſen der Schrift en der Kerkvaderen de onwaarheid van dit gevoelen aanwees, beloofde hij, zich met allen vlijt te zullen bekeeren. Maar na zijne dood kwam AGOBARD een ſchriftelijk opſtel van hem onder het oog, waar in hij, door vragen en antwoorden, zijne oude *Adoptiaanſche* leere, hoewel met verändering van uitdrukkingen, zocht te bevestigen. Dit ſpoorde AGOBARD aan, om een geſchrift daar tegen op te ſtellen, bijzonder om die genen, die zijn heilig leven bewonderd hadden, te leeren, dat *men niet het geloof naar het leven, maar het leven naar het geloof beöordeelen* moet (*).

Dood van ELIPANDUS.

ELIPAND, die buiten KARELS gebied leefde, was niet zoo gemakkelijk afgezet of bekeerd. Ondertusſchen

(*) Dit geſchrift vindt men onder den tijtel: *Lib. adverſus dogma Felicis Episc. Urgellens. in T. I. Opp. Agobardi pag.* 1-59.

schen beproefde ALCUIN dit in het jaar 799 in een nederig opgestelden Brief, hem daar toe te brengen, dat hij toch de dwalingen van FELIX niet ondersteunen wilde (*). Hij stelde hem deze dwalingen voor, die hij te gelijk wederleide. Daar onder was ook deze: „ Dat CHRISTUS ons in alles gelijk geworden is, alleen dat hij zonder zonde geboren is." Want ALCUIN wilde nog meer redenen van ongelijkheid opgemerkt hebben, bij voorbeeld, in den dood. Maar ELIPAND nam dezen Brief zoo euvel op, dat hij 'er met veel hevigheid op antwoordde (†). Reeds in de inleiding heet ALCUIN bij hem een nieuwe ARIUS, wien hij de eeuwige verdoemenis toewenscht, als hij zijne dwalingen niet wil laten varen. Hij beschuldigt hem, dat hij FELIX vervolgde; zoodat hij zich op bergen en in holen verstekken moest. Zijn leerstelsel bepaalt en verdedigt hij ongevaar zoo als zijn vriend: uit schriftuurplaatsen, (b. v. wanneer CHRISTUS in dezelven de knecht van God, de Zoon van DAVID, de eerstgeborene onder zijne Broederen, genoemd wordt,) en uit Kerkvaderen. Waar op ALCUIN in een bijzonder geschrift weder geäntwoord heeft (§). De tachtigjarige ELIPAND overleed waarschijnlijk kort na het jaar 800. De partij, welke hij en FELIX gesticht hadden, hield reeds grootendeels bij hun leven op; en

(*) *Epist. Albini Magistri ad Elip. Tolet. Episcop. Tom.* I. *Opp. pag.* 863-868.

(†) *Ep. Elipandi ad Albin. l. c. pag.* 868-876.

(§) *Adv. Elip. Tolet. Episc. Libri* IV. *ib. p.* 876-914.

en zelfs in het *Arabisch Spanje* kon zij niet lang duren, nadat eene Kerkvergadering van zoo groot aanzien tegen haar de uitspraak gedaan had. In later eeuwen is hare eigenlijke leerstelling van de Zoonsäanneming van CHRISTUS naar zijne menschheid, door verscheidene voor regtzinnig erkende Leeraren, zelfs van eenen der vermaardste Schoolgeleerden, JOANNES DUNS SCOTUS, voorgestaan, zonder dat daar twisten uit ontstaan zijn.

In der daad, deze twist was voor de *Christenen* zonder roem, en in den grond niet meer dan een woordentwist. De beide partijën hadden hoofdzakelijk hetzelfde leerstelsel omtrent CHRISTUS; een onvoorzigtig en ongelukkig gekozen woord, (*adoptio*,) waar door uitgedrukt zou worden, het geen men anders de aanneming des menschelijke natuur tot de naauwste verëeniging met de Goddelijke pleegt te noemen, veröorzaakte dezen geheelen twist. In plaats van nu zoodanig woord naauwkeurig te bepalen en op te helderen, bezwaarde men malkanderen met gevolgtrekkingen en beschuldigingen, waar door de verwijdering hoe langer hoe grooter werd. De beide partijën gaven wel voor, dat zij uit den Bijbel hunne bewijzen wilden ontleenen, en verzamelden daar toe ook vele plaatsen, maar uit eene gebrekkige Latijnsche Overzetting, en zonder de regels van eene goede uitlegkunde behoorlijk te gebruiken. Ook kwam het bij slot niet zoo zeer op rede of schrift aan, als op de overlevering of de overëenstemming der Kerkvaderen, voor welken men den hoogsten eerbied had. „ Wij zijn," schreven

de

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

de *Frankiſche* Bisſchoppen te *Frankfort aan den Main*, „ bij de Heilige Vaderen veel te gering, dan dat wij nieuwe, voor het Apostolisch Geloof gepaste woorden zouden bedenken. Laat ons ſlechts vast gelooven en behouden, wat die genen geſchreven hebben, die met den Heiligen Geest vervuld waren, en ons van God tot Leeräars gegeven zijn!" Natuurlijk was dus het gevolg en de uitkomst, dat 'er niets opgehelderd werd; dat de Kerk eene Ketterſche partij meer kreeg, en dat 'er eene Kerkelijke beſlisſing te voorſchijn kwam, waar mede, hoe zij dan ook uitviel, het verſtand der Christenen zich te vrede mogt houden.

Twist over den uitgang des H. G. uit den Vader en den Zoon.

Nadat de tweede algemeene Kerkvergadering, de eerſte van *Konſtantinopolen*, in het jaar 381, tegen alle Beſtrijders van de Godheid van den Heiligen Geest (*), dit leerſtuk had vastgeſteld, dat men den Heiligen Geest met den Vader en den Zoon gemeenſchappelijk behoort te aanbidden en te verheerlijken, bleef 'er echter nog ſteeds eene verſchillende wijze van uitdrukking over tusſchen de *Oosterſche* en *Westerſche* Kerkleeräars ten aanzien van het *voortkomen* of *uitgaan* van den Heiligen Geest *van den Vader*, of *van den Vader en den Zoon*, de eerſte uitdrukking gebruikten de *Oosterlingen* doorgaans, ſtipt bij de woorden van CHRISTUS blijvende, terwijl de Westerſche Leeräars meer op de laatſte uitdrukking gezet waren. De *Grieken* ſchroomden de waardigheid des Heiligen Geestes te ver-

(*) Verg. Deel IV. *Bl.* 369. *Deel* VI. *Bl.* 234, 253.

verminderen, als zij hem ook *van den Zoon* zeiden uit te gaan, de *Latijnen* beriepen zich op de eenheid van het Goddelijk Wezen; ondertusfchen zeiden toch ook de *Grieken* met andere uitdrukkingen, het geen de *Latijnen* door *het uitgaan van den Zoon* verftonden, te weten, dat de Zoon, gelijk de Vader, de bron zij van het beftaan van den Heiligen Geest, fomtijds zich dus uitdrukkende, dat de Heilige Geest uitgaat van den Vader *door den Zoon*. Doch hunne Leeräars verklaarden zich niet allen en altijd op dezelfde wijze. Sterker dan iemand fpreekt THEODORETUS (*). „ Eenen eigenen *Geest des Zoons*, in zoo verre CYRILLUS „ hem van dezelfde natuur of wezen met hem, en „ *van den Vader uitgaande*, genoemd heeft, willen wij met hem belijden, en dat als eene Godzalige uitdrukking aannemen; maar zal dit beteekenen, *dat hij uit den Zoon*, of *door den Zoon* „ *zijn beftaan* heeft: dan verwerpen wij het als „ eene lasterende en goddelooze taal. " THEODORETUS was wel een *Nestoriaan*, maar in dit punt fpreekt CYRILLUS hem echter niet tegen, die dit dus niet onregtzinnig of dwalende gevonden moet hebben. Alhoewel dus CYRILLUS en anderen zich zoo hebben verklaard, dat zij nader bij de Latijnen fchijnen te komen, echter zal het toch het heerfchende geloof der *Griekfche* Kerk geweest zijn, het welk de bovengemelde Kerkvergadering van *Kon-*

ftan-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdft. na C. G. Jaar 622. tot 814.

(*) *Reprehenfio* XII. *Capp. Cyrilli anathematism.* IX. *T.* V. *Ofp. p.* 47.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ſtantinopolen zoo bepaaldelijk van den Heil. Geest belijdt, *dat hij van den Vader uitgaat.*

De gemelde Kerkvergadering had ook in de Westerſche Kerk gezag, en werd algemeen aangenomen, maar de voornaamſte Leerären dezer Kerk, HILARIUS, AMBROSIUS, AUGUSTINUS, enz. leerden het uitgaan des Heiligen Geestes *van den Vader* en *van den Zoon* zoo bepaald, dat het ook in de Geloofsbelijdenis van ATHANASIUS, die kort daar na in de *Latijnſche* Kerk opgeſteld werd, ingevoegd werd, en daar door zoo veel gewigt kreeg, dat men allengs de Geloofsbelijdenis van *Niceë* en *Konſtantinopolen* daar naar veränderde, door de invoeging des woords *Filioque*, in het midden der ſtelling, *qui ex Patre procedit.* Wanneer, waar, en door wien dit bijvoegzel gemaakt zij? is in later eeuwen onderzocht geworden; het waarſchijnelijkſte antwoord op deze vragen is, dat dit het eerst in de *Spaanſche* en vervolgens ook in de *Frankiſche* Gemeenten geſchied is. De *Westgothiſche* Koning RECCARED zeide op de *derde Kerkvergadering* van *Toledo*, van het jaar 589, tegen de Bisſchoppen (*): ,, Wij moeten ,, belijden, dat de Heilige Geest van den Vader en ,, Zoon uitgaat, en eenswezens is met den Vader ,, en den Zoon." Na eene lange aanſpraak legt hij hun de Geloofsbelijdenis van *Niceë* en *Konſtantinopolen* voor; in welke laatſte reeds ſtaat: *ex Patre et Filio procedentem* (†). Met dit bijvoegſel wordt de-

(*) *Ap.* HARD. *Tom.* III. *pag.* 469.

(†) *l. c. pag.* 496.

deze Geloofsbelijdenis op verſcheidene volgende *Spaanſche* Kerkvergaderingen aangehaald. Wanneer de *Frankiſche* Gemeenten begonnen hebben, dit bijvoegſel *Filioque* te erkennen, is niet zeker, evenwel ſchijnt dit reeds in de vroegere jaren der VIIIſte eeuw geſchied te zijn.

Over dit bijvoegſel ontſtond nu twist tusſchen de *Griekſche* en *Westerſche* Kerken, die in de volgende eeuwen eene der voorname oorzaken is geworden, waarom dezelven zich van een geſcheurd hebben. De willekeurige verändering in eene *Geloofsbelijdenis*, werd als eene zaak der geheele *Griekſche* Kerk aangemerkt. De Gezanten, welke Keizer KONSTANTINUS aan den *Frankiſchen* Koning PIPYN in het jaar 766 gezonden had, ſchijnen deels op de teruggave der voormalige Keizerlijke landſtreek en ſteden in *Italië*, welke PIPYN aan den *Roomſchen* Bisſchop geſchonken had, aangedrongen, deels in last gehad te hebben, om over de verëering der Beelden, die in het *Griekſche* Keizerrijk hatelijk geworden was, en wegens het onderſcheid, hetwelk zich ook in de leere van den Heiligen Geest tusſchen de Grieken en Westerlingen openbaarde, met de *Frankiſche* Bisſchoppen te ſpreken. Men kan dit reeds eenigermate uit eenen Brief van den *Roomſchen* Bisſchop PAULUS aan den Koning beſluiten (*), maar ADO, Aartsbisſchop van *Vienne*, in de IXde eeuw (†) meldt,

(*) *Cod. Car. Ep.* XXVI. *in* CENN. *Monum. domin. Pontif. Tom.* I. *pag.* 229.

(†) *In Chron. Bibl. Max.* PP. *Lugd. T.* XVI. *p.* 768.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

meldt, dat 'er in het jaar 767 eene Kerkvergadering in het *Frankische* Rijk gehouden, en op dezelve tusschen de *Grieken* en *Romeinen*, (hier door zal men ongetwijfeld de *Frankische* Bisschoppen in het gemeen dienen te verstaan,) de vraag over de Drieëenheid: *of de Heilige Geest even zoo van den Zoon uitgaat, als hij van den Vader uitgaat?* insgelijks nog eene andere *over het gebruik der Beelden in de Kerken* behandeld is. REGINO van *Prum*, die kort daar na leefde, voegt 'er bij (*), dat deze Kerkvergadering te *Gentiliacum* of *Gentilly*, digt bij *Parys*, gehouden is.

Gemeenlijk gelooft men, dat de eerste aanleiding tot dezen twist, ontstaan is uit het invoegen van het woord *Filioque*, in de Geloofsbelijdenis van *Konstantinopolen*, en dat de *Grieken*, van het bestraffen der Westerlingen over dit bijvoegsel, eerst tot het leerstuk zelve gekomen zijn, maar anderen (†) meenen, dat men eerder over de zaak zelve gestreden heeft, voordat men tot de verändering der *Geloofsbelijdenis* gekomen is; welk laatste ook niet onwaarschijnlijk voorkomt.

Hoe het zij, de tegenspraak der *Grieken* tegen de heerschende leer der *Latijnsche* Kerk schijnt den ijver van derzelver Leerären tot verdediging van dezelve te hebben opgewekt. Trouwens, die zelfde PAULINUS, Bisschop van *Aquileja*, die in den twist met de *Adoptianen* had uitgemunt, hield over

(*) *Chron. Libr.* II. *ad a.* 767.

(†) Zie MOSHEIM *Kerkel. Gesch.* III. *Deel*, *Bl.* 172.

over dit onderwerp in het jaar 791 of 796 eene Kerkvergadering te *Forum Julium* of *Friuli* (*); op welke hij, in zijne aanspraak aan de Bisschoppen, wel beleed, dat men de Geloofsbelijdenis van *Niceë* en *Konstantinopolen* onveränderd behouden moest. „ Doch, zeide hij, naderhand is 'er, om der Ketteren wil, die heimelijk mompelen, dat de Heilige Geest alleen des Vaders is, en alleen van den Vader uitgaat, bijgesteld: *qui ex Patre Filioque procedit*. En toch zijn de Heilige Vaders, die dit gedaan hebben, niet te berispen, als of zij iet bij de *Niceïsche* Geloofsbelijdenis gevoegd, of daar in veranderd hadden; nademaal zij niet anders gevoeld hebben, dan de opstellers dier belijdenis; maar alleen gepoogd hebben, hun onbevlekt geloof naar beter leerwijze aan te vullen." Hij merkte verders aan, dat wel de te *Konstantinopolen* vergaderde Bisschoppen de woorden van CHRISTUS gevolgd waren: *de Geest, die van den Vader uitgaat*; maar zij, die het bekende bijvoegsel geplaatst hadden, waren ook door den Verlosser geleerd: *Wie mij ziet, die ziet den Vader; ik ben in den Vader en de Vader is in mij*. Want daar uit volgde, dat de Heilige Geest van den Vader en den Zoon altijd wezenlijk en onäfscheidenlijk uitgaan moet. Naardien CHRISTUS verders den Heiligen Geest werkelijk gezonden, door den Doop medegedeeld, en dien tevens in zijnen, en in den naam des Vaders, en des Heiligen Geestes bevolen heeft te be-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622 tot 814.

(*) *Ap.* LABB. *Tom.* VII. *pag.* 991.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

bedienen; zoo ſtrekte dit één en ander insgelijks tot bevestiging van deze leere. Om deze reden werd ook in de uitvoerige Geloofsbelijdenis van deze Kerkvergadering deze plaats van den Heil. Geest ingevoegd: *ex Patre Filioque intemporaliter et inſeparabiliter procedens.* Ook is in de Geloofsbelijdenis, die in den Brief van KAREL *den Grooten* aan de *Spaanſche* Bisſchoppen, welke tot de Handelingen der *Frankforter* Kerkvergadering van het jaar 794 behoort, het bijvoegſel: *a Patre et Filio procedentem*, niet vergeten geworden (*).

Gedrag der Roomſche Bisſchoppen omtrent dit verſchil.

Tot hier toe hadden de *Roomſche* Bisſchoppen geen deel genomen aan deze bewegingen; niet eens was dit bijvoegſel in de Geloofsbelijdenis van hunne Kerk ingevoegd. In het begin der IXde eeuw eindelijk, zoo verhaalt ADO (†), hield KAREL *de Groote* in het jaar 809 eene groote Kerkvergadering te *Aken*, (*Grani Aquis*,) op welke de vraag *over den uitgang des Heiligen Geestes* onderzocht werd: *of hij even zoo van den Zoon, als van den Vader uitgaat?* Deze vraag, vervolgt ADO, had JOANNES, een Monnik te *Jeruzalem*, veröorzaakt. Velen hebben dit dus opgevat, dat een Monnik van dezen naam in het *Frankiſche* Rijk gekomen is, en over de gemelde vraag aldaar tot onrusten aanleiding gegeven hebbe. Doch de Brief van een gezelſchap Monniken op den Olijfberg te *Jeruzalem*, aan den *Roomſchen* Bisſchop LEO III.

(*) *Ap.* LABB. *l. c. pag.* 1053.
(†) *In Chron. l. c.*

KL. (*) leert ons, dat JOANNES een Monnik geweest is in het naburig Klooster van den Heil. SABAS, die alle *Franken* op den Olijfberg, dat is, de Monniken, die geborene *Franken* waren, voor Ketters verklaard, en zelfs gepoogd had, hen met geweld te verdrijven; dat dezen zich op hunne overëenstemming met de *Roomsche* Kerk beroepen, en ook aan de Geestelijkheid en Gemeente te *Jeruzalem* op derzelver vraag gemeld hebben, dat zij van dezen deels in eenige uitdrukkingen der Kerkgezangen en van het *Onze Vader*, deels daar in van hen verschilden, dat zij, in de Geloofsbelijdenis, meer dan zij, te weten: *qui ex Patre Filioque procedit*, hadden, waaröm JOANNES hen voor Ketters uitmaakte.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

KAREL *de Groote*, die ook in soortgelijke zaken zoo werkzaam was; op wiens bevel om dezen tijd THEODULF, Bisschop van *Orleans*, een Boek had moeten schrijven, in hetwelk hij het uitgaan des H. Geestes van den Vader en den Zoon door vele plaatsen van Kerkvaderen zocht te bewijzen (†), die zelf somtijds Godgeleerde opgaven aan de Bisschoppen voorleide, en hen zelfs wederleide, als zij die naar zijn inzien niet goed beäntwoordden, wenschte nu het besluit der *Akensche* Kerkvergadering ook door de toestemming van den *Roomschen*

(*) *Epist. peregrinor. Monachor. etc. in* BALUZII *Miscell. Libr.* VII. *pag.* 14.

(†) *Liber de Spiritu S. in* SIRMONDI *Opp. Tom.* II. *pag.* 695-730.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

schen Bisschop, een algemeen gezag in het Westen te doen verkrijgen. Hij zond daaröm BERNARD, Bisschop van *Worms*, en ADELBARD, Abt van *Corbië*, aan dezen Bisschop, met eenen Brief, welken SMARAGDUS, Abt in het Klooster van *Verodunum*, (*Verdun*,) opgesteld had, aan denzelven. LEO keurde de leere van den Heiligen Geest volkomen goed, zoo als die in de *Akensche* Kerkvergadering begrepen was, maar raadde, dat men de bekende Geloofsbelijdenis, zoo als zij opgesteld was, zonder het bijvoegsel, zou zingen en leeren (*). Om echter te toonen, hoe weinig hij aan de leere zelve te berispen vond, zond hij aan de Oostersche Gemeenten eene Geloofsbelijdenis, welke de leere van de Drieëenheid zeer uitvoerig ontwikkelt, en hetgeen den Westerlingen eigen was: *Spiritus sanctus a Patre et a Filio æqualiter procedens*, nog eens herhaalt: *Spiritus S. plenus Deus a Patre et Filio procedens* (†). Hij was dit ook aan de voorheen gemelde Monniken op den Olijfberg tot derzelver gerustftelling en verdediging verschuldigd. Deze hadden zich in hunnen Brief onder anderen daar op beroepen, dat één van hen in de Hofkapel van KAREL *den Grooten* zelven, in het opgezongen *Symbolum* of Geloofsleuze, de woorden: *qui ex Patre Filioque procedit*, gehoord, en dat zij die in eene Predikatie van GREGORIUS *den Grooten*, verders

(*) SIRMOND. *Concill. Gall. Tom.* II. *pag.* 256, JO. MABILLON. *Vet. Anal. pag.* 357.

(†) *Ap.* BALUZ. *l. c. pag.* 1821.

ders in den Regel van den Heil. BENEDICTUS, en in andere ſchriften der Kerkvaderen gevonden hadden. Evenwel bleef LEO daar bij, dat men deze woorden in de Geloofsbelijdenis niet mogt invullen; en zoo men FOTIUS of PETRUS LOMBARD (*) mag gelooven, liet LEO zelfs, ten gedenkteeken van zijn gevoelen, deze Geloofsbelijdenis op een zilveren ſchild of tafel graveren, maar enkel met de echte woorden, *ex Patre procedentem*, en dit in de Pieterskerk ophangen.

Twist over de Beelden.

Terwijl de Christenen dus twisteden over het hoogſte voorwerp hunner Godsdienſtige verëering, ontſtond 'er onder hen een nieuw verſchil: *of men ook aan de Beelden der eerwaardigſte en heiligſte overledene Christenen* eenen eerbied, die aan de *vereering* der Godheid nabij kwam, bewijzen mogt? Men mogt dezelve aanmerken als eene nieuwe worſteling der eenvoudige Christelijke Godsdienſtigheid met het Bijgeloof, doch te laat beproefd, daar reeds, ſedert het einde der vierde eeuw, de zaak bijna ten voordeele van het Bijgeloof beſlist was. Deze twist begon niet, gelijk anders de gewone Godgeleerde verſchillen, door het geen een of ander Bisſchop of Leeräar gevoelde of geſchreven had, maar een Vorst gaf 'er de leuze toe; aan den eenen kant ſtonden Keizers en Koningen; aan den anderen Keizerinnen, Monniken en het gemeene volkje; de Bisſchoppen waren verdeeld. Behalve in de *Ariaanſche* verſchillen was in geene anderen het geluk

(*) *Ap.* VOSS. *de tribus Symbb. pag.* 73.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

luk der twistende partijën zoo veränderlijk, zoodat dan de eene dan de andere partij bovendreef, of het onderspit delfde. En het geen aanmerkelijk is, de *Griekfche* Keizers verloren hoofdzakelijk door dezen Godgeleerden twist, *Rome*, en een gedeelte van hun overig gebied in *Italië*; terwijl integendeel de *Roomfche* Bisfchoppen door even denzelven voor zich en de *Faankifche* Vorsten den weg baanden tot nieuwe magt en aanzienelijke bezittingen.

Tijdvakken van de Gefchiedenis van dezen twist.

Men kan de Gefchiedenis van dezen twist gevoegelijk in *drie Tijdvakken* verdeelen. Het *eerfte* loopt van deszelfs oorfprong in het jaar 726, tot den tijd, toen de vijänden der Beelden en derzelver verëering in de *algemeene Kerkvergadering* te *Konftantinopolen*, in het jaar 754, in het Oosten volkomen de overhand behielden. Op eene geheel verfchillende wijze, eindigde het *tweede Tijdvak*; wanneer eene nieuwe *algemeene* Kerkvergadering te *Nicea*, in het jaar 787, de verëering der Beelden in de Oosterfche Kerk weder invoerde, terwijl de *Frankfortfche* Kerkvergadering van het jaar 794 ze in het grootfte deel van het Westen verbood. In het *derde* volgden nieuwe omwentelingen, tot dat andermaal eene Kerkvergadering te *Konftantinopolen* in het jaar 842 de Godsdienftige verëering der Beelden voor altijd in de *Griekfche* Kerk vastftelde, en de Westerfche Gemeenten zich daar insgelijks toe neigden.

Oorfprong en voortgang van

Beelden van CHRISTUS, de Apostelen, of andere Christen Heiligen, waren bij de oudfte Christenen eene zeldzaamheid. Vóór de vierde eeuw vindt men gee-

geene ſpoor, dat zij die in hunne Kerken of vergaderplaatſen gehad, veel min, dat zij ze vereërd of aangebeden hebben. Zoodra men daar toe eenige neiging beſpeurde, werd dezelve in het begin der IVde eeuw door eene *Spaanſche* Kerkvergadering tegengegaan. In het laatſte der gemelde eeuw ontmoet men Beelden der Drieëenheid, der Apostelen en Heilige mannen, ook van Bijbelſche Geſchiededenisſen in ſommige Kerken, doch alleen ter gedachtenis, en om de zinnelijkheid van den gemeenen man te gemoet te komen. Hoe zeer vervolgens de Christenen zich overgaven aan eene bijgeloovige verëering der Heiligen, zoodat AUGUSTINUS over de menigte der *Beeldverëerders* klaagde, zoo ſchielijk en algemeen verſpreidde zich echter deze nieuwe Godsdienſtigheid niet, als de verzameling en verëering der *Reliquiën*. Met de V en VIde eeuw nam dezelve nogtans meer en meer toe. Nu werden zij menigvuldiger in de Kerken geplaatst, alwaar ook reeds MARIA, die nu voor de Moeder Gods verklaard was, gezien werd, zittende op eenen troon, en haar kind op den arm houdende. In de VIde eeuw komen al ſporen voor van de aanbidding en aanroeping dezer Beelden, en GREGORIUS *de Groote* nam eenen Bisſchop van *Masſilia*, die wegens dit misbruik de Beelden uit de Kerken genomen had, zulks kwalijk. De Godsdienſtige eerbied voor dezelven vertoonde zich thans reeds, door tot dezelven, of zoo als men wil, tot de Heiligen, die zij verbeelden moesten, zijn gebed te rigten, ze te kusſen, 'er lichten voor te ontſteken,

de verëering der Beelden bij de Christenen.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ken, ze op allerhande wijze te verſieren, wierook tot derzelver eer te rooken, als men eenen eed afleide, de hand op hen te leggen, zoo als op het Euangelie of op het Kruis. Toen 'er vervolgens wonderen bij kwamen, welke door de Beelden zouden verrigt zijn, kende derzelver verëering geene palen meer. Die Christenen, welke deze buitenſporigheden afkeurden, waren niet langer in ſtaat, ze te beteugelen, terwijl zij door anderen ten ſterkſten begunſtigd werden. Zoo liet eene Kerkvergadering (*) met vele toejuiching voorlezen, dat een Beeld van den jongeren SIMEON STYLITES, (eenen Pilaarheiligen,) in een bijzonder huis verëerd wordende, Duivelen uit Bezetenen verdreven, en de zwaarſte krankheden genezen had. SOFRONIUS, *Patriarch* van *Jeruzalem*, omtrent het midden der VIIde eeuw, verhaalde in zijn Lofſchrift op de Martelaren CYRUS en JOANNES (†), dat hij te *Alexandrië* in eene der voornaamſte Kerken eene groote ſchilderij gezien had van CHRISTUS, aan wiens linkerhand MARIA, en aan zijne regterhand JOANNES *de Dooper* ſtonden. Voor hetzelve knielden de beide bovengemelde Martelaren neder, en baden zoo lang om de genezing van eenen zieken, tot dat CHRISTUS door het beeld ſprak, en hun die genezing beloofde. Dezelfde *Patriarch* had ook in zijn geſchrift eene Geſchiedenis ingevoegd van eenen Monnik op den Olijfberg, wien de Duivel door

(*) De tweede van *Nicea T.* VII. *Conc. Labb. p.* 265.
(†) *Ibid. pag.* 249.

door bekooringen tot onkuisheid aanporde; en aan wien hij ten laatſten verſcheen, en hem beloofde, hem niet meer te zullen ontrusten, als hij het Beeld van MARIA, met het *Kindeken* JEZUS op de armen, dat hij bij zich had, niet meer zou aanbidden. De Monnik raadpleegde hier over met zijnen Abt, alhoewel hij den Duivel gezworen had, het niemand te zullen zeggen; maar kreeg van denzelven ten antwoord: Het was beter voor hem, in alle hoerhuizen der nabijgelegene ſtad te gaan, dan CHRISTUS met zijne Moeder niet in het beeld te aanbidden (*).

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Tegen alle verwachting was het niet een Christelijk Leeräar van den Godsdienst, die zich tegen deze verregaande onvoegelijkheden met leere of ſchrift verzette, maar een Keizer, die dezelven op eens wilde te niet gedaan hebben. LEO *de Iſauriër*, die het *Griekſche* Rijk ſedert het jaar 716 beſtuurde, gaf in het jaar 726 bevel, dat men aan de Beelden der Heiligen volſtrekt geene verëering bewijzen zou. Hier verſchillen echter de Geſchiedſchrijvers, die eerst in het begin der IXde eeuw geſchreven hebben, en allen tegen den Keizer vooringenomen zijn, in de omſtandigheden, welke te moeijelijker zijn overëen te brengen, omdat het Keizerlijk bevelſchrift zelf niet meer voorhanden is. Ondertusſchen komen zij in de hoofdzaak overëen. THEOFANES, de oudſte dezer Geſchiedſchrijveren, ſtelt het bevel des Kei-

LEO de Iſauriër verbiedt de verëering der Beelden.

(*) *l. c. pag.* 252. Vergel. BASNAGE *Hist. de l'Egliſe T.* II. *L.* XXII. *C.* 6. *p.* 1333.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Keizers, in het jaar 725 en in het volgende zijnen eigenlijken aanval op de Beelden; ook schrijft hij hem dwalingen toe, met betrekking tot de voorbidding der Maagd MARIA en der Heiligen, als ook ten aanzien van derzelver Overblijffelen; en laat hem in het jaar 726 eene geheime Raadsvergadering houden, op welke ook de *Patriarch* GERMANUS, maar vergeefs, geroepen was, om het Keizerlijk bevel tegen de Beelden te onderteekenen (*), van welke vergadering anderen eene oproeping des volks, anderen eene Kerkvergadering, gemaakt hebben. De Diaken STEFANUS, die in het begin der IXde eeuw, met veel hevigheid, over deze onlusten geschreven heeft (†), meldt van dezen Keizer, dat deze ware BELSAZAR, in het Xde jaar zijner regering, de Ketterij der *Manicheën* en *Afthartodoceten* eenigermate zocht te vernieuwen, dat hij het hem onderworpen volk heeft opgeroepen, en dat dit wilde beest, brullende, overëenkomftig zijnen naam, als een leeuw, uit zijn toornig hart, zoo als uit den *Etna* vuur en zwavel uitberst, deze jammerlijke woorden heeft uitgefproken: *Dewijl het maken van Beelden eene Afgodifche kunst is, zoo mag men dezelven niet aanbidden!* Maar dewijl het CHRISTUS lievende en regtzinnige volk daar door ontrust was geworden, had hij het overige, dat hij zeggen wilde,

(*) THEOPHAN. *Chronogr. pag.* 338.

(†) *In Vita S. Stephani Iunioris Tom.* I. *pag.* 412. *Analect. Græc. f. Var. Opusc. Græc. hactenus non edit. Lutet. Paris.* 1688. 4*to.*

de, achtergehouden. Eindelijk verhalen de Handelingen van het Martelaarſchap van den voornoemden STEPHANUS (*), die alleen in eene Latijnſche Vertaling voorhanden zijn, dat LEO door het verbieden van de verëering der Beelden een oproer des volks veroorzaakt, en daar op terſtond de geveinsde verklaring gegeven hebbe, dat hij de Beelden niet geheel vernietigd, maar ſlechts hooger gehangen wilde hebben, opdat ze niemand met den mond aanraken, en zoo eerwaardige voorwerpen hoonen zou kunnen. Het ſchijnt uit vergelijking dezer verhalen, dat de Keizer eerst de verëering der Beelden verboden, en na eenige jaren derzelver geheele vernietiging bevolen zal hebben. Zoodanige ſtap van eenen Vorst ten dezen tijde moest zeker opzien baren, en het Bijgeloof kon 'er geene andere dan ſlechte en hatelijke redenen en gronden voor vinden. Naar eene oude overlevering hadden de vijanden van het Christendom hem daar toe verleid (†). Deze vertelling, hoe zeer in omſtandigheden verſchillende, komt hier op neder, dat één of meer *Joden* aan LEO, toen hij nog jong was, en zich van zijn handenwerk onderhield, de Keizerlijke kroon en een zeer lang leven beloofd hadden, onder voorwaarde, dat hij de Beelden van CHRISTUS en zijne Moeder zou wegdoen; dat zij hem, den troon beklommen hebbende, aan zijne belofte herïnnerd, en hij zich dus genoodzaakt gezien hebbe, die te vervul-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

(*) *In* BARON. *Ann. ad. a.* 726. *n.* 4, 5.

(†) ZONARAS, CEDRENUS *enz.*

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

vullen. Maar THEOFANES en STEFANUS, die twee eeuwen vroeger geschreven hebben, weten hier niets van, ook wederlegt het sprookje genoegzaam zich zelven; bovendien heeft men iet dergelijks verhaald, van den toenmaligen *Arabischen Chalif*, hetwelk aan het vertelsel nog meer de geloofwaardigheid ontneemt. Met meer waarschijnelijkheid zeggen THEOFANES en NICEFORUS, dat de Keizer door zekere ontzettende natuurgebeurtenissen op de gedachte gekomen is, dat dit Goddelijke oordeelen waren wegens het oprigten en aanbidden der Beelden, en dat hij daarom besloten had, deze oorzaak weg te ruimen. Doch natuurlijkst is het te denken, dat LEO de veréëring der Beelden, als eene soort van Afgoderij, aangemerkt heeft, waar van zelfs die woorden getuigen, welke de hier voor gemelde STEFANUS hem in den mond legt; volgens THEOFANES beschuldigde hij alle voorgaande Keizers, Aartsbisschoppen, en andere Christenen, die de Beelden veréërd hadden, van Afgoderij; ook bestraft hem de *Roomsche* Bisschop GREGORIUS II (*), dat hij de Heilige Beelden voor Afgodsbeelden gescholden had. Zelfs zou men kunnen denken, dat de Keizer hier mede de ergernis der *Joden* en *Muhammedanen* heeft willen wegnemen. Ten minsten moest LEONTIUS, Bisschop van *Neapolis*, (of *Hagiopolis*, gelijk hij deze stad noemt,) in zijn *Verantwoordingsgeschrift voor de Christenen tegen de Jo-*

(*) *In Actis Concilii Nicæni* II. *in* LABBEI *Concill. Tom.* VII. *pag.* 10.

Joden (*), de veréering der Beelden tegen de tegenwerpingen der laatften verdedigen. En nog nader aan deze tijden, omtrent het einde der VIIde eeuw, zocht ook JOANNES, Aartsbisfchop van *Thesfalonika*, in een *Gefprek tusfchen eenen Jood en Christen* (†), de ergernis der Joden weg te nemen, voornamelijk met de aanmerking: dat de Beelden alleen dienden tot gedachtenis der Heiligen, en dat men bij derzelver veréering eigenlijk God dankte, die hen zijn Koningrijk waardig geächt heeft.

Gevolgen van dit verbod.

Des Keizers verbod had van eerften af onaangename gevolgen. De *Patriarch* van *Konftantinopolen* GERMANUS verzette zich allerhevigst tegen 's Keizers oogmerken, en leide liever zijn ambt neder, dan dat hij aan dezelve voldeed, zeggende: „ Als ik JONAS ben, zoo werp mij in zee! Zonder eene *algemeene* Kerkvergadering is het mij onmogelijk, in het geloof eenige nieuwigheid te beginnen. " In zijne plaats werd ANASTASIUS, of SYNCELLUS, tot *Patriarch* aangefteld, die zich volkomen naar den Keizer fchikte. De gevoelens van GERMANUS, omtrent de veréering der Beelden, kan men uit zijne Brieven opmaken (§). Op de tegenwerping, dat MOZES alle Beelden van God verboden had, antwoordde hij, dat de aanbidding der Christenen alleenlijk tot den eenen drieëenen God gerigt was; ook

(*) *In actis Citat. pag.* 236.
(†) *l. c. pag.* 356.
(§) *In actis Citat. pag.* 289.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ook dat het ter aarde vallen voor de Beelden geene veréering is, zoo als men aan God bewijst; men maakte geen Beeld van de onzigtbare Godheid; maar dat men van CHRISTUS afbeeldingen maakte, geschiedde ter gedachtenis van zijne ware menschwording; tot dit oogmerk waren ook de Beelden der Maagd MARIA, als de Moeder Gods, en de voortreffelijkste aller schepselen, geschikt; andere Heiligen veréerde men in Beelden, alleen ter gedachtenis van hunne deugden, uit liefde en zucht, om hen na te volgen, en ook, gelijk MARIA, als voorspraken bij God. In eenen anderen Brief merkt hij aan, dat men zich van alle nieuwigheden behoorde te wachten; bijzonder wanneer 'er de geloovige Christenen door geërgerd worden, en wanneer het van oude tijden af ingevoerde gewoonten waren. Joden en Heidenen hadden wel tegenwerpingen ontleend uit de veréering der Beelden bij de Christenen; maar den eerstgemelden moest men antwoorden, dat hunne voorvaders zelven Afgodendienaars geweest waren, en den laatstgemelden, dat zij zulks nog waren; ook kon men de *Saracenen*, die daar over vielen, beschamen, dat zij eenen steen, met name *Chobar*, aanbaden. Hier doelt hij zeker op den zwarten steen aan de *Caaba* te *Mekka* vastgemaakt. Het Geloof der Christenen in de Drieëenheid bewijst genoeg, dat zij geene Afgodendienaars zijn. Verders beroept hij zich daar op, dat geene algemeene Kerkvergadering de veréering der Beelden verboden heeft; en evenwel moesten deze vergaderingen veel gelden, aan welke CHRISTUS zijnen bestendigen bijstand beloofd

loofd heeft. De Kerk is zonder vlek; en toch waren de Beelden in dezelve overäl verbreid. GREGORIUS van *Nysse* gewaagde reeds van eene schilderij van de opoffering van IZAÄK; hoe veel meer moesten afbeeldingen der geschiedenis van CHRISTUS en der Martelaren nuttig zijn. Behalven andere gewone ontschuldigingen, roert hij ook het branden van kaarsen, en wierooken voor de Beelden der Heiligen aan; maar vindt daar in enkel een eerbewijs, beelden van het Goddelijk licht, en van de ingeving des Heiligen Geestes. Bij de tegenwoordige algemeene beweging over de Beelden, moesten de Bisschoppen zeer behoedzaam te werk gaan, opdat niet de vijänden van CHRISTUS kruis zouden kunnen zeggen, dat de Christenen tot hier toe gedwaald hadden. Zelfs de Keizers hadden voor hun Paleis Beelden der Apostelen en Profeten laten plaatsen. Ten laatsten verzekert hij, dat door de Beelden ook wonderen geschied zijn, onder welken dit het duidelijkste en door vele getuigen bevestigd was. dat te *Sozopolis* in *Pisidië* uit de hand van eene schilderij der Maagd MARIA eene zalf gevloeid was. Het standbeeld van CHRISTUS, hetwelk de vrouw met den bloedvloed te *Paneas* had opgerigt, behoorde hier ook toe, zoo als EUSEBIUS ook Beelden van CHRISTUS, PETRUS en PAULUS, gezien had; niet als of wij ook zulk een metalen standbeeld moesten maken, maar CHRISTUS had toch die Heidensche gewoonte door het mededeelen van wonderkrachten gebillijkt.

Oproeren

Te *Konstantinopolen* zelve veroorzaakte het gebod,

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622 tot 814.

deswegens.

bod, om de Beelden weg te ruimen, geene geringe onrust. De Keizer had eenen Hofbedienden gezonden, om het Beeld des Verlossers, hetwelk boven de groote koperen deur van het Keizerlijk Paleis stond, weg te nemen en te verbrijzelen. Toen hij nu ten dien einde reeds op den ladder stond, werd hij van eenige wijven en ander gepeupel op den grond geworpen en doodgeslagen; THEOFANES spreekt van meer andere Hofbedienden, die daar bij het leven zouden verloren hebben. Eenige wijven liepen naar de woning van den nieuwen *Patriarch* ANASTASIUS, om hem te steenigen, en deeden hem bittere verwijtingen, dat hij de Heiligdommen liet vernietigen. Maar de soldaten toeschietende, sloegen deze wijven, en meer andere menschen, dood; velen werden ook bij deze gelegenheid verminkt, gegeefeld, uit het land gebannen, en hunne goederen verbeurd verklaard (*). Het verhaal van later *Grieksche* Schrijvers, dat LEO thans ook eene welvoorziene Boekerij en de bij dezelve wonende Geleerden zal hebben laten verbranden, omdat zij zijn gevoelen omtrent de Beelden der Heiligen niet willen volgen, is ons reeds voorheen als fabelachtig voorgekomen. THEOFANES zegt niets meer, dan dat toen verscheidene godzalige en geleerde mannen, en oude leerinrigtingen hunnen ondergang gevonden hebben. En in de Geschiedenis van JOANNES

(*) GREGOR. II. *Ep.* I *ad Leon. p.* 19. *in* LABBEI *Concill. p.* 339. STEPHAN. *in Vit.* S. *Stephani pag.* 414. *Anal. Græc. T.* I. CEDREN. *p.* 452.

R. Vinkeles, inv. del. et sculp.

Toen hij nu ten dien einde reeds op den ladder ſtond, werd hij van eenige wijven en ander gepeupel op den grond geworpen en dood geſlagen;

XII. D. Bladz. 288.

NES DAMASCENUS, hebben wij nog een laaghartig gedrag als zeer verdacht beschouwd, waar door LEO dezen, die niet eens zijn onderdaan was, ongelukkig zou gemaakt hebben, enkel daarom, dat deze een ijverig vriend der Beelden was.

Zekerder en van meer gewigt zijn de bewegingen, welke de plakaten des Keizers tegen de Beelden in andere gewesten des Rijks hebben voortgebragt. De *Grieken* en de inwoners der *Cykladische* Eilanden maakten deswegens eenen opstand; of, zoo als THEOFANES het noemt, door Goddelijken ijver gedreven, rustten zij eene vloot uit tegen den Keizer, en zetten zekeren COSMAS op den troon. Maar deze onderneming liep hoogst ongelukkig af; en hun lot gaf eene nieuwe sterkte aan het Keizerlijk bevel (*). Velen van de *Grieksche* Geschiedschrijvers weten ook wonderen te vertellen, door welken God de eer der Beelden gered zal hebben. *Nicea*, hetwelk de *Saraceenen* ten dezen tijde belegerden, kon van hen, uit hoofde van de voorbede der Heiligen, en der Beelden, die daar vereërd werden, niet ingenomen worden. Ja, toen een Krijgsbediende een Marienbeeld op den grond wierp, en met voeten trad, verscheen hem MARIA zelve, hem zijne aanstaande straf aankondigende; ook verloor hij den volgenden dag het leven. Als dit waar is, mogt men zekerlijk verwacht hebben, dat ook die genen de overwinning moesten behaald hebben, die ten bes-

(*) THEOFANES *l. c.* NICÉFORUS *Breviar. Hist. pag.* 37. CEDRENUS *pag.* 455.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

besten der Heilige Beelden de wapens tegen den Keizer hadden opgevat!

GREGORIUS II verzet zich tegen 's Keizers bevel.

Maar de merkwaardigste tegenstand, de gewigtigste in de gevolgen, werd hem te *Rome* en in zijn overig gebied bewezen. De *Roomsche* Bisschop, GREGORIUS II, luisterde zoo weinig naar de bevelen van zijnen Opperheer, dat hij niet alleen op de stoutste wijze daartegen aan denzelven schreef; maar ook zijne onderdanen tot ongehoorzaamheid en oproer ophitste. Wij hebben reeds in zijne Geschiedenis verhaald, wat hij, bij deze gelegenheid, tegen den Keizer ondernam; hoe deze poogde, hem daar voor te straffen, als mede welke gevaarlijke onrusten uit deze verschillen voor de Keizerlijke regering ontstaan zijn. Dit zijn hoofdgebeurtenissen, die ons verklaren, hoe de *Roomsche* Bisschoppen van deze eeuw hun gezag zoo schielijk hebben opgevijzeld; zich den weg tot het bezit van een Wereldlijk Vorstendom gebaand; en tot het verlies van *Rome* en *Midden-Italië* voor de *Grieksche* Keizers zeer veel toegebragt hebben; hoe zij met de *Frankische* Vorsten in des te naauwer verbindtenis gekomen, en hun behulpzaam geweest zijn, om dat Keizerlijk Gebied aan zich te onderwerpen. Alhoewel 'er reeds voor en met de twisten over de Beelden, zware misnoegens in het Keizerlijk *Italië* tegen de regering gesmeuld hadden, nogtans werd het vuur van oproer door GREGORIUS meer ontstoken en vermeerderd; en alhoewel hij den Keizer niet regelregt in den ban gedaan, of de onderdanen van denzelven afgetrokken heeft, nogtans deed hij genoeg, om hem

als

als eenen Ketter bij dezelven gehaat te maken. Van zijne twee Brieven aan den Keizer is ook reeds gewag gemaakt (*), hier willen wij daar uit nog bijbrengen, wat GREGORIUS ter verdediging der Beelden in dezelven gezegd heeft. Daar door, schrijft hij (†), dat de Keizer derzelver verëering Afgoderij noemde, en de Beelden heeft zoeken uit te roeijen, heeft hij de geheele Wereld geërgerd. Schriftelijk had hij het voor ongeoorloofd verklaard, iet te aanbidden, hetwelk van menschenhanden gemaakt is; of eén Beeld, dat naar eenige gelijkenis gemaakt is; maar hij mogt toch eerst aanwijzen, wie dit geleerd had; dan wilde hij ook bekennen, dat dit een Goddelijk gebod was. Dat MOZES de Beelden verboden had, betrof alleen de Afgodsbeelden der *Kanaaniten*; anders had hij zelf Beelden genoeg, op Goddelijk bevel, in den Tabernakel gebragt. Hij had ook begeerd, God te zien; maar hem alleen van achteren te zien gekregen; thans zag men hem heel duidelijk, van voren en van achteren. Want zijn Zoon was Mensch, voor ieder een' zigtbaar en tastbaar geworden. Sedert waren de menschen uit de geheele Wereld als Arenden naar *Jeruzalem* gevlogen; want volgens CHRISTUS woorden, is hij dat doode ligchaam, waar de hoogvliegende Arenden, de vroome menschen, vergaderen. Deze hadden hem nu, zoo als zij hem zagen, voor anderen afgeschilderd; zoo ook zijnen Broe-

(*) Boven *Bladz.* 57.

(†) *In act. Conc. Nicæni* II. *ap.* LABB. *T.* VII. *p.* 10.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Broeder JACOBUS, den Martelaar STEFANUS, en meer andere Martelaren. Bij derzelver beschouwing hadden de menschen, door de geheele Wereld, de aanbidding des Duivels verlaten, en hadden die aan deze Beelden bewezen: niet, zoo als men God aanbidt; maar in zekere betrekking, (ϰ λατρευτικως, αλλα σχετικως, staat 'er in de *Grieksche* Vertaling, in welke deze Brieven bewaard zijn.) Verders beroept GREGORIUS zich daar op, dat CHRISTUS aan den Koning ABGARUS, met eenen Brief, ook zijn beeldtenis gezonden hebbe, bij hetwelk de Oosterlingen nog aanbaden; zoo als 'er meer zulke Beelden van CHRISTUS waren, die men daar toe oprigtte. En waarom, vervolgt hij, beelden wij ook den Vader van onzen Heere JEZUS CHRISTUS niet af? Omdat wij hem zoo niet kennen, en omdat de Godheid niet afgebeeld kan worden; als wij haar konden afbeelden, zoudt gij dit toch geen Afgodsbeeld mogen noemen. Wanneer wij in de Pieterskerk gaan, en het Beeld van dezen Heiligen beschouwen, worden wij tot een' stroom van tranen geroerd. Wij bidden niet steen, wanden, of hout aan, zoo als gij zegt; deze Beelden dienen ons slechts tot gedachtenis, en om ons grof en traag hart, door de namen der genen, welke deze Beelden vertoonen, om hoog te heffen. Bij het Beeld des Heeren, roepen wij hem zelven aan; maar bij de Beelden van zijne Moeder en der Martelaren, smeeken wij alleenlijk om hunne voorbidding bij CHRISTUS. De Keizer had hem geschreven, zoo als OZIAS, (of HISKIA,) na acht honderd jaren de

ko-

kopcren ſlang uit den Tempel geworpen had, zoo had ook hij na acht honderd jaren de Afgodsbeelden uit de Kerken geworpen. Waarlijk, antwoordde hem GREGORIUS, OZIAS was uw Broeder, even zoo hardnekkig en gewelddadig jegens de Priesters, als gij; de geheiligde DAVID had toch zelf die ſlang met de verbondskist in den Tempel gebragt, en het was een van God geheiligd koper. Gij hebt, zoo als gij u beroemt, na 800 jaren, den zegen en de heiliging der Martelaren opzettelijk en zonder eenige noodzake uitgeworpen, en door uwe onderteekening den vloek op uw hoofd gebragt. Vervolgens verklaart GREGORIUS hem, hoe zeer hem en anderen in de Kerken de Beelden van de wonderwerken van CHRISTUS, van zijne zooging door MARIA, die hem in de armen houdt, en rondom welke Engelen ſtonden, van de verheerlijking, kruiſiging, begrafenis, opſtanding en hemelvaart van CHRISTUS, en meer dergelijken, tot ſtichting gediend hebben. Dat eindelijk de Keizer aanbood, eene algemeene Kerkvergadering te houden, acht GREGORIUS geheel nutteloos; want alzoo hij de Beelden vervolgde, zoo kon hij niet als een Godzalig Keizer zulke vergadering onderſteunen. Dit alles gaat met hevige beſtraffingen en afmaningen verzeld. — In den tweeden van deze Brieven, een antwoord op eenen nieuwen Keizerlijken Brief (*), verzekert GREGORIUS, dat hij zijn leven moede is, dewijl LEO bij zijn gevoelen volhardt, en de heili-

ge

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

(*) *l. c. pag.* 23.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ge wonderdoende Vaderen niet volgt. Andere Keizers waren wel Keizers en Priesters te gelijk geweest, nademaal zij met de Bisschoppen gemeenschappelijk voor het waar geloof gezorgd hadden; maar hij had veel meer de Kerken van haren sieraad beroofd, welke in de Beelden van CHRISTUS en de Heiligen bestaat. Op de tegenwerping des Keizers, dat de *zes algemeene Kerkvergaderingen* niets omtrent de Beelden besloten hadden, antwoordde GREGORIUS, zij hadden ook niet bepaald, dat men brood eten, en water drinken zal, omdat dit van het begin af tot onderhoud des levens noodig geweest was; even zoo had men zich steeds van de Beelden bediend; de Bisschoppen hadden ze zelfs op de *Kerkvergaderingen* medegenomen, en geen godvruchtig *Christen* zou zonder dezelven gereisd zijn. — Nog is 'er in de bovengemelde Handelingen der tweede Kerkvergadering van *Niceë* (*) een andere Brief van GREGORIUS, over dit onderwerp, aan den met hem zoo naauw overëenstemmenden *Patriarch* van *Konstantinopolen*, GERMANUS, bewaard; maar die niets belangrijks in zich bevat, boven het gene wij uit de beide voorgaanden aangestipt hebben.

Tot onze tijden toe had geen Schrijver aan de echtheid van de beide Brieven van GREGORIUS aan den Keizer getwijfeld. Alleen hadden sommigen ze toegeschreven aan GREGORIUS III, die door FRONTON LE DUC (†) en PAGI (§) wederlegd zijn; maar

(*) *Ap.* LABB. *T.* II. *p.* 282.

(†) *Ap.* LABB. *l. c. p.* 22.

(§) *Crit. in* BARON. *annal. ad ann.* 726. *n.* 8.

maar SEMLER heeft het eerst derzelver echtheid voor onzeker gehouden, omdat het vreemd is, dat men het *Latijnsche* oorspronkelijke derzelven niet onder de *Roomsche* Archiven vindt. RÖSZLER heeft in zijne *Bibliotheek der Kerkvaderen* nog andere bedenkingen bijgebragt, waar op evenwel geäntwoord kan worden, hoe zeer 'er de eere van den opsteller niet bij verliezen zou, al waren zij geheel onëcht.

IJver van JOANNES DAMASCENUS voor de Beelden.

Maar des te meer verwacht men van zijnen tijdgenoot, den vermaardsten der Godgeleerden van dien tijd, en eersten *Systematischen* Leeräar der *Grieksche* Kerk, JOANNES van *Damaskus*, die de eer der Beelden van de Heiligen het uitvoerigst en ijverigst in geschriften verdedigd heeft. Alhoewel hij onder de *Arabische* heerschappij leefde, nam hij toch te stouter deel in den twist over de Beelden, en bragt zeer veel toe, dat eene menigte onderdanen van het *Griekſche* Rijk in hunne verkleefdheid aan de Heilige Beelden versterkt werden. Alles, wat hij tot dit oogmerk opgesteld had, is niet bewaard gebleven. Zoo schreef hij (*) aan den volgenden Keizer KONSTANTYN, wien hij, wegens zijne schikkingen tegen de Beelden, eenen Ketterschen Babbelaar, MUHAMMED, Beeldverbrander, en vijand der Heiligen noemde; gelijk hij ook aan de, den Keizer gehoorzame, Bisschoppen allerhande scheldnamen gaf. Verscheidene andere schriften van dezen inhoud, die onder zijne werken staan, zijn al lang voor onëcht erkend.

(*) STEPHANI *Diac. Vita S. Stephani Jun. Tom.* I. *Anall. Græc. pag.* 452.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

kend. (*Oratio demonstrativa de sacris et venerandis imaginibus, ad Christianos omnes, adversusque Imper. Constantinum Cabalinum, et hæreticos omnes* (*). *Ejusd. Epistola ad Theophilum Imper. de sanctis et venerandis imaginibus*) (†). Maar zijne drie *verantwoordingen* of *verdedigingsschriften tegen die genen, die de Heilige Beelden lasteren,* (*Oratt. Apologet. III. de imaginibus*) (§), welke hij kort na het eerste bevel van Keizer LEO begon uit te geven, wijzen den weg volkomen genoeg aan, welken hij daar bij gehouden heeft.

DAMASCENUS betuigt in het begin zijner *eerste* veräntwoording, dat hij, bij het gevaar der Kerk, niet had kunnen zwijgen, hetwelk daarom zeer groot was, omdat de onderdanen van hunnen Vorst verleid werden; tevens noemt hij het eene ijdele vrees van de vijanden der Beelden, dat de Christenen daar door tot Afgoderij zouden vervallen, maar noemt het eene ondeugd, dat men, door af te wijken van de gebruikelijke Kerkelijke inrigtingen, de Voorvaderen veroordeelt. Na eene schets van zijn Geloof, in éénen God en de Drieëenheid, die hij alleen aanbidt, (hoewel hij tevens met den Koning en God, *het purper van zijn ligchaam*, niet als een kleed, noch als een vierden persoon, maar als die gelijkelijk God is, (ὡς ὁμόθεον,) aanbidt;) verzekert hij, dat hij geene zwarigheid maakt, een Beeld van den onzigtbaren God te vervaardigen, in zoo

(*) *Tom.* I. *Opp. pag.* 613-628.
(†) *l. c. pag.* 629-647. (§) *l. c. pag.* 307-390.

zoo verre hij, door zijne menschwording, zigtbaar geworden is. Op de tegenwerping, dat MOZES bevolen heeft, den eenigen God te aanbidden, maar daartegen alle Beelden heeft verboden, antwoordt hij, dat men niet de Letter, die doodt, maar den Geest, die levend maakt, in de Heilige Schrift, in acht moet nemen; dat het gemelde verbod alleen daar op doelt, dat men niet, behalve den Schepper, ook nog het schepsel *Godsdienstig* aanbidden moet, daarom wordt altijd de Godsdienstige verëering, (λατρεια,) met de aanbidding, (προσκυνησις,) verbonden. Eigenlijk was dat voorschrift aan de *Joden* gegeven, die zoo geneigd waren tot Afgoderij; wij, die eene volmaaktere kennis van God verkregen hebben, kunnen ook beter beoordeelen, wat men afbeelden kan, of niet. Van CHRISTUS, als mensch, en van zijne Geschiedenis, kan men afbeeldingen maken. Voor het overige, is de *aanbidding* te gelijk Godsdienstige verëering, welke aan God alleen toekomt; of enkel eerbied voor uitmuntende mannen, voor Gods vrienden en dienaren, of voor hem gewijde plaatsen en zaken. Nog geeft de Schrijver hier *velerhande soorten van Beelden op. De Zoon van God* is het natuurlijke *Beeld des Vaders*, hem in alles, behalve in de geboorte, gelijk. *In het Goddelijk verstand* zijn van eeuwigheid af *Beelden* en voorbeelden van alles, wat God eens wilde voortbrengen, welke de Heilige DIONYSIUS, die van God zelven met Goddelijke dingen zoo bekend is gemaakt, *Voorbepaling* noemt. Daar zijn *zigtbare Beelden* van *onzigtbare dingen*, zoo als van God

 en

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

en de Engelen; God laat zich daar door tot ons neder, om ons tot Geestelijke Begrippen te verheffen. Zoo zien wij aan de zon, licht en ſtraalen; aan de bron, het vlietende en uitvloeijing; aan verſtand, woord en geest in ons; aan plant, bloem en geur van eene roos, Beelden der Drieëenheid. Insgelijks vindt men *raadzelächtige Beelden van toekomſtige dingen*; zoo als de koperen ſlang CHRISTUS, de kruik met Manna zijne Moeder, het water en de wolk den Doop aanwezen. Eindelijk heeft men ook *Beelden van merkwaardige Geſchiedeniſſen*, tot nut der nakomelingen; of ſchriftelijke, zoo als de wet, geſchreven op ſteenen tafelen; of door gedenkteekenen, zoo als de wet, in de verbondskist bewaard. Een van beiden, zoo redekavelt DAMASCENUS, of gij moet alle ſoorten van Beelden verwerpen; of ze allen, of elk op de voor hetzelve pasſende wijze aannemen. Men zegt, het geen van menſchenhanden gemaakt is, mag niet aangebeden worden; maar waren niet de *Cherubim*, de kist des verbonds, e. z. v. van deze natuur? Was niet de geheele Tabernakel een Beeld? ja een Beeld des Beelds? (τυπȣ τυπος,) en de wet zelve een Beeld des Beelds, (εικονος προχαραγμα,) kon de Beelden niet verbieden. Als men tegenwerpt: de *Beelden* zijn toch *van ſtoffe* en *ſtoffelijk*; dan bid ik niet de ſtoffe, maar derzelver maker aan, die om mijnentwil ſtoffe geworden is, en ik veréër ook de ſtoffe, door welke hij mijn heil bewerkt heeft. Was dan niet ook het hoogstzalige kruis, de berg, op welken hetzelve was opgetigt, en het graf van

CHRIS-

CHRISTUS; is niet het Euangelieboek, de tafel in het Avondmaal, het ligchaam en bloed van CHRISTUS zelf, is dit alles niet ſtoffe? Een van beiden, of neem de verëering en aanbidding van dit alles weg; of erken, volgens de Kerkelijke leere, ook de aanbidding der Beelden van God en zijne vrienden! Veracht de ſtoffe niet, die toch Gods werk is! dat zou *Manicheïsch* zijn. De Beelden bewijzen aan de Ongeleerden hetzelfde nut, als de Geleerden uit Boeken ſcheppen; zij leeren, zij herïnneren aan Goddelijke weldaden, en de *Israëliten*, voor welken zij in den Tabernakel waren opgerigt, aanbaden door dezelven God zelven. Die genen, die zeggen, het is genoeg, *Beelden van* CHRISTUS *en zijne Moeder* te maken, belijden daar door, dat zij vijanden der Heiligen zijn, en hun hunne eer onttrekken; daar dezen toch CHRISTUS gelijk zullen zijn, en zelfs Goden zijn. In SALOMO's Tempel waren zelfs Beelden van dieren; en men zou geene Beelden der Heiligen hebben, die toch zelve Tempelen van God zijn! Men mag CHRISTUS, onzen Koning en Heer, niet van zijne legermagt berooven; en dat zijn de Heiligen. Wie hunne Beelden niet wil aanbidden, verëert ook CHRISTUS niet, die een Beeld is des onzigtbaren Gods. Hunne Beelden ſporen mij op tot navolging. Een van beiden, of men moet den Heiligen ter eere geene Tempels bouwen, en hunne gedachtenis niet vieren; of men moet ook hunne Beelden behouden. Wij leven niet meer onder de wet, toen dit geene plaats vond; maar genieten den vollen dag. Doch ook mogen de grenzen niet over-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

overschreden worden, welke onze Vaders hebben vastgesteld. Want zij hebben niet blootelijk geschrevene wetten gegeven; maar ook ongeschrevene verordeningen achtergelaten. Van waar anders, dan door mondelijke overleveringen, weten wij de plaats van den Hoofdschedelberg en van het graf van CHRISTUS? Van waar komt het driemaal indompelen in den Doop; de plaatsing der biddenden naar het Oosten; het voorschrift van geheimenisvolle gebruiken? PAULUS wijst zelf op mondelijke leering; (2 *Thessal.* V. 14.) waarom vangt gij dan eenen noodeloozen twist aan over de Beelden? De plaatsen der oude Leerären tegen dezelven, welke men aanhaalt, betreffen slechts de Afgodsbeelden. Zegt men, EPIFANIUS heeft toch de Beelden volstrekt verboden: dan antwoorde ik: misschien is het Boek, waar dit in staat, door een' ander geschreven geworden; of hij heeft daar door slechts het Heidensch Bijgeloof willen tegengaan; gelijk dan in zijne Kerk zelve nog altijd Beelden gebruikt werden; eindelijk hetgeen van weinigen en zeldzaam geschiedt, kan geene Kerkelijke wet uitmaken. Daartegen deelt DAMASCENUS eene verzameling van plaatsen mede uit den gewaanden DIONYSIUS *den Areopagiet*, BASILIUS *den Grooten*, GREGORIUS van *Nyssa*, CHRYSOSTOMUS, LEONTIUS van *Cypren*, en latere Kerkleerären, die zich voor de Beelden zullen verklaard hebben. Dan, naardien het ten deele onëchte schriften zijn; en hij ook bij de meeste plaatsen eerst ophelderingen moest voegen, om het gewenschte bewijs, somtijds heel gedwongen, daar uit

uit te kunnen afleiden; zoo ziet men ligt, van hoe geringe waarde deze verzameling is. Ten laatsten vermaant de Schrijver de Christenen, om den Keizer hier in niet te gehoorzamen; zulke bevelen, door welke Kerkelijke inrigtingen worden afgeschaft, zijn aan de bekende *Rooversſijnode* gelijk; en over het geheel mogen alleen Kerkvergaderingen, aan welken CHRISTUS zijnen bijſtand beloofd heeft, daar over beſlisſen; als de Keizer zich niet zou bekeeren, zou hij den banvloek over hem uitſpreken.

In de *tweede* van deze *Verhandelingen* beweert DAMASCENUS in de inleiding, dat de Duivel alle geloofsdwalingen ter baan heeft gebragt, en dat, gelijk hij voormaals de menſchen tot Afgoderij verleid heeft, hij hen thans ook, uit nijd zelfs tegen de Beelden van CHRISTUS en der Heiligen, tot vijandelijke gezindheden aanſpoorde. Daar op toont hij, dat de Beelden wel in het Oude Testament verboden waren, dewijl de *Israëliten* dezelven voor Goden hielden, en als zoodanigen aanbaden; maar naardien God op velerleië wijze tot de menſchen geſproken, en zich, gelijk een bekwaam geneesheer, van verſcheidene artzenijmiddelen bediend heeft, zoo raakte dit verbod de Christenen niet. Een Beeld der Godheid mogt men wel niet maken; en nog minder Beelden van den Duivel, van menſchen en beesten, om ze te veréëren. Maar in plaats der Afgodstempels, hadden de Heilige Vaders, met regt, aan de Heiligen Tempels gewijd, en in plaats der Heidenſche Beelden de Beelden van CHRISTUS, MARIA, en de Heiligen geſteld. Want de *Israëliten* mog-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

mogten dit niet doen, dewijl in hunnen tijd de menschelijke natuur zich nog onder den vloek bevond, en de dood eene straffe was, waarom ook een doode onrein was. Door de vereëniging der Godheid integendeel met onze natuur, is deze verheerlijkt en onverderfelijk geworden. Wij vieren dus den dood der Heiligen; bouwen Tempelen, hun ter eere, en schilderen hunne Beelden. Wie deze, als ook de Beelden voor CHRISTUS, en zijner Moeder ter eere, en tot schande des Duivels, opgerigt, zoekt te verstooren, die niet aanbidt en eert, hoewel niet als God, die is een vijand van CHRISTUS, en van zijne Moeder en van de Heiligen; maar tevens ook een verdediger des Duivels. Vervolgens bewijst DAMASCENUS uit 1 *Kor.* XII. 28. *Hebr.* XIII. 7, 17. 1 *Chron.* XXVIII. 3. en andere Schriftuurplaatsen, dat de Keizers geen regt hebben, om aan de Kerk wetten te geven; dit komt alleenlijk den Leerären toe! Hij herhaalt, het geen hij, in zijn eerste geschrift, van de waarde der stoffe, waar uit de Beelden bestaan, gezegd had, en voegt 'er bij, als men de Beelden uit hoofde van het verbod in de wet wilde afschaffen, dan moest men daartegen den Sabbath en de Besnijdenis, welke daar in geboden werden, waarnemen. Onder andere woordelijke herhalingen uit de eerste Verhandeling, bij voorbeeld, van de onbeschrevene leere, over de plaats van EPIFANIUS, en meer soortgelijken, merkt hij nog aan: de Heiligen moesten ook daarom aan de vereering van God en CHRISTUS op de wereld deel hebben, dewijl zij erfgenamen van God en me-

medeërfgenamen van CHRISTUS in den Hemel zijn; insgelijks, gelijk het Euangelie in het eerst zonder ſchrift in de geheele wereld verkondigd is geworden, zoo is ook in de wereld enkel mondeling geleerd, dat CHRISTUS, de vleeschgeworden God, benevens de Heiligen, in Beelden voorgeſteld, en deze gelijk het kruis, behooren aangebeden te worden. Een van zijne ſluitredenen is: „ Indien ik het kruis, de lans, en andere werktuigen van CHRISTUS lijden aanbid en veréer; waarom zou ik niet de tot zijne eere en zijne gedachtenis opgerigte Beelden, het Beeld van hem, die aan het kruis gehangen heeft, aanbidden? Dat ik de ſtoffe derzelven niet aanbid, ziet men daar uit; dewijl ik het kruishout, wanneer het in ſtukken gebroken is, verbrande.

Doch nu onderneemt DAMASCENUS ook, om de aanbidding der Beelden uit de Heilige Schrift te bewijzen. „ De Heere, zegt hij, prees *de oogen zalig der genen, die zagen, hetgeen vele Profeten vergeefs gewenscht hadden te zien;*" en wij wenſchen ook te zien, zoo veel het ons te zien mogelijk is. Want *wij zien in eenen ſpiegel en duiſtere rede*, en in een *Beeld*, en wij worden als zalig geprezen. *God heeft het eerst een Beeld gemaakt, nademaal hij den mensch tot zijn Beeld geſchapen heeft.* ABRAHAM, MOZES, en alle de Profeten, hebben *Beelden van God*, maar niet zijn Wezen, gezien. De *brandende braambosch* was een *Beeld van de Moeder Gods*; indien nu de plaats, waar MOZES dit Beeld zag, een heilig land

was;

was; hoe veel meer moest het Beeld zelf heilig, ja allerheiligst zijn! CHRISTUS verzekert, dat MOZES *aan de Jodtn, om de hardheid van hun hart,* de echtscheiding veroorloofd hebbe: en ik beweer, dat hij hun, om dezelfde reden, uit hoofde van hunne overhelling tot Afgoderij, *de Beelden verboden heeft*; maar wij staan veel vaster op den rotssteen des geloofs. Even gelijk CHRISTUS spreekt; *wie bij den Tempel zweert, die zweert bij Hem, die daar in woont*; zeg ik ook: *wie bij een Beeld zweert, die zweert bij Hem, die daar door verbeeld wordt.* Eindelijk getuigt ook PAULUS *Hebr.* VIII. 4. dat God bevolen heeft, dat de *Israëliten de met handen gemaakte Beelden in den Tabernakel aanbidden* zouden. Wederom besluit de Schrijver ook deze Verhandeling met de in de vorige reeds geplaatste, maar hier nog met eenige andere plaatsen vermeerderde lijst van getuigenissen van Kerkvaderen voor de veréëring der Beelden.

Dus is de *derde* van deze *Verhandelingen* wederom vol herhalingen uit de twee eersten. Daar onder behoort, het geen hij beweert: dat de Duivel den aanval op de Beelden veroorzaakt hebbe; dat de Joden geene Beelden mogten hebben, om redenen, welke bij de Christenen wegvallen; dat de Heilige Vaderen sommige dingen uit de woorden der Schrift hebben afgeleid, welke daar in niet uitdrukkelijk staan; waar bij hier nog de woorden: *Drieëenheid, eenswezens, éêne natuur der Godheid, drie Personen, één persoon en twee naturen in* CHRISTUS gevoegd worden e. z. v. Maar bijzonder

der bevat deze Verhandeling eene wijdloopiger ontvouwing van verscheidene vragen over *Beelden* en *Aanbidding*. De Schrijver onderzoekt, wat een Beeld is? waarom het is? (om iet, hetwelk verborgen is, bekend te maken; maar ook, om ons tot het goede op te sporen, en voor het kwade te waarschuwen;) verders, hoe vele *soorten van Beelden* 'er zijn? *zes*, zoo als hij het vindt. Het *eerste* is het natuurlijke; zoo is de Zoon van God het natuurlijk en volkomen gelijke Beeld des Vaders; en de Heilige Geest het Beeld des Zoons. De in God zelven bestaande denkbeelden van zaken, die door hem worden zullen, maakt het *tweede* soort uit; het *derde* de mensch, die naar de gelijkenis van God gemaakt is, naardien Verstand, Woord, en Geest even zoo één mensch, als Vader, Zoon, en Heilige Geest één God zijn, wien hij ook, door zijnen vrijën wil en bekwaamheid om te heerschen, gelijkvormig is; het *vierde* soort is de Heil. Schrift, welke Beelden van onzigtbare en onligchamelijke dingen voorstelt; de *vijfde* bestaat uit de voorbeelden des Ouden Testaments; zoo als de daauw op GIDEON's vlies de Moeder Gods voorbeduidde; eindelijk de *zesde* zijn de opschriften ter gedachtenis van eene gebeurtenis opgesteld of opgerigte gedenkteekens. DAMASCENUS vraagt verders, wat door Beelden kan worden voorgesteld? Alles, antwoordt hij; slechts de Godheid niet: want ook eindige Geesten, als men ze met God vergelijkt, kan men onder de ligchamen tellen. Maar wie heeft het eerst Beelden gemaakt? God zelf, nademaal hij zij-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622 tot 814

nen eeniggeborenen Zoon geteeld, en naderhand den mensch naar zijn Beeld gefchapen heeft. Door de Menschwording zijnes Zoons is onze natuur boven de Engelen verheven geworden. Waarom zou ik niet hét Beeld van Hem maken en aanbidden, die zich in deze natuur vertoond heeft? Vervolgens ontvouwt hij de *verfcheidene foorten van aanbidding*; (προςκυνησις,) welke hij eene onderwerping en verootmoediging noemt. De *eerfte*, zegt hij, wordt aan God alleen door Godsdienftige verëering, (κατα λατρειαν,) bewezen; en ook deze heeft weder hare eigene foorten, nademaal de fchepfelen God, dien zij kennen, deels vrijwillig, deels gedwongen, zoo als de Duivel; en nog anderen, zonder hem te kennen, tegen hunnen wil, aanbidden. Bewondering en toegenegenheid maken de *tweede foort* uit, met welke wij God, wegens zijne wezenlijke heerlijkheid, aanbidden. De dankzegging voor de Goddelijke weldaden maakt het *derde* foort uit; de *vierde* de verklaring van onze behoeftigheid en hoop op het goede; en de *vijfde* berouw en belijdenis van begane zonden; welke weder drie onderfoorten heeft. Eene andere vraag betreft die genen, die volgens de Schrift aangebeden worden? en op hoe velerleië wijze fchepfelen aangebeden moeten worden? De eerften zijn de Moeder Gods en alle Heiligen. Zij worden *vooreerst* aangebeden, in zoo verre zij van God verheerlijkt, door hem voor hunne vijanden vreefelijk, en jegens hunne verëerders weldadig geworden zijn, en dewijl de Koning zelf verëerd wordt, wanneer men zijne dienaren aanbidt.

bidt. Een *andere* soort van aanbidding betreft die schepselen, in welken en door welken ons heil en zaligheid uitgewerkt is, zoo als de Berg *Sinaï*, *Nazareth*, *Golgotha*, het kruishout, de nagels aan hetzelve, en meer dergelijken; ook Engelen en menschen, die daar in een welgezind deel genomen hebben. De *derde* soort betreft de Heilige Boeken, en andere Godgewijde zaken; het *vierde* de Beelden, welken de Profeten gezien hebben, zoo als de Staf van AARON, de Tabernakel, de *Cherubim*, ook het ligchamelijke Beeld mijnes Gods, de Beelden van zijne Moeder en der Heiligen; naar het *vijfde* soort aanbidden wij ons zelven, die wij Gode deelächtig zijn geworden, met onderworpenheid; volgens het *zesde* worden Heeren en Meesters van hunne dienstknechten, en weldoeners van hulpbehoeftigen verëerd. Eene nog veel rijker verzameling van plaatsen der Kerkvaderen, die de verëering der Beelden staven zullen, dan in de eerste Verhandelingen, staat op het einde van deze derde als een aanhangsel.

Dit is dus het gene de voornaamste Godgeleerde en Wijsgeer van deze tijden voor de Beelden der Heiligen wist bij te brengen. Dat veel daar van laf, veel verward, en het ander heel armhartig is, heeft geen bewijs noodig. Over het geheel wordt verëeren en aanbidden onwijsgeerig onderling vermengd; en alhoewel DAMASCENUS vlijtig inscherpt, dat de biddende zich tot God behoort te rigten; neemt hij evenwel zelf de nuttigheid dezer bepaling weder weg, door de aanroeping der Heiligen als

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

noodzakelijk aan te prijzen. Wanneer hij denkbeelden wil ophelderen, vervalt hij in ijdele ſpitsvinnigheden. Het misbruik, hetwelk hij van vele Bijbelplaatſen en plaatſen van Kerkvaderen maakt, in welken volſtrekt geene ſpoor van de veréering der Beelden gevonden wordt, is in der daad onvergeeſelijk. Alhoewel men aangemerkt heeft, dat de tweede ſoort van zamengeraapte plaatſen, bijzonder in de derde Verhandeling, na zijnen tijd door ijverige Beeldveréerders vermeerderd zou zijn, evenwel bleven deze opſtellen over het geheel een zeer ongeſchikt mengelmoes van ongemeen weinig goeds met zeer veel het geen onbruikbaar en nutteloos is.

Keizer LEO gaat voort met de Beelden af te ſchaffen.

Alle verdedigingen van de Beelden der Heiligen maakten niet den minſten indruk op den Keizer LEO. Integendeel zocht hij GREGORIUS II. voor de onbetamelijke hevigheid te kastijden, met welke deze zijne verdediging had opgeſteld. Wij hebben reeds in de Geſchiedenis van dezen Bisſchop gezien, dat ANASTASIUS den Vorst beſchuldigt, dat hij meermalen door zijne Bevelhebbers den *Roomſchen* Bisſchop heeft willen laten vermoorden; maar tevens, dat het veel geloofwaardiger is, dat hij ſlechts bevel gegeven heeft, om hem gevangen naar *Konſtantinopolen* over te voeren. GREGORIUS III, die in het jaar 731 aan het Bisdom te *Rome* kwam, achtervolgde de maatregelen van zijnen voorzaat. Hij maande den Keizer af van zijnen ijver tegen de Beelden; ſprak op eene Kerkvergadering den banvloek uit tegen alle vijanden derzelven, en rigtte 'er zoo veel te meer op in de *Roomſche* Kerken. Maar

LEO

LEO liet zijne Afgevaardigden in de gevangenis werpen; en zond, hoewel vergeefs, eene vloot uit, om de oproerige *Italianen* tot gehoorzaamheid te dwingen; maar daartegen hield hij de inkomften der *Roomfche* Kerk in *Sicilië* en *Kalabrië* in. Men kan hier nog bijvoegen, dat de Roomfche Bisfchoppen, bij deze gelegenheid, hun Kerkelijk Regtsgebied over *Illyricum*, *Epirus*, *Thesfalië*, *Achaje*, *Macedonië*, *Moefië*, *Dacië*, *Kalabrië* en *Sicilië*, Landen, op fommigen van welken zij tot hier toe flechts aanfpraak van deze natuur gemaakt hadden, verloren hebben; deze landen vergrootten vervolgens het gebied van den *Patriarch* van *Konftantinopolen* (*). Waar LEO meer in ftaat was, zijne bevelen ten uitvoer te doen brengen, daar ftrafte hij de ongehoorzaamheid der al te heete en dikwijls ook tot gewelddadigheden uitberftende vrienden der Beelden nadrukkelijk. NICEFORUS (†) zegt flechts in het algemeen, dat toenmaals vele godzalige lieden, omdat zij de Keizerlijke bevelen niet in acht namen, ftraffen en mishandelingen in menigte hebben moeten uitftaan. Maar volgens THEOFANES verkregen vele Geestelijken, Monniken en Godvruchtigen de Martelkroon, nadat zij voor de waarheid veel geleden hadden. In berigten, die eenige eeuwen later zijn bijëengebragt, wordt wel het ter dood brengen van eenige Beeld-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdft. na C. G. Jaar 622. tot 814.

(*) *Adriani* I. *Epist. ad Car. M. ap* LABB. *Concil. T.* VII. *pag.* 962. *Nicolai* I. *Epist. ad Michaël. Balb. in* HARD. *Act. Concill. T.* V. *p.* 125, 126.

(†) *Breviar. Hist. pag.* 38.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Beeldvereerders bij name beschreven; doch met geringe geloofwaardigheid.

Keizer KONSTANTINUS. COPRONYMUS volgt zijn Vaders voorbeeld.

KONSTANTINUS, die zijnen Vader LEO in het jaar 741 op den Keizerlijken troon opvolgde, en wien de voorstanders der Beelden den belagchelijken spotnaam COPRONYMUS, (*Vondbevuiler*,) gegeven hebben, was jegens de Beelden op gelijke wijze gezind, als zijn Vader. Deszelfs plakaten werden derhalve verder gehandhaafd. In het eerst stond wel zijn Zusters Man, ARTABASDUS, tegen hem op, die zich tot Keizer liet uitroepen, en te *Konstantinopolen* zelve, in het afzijn van KONSTANTYN, daar voor erkend werd; maar twee jaren daar na werd deze overwonnen en gevangen. Bij deze gelegenheid vertoonde de gisting, welke door het verbieden der Beelden ontstaan was, haren invloed; en het misnoegen deswegens begunstigde deze oproerige onderneming. ARTABASDUS werd, als een beschermer der regtzinnigheid, met vreugde ontvangen, en de Keizer voor eenen *Godloochenaar* gescholden. De eerstgemelde liet terstond alle de Beelden der Heiligen in de hoofdstad weder herstellen. Naardien ook de *Patriarch* ANASTASIUS, met het gewaande kruishout van CHRISTUS in de hand, te voorschijn trad, en bij deszelfs kruisiging zwoer, dat de Keizer hem gezegd had, CHRISTUS was een bloot, van MARIA op de gewone wijze geboren mensch geweest; zoo maakte het volk geene de minste zwarigheid, om zulken Vorst de gehoorzaamheid op te zeggen. KONSTANTYN liet naderhand dezen hem ongetrouwen *Patriarch* de oogen uit-

uitfteken, en hem op eenen ezel, met het aangezigt naar den ftaart gekeerd, in de renbaan rondvoeren; evenwel gaf hij hem zijn ambt weder, dewijl hij geloofde, dat hij in den grond zijn gevoelen toegedaan, genoeg vernederd, en uit vrees voor ftraf verbeterd was (*). De toenmalige *Roomfche* Bisfchop ZACHARIAS had zich insgelijks voor ARTABASDUS, of ARTABAZUS, zoo als hij ook genoemd wordt, verklaard; waarfchijnlijk, omdat deze de veréering der Beelden begunftigde, evenwel behandelde de Keizer hem gunftig en zelfs milddadig.

Nadat deze onrusten gedempt waren, fchijnt de affchaffing der Beelden door Keizerlijke bevelen haren vorigen weg gegaan te zijn, zonder dat 'er juist geweld bij geoefend werd. Want dat THEOFANES, die in eene het Rijk wijd en zijds verwoestende pest in het jaar 747 een Goddelijk ftraföordeel wegens deze fchikkingen vindt, den Keizer tegen de Kerken en Heilige Beelden laat woeden, en als een andere FARAO zijn hart verharden, is flechts een klein gedeelte van de hoonende taal, in welke hij en andere *Griekfche* ijveraars voor de Beelden van dezen Vorst fpreken. Integendeel raadpleegde KONSTANTYN, gelijk zijn Gefchiedfchrijver 'er onmiddelijk op laat volgen, meermalen met zijnen Geheimen Raad over de middelen, om zijn oogmerk te bereiken, en wist ook alle fteden tot zijn gevoelen over

(*) THEOFAN. *Chron. p.* 347-353. NICEFOR. *Breviar. p.* 38. ZONARAS *Annal. L.* XV. *C.* 5.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Algemeene Kerkvergadering te Konstantinopolen veroordeelt de veréëring der Beelden.

over te brengen. Eindelijk besloot hij, eene *algemeene* Kerkvergadering zamen te roepen; het krachtigste middel, hetwelk in deze omstandigheden ter hand genomen kon worden.

Deze Kerkvergadering werd in het jaar 754 te *Konstantinopolen* in eene Kerk, aan de Maagd MARIA gewijd, gehouden; alhoewel eenigen van hare bijëenkomsten ook plaats hadden in het Keizerlijk Slot *Hiëra.* Niettegenstaande zij in het geheele Rijk uitgeschreven was, zond evenwel de *Roomsche* Bisschop niet eens Afgevaardigden op dezelve. Hij kon namelijk derzelver voor hem zeer onaangename uitkomst ligt voorzien; ook was hij buitendien reeds in zoo diepe en voordeelige verbindtenissen met den *Frankischen* Koning PIPYN ingewikkeld, dat hij zijnen Keizer vrij geringächtte. De *Patriarchale* Stoel van *Konstantinopolen* stond thans ledig; de drie overige *Patriarchen* van *Alexandrie*, *Antiöchië*, en *Jeruzalem*, leefden onder de *Arabische* Heerschappij, en mogten dus zulke vergaderingen niet eens bezoeken. Om deze reden hadden de *Metropolitaan* van *Efeze*, THEODOSIUS, en de Bisschop van *Pergen*, PASTILLAS, de voorzitting op dit *Concilie*, hetwelk uit 338 Bisschoppen bestond. Deszelfs Handelingen zijn door de naderhand zegevierende tegenpartij wel onderdrukt, maar daar is zoo veel van bewaard gebleven, in derzelver wederlegging op de volgende *tweede Kerkvergadering* van *Nicëe* (*), dat men de besluiten en het leerbegrip

(*) *Ap.* HARDUIN. *Tom.* IV. *pag.* 328.

grip van deze Kerkvergadering genoegzaam overzien kan.

Eerst ontwierp zij eene fchets van de fchikkingen Gods door CHRISTUS, om de door den Duivel verleide menfchen van den Afgodsdienst te bevrijden, en voegde 'er bij, dat deze vijand, om hen wederom te onderwerpen, onder de gedaante van het Christendom, allengs de Afgoderij weder ingevoerd heeft, nademaal hij de genen, die hem toebehoorden, overreed heeft, niet van het fchepfel af te zien; maar het te aanbidden en te verëeren, en hun eigen werk voor God te houden, als het flechts naar CHRISTUS naam benoemd werd. Daarom heeft CHRISTUS, gelijkerwijs hij te voren zijne jongeren overal uitzond tot verftooring der Beelden, dus ook thans zijne aan de Apostelen gelijkvormige dienaren, de Keizers, verwekt, om de vestingen, door den Duivel tegen de kennis van God opgerigt, neder te werpen. Daarom hadden de Keizers, (KONSTANTYN en zijn Zoon LEO,) door Goddelijken ijver aangevuurd, deze vergadering bijëengeroepen, opdat zij een fchriftmatig onderzoek van den verleidelijken Beeldendienst, welke de menfchen van de verhevene en Godebetamelijke verëering aftrekt tot de lage en ftoffelijke verëering der fchepfelen, ondernemen, en door God gedreven, haar gevoelen daar over zeggen zou, zoo als 'er in de Schrift ftaat, dat de lippen des Priesters de wetenfchap bewaren. Voor alle dingen verklaart de vergadering, dat zij de leere der zes algemeene Kerkvergaderingen, welke zij bij name en naauwkeurig opgaf, volkomen aannam;

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

waar onder zij ook de veroordeeling van den *Roomſchen* Bisſchop HONORIUS, met andere *Monotheliten*, niet vergat. Vervolgens voegde zij 'er bij, die heilige vergaderingen hadden het onbevlekt geloof Godebehagelijk voorgedragen, zoo als zij uit de Euangelien geleerd hadden, en daarom geleerd, dat in den eenigen CHRISTUS, onzen Heer en God, één perſoon in twee naturen, willen en werkingen is; dat ook de wonderwerken en het lijden aan eenen en denzelfden perſoon behoorden. Na dit, onder den invloed des Heiligen Geestes, zorgvuldig geproefd, en zich van de waarheid overtuigd te hebben, had zij gevonden: *dat de ongeoorloofde kunst der ſchilders de voornaamſte leere onzer zaligheid*, *de Menschwording van* CHRISTUS, *lasterde*, en de heilige van God te zamen geroepene Kerkvergaderingen omwierp; maar daartegen NESTORIUS onderſteunde, die den Zone Gods in twee Zonen deelt; insgelijks ARIUS, DIOSKORUS, EUTYCHES en SEVERUS, die eene vermenging der twee naturen van éénen CHRISTUS leeren. Deze Bisſchoppen noemen het dus het onverſtand van éenen winzuchtigen ſchilder, het gene met het hart geloofd, en met den mond beleden wordt, met onreine handen te veranderen. *Zulk een ſchilder*, zeggen zij, *heeft een Beeld geſchilderd*, *hetwelk hij* CHRISTUS *noemt:* een naam, welke dien betekent, die God en Mensch is. *Eén van beiden*, *of hij heeft*, zoo als het zijner ijdelheid goeddacht, de *Godheid*, die niet afgeteekend kan worden, in de teekening van het geſchapene vleesch *afgeteekend*; *of hij heeft die on-*

ver-

vermengde vereeniging vermengd: en dus heeft hij eene dubbele lastering begaan. Aan deze lasteringen neemt nu die geen deel, die zulk een Beeld aanbidt: en beiden treft een gelijk wee met ARIUS en andere Ketters. Wordt hun van weldenkenden verweten, dat zij de onbegrijpelijke en niet te beschrijven natuur van CHRISTUS ondernemen te schilderen, dan verdedigen zij zich daar mede, dat zij slechts een Beeld van het vleesch schilderen, hetwelk zij gezien en betast hebben. Maar dit is goddeloos, en eene uitvinding der *Nestoriaansche* booze gezindheden. Want na de personelijke vereeniging moet daar, waar de ziel of het ligchaam van CHRISTUS is, ook zijne ware Godheid zijn; mitsdien mag men hem niet in de gedaante van een bloot mensch afbeelden. Daar door geeft men aan de menschelijke natuur eene bijzondere personelijkheid, en neemt eenen vierden persoon in de Drieëenheid aan. Die genen derhalve, die CHRISTUS afbeelden, zijn of *Nestorianen* of *Eutychianen.*

Het ware Beeld van CHRISTUS, zoo vervolgen de Bisschoppen, hetwelk men verlangen en vereeren, en tot zaligheid der ziel en des ligchaams offeren kan, *heeft de Priester en God zelf*, toen hij onze natuur aannam, *ten tijde van zijn lijden*, tot een voorbeeld en tot krachtdadigste gedachtenis, *aan de Dienaren van zijnen Godsdienst overgegeven.* Hij toonde door zijn *Avondmaal* aan, dat geene andere gedaante onder den Hemel in staat is, om zijne menschwording af te beelden. Hij gebood, in hetzelve, brood, en niet eene mensche-

lij-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622 tot 814.

lijke gedaante, te offeren, opdat niet de Afgoderij mogt ingevoerd worden. Gelijk het natuurlijk ligchaam van CHRISTUS heilig is, nademaal het vergoddelijkt is geworden, zoo is openlijk ook zijn heilig Beeld door zekere heiliging der genade Goddelijk geworden. Het brood in het Avondmaal, als een niet bedriegelijk Beeld van zijn natuurlijk ligchaam, wordt door de nederdaling van den Heiligen Geest geheiligd, en wordt een Goddelijk ligchaam, door middel van den Priester, die het van het gemeen gebruik tot heilige offering afzondert. Gelijk het natuurlijk bezielde en redelijke vleesch des Heeren door den Heiligen Geest met de Godheid gezalfd is, zoo wordt ook het van God gegeven Beeld van zijn vleesch, het Goddelijk brood, met den Heiligen Geest vervuld, als ook de beker des levendmakenden bloeds uit zijne zijde. Maar de kwade naam van *valschelijk zoogenoemde Beelden*, heeft noch uit de leere van CHRISTUS, noch de Apostelen, noch der Vaderen, zijn bestaan; geen heilig gebed heiligt ze van het gemeen gebruik; maar zij blijven gemeen, en zonder voortreffelijkheid, zoo als de werkman of schilder ze voltooid heeft. Sommigen van deze dwalenden zouden misschien wel toegeven, dat wij de Beelden van CHRISTUS, uit hoofde van de vereëniging der twee naturen, met regt verwerpen; maar zij beschuldigen ons van dwaling, wanneer wij dit verbod ook uitstrekken tot de Beelden der hoogstonbevlekte Moeder Gods, der Profeten, Apostelen en Martelaren, als welke bloote menschen geweest zijn. Doch,

als

als de eerste verworpen worden, hebben wij ook deze laatste niet van doen: en het volgende werpt ze geheel omver. *Onze Katholijke Christelijke Kerk*, die *in het midden* staat *tusschen het Jodendom en Heidendom*, neemt geen deel aan beider gewone heilige gebruiken; maar *gaat haren nieuwen*, van God voorgeschrevenen *weg van Godzalige Kerkplegtigheden*. Zij verwerpt dus zoo wel Offers als Afgodendienst, welke voor menschen uitgevonden is, die geene hope der opstanding hebben. De Heiligen, die aan God behaagden, en van hem met deze waardigheid verëerd zijn, leven ook na de dood bij God. Wie dezen *door eene doode*, gehaatte, nooit levende, door Heidensche vijanden uitgevondene *kunst* zoekt *voor te stellen*, die bewijst zich als derzelver Lasteraar. Wie mag zich onderwinden, de Moeder Gods, die door de volheid der Godheid overschaduwd is geworden, die hooger dan de Hemel, en heiliger dan de *Cherubim* is, met eene slechte Heidensche kunst af te beelden? of wie zal zich niet schamen, de Heiligen te schilderen, die met CHRISTUS heerschen, en de wereld oordeelen zullen? Het is den Christenen niet geoorloofd, zulke Heidensche gebruiken na te volgen; en van vreemden nemen wij geene bewijzen van ons geloof aan. JEZUS zelf verbood de booze geesten, die hem als God belijden wilden.

Hier bij voegt nu de Kerkvergadering ook bewijzen uit den Bijbel. CHRISTUS zegt: *God is een Geest, wien men in geest en waarheid aan moet bidden; niemand heeft ooit God gezien; die genen*

zijn

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

zijn zalig, die in hem gelooven, zonder hem gezien te hebben. MOZES heeft alle afbeeldingen van hemelsche en aardsche voorwerpen verboden. PAULUS klaagt, dat *de Heidenen de heerlijkheid des onverderfelijken Gods in het Beeld van verderfelijke menschen veranderd*, en het schepsel meer dan den Schepper gediend hebben; hij schrijft: alhoewel wij ook CHRISTUS *naar het vleesch gekend hebben*, zoo kennen wij hem *nu niet meer;* want wij wandelen in het geloof, maar niet in aanschouwen; eindelijk, hij verzekert, dat het *geloof uit het gehoor*, en het gehoor *door het woord Gods* is.

Verders haalt de Kerkvergadering ook *plaatsen van Kerkvaders* aan, die tegen de veréëring der Beelden geschikt zijn; doch kortheidshalve, slechts in gering getal. EPIFANIUS maakt hier een begin, die de *Christenen* waarschuwt, om geene Beelden in de Kerken, of bij de Graven der Heiligen in te voeren, niet eens zelfs in gemeene huizen; maar veel meer het aandenken Gods in het hart te houden; terwijl het den Christenen niet geoorloofd is, het hart door de oogen te laten omzwerven. Daar op volgt GREGORIUS van *Nazianzum*, die het in zijne gedichten voor onregt hield, het geloof in kleuren, en niet in het hart te hebben, dewijl het in de eersten ligt uitgedoofd wordt; JOANNES CHRYSOSTOMUS, die leerde, dat wij de tegenwoordigheid der Heiligen door hunne schriften genieten, terwijl wij daar in Beelden, niet van hunne ligchamen, maar van hunne zielen, hebben; ATHANASIUS, die zegt, men moet medelijden hebben met de ge-

nen,

nen, die schepselen aanbidden, alzoo op die wijze de genen, die zien, hen aanbidden, die niet zien; AMPHILOCHIUS en THEODOTUS van *Ancyra*, die het voor onnoodig verklaren, de Beelden der Heiligen in kleuren voor te stellen, dewijl men hunne deugden behoort na te volgen; eindelijk EUSEBIUS PAMPHILI, die aan eene Keizerin schreef, die het Beeld van CHRISTUS begeerd had, dat, alschoon zij ook slechts zijne gestaltenis als dienstknecht meende, deze zelfs nog te zeer door de Godheid verheerlijkt was geworden, dan dat zij met doode verwen zou kunnen afgebeeld worden.

Door deze getuigenissen der schrift en der Vaderen gesticht, zeggen de Bisschoppen verders, hadden zij het *eenparig besluit* genomen, dat *alle Beelden*, uit welke stoffe en verf zij ook gemaakt mogen zijn, *uit de Christelijke Kerk weggeworpen*, en voor haar vreemd en verfoeid zijn *moeten*. Maar wie zich in het vervolg zou onderstaan, een Beeld te maken, of het te aanbidden; of het in eene Kerk of in een bijzonder huis op te rigten of te verbergen, die zoude, als hij een Bisschop, Ouderling of Kerkedienaar is, afgezet, maar is hij een Monnik of Leek, in den Kerkenban gedaan worden, en als een vijand der Goddelijke en Kerkelijke leere, de door de Keizerlijke wetten bestemde straffen moeten lijden. Te gelijk geboden zij: geen mensch, die over eene Kerk, of eenig ander eerwaardig huis opzigt heeft, zal, onder voorwendsel van deze dwaling, ten aanzien der Beelden, te verminderen, zijne hand aan de Godgewijde vaten slaan, en die,

om-

omdat men 'er Beelden op vindt, tot iet anders gebruiken; ook niet aan kleederen, en andere Godsdienstige gereedschappen, om die onbruikbaar te maken. Maar zoo iemand, door God gesterkt, zoodanige vaten of kleederen zou willen veranderen, zoo zou hij het niet doen, zonder voorweten van den heiligsten *algemeenen Patriarch*; en zonder verlof van den Keizer, opdat de Duivel niet onder dit voorwendsel de Kerke Gods verdemoedige. Ook zal niemand van de Overheden, niemand van hunne bedienden, of eenig ander Leek, zich aan de Tempelen van God vergrijpen, en die gevangen nemen, die wanordens bedreven, zoo als sommigen dit gedaan hebben.

Laastelijk voegden deze Bisschoppen hier bij, dewijl zij geloofden, ook den geest van CHRISTUS te hebben, en even zoo wel, als hunne geloovige Voorvaderen, besluiten te kunnen maken, zoo wilden zij nog een aantal van *Banvloeken* hier aan hechten. Zij rigten dezelven in het algemeen tegen diegenen, die het ware geloof van de Drieëenheid, en van de Menschwording van CHRISTUS, niet aannemen; maar bijzonder tegen den genen, die het Goddelijk karakter Gods des Woords na zijne Menschwording door stoffelijke verwen zich zoekt voor te stellen, en niet den genen van ganscher harte met de oogen des verstands aanbidt, die glansrijker dan de zon, ter regterhand Gods op den troon der heerlijkheid zit; — tegen den genen, die het onbeschrijfelijk wezen en den persoon Gods des Woords, wegens zijne menschwording, met stoffelij-

lijke verwen in menſchelijke gedaante zoekt te verbeelden; en niet veel meer belijdt, dat hij als God, ook na zijne menschwording, niet kan afgebeeld worden; — tegen den genen, die de onafſcheidbare perſonelijke verëeniging van God het Woord en het vleesch, of dat ééne, hetwelk uit beiden onvermengd en onafſcheidelijk volmaakt is geworden, in een Beeld zoekt af te beelden, hetwelk hij CHRISTUS noemt, (daar toch deze naam den God en mensch beteekent,) en daar door eene vermenging der naturen zonderling genoeg afbeeldt; — met één woord, deze Banvloeken worden afzonderlijk in verſcheidene afdeelingen op alle Ketterſche gevolgtrekkingen uitgeſtrekt, welke de vergadering reeds te voren uit het vervaardigen van CHRISTUS beelden afgeleid had. Maar zij worden verders ook uitgeſproken tegen die genen, die niet belijden, dat de altijd Maagd MARIA eigenlijk en waarlijk Gods Moeder, hooger dan alle zigtbare en onzigtbare ſchepſelen is, en die niet met een opregt geloof om *hare voorbidding* ſmeeken, als die op onzen uit haar geborenen God een vrolijk vertrouwen heeft; — die de *vertooningen* van alle *Heiligen* en onbezielde en ſtomme *Beelden* uit ſtoffelijke verwen zoeken op te rigten; eene nuttelooze onderneming, ja eene ijdele en duivelſche uitvinding; en die niet liever derzelver deugden, als het ware, bezielde en levende Beelden, in zich zelven afbeelden, en daar door den ijver in zich opwekken, om die na te volgen; — die niet belijden, dat alle Heiligen van het begin der wereld tot heden toe, van God naar ziel en

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ligchaam waardig geacht zijn; en die *hunne voorbidding niet begeeren*; daar zij toch, volgens de Kerkelijke leere, met alle vertrouwen, *voor de wereld bidden*; — die geene opſtanding der dooden, geen oordeel, geene ſtraffen en belooningen na dit leven belijden; — ook in het algemeen tegen die genen, die deze *heilige algemeene zevende Kerkvergadering*, en het van haar naar de ſchrift vastgeſteld geloof niet zouden aannemen. Zij ſpreekt over hen het *anathema* uit *van den Vader*, *Zoon*, *en Heiligen Geest*, *en van alle de zeven algemeene Kerkvergaderingen*. Eindelijk vraagden de Keizers nog, of de vergadering dit alles eenſtemmig beſloten had? en zij ſchreeuwde niet alleen: Alzins! maar riep hun ook eene menigte lofſpraken, dankzeggingen en wenſchen daar voor toe, dat zij het ware geloof bevestigd, en alle Afgoderij uitgeroeid hadden. Tevens riepen de Bisſchoppen nog bijzonder over eenigen van de voornaamſte verdedigers der Beelden het *anathema* uit, zoo als over GERMANUS en DAMASCENUS, tegen welken laatstgemelden het viermaal onder den ſpotnaam *Manſur* werd herhaald; over hem en anderen nog met bijzondere ſcheldwoorden, bij voorbeeld: *Beſpotters van* CHRISTUS, *houtveréërders* en meer dergelijken.

Aanmerking over deze Kerkvergadering.

Of deze vergadering den waren middelweg van overtuiging tot bevrediging en veréëniging der beide partijën ingeſlagen hebbe, behoeft geen wijdloopig onderzoek. Zij kwam openlijk, met al te veel hevigheid tegen de ééne partij ingenomen, tot hare raadplegingen, en alhoewel wij niet alles weten,

wat,

wat, gedurende het half jaar, dat zij gezeten heeft, al is voorgevallen, kon men echter reeds vooruit niet twijfelen, of zij zou niet meer doen, dan de maatregelen van het Hof tegen de Beelden bekrachtigen. Hare ongelukkige Banvloeken en andere geweldige ſtappen ſneden alle herſtel van den Kerkevrede af. Zij dacht 'er niet aan, dat 'er Beelden kunnen zijn tot gedachtenis, zonder dat zij tot eene Bijgeloovige veréëring behoeven te dienen. Het is waar, dat het tot hare verſchooning kan ſtrekken, dat dit een en ander ten dezen tijde naauwelijks van een te ſcheiden was; en dat eene zulke eenvoudigheid der uiterlijke Godsdienstöefening, als den eerſten Christenen eigen geweest was, toenmaal niet meer dan een vrome wensch zijn kon. Zelfs merkte de vergadering niet op, hoe zeer zij zich zelve in den weg ſtond: zij gebood, onder ſtraffe van den Ban, de aanroeping der Heiligen; en wilde toch derzelver Beelden niet dulden; en het eene ſoort van Bijgeloof was echter zoo goed als het ander. Haar ijver had wel een prijswaardig voorkomen; ook kwam zij bij toeval tot zeer nabij de eerſte grondbeginſelen van het Christendom; maar zij wist daar geen behoorlijk gebruik van te maken, en verdedigde dus eene goede zaak maar ſlecht. Zij liet zich ook aan Kerkelijk gezag het meest gelegen zijn. Dat zij daarom, dat 'er geen *Patriarch* tegenwoordig was, ook geene *algemeene*, (*oecumeniſche*,) Kerkvergadering heeft kunnen zijn, hetwelk ſommigen haar naderhand tegengeworpen hebben, benadeelt haar niets in het oog van eene meer verlichte nakomelingſchap.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Vervolging tegen de vereëerders der Beelden.

Eerst na het afloopen dezer Kerkvergadering, en uit hoofde van ongehoorzaamheid aan dezelve, begonnen, op bevel van Keizer KONSTANTYN, de vervolgingen en het ſtraffen der Beeldvereëerders, van welke de Geſchiedſchrijvers, van de IXde eeuw af, ons zulke ijſelijke beſchrijvingen geven. De Keizer begeerde ſchielijk, dat alle Bisſchoppen van zijn Rijk, en de door hunne heiligheid meest beroemde Monniken de beſluiten dezer vergadering zouden onderſchrijven. Van de eerstgemelden heeft, zoo veel men weet, niemand dit geweigerd; maar wel de meeste Monniken. Een *Syriſche* Bisſchop COSMAS, zal, volgens THEOFANES (*), door zijne Gemeente bij den *Patriarch* van *Antiöchië* beſchuldigd zijn geworden, omdat hij de Kerkelijke vaten verminderd had, en om deze reden had hij zich bij de vijanden der Beelden gevoegd. Deze *Patriarch* en de beide anderen; die van *Alexandrië* en van *Jeruzalem*, deeden hem daarom niet alleen in den ban; maar de *Patriarch* van *Jeruzalem* zond ook, met goedkeuring der twee anderen, eenen Brief aan den *Roomſchen* Bisſchop PAULUS, waar in hij hunne gehechtheid, als ook die van vele andere Oosterſche Bisſchoppen, aan de vereëring der Beelden, betuigde (†). Deze *Patriarchen*, hoewel buiten het Rijk wonende, hebben echter ongetwijfeld ook op

(*) *Chronogr. pag.* 365.

(†) *Conſtantini Pſeudopapæ Epist. ad Pipin. a.* 767. *in* CENNII *Monum. Dominat. Pontif. Tom.* I. *Cod. Carol. n.* 99. *pag.* 256.

op de Keizerlijke onderdanen ten dezen tijde ſterk gewerkt. Doch de Monniken, wien geen deel gegeven was aan de Kerkvergadering te *Konſtantinopolen*; die altijd als de hoofdpilaren van het Bijgeloof konden aangezien worden, en uit wier midden inzonderheid de nieuwe Heiligen bij troepen waren voortgekomen, hadden geen aandrift van buiten noodig, om zich de zaak der Beelden aan te trekken. Gewoon aan eene dweepzuchtige drift in alles, wat Godsdienstöefeningen betrof, die met hunne levenswijze zoo naauw verbonden waren, verzetten zij zich tegen het bevel des Keizers; beſpotten hetzelve; en hitſten nog vele anderen op, om hetzelve ongehoorzaam te zijn, terwijl zij niet weinigen, tegen 's Keizers uitdrukkelijk verbod, tot hunne levenswijze overhaalden.

Wanneer men zich herïnnert, hoe gevaarlijk en bijkans onwederſtaanbaar de Monniken in vroegere Godsdienstverſchillen voor het Hof geweest zijn, kan men het niet vreemd vinden, dat hetzelve thans hunne ongehoorzaamheid, die tot muiterij en zamenrottingen uitberstte, ſcherp geſtraft heeft. De Keizer vorderde van alle zijne onderdanen eene belofte onder eede, dat zij geene Beelden zouden vereeren, waar toe hem de uitſpraak van de algemeene Kerkvergadering regt ſcheen te geven. De *Patriarch* van *Konſtantinopolen* beklom zelf den Predikſtoel, en zwoer, met het heilige kruishout in de hand, dat hij geen Beeldverëerder was (*). Het is

(*) THEOPHAN. *l. c. pag.* 367.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

is dus geen wonder, dat de genen, die zich aan dezen eisch onttrokken, niet verſchoond werden. Zelfs had het voormalig oproer eenige betrekking gehad op den Beeldentwist: en nog ſteeds werden aanzienelijke mannen als verraders geſtraft; alhoewel de *Griekſche* Geſchiedſchrijvers hen enkel als Martelaars voor de verëering der Beelden willen aangezien hebben. Daar bij komt eindelijk, dat alle deze Schrijvers even zeer voor de gemelde partij ingenomen, als tegen den Keizer vertoornd waren. Onaangezien dit alles echter, moet men toch bekennen, dat, zoo men hun niet volſtrekt alle geloofwaardigheid wil ontzeggen, de ſtrengheid des Keizers, in het ſtraffen der wederſpannigſte en onrustigſte Beeldverëerders, tot wreedheid overgeſlagen is. Het begin daar van ſchijnt omtrent het jaar 762 gemaakt te zijn. Toen liet de Keizer zekeren Monnik ANDREAS in eene renbaan van zijne Hoofdſtad dood geeſelen, omdat hij hem, wegens zijne vijandſchap tegen de Beelden, hevige verwijtingen gedaan, en hem eenen tweeden VALENS en JULIAAN genoemd had. Vier jaren daar na verloor een ander der aanzienlijkſte Monniken, STEPHANUS, om dezelfde gevoelens, het leven. Naardien de Beelden overal vernietigd; de Kerken, op welker muren zij geſchilderd waren, overgewit; en ſchilderijen van boomen en beesten in derzelver plaats geſteld; de verëerders van de Beelden der Heiligen gedrukt, en bevolen was, de Monniken, die zich openlijk zien lieten, met ſteenen te werpen, begaven zich velen van dezelven uit *Konſtantinopolen* en andere gewesten,

bij-

bijzonder uit de Provintie *Bithynië*, in het aldaar te vinden Klooster van den Heiligen AUXENTIUS, waar STEPHANUS leefde, en verzochten hem om zijnen raad. Hij vermaande hen tot ſtandvastigheid tegen de Ketterij, welke de Dwingeland, de Keizer, invoerde; maar wees hun eenige landen aan, waar men de Plakaten van dezen Draak niet gehoorzaamde; waar zij dus veilig zouden zijn, om daar niet toe gedwongen te worden: bij voorbeeld, de gebergten aan de zwarte zee, *Bosphorus*, *Cherſon*, *Lycië*, de zeekusten van *Palæſtina*, *Fenicië*, *Cyprus*, en voornamelijk de *Italiaanſche* Landen. Als STEPHANUS de beſluiten van de meergemelde Kerkvergadering zou onderſchrijven, verwierp hij die als Kettersch, waarom hij nevens andere Monniken gevangen werd gezet. Men liet hem wel weder in zijn Klooster gaan; maar dewijl hij zelfs tegen den Keizer, als een' Ketter, den Banvloek zal uitgeſproken hebben, en ook tegen deszelfs wil anderen tot het Monnikenleven overhaalde, werd zijn Klooster met de Kerk verbrand; hij zelf andermaal in de gevangenis geworpen, en met ketenen beladen. Na andere afwisſelende lotgevallen, en nadat de Keizer zelf vergeefs met hem geſproken had, (terwijl STEPHANUS veel meer, om den Vorst het ſchandelijke van zijnen haat tegen de Beelden zigtbaar te toonen, een ſtuk gelds met deszelfs beeldtenis op den grond wierp, en met voeten trad,) werd hij, reeds half ter dood beſtemd, op de ſtraten van *Konſtantinopolen*, onder vele mishandelingen, door eenen der voorbijgangeren gedood. Eene groote

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

menigte andere Monniken leed om gelijke redenen de uiterste rampen. Aan sommigen werd de baard uitgetrokken, of afgebrand; aan anderen de oogen uitgestoken, en andere leden afgesneden; aan velen werden de hersenen, met de schilderijen, ingeslagen, op welke die Heiligen geschilderd waren. Hunne Kloosters liet de Keizer verbranden, of omverhalen; of in soldatenwoningen veranderen. Een heilige Pilaarbewoner, PETRUS, werd wegens zijnen ijver voor de Beelden ter dood gebragt. Lieden van allerhanden stand vonden hetzelfde einde, als zij maar enkel in den Monnikenstaat overgingen. ZONARAS rekent het getal der omgekomenen in deze vervolging op vele duizenden; eene opgave, welke men thans niet verder onderzoeken kan. Veel van deze natuur is zeker niet op uitdrukkelijk bevel des Keizers, maar door zijne Stadhouders en Krijgsbedienden willekeurig uitgevoerd. Zoo verkocht de Veldheer in *Thracië* alle Monniken- en Nonnenkloosters met alles, wat hun toebehoorde, en zond het daar van gekomene geld aan den Keizer. Vele Monniken liet hij dood geeselen, anderen met het zwaard ombrengen; ontallijken liet hij pijnigen, en bande hen uit zijne landvoogdij; zoodat deze levenswijze daar geheel ophield. Maar de Keizer, voegt THEOFANES 'er bij, bedankte hem daar voor, en prees hem. Met deze straffen paarde hij nog bespotting. Eens moest een hoop Monniken, elk met een vrouwspersoon aan de hand, (en ZONARAS geeft te verstaan, dat het ontuchtige vrouwspersonen waren,) in de renbaan te *Konstantinopolen* rondgaan;

het

het volk ſpoog hen na, en belachte hen. Ondertusſchen brengen de Schrijvers, uit welken dit alles ontleend is, ſomtijds ook omſtandigheden bij, welken men kwalijk gelooven kan. De Keizer zal, bij voorbeeld, het gebed aan de Heiligen verboden hebben; hetwelk hij evenwel op de Kerkvergadering te *Konſtantinopolen* uitdrukkelijk had laten bevestigen. De overblijfſelen der Heiligen zullen ook ten dezen tijde gedeeltelijk vernietigd zijn; evenwel heeft zich de Kerkvergadering volſtrekt niet tegen dezelven verklaard: ook konden zelfs de hevigſte vijanden der Beelden die niet in eene klasſe met de *Reliquien* ſtellen (*).

Kerkvergadering te Gentilly.

Terwijl KONSTANTYN de vrienden der Beelden in het Oosten met eene onbedachtzame ſtrengheid behandelde, welke zijn hoofdoogmerk bijkans meer belemmeren dan bevorderen moest; en dezen in zijn *Westersch* gebied, zonder zich om zijne bedreigingen te bekommeren, hunne geneigdheden volgden: maakten zijne Gezanten, aan den *Frankiſchen* Koning PIPYN, waarſchijnlijk wegens gewigtige ſtaatsbelangen, afgezonden, ook den twist over de Beelden in deszelfs Rijk gaande, even gelijk zij, zoo als wij gezien hebben, daar aanleiding gaven tot de betwiste leere over den uitgang van den H. Geest. De

(*) THEOFAN. *l. c. p.* 363, 367, 370-378. NICEFOR. *Brev. Hist. p.* 45. *Ejusd. Fragm. ex Theof. Chron. pag.* 87. ZONAR. *Annal. L.* XV. *C.* 6. CEDRENI *Hist. Comp. P.* II. *pag.* 459. *Vita S. Stephani Junioris in Anall. Græc. pag.* 441.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

De eerstgemelde vraag kwam op de Kerkvergadering te *Gentilly*, welke PIPYN in het jaar 767 liet houden, insgelijks voor (*). Doch de Chroniekschrijvers geven van deze Kerkvergadering enkel een kort berigt, met weinige woorden. Ook verspreiden de Brieven van den *Roomschen* Bisschop, PAULUS *den eersten*, aan dezen Koning, welke op dit onderwerp en op de Keizerlijke Gezanten betrekking hebben, hier naauwelijks eenige schemering van licht (†). Welk besluit dus de gemelde vergadering omtrent de veréering der Beelden genomen heeft? rust op bloote gissingen. Uit gemelde Brieven, die zoo vele tevredenheid over het bewaren der Regtzinnigheid in het *Frankische* Rijk bevatten, en uit de zeer goede verstandhouding tusschen den *Roomschen* Bisschop en PIPYN, zou men wel kunnen afleiden, dat het besluit voor het gevoelen, hetwelk te *Rome* heerschte, en dus gunstig voor de Beelden, zij uitgevallen. Hier bij komt, dat PAULUS opvolger, STEVEN IV, of volgens anderen III, in het jaar 769, op eene *Synode* in het *Lateraan* gehouden, welke ook door eenige *Frankische* Bisschoppen werd bijgewoond, de veréering der Beelden op nieuw bevestigd heeft (§). Maar aan den an-

(*) *Ann. Franc. Tiliani ad a* 767. *T.* III. *SS. Hist. Franc.*, *Duchesn. p.* 13. EGINH. *Annales l. c. p.* 237.

(†) *In* CENNII *Monum. Domin. Pontif. Cod. Carol. Ep.* XX. *p.* 213. *et Ep.* XXVI. *p.* 229.

(§) *Decretum Synodale Stephani Papæ* IV. *ex Concil. Lateran. Act.* IV. *in* HARD. *Concil. T.* III. *p.* 2014.

anderen kant maakt het vermaard besluit, hetwelk alle de *Frankische* Bisschoppen XXV jaren later te *Frankfort* tegen den Beeldendienst genomen hebben, het heel waarschijnlijk, dat ook hunne Voorvaders te *Gentilly* dergelijke beginselen gehad zullen hebben; om van geene andere gronden voor deze meening bij te brengen, voor welke de *Jezuit* SIRMOND zelf zich verklaard heeft.

De Beelden blijven afgeschaft onder de Keizers KONSTANTYN en LEO.

Met de Kerkvergadering van *Konstantinopolen* in het jaar 754, had de Beeldentwist in het *Griekfche* Rijk eene bèslissende wending genomen; en KONSTANTYN leefde na deze vergadering nog XXI jaren. Waarschijnlijk zou hij voor de duurzaamheid van hare besluiten beter gezorgd hebben, indien hij, in plaats van die door straffen en doodvonnissen te handhaven, ze door het onderwijs en de schriften van kundige en deftige mannen aangenaam had gemaakt, en de Monniken, die allerminst onderwijs aannamen, enkel in hunne eenzame verblijven had opgesloten. Ondertusschen bleven toch deze besluiten, ten tijde van zijnen Zoon LEO IV, die in het jaar 776 de regering aanvaarde, in kracht. Deze, ten aanzien der Beelden volkomen als zijn Vader gezind, gedroeg zich evenwel zoo gematigd jegens derzelver veréerders, dat hij zelfs aan Monniken de aanzienelijkste Bisschopsplaatsen schonk. Maar toen hij in het jaar 779 ontdekte, dat de aanbidding der Beelden, strijdig met de wetten, nog heimelijk voortgang had, liet hij zes van zijne voornaamste Hovelingen, met eenige anderen, welke men hier van beschuldigd had, openlijk stokslagen geven,

hun

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

hun het haar affcheeren, hen in de ftad fchandelijk rondleiden, en eindelijk in de gevangenis werpen. Hij vond zelfs onder het hoofdkusfen van zijne Gemalin IRENE twee Beelden. Na onderzoek bleek het, dat eenige Hofbedienden ze daar gebragt hadden. Doch LEO fchijnt niet geloofd te hebben, dat dit zonder haar voorweten gefchied was; hij verweet haar heel toornig, dat zij aan zijnen Vader onder eede beloofd had, dat zij geene Beeldveréërfter zou zijn, en hoewel zij ontkende, dezelven gezien te hebben, fcheidde hij evenwel zijn huwelijk met haar. Kort daar na ftierf hij, in het jaar 779 (*).

De Keizerin IRENE een voorftandfter der Beelden.

Zijn Zoon KONSTANTYN was toen eerst zeven jaren oud, waarom zijne Moeder IRENE regeerde, en wel niet alleen gedurende zijne minderjarigheid, maar zij drong zich zelve op den troon, veroorzaakte in het jaar 797 zijne dood, en bleef Alleenheerfcheresfe, tot zij in het jaar 802 werd afgezet. Deze met zoo veel regt ten kwade beruchte Vorstin liet thans aan hare oude genegenheid voor den Beeldendienst den vrijen loop. Men kent wel de grootte en fterkte der beide partijen, die tot hier toe daar over met malkanderen getwist hadden, bij den aanvang van hare regering, niet naauwkeurig. Doch het is geloofelijk, dat de meeste Bisfchoppen, ten minften uit infchikkelijkheid jegens het Hof, met derzelver Geestelijkheid; het krijgsheer, het-

(*) THEOFAN. *Chron. p.* 378, 382. ZONAR. *Ann. L.* XV. *C.* 9. CEDREN. *Comp. Hist. p.* 468.

hetwelk de gedachtenis van den overledenen Keizer verëerde; vele Grooten, en bijzonder ook de inwoners van *Konſtantinopolen*, het meest gezind waren, om de Beelden te verwerpen. IRENE kon dus, door haar voorbeeld alleen, aan de Beelden derzelver plaats en verëering niet wedergeven; zonder de gezamenlijke Geestelijkheid en derzelver ontallijke aanhangers te verbitteren. Maar de Monniken, wier partij niet geringer was dan hun invloed; en zeer vele Christenen uit allerleië ſtanden, bijzonder van het gemeene volkje, wier neiging tot hier toe voor den dwang had moeten wijken, kregen thans terſtond de vrijheid, om dezelven ten minſten in hunne Kloosters en huizen op te volgen. Het is ook geheel niet onwaarſchijnlijk, dat de Keizerin haar gezag daar door verſterkte, en zich op den troon bevestigde, als zij de Beelden der Heiligen, die van duizenden geliefd werden, weder herſtelde. De heerſchappij der *Griekſche* Keizers over *Rome* en *Midden-Italië* naderde wel toen reeds naar het einde; maar alle hoop was toch nog niet verloren, om door het veranderen van maatregelen in het Kerkelijke de genegenheid der *Romeinen* weder te winnen: ook weet men, welk een ontwerp IRENE gemaakt had, om door een huwelijk met KAREL *den Grooten* haar Rijk met het zijne te verëenigen.

Allengs ſchikte alles zich, tot bereiking van haar oogmerk. De *Patriarch* van *Konſtantinopolen*, PAULUS, een aanzienlijk pilaar der laatstgehoudene Kerkvergadering, en van de Beeldſtormers, leide in het jaar 784 zijn ambt neder, en begaf zich in een Kloos-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622, tot 814.

Klooster. Door de Keizerin, en vervolgens nog bijzonder door hare Staatsdienaars gevraagd naar de redenen van dit besluit, (zoo al niet in het geheim daar toe aangezet,) antwoordde hij met tranen, dat hij wenschte, nooit Opziener van eene Kerk geweest te zijn, welke met geweld gedrukt, van de overige *Patriarchaten* gescheiden, en daarom met Banvloeken overladen was; zoo 'er niet eerlang eene *algemeene* Kerkvergadering gehouden, en door dezelve de vorige dwaling verbeterd werd, konden zij niet zalig worden; even daarom wilde hij thans in een Klooster boete doen, omdat hij zich tot hier toe niet overluid voor de waarheid verklaard had. Toen hij kort daar na overleden was, stelde de Keizerin aan de ingezetenen van hare Hoofdstad, die in een Paleis bijëengeroepen waren, voor, dat het nu noodig was, eenen nieuwen *Patriarch* te kiezen. Dezen begeerden eenparig den Staatsdienaar TARASIUS daar toe. De Keizerin keurde deze keuze goed; maar liet hem, omdat hij weigerde deze, hem reeds door haar opgedragene waardigheid aan te nemen, zelf te voorschijn treden. TARASIUS sprak tot de vergadering niet alleen van zijne onwaardigheid, dewijl hij slechts een Leek was; maar gaf ook als de voornaamste reden van zijne weigering op, dat hij de Kerk, die op den rotssteen CHRISTUS gegrond was, geheel omvergeworpen en gescheurd zag; de Kerk van *Konstantinopolen* had niet hetzelfde geloof met de overige Oostersche en Westersche Kerken; en werd van dezen daarom dagelijks aan het *Anathema* onderworpen;

pen; hetwelk iet verfchrikkelijks was, dewijl het de menfchen vervreemde van God en zijn Rijk. Eenigheid in het Geloof onder de Christenen is over het geheel de wil van God; hij verzocht derhalven den Keizer en deszelfs Moeder, ter herftelling derzelve eene *algemeene* Kerkvergadering zamen te roepen; als hem dit toegeftaan werd, was hij bereid, het *Patriarchaat* aan te nemen; maar anders moest hij vreezen, om ook onder den Ban te komen, en eens voor het oordeel des Heeren veroordeeld te worden. Alle de Toehoorders gaven hem gelijk, en begeerden eene Kerkvergadering; en dus werd hij ook tot *Patriarch* ingewijd (*). Het is moeijelijk, zich, bij het befchouwen van dit tooneel, van het vermoeden te onthouden, dat dit een door de Keizerin beftoken fpel geweest is. Een Staatsdienaar, die een werktuig van haar ontwerp geweest was, moest *Patriarch* worden; de gezindheden van het volk werden listig uitgevorscht en gewonnen; eindelijk, eene *algemeene* Kerkvergadering, door welke alleen de verëering der Beelden tot algemeen genoegen herfteld kon worden, werd een dringende pligt van het Hof; want TARASIUS had tevens geklaagd, dat tot hier toe in deze zaak flechts Keizerlijke bevelen gegolden hadden.

(*) THEOFAN. *l. c. pag* 385-388. ZONARAS *Annal. l. c. Cap.* II. CEDREN. *l. c. pag.* 470. *Apologeticus ad populum a Tarafio a fecretis compendiofe dictus Concil. Nic.* II. *ap.* HARD. *T.* IV. *p.* 23.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

hen. Weinigen verzochten om uitſtel, maar dezen werden niet gehoord.

Nademaal het dus uitgemaakt was, welke verandering door den nieuwen *Patriarch* zou gemaakt worden, zoo erkenden hem ook de *Roomſche* en de overigen in deze waardigheid. Ten overvloede vermaande ADRIAAN, Opperhoofd der Kerk van *Rome*, hem nog, om te zorgen, dat de Beelden van CHRISTUS, zijne Moeder, der Apostelen en alle overige Heiligen weder opgerigt en verëerd zouden worden (*). De Brief van TARASIUS aan de *Patriarchen* van *Alexandrië*, *Antiöchië* en *Jeruzalem*, is nog voorhanden (†). In denzelven verklaarde hij zijn geloof, overëenſtemmende met de zes algemeene Kerkvergaderingen, en zijne genegenheid voor de Beelden der Heiligen, duidelijk genoeg. Ook leest men nog in de Handelingen der tweede Kerkvergadering van *Niceë* (§), een antwoord van deze drie *Patriarchen*. Maar deszelfs inhoud zelf toont openlijk, dat het van een gezelſchap Monniken is opgeſteld, en dat de gemelde *Patriarchen*, die den gemelden Brief geheel niet ontvangen hadden, ook geen deel aan dit antwoord gehad hebben (**). IRENE beriep nu de Bisſchoppen van haar Rijk tot de

(*) *Epist. Adriani, ſanctisſimi Papæ ſenioris Romæ in Act. Concil. Nic.* II. *l. c. pag.* 98.

(†) *Ibid. pag.* 129. (§) *Ibid. pag.* 136.

(**) Dit is tastbaar bewezen door FR. SPANHEM. *in Hist. imaginum restituta Sect.* VI. *p.* 372. en anderen.

de vastgestelde Kerkvergadering; en onder hen ook ADRIAAN van *Rome* (*), die haar in eenen langen Brief, welke bijna eene Godgeleerde Verhandeling gelijkt (†), antwoordde; in welken hij haar den eerbied voor het leerstelsel van den Apostel PETRUS met vele woorden inprentte, hetwelk de *Roomsche* Kerk bezat; haar de oudheid en schuldige vereering van de Beelden der Heiligen onder de Christenen bewees, uit eene verschijning van de Apostelen PETRUS en PAULUS, welke aan KONSTANTYN *den Grooten* zou gebeurd zijn; ook uit GREGORIUS *den Grooten*, en andere Kerkvaderen; uit de *Cherubim*, en andere dergelijke redenen; ook verzocht hij de Keizerin en haren Zoon, als tegenwoordig voor hare voeten liggende, de Beelden volkomen te herstellen, en de onechte Kerkvergadering van *Konstantinopolen* in den Ban te laten doen; tevens de teruggave begeerende, van het geen de voorgaande Keizers aan de *Roomsche* Kerk ontnomen hadden, waar bij hij haar de mildheid van KAREL *den Grooten* jegens den Apostel PETRUS voor oogen stelde; hij bestrafte haar vrij trotsch en bitter, dat in haren Brief van uitschrijving TARASIUS een *algemeen*, (*Oecumenisch*,) *Patriarch* genoemd werd; insgelijks, dat zij zulken Leek tot deze waardigheid verheven had, en eindigde zijnen Brief, met haar de Afgevaardigden aan te bevelen, die hij tot de aanstaande Kerkvergadering zond.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Niet-

(*) *Divalis sacra directa a Constantino et Irene Augustis ad Adrianum l. c. p.* 21. (†) *Ib. p.* 79-96.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622 tot 814

Niettegenſtaande alle deze voorbereidſelen, liep evenwel de eerſte proeve, welke IRENE in het jaar 786 nam, om eene algemeene Kerkvergadering te laten houden, ongelukkig af. Toen de Bisſchoppen uit verſcheidene Gewesten des Rijks te *Konſtantinopolen* waren aangeland, hielden niet weinigen van dezelven, met vele Leeken, bijëenkomſten, op welken zij gemeenſchappelijk zochten te verhinderen, dat de Kerkvergadering tot ſtand zou komen; maar te zorgen, dat de afſchaffing der Beelden verder bleef voortduren. De *Patriarch* liet hun zulke bijëenkomſten zonder zijne voorkennis verbieden, omdat zij daar door, naar de Kerkelijke wetten, de afzetting verdienden; waar op zij zich ſtilhielden. Maar daags voor het openen der Kerkvergadering, hieven reeds de Soldaten, in de Doopkapel der Groote Kerk bijëengekomen, een woedend getier aan; allen beweerende, dat het niet geoorloofd was, eene Kerkvergadering te houden. De Keizerin liet zich echter hier door niet afſchrikken; en de vergadering nam, in tegenwoordigheid van haar en van haren Zoon, eenen aanvang. Onverziens verwekten de Soldaten, opgeruid door hunne Bevelhebbers, en misſchien ook door de Bisſchoppen der tegenpartij, een' nieuwen oploop, dreigende, den *Patriarch* en de Bisſchoppen van zijnen aanhang te dooden; terwijl de aanwezende Staatsdienaars, die hen bedaren wilden, door hen met ſcheldwoorden overladen werden. De *Patriarch* vlugtte met zijne Bisſchoppen en Monniken op het Koor; terwijl de overige Bisſchoppen den Soldaten toe-

toeriepen: Wij hebben gezegevierd! zoodat het Hof eindelijk de vergadering moest laten ſcheiden (*).

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

In het volgende jaar 787 had de Keizerin beter gezorgd voor de veiligheid der Kerkvergadering. Na dat de oproerige Soldaten waren afgedankt, moesten de Biſchoppen te *Nicea* in *Bithynië* bijëenkomen; zoo weinig vertrouwde zij de hoofdſtad. Onder voorzitting dan van den *Patriarch* TARASIUS, alhoewel de Roomſche Afgevaardigden in de Handelingen vóór hem genoemd worden, werd de Kerkvergadering, in tegenwoordigheid der Keizerlijke Staatsdienaren en van vele Monniken, in de *Sofiakerk* geopend, en een Keizerlijke Brief voorgelezen, die verſcheidene berigten, vermaningen, en bevelen behelsde. Vervolgens liet men eenige Biſchoppen binnen ſtaan, die tot hier toe vijanden der Beelden geweest waren; maar thans hun berouw en bekeering weemoedig betuigden. Deze allen werden niet in de Kerkgemeenſchap der overigen opgenomen; omtrent zeven derzelven, die te *Konſtantinopolen* bijëenkomſten gehouden hadden, kon men zelfs na het voorlezen van verſcheidene plaatſen der Kerkvaderen, die zoodanige gevallen betroffen, nog niet ééns worden, hoe men zich jegens hen behoorde te gedragen. Maar drie, die eene hun voorgeſchrevene Geloofsbelijdenis oplazen, waar in zij zich voor de verëering en aanbidding der Beelden

Tweede algemeene Kerkvergadering van Niceë.

(*) *Conſcriptio brevis, indicans, quæ facta ſunt ante Synodum, in Actis Conc. Nic.* II. *l. c' p.* 25. TARASIUS *ib. Act.* I. *p.* 33. THEOFAN. *p.* 389. CEDREN. *p.* 471.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

den verklaarden, en ook tegen de laatstgehoudene Kerkvergadering en allen, die de Beelden afgoden noemden, enz. Banvloeken uitspraken, nam men des te meer en eer weder aan (*).

Het was dus reeds, zonder eenig onderzoek, beslist, welk gevoelen omtrent de Beelden de overhand zou behouden. In de *tweede Zitting* las men de beiden bovengewaagde Brieven van ADRIAAN voor; de Bisschoppen stemden hoofd voor hoofd, de daar in bevatte leere, en verscheidene ook bij name het geloof van den *Oecumenischen Patriarch* TARASIUS toe; en de aanwezende Abten, door de vergadering daar toe opgeroepen, deeden hetzelfde (†). Nog ééns kwam in de *derde* Zitting de zaak der Bisschoppen voor, die zich tot het ware leerstelsel omtrent de Beelden bekeerd hadden; nu werden zij allen aangenomen; alhoewel 'er onder hen waren, die vervolgers van de vrienden der Beelden geweest waren; voornamelijk omdat 'er een Staatsdienaar voor hen ten besten sprak. Daar en boven hield men zich bezig met het lezen van oorkonden, welke de vergadering betroffen (§).

Thans begon de vergadering eerst bewijzen voor de reeds door haar vastgestelde leer op te zoeken. Op het voorstel van TARASIUS, werden in de *vierde Zitting* vooreerst Bijbelplaatsen voor de vereering der Beelden gelezen; zij betroffen allen de *Cherubim* op

(*) *Concil. Nic.* II. *Act.* I. *p.* 28-76. *ap.* HARD. *T.* IV.
(†) *Act.* II. *pag.* 76-124.
(§) *Act.* III. *pag.* 127-157.

op de arke des verbonds; die toch, gelijk men daar bij aanmerkte, eene menschelijke gedaante hadden. Vervolgens volgde eene lange reeks van plaatsen uit Kerkvaders, van ATHANASIUS af, verscheidene eeuwen door, tot den *Patriarch* GERMANUS en GREGORIUS II. van *Rome*. Velen derzelven zijn ontleend uit onechte, of met fabelachtige wondergeschiedenissen opgevulde Boeken; velen uit later tijden, toen zekerlijk de verëering der Beelden reeds de overhand genomen had. Uit verscheidene van deze plaatsen leidden de Bisschoppen gevolgtrekkingen af, welke zij alleen maar zagen; en het is zelfs somtijds grappig, de Glossen te lezen, welke zij over de voorgelezene plaatsen maakten. Als men uit eene Predikatie van GREGORIUS van *Nyssa* de verzekering voorlas, dat hij meermalen bij een Beeld van IZAÄKS opoffering geweend had, riepen zelfs de Staatsdienaars uit: „ Zie, welke smart een Beeld aan onzen Vader „ verwekt heeft! hij weende zelfs!" Daar op zeide een Bisschop van *Ancyra*: „ Deze Vader had „ die geschiedenis dikwijls gelezen; maar misschien „ heeft hij 'er nooit over geweend; doch nu hij „ ze afgebeeld zag, nu weende hij! " Na meer andere soortgelijke aanmerkingen, besloot TARASIUS zelf met de vraag: „ Zouden wij ook niet wee„ nen, wanneer een Beeld ons onzen gekruisten „ Heer vertoonen zou?" En de geheele vergadering antwoordde: „ Zeer zeker!" (*) CHRYSOSTOMUS had in zijne Lofrede op MELETIUS gezegd, dat

(*) *l. c. Act.* IV. *pag.* 265.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

dat niet alleen zijn naam in den mond van alle *Christenen*, en een middel voor hen geweest was, om alle onredelijke driften en gedachten van zich te verwijderen; maar dat zij ook zijn Beeld overal opgerigt, in ringen gedragen, en op vaten afgebeeld hadden, om zich daar door wegens zijn afscheid te vertroosten. De vergadering dit aangehoord hebbende, riep de Bisschop van *Nikomedië* uit: ,, Als JOANNES CHRYSOSTOMUS op deze wijze van de Beelden spreekt, wie verstout zich nog iet tegen dezelven te zeggen?" Een ander herhaalde slechts, wat in deze plaats voorkwam, en TARASIUS besloot wederom: ,, Ook wij zeggen, volgens de van onze Vaderen ontvangene leere, dat de Beelden eerwaardig, heilig en geheiligd zijn!" (*) Wonderwerken, die door Beelden, bij voorbeeld, van de Heilige COSMAS en DAMIANUS, gewerkt waren, werden ook met algemeene toejuiching voorgelezen (†). De vergadering eindigde deze Zitting, nadat zij de gehoorde getuigenissen voor voldoende bewijzen verklaard had, met banvloeken tegen alle vijanden der Beelden, en met eene uitvoerige Geloofsbelijdenis van de Drieëenheid, aan welke insgelijks de behoorlijke veréering der Beelden gehecht was (§).

In de *vijfde Zitting* ging zij voort, zich soortgelijke plaatsen van Kerkvaderen te laten voorlezen. De allerëerste onder dezen was uit eene Predikatie van

(*) *l. c. pag.* 164. (†) *l. c. p.* 209. *p.* 217.
(§) *Act.* IV. *pag.* 187-285.

van CYRILLUS van *Jeruzalem*, waar in hij van de buitengewone ſtraf gewaagt, welke NEBUKADNEZAR onder anderen daarom geleden had, „ omdat hij de *Cherubim*, niet de verſtandige en hemelſche, maar die boven de arke des verbonds gevonden worden, geroofd had." TARASIUS maakte de Biſſchoppen op deze misdaad en derzelver ſtraf opmerkzaam, zoodat zij allen uitriepen: „ Na de misdaad volgde de ſtraf!" Maar de *Patriarch* leidde 'er uit af: „ Een ieder, die een Heiligdom uit de Kerk werpt of verbreekt, valt in dezelfde ſtraf." Zonder te bedenken, dat dit hetzelfde was, als dat elk vijand der Beelden gevaar liep, om, zoo als deze Koning, zeven jaren, op het veld met de beesten gras te eten; en in der daad een der Staatsdienaren herïnnerde de vergadering aan deze ſtraf. Onder anderen werd ook eene plaats van EUSEBIUS PAMFILI opgelezen; doch dewijl dezelve de Beelden geheel niet betreft, had men daar bij openlijk ten doel, om eenen der beroemdſte Leerären, op wien zich de vergadering van *Konſtantinopolen* beroepen had, met zijne ſchriften als *Ariaansch* te kunnen verwenſchen. Na alle deze voorlezingen zeide TARASIUS, hoe men daar uit zag, dat het Joden, Heidenen, Samaritanen, Manicheën, en *Phantaſiasten* geweest waren, die aan de Kerk wegens de verëering der Beelden verwijtingen hadden gedaan; en een der gewaande plaatsvervangers van de Oosterſche *Patriarchen* liet een verward opſtel voorlezen, waar in hij de eerſte aanvallen op de Beelden van eenen *Arabiſchen Chalif*

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

afleidde. Bovendien deed TARASIUS het voorstel, dat men een Beeld voor de vergadering brengen, en hetzelve eene gemeenschappelijke veréëring zou bewijzen; maar ook dat men alle Boeken tegen de Beelden geschreven, vervloeken of verbranden zou (*).

Nog één hoofdwerk was 'er voor de vergadering overig, te weten, de door haar zoo gehaatte vergadering van *Konstantinopolen* van al derzelver aanzien te berooven. Dit gebeurde in de *zesde Zitting* (†), door de boven reeds medegedeelde besluiten van dezelve, met derzelver gronden, maar ook bij elke afdeeling eene wijdlopige wederlegging, welke de Heilige Geest zelf bezorgd zou hebben, voor te lezen. Deze wederlegging behelst over het algemeen, met breede wijdloopigheid, vele gemeene plaatsen, uitroepingen enz., maar weinig, hetwelk tot den geest van het verschil indringt; des te ijveriger berispt en betwist zij alles, wat de Bisschoppen te *Konstantinopolen* gezegd hadden. Zoo zoekt derzelver opsteller aan te toonen, dat het een leugen was, dat zij zich eene *algemeene Kerkvergadering* zouden genoemd hebben. Tegen hunne voorstelling van het *Beeld* van CHRISTUS in het Heilig Avondmaal, stelt hij, dat wel brood en wijn, vóór de inzegening of wijding, maar nooit na dezelve door de Kerkvaders *Beelden* genoemd waren. Verders merkt hij tegen hen aan, dat de aanbid-

ding

(*) *Act.* V. *pag.* 285-324.

(†) *l. c. pag.* 324-444.

ding van de Beelden der Heiligen eigenlijk op God zelven gerigt zij. Het verbod van Beelden in den Bijbel zal enkel de Heidensche Afgoderij bedoelen: en de plaatsen der Kerkvaderen, welke zij voor hunne meening aanhalen, zullen dan niet echt, dan verminkt zijn; dan weder eenen geheel anderen zin hebben, dan zij aan dezelven hebben toegeschreven. Bij velen derzelven konden in der daad deze tegenwerpingen wel krachtig zijn. Maar de opsteller heeft het toch voor zijne partij al te gemakkelijk gemaakt, om voor haar nadeelige getuigenissen uit den weg te ruimen, als hij zegt: „De plaatsen der uitmuntende Kerkvaderen, welke deze Bisschoppen tot hunne verdediging bijbrengen, hebben zij verkeerd verstaan; maar die genen, welke ons hinderlijk zijn, zijn van mannen afkomstig, die den Geest van God niet hadden."

Besluiten van deze Kerkvergadering.

Eindelijk maakte de Kerkvergadering in hare *zevende Zitting* (*) hare besluiten op. Na voorafgaande klagten over de vijanden der Beelden, die niet wisten te onderscheiden, wat Christenen en wat Heidenen deeden, verzekert zij, dat zij van God zelven bijëengeroepen was, om de Kerkelijke leere te bevestigen. Zij keurt dus, na naauwkeurige beproeving, de zes *algemeene* Kerkvergaderingen goed, en herhaalt de Banvloeken tegen de door dezelven veroordeelde Ketters; bij name ook met de *vijfde* tegen ORIGENES, en met de *zesde* tegen HONORIUS. Zij belijdt vervolgens, dat zij besloten had,

(*) *l. c. pag.* 444.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst na C. G. Jaar 622. tot 814.

had, alle Kerkelijke leeringen, het zij die schriftelijk of mondelijk vastgesteld zijn, te handhaven. Eene van dezen was ook het maken van Beelden; als welke overëenstemt met de Geschiedenis der Euangelieverkondiging, en nuttig is tot bevestiging van het Geloof, dat het Woord Gods waarachtig mensch geworden is, en ook tot onze navolging. Daarom besloot nu de vergadering, „ dat, gelijkerwijs het „ Beeld van het eerwaardig en levendmakende *kruis*, „ dus ook andere verëerenswaardige en heilige *Beelden*, het zij dezelven met kleuren geschilderd, of „ van ingelegd werk, of van andere stoffe gemaakt „ zijn, in de Kerken opgerigt, op de heilige Kerkgereedschappen en kleederen, aan de wanden en „ op tafelen, in huizen en op de openbare wegen „ zullen geplaatst worden; te weten, zoo wel de „ Beelden van onzen Heer, God en Verlosser JEZUS CHRISTUS, als van onze onbevlekte Lieve „ Vrouw, de Heilige *Moeder Gods*, van de eerwaardige *Engelen*, en van alle *Heiligen*. Want „ hoe meer men hen in afbeeldingen beschouwt, „ des te meer wordt men tot herïnnering en verlangen naar het oorspronkelijke, tot begroeting „ en eerbiedige aanbidding, (*τιμητικη προσκυνησις*,) „ maar niet, overëenkomstig ons Geloof, tot eene „ ware Godsdienstige aanbidding, (*λατρεια*,) als „ welke aan de Goddelijke natuur alleen toebehoort, „ opgewekt. Aan alle deze Beelden, het Kruisbeeld, de Heilige Euangelien, en andere geheiligde gedenkteekenen, zal door wierooken en het „ ontsteeken van kaarsen eere bewezen worden, zoo

„ als

„ als het de oude Godzalige gewoonte geweest is. „ Want wie een Beeld aanbidt, aanbidt den genen, „ die daar door verbeeld wordt. Zoo hebben de „ Heilige Vaders altijd geleerd, en PAULUS heeft „ de Christenen vermaand, zich aan de inzettingen „ te houden, welke zij geleerd waren. Wie zich „ verſtout, anders te denken of te leeren, en met „ de Ketters de Kerkelijke voorſchriften te verach- „ ten; iet van deze Heiligdommen uit de Kerken „ weg te nemen; of tegen dezelven iet boos te „ verzinnen; of dezelve of de Kloosters tot een „ gemeen gebruik te verkeeren; die zal, indien hij „ een Bisſchop of Kerkelijke is, afgezet; maar is „ hij een Monnik of Leek, uit de Kerkgemeenſchap „ uitgeſloten worden." De tegenwoordig zijnde Bisſchoppen onderteekenden niet alleen deze beſluiten; maar riepen ook nog in het bijzonder hunne toeſtemming aan dezelven, vele Banvloeken tegen andersgezinden, tegen de Kerkvergadering van *Konſtantinopolen*, en verſcheidene dezelve toegedane Bisſchoppen, onder welke ook drie *Patriarchen* van de Hoofdſtad waren, en ten laatſten eene eeuwige gedachtenis aan de hoofdpilaren van de verëerers der Beelden, GERMANUS en anderen, uit. In de *achtſte Bijëenkomst* te *Konſtantinopolen* werd dit alles, in tegenwoordigheid van den Keizer en zijne Moeder, in hun Paleis, plegtig bekrachtigd. Ook werden nog twee en twintig wetten van de Kerkvergadering bekend gemaakt; bij voorbeeld, dat de Bisſchoppen, Ouderlingen en Kerkedienaren niet van de Vorsten zouden aangeſteld worden; dat geen Bisſchop

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814

schop voor zijne ambtsverrigtingen geld zal nemen; andere betreffen de Monniken en Nonnen; en meer dergelijken.

Gevolgen van deze Kerkvergadering in de Griekfche Kerk.

De overwinning, welke deze Kerkvergadering van omtrent 350 Bisschoppen op die van *Konstantinopolen* behaalde, was alszins gemakkelijk, alhoewel zij zich van nog flechter wapenen, dan de gemelde, bediende. Zij leende enkel haren naam tot het gene de wil en magt der Keizerin bewerkte: de volkomene herstelling der Beelden in de Kerken, en derzelver veréering. Of zij waarlijk eene *algemeene* Kerkvergadering geweest is? daar is naderhand wel aan getwijfeld; doch het kon niet missen, of zij moest dezen rang in de *Griekfche* en *Latijnsche* Kerk behouden. Zoo ver de weinige berigten strekken, schijnt men vrij zacht te werk gegaan te zijn, in het voltrekken van hare besluiten. Wie, het geen sedert het jaar 754 regtzinnig geweest was in de *Griekfche* Kerk, maar thans weder Ketterij werd, de afkeer van den Beeldendienst, afleide, die behield zijn ambt; en TARASIUS zocht vele vijanden der Beelden te onderwijzen, hoe ver derzelver veréering van Afgoderij onderscheiden zij (*). Onder de volgende regering van den Keizer NICEFORUS, door wien IRENE in het jaar 802 van den troon gebonsd werd, behielden wel deze besluiten van *Niceë* hare waarde; maar zonder verdrukking van andersgezinden. MICHAËL, zijn opvolger in het jaar

(*) IGNATII *Vita Tarasii in actis SS. Antverp. Mens. Febr. Tom.* III. *Cap.* 6. *pag.* 582.

jaar 811, maar die reeds in het jaar 813 genoodzaakt was, de kroon met den Monnikenſtand te verwisſelen, geloofde tegen de vijanden der Beelden, die zich weder begonnen te bewegen, wat ſcherper te moeten handelen. Dit waren voornamelijk Soldaten, die nog ſteeds uit genegenheid voor den voormaligen Keizer KONSTANTYN, tegen de Beelden en de Monniken ſpraken; zij wilden deszelfs Zonen in hunne legerplaats brengen, en over het algemeen onrust verwekken. De Keizer ſtrafte hen wel zacht; maar eenen Monnik, die een Beeld der Maagd MARIA afgeſchraapt en beſpot had, liet hij de oogen uitſteken (*).

Boek van KAREL den Grooten tegen de Beelden.

In de *Griekſche* Kerk dus ſcheenen de Beelden hunnen ouden rang voor altijd weder aangenomen te hebben; ook was zij daar door met de *Roomſche* in de voormalige verbindtenis terug gekomen. Maar de *Frankiſche* Kerk ſtemde in dit ſtuk niet geheel met de Kerkvergadering van *Konſtantinopolen*, en nog veel minder met die van *Niceë*, overeen. Het zou hier zeker aangenaam geweest zijn, te weten, wie de *Frankiſche* Bisſchoppen of andere Godgeleerden het voornamelijk geweest zijn, die eenen zoo redelijken middelweg tusſchen deze beide Kerkvergaderingen bewandeld hebben. Hoe het zij, KAREL *de Groote* zelf heeft door een Boek, hetwelk hij voornamelijk tegen de *tweede Kerkvergadering* van *Niceë* heeft laten ſchrijven, openlijk verklaard,

(*) THEOFAN. *Chronogr. pag.* 419. ZONAR. *ann. L.* XV. *Cap.* 17. *pag.* 126.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

klaard, dat hij besloten had, met zijne *Frankische* Gemeenten dien weg te houden. Dit Boek, hetwelk omtrent het jaar 790 is opgesteld, is het eerst in het licht gebragt door JOAN DU TILLET, die naderhand Bisschop te *Meaux* geweest is, in het jaar 1549, in eene onbekende, waarschijnlijk *Frankische* stad, *Sedez*, onder den volgenden tijtel, welken hij, uitgezonderd het woord *magni*, geheel overnam uit het Handschrift, waar naar hij het heeft laten drukken: *Opus inlustrisſimi et excellentisſimi ſeu ſpectabilis viri, Caroli Magni, nutu Dei Regis Francorum, Gallias, Germaniam, Italiamque, ſive harum finitimas provincias Domino opitulante regentis, contra Synodum, quae in partibus Graeciae pro adorandis imaginibus ſtolide ſive arroganter gesta est.* 'Er was voor dezen nog een ander Handschrift van dit Boek in de Pauselijke Bibliotheek te *Rome*; doch men vindt het daar niet meer; ook lag het daar in der daad geheel niet op zijne plaats. Men kan dus niet met zekerheid oordeelen, of deze tijtel des Boeks de gewone geweest zij, hoewel het zeer waarschijnlijk is. DU TILLET, wien de Geleerden uit zijne schriften onder den naam TILIUS kennen, waagde het niet, zijnen naam in een voor zijne Kerk zoo aanstootelijk Boek te noemen; maar hij gebruikte eene toespeling op zijnen naam, door de woorden *Eli*, *Phili*, die voor de Voorrede staan, terwijl hij *Elias* gebruikte in plaats van *Joannes*, omdat JOANNES *de Dooper* een andere ELIAS was; en φιλυρα is de overzetting van *tilia*, *eene linde*. Deze thans heel zeldzame uitga-

gave zal in het jaar 1555 te *Keulen* door eenen tweeden Druk herhaald zijn; maar welken niemand in later tijden gezien heeft. MELCHIOR GOLDAST plaatſte dit Boek in zijne verzameling: *Imperialia decreta de cultu imaginum in utroque imperio, tam Orientis, quam Occidentis promulgata. Francof.* 1608 in 8vo. waar van FABRICIUS (*) naauwkeurig verſlag heeft gedaan; en in het vervolg ook in eene andere van zijne verzamelingen (†). De nieuwſte uitgave is bezorgd door CHRISTOPH. AUGUST. HEUMAN, onder eenen nieuwen tijtel: *Augusta Concilii Nicaeni II. cenſura, hoc est, Caroli M. de impio imaginum cultu Libri IV. Hanoverae* 1731 in 8vo. Hij liet hier eene lezenswaardige Inleiding vooraf gaan; voegde 'er de verhandeling van eenen ongenoemden bij, die ook goede aanmerkingen bevat, en deed het Boek verzeld gaan met aanmerkingen van DU TILLET, GOLDAST, en zijne eigene, ter opheldering van deszelfs ſtijl.

Dat dit Boek onder den naam van KAREL *den Grooten*, en op deszelfs bevel, bekend is gemaakt, is zelfs door de wederlegging, welke de *Roomſche* Bisſchop ADRIAAN, dien hij het liet ter hand ſtellen, toegezonden heeft, als ook door andere getuigenisſen, volkomen uitgemaakt. Maar hoe veel deel KAREL zelf daar aan gehad hebbe, is moeijelijk te bepalen. Men heeft aangemerkt, dat hij, die Godgeleerde opſtellen in Brieven ſchreef, welke onder de

(*) *Bibl. Gr. Libr.* VI. *Cap.* 4. *pag.* 488.

(†) *Conſtit. Imp. T.* I. *p.* 23. *Franc. ad Moen. a.* 1673.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

de werken van ALCUIN voorkomen, ook wel dit Boek heeft kunnen schrijven; doch tevens staat men toe, dat in hetzelve meer belezenheid en Godgeleerde kennis zigtbaar is, dan hij bezeten heeft. Dewijl hij echter in hetzelve spreekt, als van een Boek, aan hetwelk hij, overëenstemmende met zijne Bisschoppen, (*cum conniventia sacerdotum*,) de hand geslagen heeft (*), en het zijn werk noemt (†), zoo gelooft HEUMAN met CONRINGIUS, dat KAREL het een en ander daar toe bijgedragen, maar de volledige uitvoering aan iemand anders overgelaten heeft. Niet weinigen onder de nieuwen hebben dezen eigenlijken opsteller in ALCUIN gezocht, en zeker is 'er nog geene waarschijnelijker gissing te voorschijn gebragt. ALCUIN, die boven de middelmatige Westersche Godgeleerden van dezen tijd, die wij kennen, vrij wat uitmuntte; die KARELS leermeester, vertrouwde raadgever, en helper in zoo vele Kerkelijke en Wereldlijke werkzaamheden was; geoefend in zulke twistschriften, en verlicht genoeg, om de Bisschoppen der beide laatste Oostersche Kerkvergaderingen te kunnen overzien, biedt zich, als het ware, van zelven daar toe aan. Een Roomsch-Katholijk Godgeleerde der XVIde eeuw, die bijzonder door waarheidliefde en gematigdheid heeft uitgemunt, CASSANDER, was niet alleen van dit gevoelen, maar bevestigde hetzelve hier mede, dat hij een geheel Hoofdstuk van dit werk met even

(*) *Præf. pag.* 11. *sq.*

(§) *Libr.* III. *Cap.* 3. *pag.* 269.

even zoo vele woorden in ALCUIN's later uitlegging over de Euangeliegeschiedenis van JOANNES meende gevonden te hebben. Nu is het wel zoo, dat de plaats, welke CASSANDER naar allen schijn bedoelde (*), juist niet woordelijk in zijne gemelde uitlegging gevonden wordt (†), maar evenwel is 'er tusschen deze beide plaatsen eene zoo in het oog vallende gelijkvormigheid van gedachten en zaken, dat daar door de waarschijnlijkheid, dat beiden eenen en denzelfden opsteller hebben, geen geringen steun krijgt. Zelfs is 'er eene spoor van de oudheid van dit gevoelen, dat ALCUIN de eigenlijke Schrijver is van dit werk van KAREL, in veel later *Engelsche* Geschiedboeken van ROGER van *Hoveden* (§) en MATTHEUS van *Westmunster* (**) bevat, welke VOSSIUS (††) het eerst ontdekt heeft. Het zij zoo, dat het eene door de voortplanting van zoo vele eeuwen wat vervalschte overlevering is, welke zij verhalen: „ dat KAREL de besluiten van *Niceë*, „ in welken men veel vond, hetwelk met het ware „ Geloof streed, inzonderheid over de aanbidding „ der Beelden, naar *Engeland* gezonden, en dat „ daar op ALCUIN hem eenen Brief gebragt heeft, „ in naam der Bisschoppen en Rijksgrooten aldaar „ geschreven, in welken die besluiten uit de Heil. „ Schrift wederlegd zijn;" evenwel is 'er in dit be-

(*) CAR. *M. Imp. L.* IV. *C.* 6. *p.* 455. *edit. Heum.*
(†) *Comment. in Joann. C.* 4. *L.* II. *p.* 505. *T.* I.
(§) *Ann. ad a.* 792. (**) *ad a.* 793.
(††) *De Historic. Lat. L.* II. *C.* 30.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622 tot 814.

berigt onloochenbaar een ware en met de blijkbare Geschiedenis overëenstemmende grond. Dit alles heeft evenwel den jongsten uitgever der werken van ALCUIN, den Vorstäbt FROBENIUS, niet terug gehouden, om hem dit Boek geheel te ontzeggen (*), en men kan het hem, even als andere Geleerden van zijne Kerk, juist niet kwalijk nemen, dat hij eenen man niet als de hoofdpartij tegen den in zijne Kerk heerschenden Beeldendienst wil aangemerkt hebben, dien hij voor een' sieraad van zijne Benedictijner-orde, en voor den grootsten Godgeleerden van zijnen tijd, houdt. Evenwel zijn zijne gronden vergeleken met de bovengenoemde gronden voor deze gissing, in der daad, zwak. De oude Levensbeschrijver van ALCUIN, zegt hij, gewaagt van dit Boek niet onder zijne overige schriften; even of deze niet ook vele anderen had weggelaten, en of hij zijne goede redenen niet kon gehad hebben, om juist van dit, hetwelk in het vervolg zoo weinig behagen kon, niets te zeggen. In alle echte schriften van ALCUIN, vervolgt deze geleerde, komt niets voor, hetwelk op den Beeldentwist betrekking heeft; dus is het geheel onzeker, of hij in denzelven het geringste deel genomen heeft. Men behoorde evenwel niet zoo opzettelijk te verzwijgen, het geen een bijna beslissend licht van deze zijde geeft; alzoo het toch onloochenbaar is, dat ALCUIN, op uitdrukkelijke begeerte van KAREL, de Kerkvergadering heeft bijgewoond, welke dit Boek heeft goedgekeurd, en een

(*) *Præf. ad Opusc. Suppos. Alcuini T.* II. *p.* 459.

een met de besluiten van *Nicee* geheel strijdig besluit tegen de Beelden genomen heeft. Wanneer eindelijk dezelfde geleerde 'er bijvoegt, dat men in het meergedachte Boek eene van ALCUIN's stijl geheel verschillende spitsvinnigheid en slechte bewijsgronden, als ook eene hardheid tegen de Bisschoppen van *Niceë* aantreft, welke hem anders geheel niet eigen waren: dan herdenkt hij niet zoo vele ongelukkige geheimzinnige uitleggingen in ALCUIN's uitleggingen van den Bijbel, en de spottende bitterheid, met welke hij den *Adoptiaan* FELIX behandeld heeft; hij bedacht niet, dat ALCUIN, als hij in den naam van KAREL schreef, zijne pen nog veel meer scherpen kon; en de gewaande ongelijkheid van stijl is van andere Geleerden geheel ontkend geworden; gelijk dezelve over het algemeen, voornamelijk wanneer de denkwijs gelijk is, een zeer onvoldoende grond blijft. Gesteld dus, dat men ALCUIN niet met volkomene zekerheid als Schrijver van dit Boek noemen kan; dat hij misschien nog medeärbeiders tot hetzelve gehad heeft: zoo zou het toch ongelijk meer verdiend hebben, in de nieuwste uitgave van zijne werken gevoegd te zijn, dan zijne openbaar onëchte schriften.

De Voorrede voor dit Boek meldt, dat de Kerk, de Moeder aller Christenen, wel meermalen door Ongeloovigen, of door Ketterijën en Scheuringen ontrust is geworden, maar dat zij ook, door Gods bijstand ondersteund, dezelven gelukkig wederstaat. Wij, volgt daar op in naam van KAREL *den Grooten*, zijn, als Koning, bijzonder verbonden, om

 haar

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

haar daartegen te verdedigen. Nu heeft een winderige hoogmoed, en de trotschste begeerte, naar ijdelen roem, eenige Oostersche Vorsten, en zelfs Priesters, zoodanig aangevuurd, dat zij door de ondeugendste Kerkvergaderingen eene aan CHRISTUS en de Apostelen onbekende leere hebben zoeken in te voeren. Te weten, daar is voor eenigen tijd, in *Bithynië*, (deze aardrijkskundige misslag was voor de toenmalige Westerlingen vergeefelijk en begrijpelijk,) eene Kerkvergadering van die onvoorzigtigheid en stoutheid gehouden, dat zij de Beelden, welke tot sieraad der Kerken, en tot herïnnering aan zekere gebeurtenissen, door de ouden opgerigt zijn, afgeschaft, en het geen de Heere ten aanzien der Afgoden bevolen had, op alle Beelden toegepast heeft; terwijl zij niet wist, dat Beelden het geslacht, maar Afgoden de soort *zijn*; dat bijkans elke Afgod *een Beeld*, maar niet elk Beeld een Afgod is. Deze Bisschoppen waren zoo zeer door blindheid verduisterd, dat zij tegen alle die genen den Banvloek uitspraken, die Beelden in de Kerken hadden, en dat zij onder andere dwalingen beweerden, dat hun KONSTANTINUS hen van de Afgoden verlost had. Vóór omtrent drie jaren is 'er eene andere Kerkvergadering in die Gewesten gehouden, welke wel geheel andere besluiten gemaakt, maar niet minder, en uit gelijke beweegredenen, gedwaald heeft, dan die eerste. Zij heeft dezelve vervloekt, geboden, de Beelden aan te bidden, en overal, waar zij in de Schrift, of bij de Vaderen, eenig gewag van Beelden vond, dit in eene aanbidding

ver-

veranderd. De eene en andere is dus op ongerijmde afwegen geraakt, en heeft der Bruid van CHRISTUS fchandvlekken toegebragt. Wij houden ons aan de Schrift en de Kerkvaderen; nemen de zes *algemeene Kerkvergaderingen* aan, en verwerpen de dwaze nieuwigheden van die beide vergaderingen. Inzonderheid hebben wij tegen de dwalingen der tweede moeten fchrijven, opdat zij zich onder ons niet zouden uitbreiden.

Hoe boos KAREL, of wie anders aan dit werk gearbeid heeft, tegen de *tweede Niceïfche* Kerkvergadering geweest is, toonen terftond de eerfte vier Hoofdftukken van het *eerfte Boek.* Want daar in worden fommige uitdrukkingen in de Keizerlijke uitfchrijving, bij voorbeeld, dat God met de Keizers tevens regeert; dat zij hunnen Brief *Divalia* noemen, en dergelijke meer, met noodeloozen omflag en hevigheid berispt. Nadat vervolgens aangemerkt is, hoe ftrafbaar het zij, even als de Duivel, de Schrift tot bevestiging zijner dwalingen te misbruiken, hetwelk te *Niceë* gefchied zal zijn, wordt wederom uitvoerig aangetoond, dat, daar de Kerk van *Rome*, de eerfte onder de Apostolifche Kerken, den rang boven alle anderen van God zelven door PETRUS bekomen heeft, en men ook geene andere Bijbelfche fchriften voor *Kanoniek* houdt, dan welke GELASIUS en de overige Bisfchoppen van *Rome* als zoodanige aangenomen hebben, zij ook in geloofszaken, zoo als HIËRONYMUS reeds gedaan heeft, geraadpleegd, en hare gemeenfchap fteeds gehouden moet worden. Zelfs ten aanzien van het Kerk-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

gezang, zegt KAREL (*), had zijn Vader en hij overal eene gelijkheid met deze Kerk zoeken in te voeren. Thans werden de Bijbelplaatſen en de plaatſen der Kerkvaderen, welke de *Niceïſche* Kerkvergadering voor de aanbidding der Beelden had bijgebragt, zoodanig doorgegaan, dat hij elke derzelven hare onbruikbaarheid tot dit oogmerk bewezen wordt. Geen verſtandig mensch, zegt de Schrijver (†), zal de woorden: *God ſchiep den mensch tot zijn beeld*, van zinnelijke Beelden verſtaan; AMBROSIUS en AUGUSTINUS hebben dit *Beeld Gods* veel meer in de ziel, die verſtand, wil en geheugen heeft, maar de *gelijkvormigheid* met God in de zeden, dat is, in liefde, geregtigheid, goedheid en heiligheid, geſteld; en beiden moet men weder van de *gelijkheid* onderſcheiden. Wanneer ABRAHAM de Kinderen HETHS, en MOZES JETHRO aanbad, is het hoogst zinneloos, dit tot de veréering der Beelden te betrekken; nademaal deze Heilige Mannen anderen uit nederigheid aanbiddend gegroet; maar nooit als Beelden aangebeden hebben. Even dus wordt de door JAKOB opgerigte ſteen, welken hij zegende; zijne worſteling met God, in de gedaante eens menſchen, en de rok van zijnen Zoon, dien hij met tranen kuste, en op zijne oogen leide, afgewezen. Van dit laatſte zegt de Schrijver, het ſtaat niet in den Hebreeuwſchen Tekst, noch in de uit denzelven gemaakte Latijnſche Overzetting (§). Ook is het on-

(*) *Pag.* 52. (†) *Pag.* 54. (§) *Pag.* 75.

ongegrond en zinneloos, de Verbondskist en de *Cherubs*, welke toekomende verborgenheden te kennen gaven, met de Beelden te vergelijken, welke alleen tot gedachtenis dienen van iet, dat gebeurd is. De later uitgevondene gedenkcedels der geboden aan de kleederen, kunnen ook de verëering der Beelden niet regtvaardigen; bij welke gelegenheid de historische, mijstische, en geestelijke zin des Bijbels verklaard wordt. Met meer andere door de Kerkvergadering misbruikte plaatsen van het Oude Testament houdt zich het overige van dit Boek bezig.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Het *tweede Boek* gaat daar mede voort (*), en gaat allengs tot de plaatsen uit de Kerkvaderen over. Even hevig, als in het eerste, worden bijzonder verscheidene plaatsen uit de *Psalmen* afgewezen: de *Voetbank van God*, die aangebeden behoort te worden, is het vleesch, hetwelk CHRISTUS van MARIA aangenomen heeft. Ondertusschen verklaart toch de Schrijver, midden onder deze wederleggingen (†), dat hij vaak moet bekennen, dat niet het gezigt der Beelden in de Kerken, maar derzelver zeer bijgeloovige aanbidding te verwenschen is. Bij de plaatsen der Kerkvaderen wordt de Kerkvergadering gedeeltelijk van vervalsching derzelven beschuldigd, maar meestendeels van een indragen van hare eigene meening in dezelven. Maar de opsteller gaat hier ook terug tot de eerste grondbeginselen van het Christendom; volgens dezelven kan de verëering van den eenigen God met de aanbidding der Beelden

den

(*) *Pag.* 153. (†) *Cap.* 13. *pag.* 176.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

den niet beſtaan. Hij vindt, dat derzelver vrienden geen goed geheugen moeten hebben, dewijl zij de Beelden tot herïnnering aan God of de Heiligen noodig hebben. Den bekenden Brief van GREGORIUS *den Grooten* haalt hij niet zonder reden voor zijne meening aan; maar hij toont ook omſtandig, dat de Apostelen nergens het verëeren der Beelden aanbevolen hebben. Vervolgens bewondert hij de onzinnigheid der genen, die niet alleen de Beelden, alhoewel zij geen geest noch waarheid zijn, aanbaden; maar zelfs zich verſtouteden, die aan het ligchaam en bloed van CHRISTUS gelijk te ſchatten. Daar is een groot onderſcheid, zegt hij (*), tusſchen de volëinding van dit Sacrament door het gebed des Priesters, gepaard met het gebed des omſtaanden volks, hetwelk de Engelen op Gods altaar dragen, en tusſchen het geen de Schilders en andere Kunſtenaars aan de Beelden arbeiden. (Men kan hier in het voorbijgaan de aanmerking maken, dat, alhoewel te *Konſtantinopolen*, te *Niceë*, en nu ook in het werk van KAREL, de leere van het Heilig Avondmaal, telkens op verſchillende wijze, in den Beeldentwist ingevlochten is geworden, evenwel geene van deze partijen aan hunne tegenſtreevers het zoo natuurlijk antwoord, als anders met hun zamenſtel geſtrookt had, gegeven heeft, dat het Avondmaal hier geheel niet toe behoort, dewijl in hetzelve geen Beeld of vertooning, maar de Heer zelf was.) Nog wordt aangetoond, hoe weinig het

(*) *Pag.* 209.

het geen de Christenen van het kruis van CHRISTUS roemen, op de Beelden kan toegepast worden; als ook in een zeer lang Hoofdstuk (*), dat men de Beelden niet met de Heilige Schrift vergelijken mag, alhoewel deze ook een middel ter herïnnering, maar nog onëindig meer is. Ten laatsten wordt aan de *Niceïsche* Bisschoppen de onchristelijke misslag verweten, dat zij hunne Voorvaderen vervloekt hebben, en andermaal de middelweg tusschen de beide partijën herhaald.

Dan, dewijl de opsteller voornemens is, het een en ander omtrent het geloof zelf tegen de Kerkvergadering aan te merken, laat hij, in het begin van het *derde Boek* (†), zijne Geloofsbelijdenis vooraf gaan. Vervolgens werpt hij TARASIUS tegen, dat hij van een' Leek plotsling Bisschop geworden, en daarom als een nieuweling in het oordeel des Duivels gevallen was; welke fout hij vergeefs door zijnen ijver voor de Beelden had zoeken te verbeteren. Hij wederlegt deszelfs leere, daar hij den *Heiligen Geest* niet uit Vader en Zoon, maar *uit den Vader door den Zoon laat uitgaan*, (eene spreekwijs, die van *Arianerij* verdacht zal zijn,) daar mede, dat de Heilige Geest als Schepper in de Schrift voorgesteld, aan zijne medewerking de vorming van CHRISTUS ligchaam in het ligchaam der Maagd toegeschreven, en hij als gelijk God met Vader en Zoon beschreven wordt. Dus bestrijdt hij ook de hem dubbelzinnig voorkomende leere van THEODORUS,

(*) *Cap.* 30. *pag.* 222-242. (†) *Pag.* 259.

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

RUS, Bisfchop van *Jeruzalem*, dat de Zoon geen anderen grond van beftaan heeft, dan de Vader, waar tegen eene plaats van AUGUSTINUS aangehaald wordt; verders de uitdrukking van TARASIUS, aangaande den Heiligen Geest, dat hij *van hetzelfde gild*, (*contribulus*,) is met den Vader en den Zoon; ook verwijt hij het nog aan andere *Niceïfche* Bisfchoppen, dat zij, in hunne Geloofsbelijdenisfen hoofdleerftukken, als van de vergeving der zonden en de opftanding, zijn voorbijgegaan; of van de Drieëenheid onbepaald gefproken; maar des te meer op het kusfen en aanbidden der Beelden aangedrongen hebben. Thans komt de Schrijver tot de *algemeene beöordeeling van het gedrag dezer Kerkvergadering* (*). In plaats, fchrijft hij, dat zij bij de naburige Gemeenten had behooren navrage te doen, of de Beelden aangebeden mogen worden of niet? en dat zij aangenomen had, *wat de meeste Gemeenten volgens de Apostolifche leere beweerden*, heeft zij, met de grootfte onvoorzigtigheid, de Gemeenten der geheele wereld met den banvloek geflagen. Welke woede! welke razernij was dit, dat ééne Gemeente eene leer, die noch van de Apostelen, noch van derzelver opvolgeren was vastgefteld, vastftellen, en dat zij alle de overigen door den Banvloek noodzaken wilde, om ftrijdig met het Apostolisch Leerftelfel te handelen; of zich aan haren hoogst krachteloozen banvloek te onderwerpen! Deze Kerkvergadering kende over het algemeen geene

(*) *Cap.* 11. *pag.* 300.

ne zachtmoedigheid, noch lijdzaamheid, noch beſcheidenheid, noch ſchranderheid; wij moesten daarom hare gemeenſchap verlaten; want CHRISTUS en BELIAL hebben geene gemeenſchap met malkanderen. Gelijk zij in alles ſtrijdig met de Heilige Schrift handelt; zoo had dit bijzonder daar in plaats, dat zij *eene vrouw*, (IRENE,) *tot leermeesteresſe* had; hetwelk reeds door de Natuurwet verboden was. Wilde iemand uit eene plaats van PAULUS, (*Tit.* II. 4.) afleiden, dat ook vrouwen leeren mogen, dan behoort hij te overwegen, dat daar van huiſelijk onderwijs geſproken wordt, hetwelk bejaarde vrouwen in goede zeden geven. Deze Kerkvergadering was hoogmoedig genoeg, om zich te beroemen, dat zij met God werkte; door haar, was het, zou Gods raad gegrond worden; als of hij daar toe menſchen noodig had, en als of niet CHRISTUS zelf zijn raad was. Het is ook woedende razernij, de aanbidding der Beelden daar mede te verdedigen, dat de *Beelden der Keizers* op de openbare ſtraten *aangebeden werden*; de ééne ongeoorloofde zaak met de andere. Wanneer eerzuchtige menſchen, omdat zij niet overal kunnen wezen, hunne Beelden hebben laten aanbidden; moet men daarom ook den onëindigen God in een beeld aanbidden? De allergewoonlijkſte ontſchuldiging van den Beeldendienst is deze, dat *derzelver aanbidding eigenlijk den genen betreft, wien de Beelden voorſtellen of vertoonen.* Doch hoe dit geſchieden kan, laat zich niet begrijpen; ook wordt het door de Schrift niet goedgekeurd. Nooit hebben Engelen of Heiligen, nooit heeft

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

heeft CHRISTUS zelf zoodanige verëering begeerd; veel meer juist het tegendeel: en *ongeleerden bidden zeker niets anders aan, dan het geen* zij *zien.* De ligchamen en overblijffelen der Heiligen te verëeren, kan God en hun aangenaam zijn; maar hoe kan de verëering van hunne Beelden, die van den kunftenaar afhangen, hen zelven betreffen? Vervolgens gaat de Schrijver weder eenige bijzondere ftellingen der *Niceïfche* Bisfchoppen door, om het dwaze en aanftootelijke in dezelven te ontvouwen; bij voorbeeld, dat een van hen gezegd heeft; hij verëerde de Beelden even zoo als de Heilige Drieëenheid; dat een ander den Engel wilde gezien hebben, die in éénen nacht zoo veel duizend *Asfijriërs* verfloeg; dat een derde zelfs verzekerde, dat de Vader wilde, dat het Beeld van zijnen Zoon even zoo geëerd werd, als het Beeld des Keizers. Op het bewijs, dat door fommige Beelden wonderen gewerkt waren, antwoordt hij, dat niet alles mag aangebeden worden, waar zich wonderen aan vertoond hebben. Onder andere tegenwerpingen, welke hij hen maakt, zijn ook dezen, dat zij zich op droomen, onëchte fchriften, en fprookjes beroepen hebben.

Ook in het *vierde* en *laatfte Boek* van dit werk (*), zijn veelvuldige berispingen der *Niceïfche* Kerkvergadering met zeer weinige algemeene onderzoekingen gepaard. Tot de eerfte foort behooren de gezegden van fommige Bisfchoppen: ,, Wie een Beeld aanbidt, en zegt, dat is CHRISTUS, de Zone Gods, die

(*) *Pag.* 423-562.

die zondigt niet!" insgelijks: „door het Beeld „en de kleuren bidden wij de ſterkte des Heeren „aan," en dergelijke meer. Men moet niemand daar door ergeren, zegt de Kerkvergadering, dat men de Beelden verwerpt: want voor dezelven wordt gewierookt, en 'er worden kaarſen bij aangeſtoken. Neen, antwoordt de Schrijver, dat is ergernis ſtichten, wanneer men aan levenlooze dingen zulken eerbied bewijst. De verachting der Beelden werd voor eene gelijke misdaad opgegeven, als NEBUKADNEZAR weleer begaan heeft; maar wij vervloeken en beſchimpen ze niet. In de Euangeliegeſchiedenis ſtaat 'er niets van, dat JEZUS zijne beeldtenis aan ABGARUS gezonden heeft; zoo als deze Biſchoppen beweerden. Zij zeiden, indien EPIFANIUS geweten had, dat de verëering der Beelden eene Ketterij was, dan zou hij 'er in zijn werk over de Ketterijen zeker van gewaagd hebben. Doch men kan dit even goed omkeeren: indien hij geloofd had, dat het Ketterij was, de Beelden niet aan te bidden; dan zou hij die wel bijgebragt hebben. Daartegen heeft AUGUSTINUS in zijn Boek over de Ketterijen uitdrukkelijk twee derzelven van Beeldaanbidders genoemd: de *Simonianen* en *Carpocratiten*. HIËRONYMUS ſchreef tegen den Ketter VIGILANTIUS, niemand had ooit de Martelaren aangebeden; hoe veel min dan is eene zulke verëering aan de Beelden bewezen? Eindelijk wordt aangetoond, dat deze Kerkvergadering niet *algemeen* of *Katholijk* geweest is, omdat hare leer niet met de algemeene Kerk overëenſtemt. Zelfs wanneer de Biſchoppen van ſlechts

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

flechts twee of drie Gewesten zamenkomen, en iet vastftellen, dat van het leerftelfel der oude Kerkvaderen niet afwijkt, dan is dit *Katholijk*; misfchien zou men het zelfs *algemeen* kunnen noemen, omdat het overëenftemmend is met het geloof der algemeene Kerk.

Beoordeeling van dit werk.

Men erkent in dit twistfchrift eenen opfteller en andere deelnemers, die met wezenlijken toorn en afkeer tegen de befluiten en het overige gedrag der *Niceïfche* Kerkvergadering vervuld waren. Misfchien zou het meer werking gedaan hebben, als de zachtmoedigheid, die zij in de vergadering misten, niet ook aan hen ontbroken had; evenwel is een edel verdriet over deze nieuwe, volgens zoo onwaardige maatregelen ondernomene begunftiging van een der grofste foorten van Bijgeloof op zich zelf niet zeer te berispen. Meer ftrekt het dit gefchrift tot berisping, dat, hoe zeer het over het algemeen eene goede grondftelling verdedigt, en vele goede aanmerkingen maakt, 'er evenwel geene duidelijke, zamenhangende, en het geheel der twistvraag gelukkig omvattende leerwijze in heerscht. Het is daar en boven ongemeen wijdloopig; en dat meermalen in zoo geringe, naauw meldenswaardige dingen, dat men bijkans de helft overtollig kan noemen. Niettegenftaande dit gebrek, blijft het een fchatbaar gedenkftuk van eenen vrij opgeklaarden ijver voor de meer zuivere Christelijke Godzaligheid. Al was dit ook flechts een begin tot betere kundigheden van deze natuur; al had dit begin zelf juist geenen vasten grond, dewijl de aanroeping der Heiligen,

en

en de verëering van derzelver overblijfselen, die men te gelijk staande hield, over kort of lang tot de verëering van derzelver Beelden terug moest brengen; evenwel verdient elke zoodanige proeve uit deze eeuwen de hoogächting der nakomelingschap. De hevige tegenspraak is in dit geschrift overigens niet eens zoo merkwaardig, als het hoog aanzien, hetwelk daar in aan de *Roomsche* Kerk bij alle Godsdienstzaken wordt toegeschreven: juist diezelfde Kerk, welke deze tegenspraak in den grond niet minder betreft, dan de gemelde Kerkvergadering. Bijna zou men mogen gissen, dat KAREL, terwijl hij den opsteller liet zeggen, dat de *Roomsche* Bisschop over het Geloof steeds moet geraadpleegd worden, schoon hij denzelven echter over dit onderwerp zelf niet raadpleegde, aan zijne Bisschoppen heeft willen te verstaan geven, dat hij daaromtrent met denzelven beter overëenstemde, dan zij geloofden; of dat hij voor hem het scherpe van dit geschrift heeft willen verzachten.

Kerkvergadering te Frankfort over den Beeldentwist.

KAREL, wien naauwelijks onder alles, wat hij in Kerkelijke en Godsdienstige zaken beschikt heeft, iet meer tot eere strekt, dan zijn gedrag in den twist over de Beelden, wilde de leere van dit onder zijnen naam uitgegeven Boek ook in zijn Rijk plegtig ingevoerd zien. Hij liet daarom de groote Kerkvergadering te *Frankfort aan den Main*, die hij, in het jaar 794, ter zake van den twist met de *Adoptianen* zamengeroepen had, ook over de verëering der Beelden raadplegen. Dat hij haar zijn Boek ter goedkeuring heeft laten voorleggen, kan wel niet bewezen

zen worden, maar is echter vrij waarschijnlijk. Hij bekleedde zelf in persoon de voorzitting op deze Kerkvergadering; hij begeerde, dat de Bisschoppen ook zijnen ALCUIN onder zich zouden ontvangen; de Afgevaardigden van den *Roomschen* Bisschop, ADRIAAN, die insgelijks daar tegenwoordig waren, verhinderden de vergadering niet, om een besluit te nemen, om hetwelk te bewijzen, het geheele Boek van KAREL geschreven was. In haren *tweeden Canon* of *Kerkregel* (*) vermeldde zij, dat de vraag over de nieuwe *Grieksche* Kerkvergadering te *Konstantinopolen*, (want daar waren de besluiten van *Niceë* volkomen bekrachtigd,) welke ieder, die de Beelden niet, even zoo wel als de Drieëenheid, vereeren zou, in den Ban gedaan had, ontstaan was; maar dat de Heiligste Vaderen van deze vergadering volstrekt alle aanbidding en veréering derzelven verworpen en eenparig veroordeeld hebben. Dewijl zij van de afschaffing der Beelden niets zegt, is het duidelijk, dat zij dezelven, gelijk dit ook de meening van het meergemelde Boek is, tot bloot aandenken behouden wilde hebben. Verscheidene *Fransche* Jaarboeken (†), als ook, omtrent het midden der IXde eeuw, HINCMAR, Aartsbisschop van *Rheims* (§), zeggen ook uitdrukkelijk, dat te *Frankfort* de *Kerkver-*

(*) *Ap.* HARD. *Tom.* IV. *pag.* 904.

(†) *Annal. Francor. Tiliani ad a.* 795. *p.* 17. *ap.* DUCHESNE *T.* II. EGINH. *Ann. ad a.* 794. *ib. p.* 247.

(§) *Opusc. adv. Hincm. Laudun. C.* 20. *T.* II. *Opp. pag.* 457. *Paris.* 1645. *fol.*

vergadering van *Niceë* wederlegd en krachteloos gemaakt is.

KAREL deed nog meer. ADRIAAN had hem de besluiten van *Niceë* toegezonden, buiten twijfel, met oogmerk, dat zij ook in het *Frankische* Rijk alle kracht ontvangen zouden; daar voor zond hem de Koning zijne wederlegging van dezelven over. Of dit nog vóór de *Frankfortsche* Kerkvergadering geschied zij? dan of KAREL hem te gelijk het zoo even medegedeeld besluit derzelve bekend gemaakt hebbe? daaromtrent zijn verschillende gevoelens, geen van welken volkomen bewezen kan worden. Genoeg, ADRIAAN stelde eene beantwoording op van KARELS Boek; of liet het opstellen, en insgelijks aan dezen Vorst, aan wien zij gerigt is, overgeven (*). In de inleiding herïnnert hij KAREL, dat de Apostel PETRUS van CHRISTUS het opzigt over de geheele Kerk ontvangen, en dat aan zijne opvolgers te *Rome* nagelaten heeft; hij belooft hem daarom ook, dat hij, indien hij dezelve en hem steeds met liefde en trouw toegedaan bleef, van zonde onbevlekt, zegerijk, en eenmaal zalig zal zijn. Wat zijn Boek tegen de Kerkvergadering van *Niceë* betreft, verzekert hij wel, elke bijzondere plaats van hetzelve beantwoord te hebben; maar evenwel geenszins alle afzondere stellingen der *Niceïsche* Bisschoppen te willen verdedigen; dewijl het hem

(*) *Adriani Papæ ad Carolum Regem de imaginibus scriptum, quo confutantur illi, qui Synodum Nicænam* II. *oppugnarunt. in* HARD. *act. Conc. T.* IV. *p.* 773-820.

IV BOEK 1 Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

hem enkel te doen was, om de leer en het waar geloof der *Roomsche* Kerk te handhaven. De orde, die hij in deze wederlegging waarneemt, is geheel willekeurig; hij begint met het derde Boek van KAREL's werk, gelijk hij ook de plaatsen der *Niceïsche* Kerkvergadering dan uit deze, dan uit eene andere Zitting derzelve overneemt. Eerst regtvaardigt hij TARASIUS en eenen anderen *Griekschen* Bisschop, tegen de berisping van hunne uitdrukkingen omtrent den Heiligen Geest en den Zoon van God, door dergelijke plaatsen van andere Kerkvaders. Voor het verhaal, dat CHRISTUS zijne beeldtenis aan den Koning ABGARUS zal gezonden hebben, brengt hij het getuigenis bij van zijnen voorzaat STEFANUS en van drie *Patriarchen*. Hij noemt het onzin der vijanden van het Christendom, niet te gelooven, dat het aanschouwen en veréëren der Beelden van CHRISTUS en de Heiligen zalig kan maken, daar het aanschouwen der koperen slang genezing aanbragt (*). Doch over het algemeen bestaan bijkans alle zijne beantwoordingen uit tegengestelde plaatsen der Kerkvaderen, die meermalen niet eens de betwiste zaak wezenlijk ontvouwen; maar allen eenen man verraden, die zijne overtuiging en die van anderen minder door bewijsgronden dan door gezag en menigte van oude Leerären zoekt. Zoo was in KARELS Boek beweerd, „ dat de Apostelen noch door hun voorbeeld, noch door woorden, den Beeldendienst hebben vastgesteld." Hier weet

(*) *Pag.* 786.

weet ADRIAAN niet anders op te zeggen, dan dat hij twee plaatſen van den onechten DIONYSIUS den *Areopagiet* ter nederſchrijft, met de verzekering, dat deze ten tijde der Apostelen geleefd heeft, en dat zijn getuigenis voor de Beelden van zijne voorzaten bekrachtigd was geworden. Met één woord, deze beantwoording van ADRIAAN is eene magere en verwarde verzameling, die met KARELS Boek, hoe min geleidelijk hetzelve ook geſchreven zij, niet te vergelijken is. Alhoewel hij ſomtijds de vereëering der Beelden ſchijnt te beperken, evenwel keurt hij meermalen derzelver aanbidding goed, zoo als die te *Niceë* voorgeſchreven was. Ten laatſten meldt hij aan KAREL, dat hij wel aan den Keizer wegens deze *Sijnode*, die, zoo als hij zich valſchelijk aanmatigde, op zijne beſtelling gehouden zou zijn, nog niet geantwoord had, uit zorg, dat de *Grieken* weder in hunne vorige dwaling mogten vallen; maar als het KAREL beliefde, wilde hij denzelven voor het herſtellen der Beelden bedanken; van hem de teruggave der hem ontnomene Kerspels begeeren, en hem, als hij die weigerde, voor eenen Ketter verklaren. Aan hem zelven beveelt hij eindelijk de handhaving der *Roomſche* regtzinnigheid aan.

Doch KARELS inzigten, wil en boek, zoo wel als het beſluit der *Frankforter Kerkvergadering*, bleven verders alleen in het *Frankiſche* Rijk kracht houden. Met een zeldzaam genoegen ziet men dezen Vorst, op het einde van dit Tijdperk, ook in de Kerk, en als beſchermer van den Godsdienst,

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814

zoo als in andere opzigten, meer dan één van de toenmalige Godsdienst-Leerären uitmunten. Hij had het gebied des Christendoms zeer ver uitgebreid; tot geleerde en zedelijke beschaving en verbetering van den Leerstand ongemeen veel toegebragt; het openbaar Godsdienstönderwijs gemakkelijker gemaakt; het Bijgeloof in sommige opzigten verminderd; aan de Vorsten een groot voorbeeld gegeven, hoe zij den ongelukkigen twist tusschen Godsdienst en verlichting beteugelen, het heerschzuchtige gedeelte der Geestelijkheid, tot die van *Rome* zelve, in toom houden, en met eigene oogen in Kerkelijke zaken behoorden te zien en te handelen; hij was *Hervormer* geworden, zoo ver het iemand van zijnen stand, omstandigheden, en leeftijd bij mogelijkheid zijn kon. Het volgende Tijdvak mogt dus groote verwachting geven, indien slechts meer Vorsten in zijnen geest hadden weten voort te werken.

Besluit.

Thans waren VIII eeuwen verloopen, sedert den oorsprong van het Christendom. Het is zoo gemakkelijk, en tevens zoo gewoon, uit deszelfs geschiedenis, vooral in dit laatste tijdvak, deszelfs zoo menigvuldige verbasteringen en misbruiken te verzamelen, dat men, ter eere der geschiedkundige onpartijdigheid, moet vragen, wat de Wereld door dezen Godsdienst in zoo vele eeuwen gewonnen heeft? En dan kan men veilig antwoorden: Meer dan door eenigen anderen Godsdienst, meer dan door de scherpzinnigste Wijsgeerige Leerstelsels. Hoe ontallijk veel onkruid ook midden onder de echte leere van CHRISTUS gestrooid was geworden,

den, evenwel kon derzelver edeler zaad niet geheel verstikt worden. De haar eigene grond, aan welken zij was toevertrouwd, de schriftelijke oorkonden van den Godsdienst, hadden reeds zoo verbazend veel vruchten gedragen, dat daar voedsel en zegen in menigte van overig moest blijven, hoe zeer ook de dwaasheid der menschen arbeidde, om ze te verderven. Zij werd wel steeds meer en meer aan het oog van vrij onderzoek onttrokken, maar 'er was echter eens vooral door den aanleg des Bijbels voor gezorgd, dat haar rijkdom in het geen algemeen verstaanbaar en nuttig was, onloochenbaar moest zijn: en deze hare weldadigste en beminnelijkste zijde kon nooit geheel verduisteren. Het menschelijk geslacht kan het haren Stichter nooit genoeg dank weten, dat hij eenen Volksgodsdienst gesticht heeft, welke echter tevens even waardig is voor de wijste en verhevenste lieden. Was het zijn oogmerk geweest, dat dezen denzelven naar hunne begrippen steeds eenvoudiger, edeler en volkomener zouden maken, dan zou hij zijnen Godsdienst enkel tot eene oefenplaats voor diepzinnige denkers en Sijstematische vernuften bestemd hebben. Over het doel, de middelen, omvang en hoedanigheid dier volmaking zou tot aan het einde der wereld gestreden zijn; elke eeuw zou die op eene of meer nieuwe wijzen zoeken te bereiken, en alle vroegere proeven verwerpen. Neen, deze reeds in zijn ontwerp zoo Geestelijke, aan alle hoogere behoeften zoo gelukkig voldoende Godsdienst handhaaft zijne waarde en volko-

IV BOEK I Afdeel. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

menheid flechts dan, wanneer hij zich van willekeurige bijvoegfelen aan den eenen, en van gewaande zuivering aan den anderen kant even vrij houdt. Deze gewigtige aanmerking van SCHRÖCKH zij het befluit van dit Deel!

Einde van het Twaalfde Deel.

HAMELSVELD,
KERKELIJKE
GESCHIEDENIS.
XII.

HAMELSVELD,
KERKELIJKE
GESCHIEDENIS.
XII.

VOOR DEN BINDER.

Plaat I. te plaatzen tegen over . . Bladz. 50.
Plaat II. te plaatzen tegen over . . . 288.